

ІППОЧО

Інститут післядипломної
педагогічної освіти
Чернівецької області

Методичні рекомендації

щодо організації освітнього процесу
та викладання навчальних
предметів у закладах освіти
Чернівецької області у 2024/2025 н.р.

Інформаційно-методичний збірник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КЗ «ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ПРЕДМЕТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2024/2025 Н.Р.**

Інформаційно-методичний збірник

Чернівці

Методрук

2024

*Матеріали схвалено науково-методичною радою
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»
(протокол №2 від 18 червня 2024 р.)*

Редакційна колегія:

Куриш Н.К., в.о. директора КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області», кандидат педагогічних наук

Богачик Т.С., заступник директора з науково-методичної роботи КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області», кандидат історичних наук

Голєва А.О., завідувач науково-методичного центру медіаінформаційного забезпечення освіти КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»

Рецензенти:

Бачинська Є.М., проректор Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, кандидат педагогічних наук

Шелемей Л.Я., проректор з науково-методичної роботи та моніторингу якості освіти Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Дизайн обкладинки: Бучко Ю.М.

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голєва А.О. Чернівці : Технодрук, 2024. 352 с.

Інформаційно-методичний збірник містить методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р., укладені науково-педагогічними працівниками КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області».

ЗМІСТ

Куриш Н.К. Вступне слово	7
Богачик Т.С. Ключові акценти в науково-методичній роботі у 2024/2025 н.р.	8
Романовська Д.Д., Гречко Р.І., Казарян Г.М. Подолання психологічних втрат та збереження ментального здоров'я: пріоритетні напрямки роботи практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	16
Поляк О.В., Бабин Е.П. Управлінські втрати: стан та прогностика в елементах системи закладів освіти для застосування керівниками ЗЗСО у 2024/2025 н.р.	31
Куриш Н.К., Унгурян І.К. Технологія організації та проведення майстер-класу/майстерки: практичний аспект	45
Савчук О.С. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	54
Одинак М.М. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в початковій ланці у 2024/2025 н.р.	65
Медведь О.М. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у початкових класах у закладах освіти з румунською мовою навчання Чернівецької області у 2024/25 н.р.	74
Квітень Є.Д. Методичні рекомендації щодо викладання предметів мовно-літературної освітньої галузі (українська мова та література, українознавство) у закладах загальної середньої освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	80
Куриш С.М., Блажевська Н.В. Про викладання іноземних мов у закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	97

Федорак В.Ф.	
Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з історії, правознавства, громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	108
Іванова Л.І.	
Особливості викладання зарубіжної літератури у 2024/2025 н.р.	116
Говорнян Л.С.	
Науково-методичний супровід викладання румунської мови та літератури (румунської і зарубіжної) у 5-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	123
Білянїна О.Я., Білянїн Г.І.	
Науково-методичний супровід викладання предметів математичної освітньої галузі у 5-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	130
Чайковська І.В.	
Науково-методичний супровід викладання географії у 6-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	144
Науково-методичний супровід викладання економіки в закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	158
Фабіянова І.В.	
Методичні рекомендації щодо вивчення біології та екології у 2024/2025 н.р.	164
Чухненко П.С.	
Науково-методичний супровід організації освітнього процесу з інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля» у 2024/2025 н.р.	172
Науково-методичний супровід викладання хімії у 7-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	179
Добрянська Г.І.	
Науково-методичний супровід викладання фізики та астрономії у 7-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	186
Мусурівський В.І.	
Методичні рекомендації щодо викладання інформатики у 2024/2025 н.р.	193
Харитон М.В.	
Методичні рекомендації щодо вивчення технологій, трудового навчання та креслення у 2024/2025 н.р.	203

Руснак О.Я.	
Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та предмета «Основи здоров'я» у 2024/2025 н.р.	215
Юзькова В.Д.	
Науково-методичний супровід упровадження STEM-освіти в освітній процес ЗЗСО Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	224
Руснак О.Я.	
Методичні рекомендації щодо питань організації виховної роботи в закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	242
Старовойт П.С.	
Методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури в закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	249
Пономаренко О.М.	
Методичні рекомендації щодо викладання курсів, предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	257
Венгринюк О.В.	
Особливості викладання мистецької освітньої галузі Нової української школи в закладах освіти Чернівецької області у 2024/2025 н.р.	270
Равлюк Л.Р.	
Методичні рекомендації щодо вивчення предметів мистецької освітньої галузі у 2024/2025 н.р.	282
Анатійчук М.О.	
Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної та загальної середньої освіти у 2024/2025 н.р.	292
Чередюк О.В.	
Методичні рекомендації щодо організації роботи інклюзивно-ресурсних центрів у 2024/2025 н.р.	308
Захарова М.В.	
Особливості організації освітнього процесу в спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах у 2024/2025 н.р.	313
Гринчук Л.В.	
Особливості надання логопедичних послуг дітям з особливими освітніми потребами у 2024/2025 н.р.	325

Голєва А.О., Качмар Ю.Ю., Василіка К.О. Методичні рекомендації щодо впровадження елементів медіаграмотності в освітній процес у 2024/25 н.р.	332
Дячук Л.М. Організація роботи бібліотекаря закладу освіти в умовах нових викликів: напрями подолання освітніх втрат	339

Шановні освітяни!

Ви супергерої, які впевнено розбудовують систему освіти та долають виклики суспільства: адаптували освітній процес під час пандемії, а потім і організували навчання в умовах воєнного стану. І це насправді неймовірно.

На старті новий 2024/2025 навчальний рік, який вимагає від адміністрацій закладів освіти та педагогічних працівників забезпечити готовність навчальних установ та оновити освітнє середовище з урахуванням актуальних ризиків сучасності. Ви знову в пошуках нових можливостей і цікавих ідей.

Команда педагогічних та науково-педагогічних працівників Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» готова прийти вам на допомогу та запропонувати ефективні педагогічні рішення й методичні рецепти на ряд питань, які постають перед освітянами на старті навчального року:

- З чого розпочинати?*
- Яке підібрати навчально-методичне забезпечення?*
- Як організувати свою роботу, викладаючи навчальні предмети та інтегровані курси?*
- Які особливості переходу реформи НУШ на наступний цикл базового предметного навчання?*
- Що допоможе зробити навчання цікавим та ефективним?*
- Як запобігти професійному вигоранню та надати психосоціальну підтримку учасникам освітнього процесу?*

Презентуємо інформаційний збірник, у якому представлено напрацьовані методичні рекомендації, практичні кейси, орієнтири організації освітнього процесу, викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах освіти в новому навчальному році, що забезпечить надання якісних освітніх послуг із урахуванням процесів реформування, усіх актуальних нормативно-правових документів, виявлення та надолуження освітніх втрат, застосування сучасних педагогічних підходів і методик, дасть можливість педагогам бути успішними й конкурентоспроможними.

В умовах академічної свободи, яку отримали педагоги Нової української школи, ви маєте можливість самостійно планувати, обирати та діяти. І ми впевнені, що запропоновані матеріали допоможуть вам бути справжніми диригентами освітнього процесу в новому навчальному році.

Гарного старту та переможного навчального року!

***З повагою
Наталія Куриш, в.о. директора КЗ «ІППОЧО»***

Богачик Т.С.,
заступник директора з науково-методичної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат історичних наук

КЛЮЧОВІ АКЦЕНТИ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ РОБОТІ У 2024/2025 Н.Р.

Сучасні суворі реалії дійсності суттєво порушили усталений алгоритм освітнього процесу. Повномасштабне вторгнення РФ на територію суверенної України завдало непоправної шкоди освітній системі, яка щоденно відчуває освітні втрати та освітні розриви. Відповідно відбулися негативні деформаційні зміни й у науково-методичній роботі – важливій складовій фахового системного зростання педагогічних працівників, що допомагає формуванню та творчому розвитку професійної компетентності педагогів, продукує нові ідеї, технології [2; 4].

Повітряні тривоги, психоемоційне навантаження та зривання освітнього процесу призвели до виключно дистанційного проведення заходів формальної та неформальної освіти в післядипломній освіті в цілому. Відсутність очного спілкування та обміну досвідом на регіональному й територіальному рівнях стали чинниками методичних втрат, які підсилили негативні тенденції сучасної післядипломної освіти, окреслили в таких непростих умовах нові трансформаційні акценти в науково-методичній роботі на всіх рівнях [2].

Перед регіональною післядипломною педагогічною системою постало доволі непросте завдання – забезпечити професійний розвиток педагогів у нових реаліях: знайти нові підходи до організації науково-методичного супроводу освітнього процесу, сформувати новий формат наставницької підтримки; знайти дієві шляхи подолання методичних втрат.

За таких умов саме науково-методична робота в кожному закладі освіти, на кожному рівні – шкільному, територіальному, регіональному – повинна залишатися результативним процесом супроводу кожного вчителя шляхом саморозвитку та залучення його до різних форм післядипломної освіти задля надання кваліфікованої допомоги, укладання індивідуальної самостійної траєкторії розвитку [3].

З огляду на вищезначене постає ключове завдання для адміністрацій закладів освіти, керівників професійних педагогічних спільнот/формувань усіх рівнів, відповідальних працівників управлінь освітою територіальних громад, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Центрив професійного розвитку педагогічних працівників по-новому розбудовувати систему взаємопов'язаних дій і заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для розвитку та підвищення творчого потенціалу кожного педагога і відповідно вдосконалення освітнього процесу. Оскільки науково-методична робота є цілісною педагогічною системою, яка розвивається сама й забезпечує професійний розвиток педагогів Нової української школи, то найпершим ключовим акцентом у діяльності цих інституцій залишається визначення власної місії, спрямованої на формування міцного «фундаменту» змін у підвищенні результативності педагогічної праці [7].

Відповідно означені вище інституції покликані якісно здійснювати організаційний супровід науково-методичної роботи, у процесі якого важливо всебічно вивчати запити педагогів та з'ясовувати проблеми і труднощі у викладанні всіх освітніх галузей, обговорювати ідеї, визначати етапи діяльності щодо невирішених проблем, окреслювати проміжні цілі для кожного етапу, добирати ефективні методи й технології, координувати діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, аналізувати та апробувати результати. Тому на всіх рівнях ключові акценти у змісті науково-методичної роботи варто спрямувати на підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки кожного вчителя, активізацію творчого потенціалу педагогічних колективів, засвоєння й упровадження в практику прогресивних інноваційних освітніх технологій, перспективного педагогічного досвіду.

У ході реалізації загальнообласної проблеми «Формування професійної компетентності педагогічних працівників шляхом інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти» у науково-методичній роботі пріоритетними напрямками у 2024/2025 н.р. визначено:

- науково-методичний супровід професійного розвитку освітян області в умовах впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти та здійснення фахової підтримки педагогів в умовах НУШ;

- забезпечення ефективним та оперативним методичним сервісом педагогічних працівників відповідно до їхніх запитів і потреб;

- проведення методичних заходів на основі діяльнісного та компетентнісного підходів;
- упровадження інноваційного досвіду науково-методичної роботи, оригінальних ідей і технологій з метою інтегрування у практичну педагогічну діяльність;
- підвищення ІКТ-компетентності педагогів із метою ефективної інформатизації освітнього процесу;
- активізація роботи професійних спільнот і творчих груп вчителів з актуальних питань освітнього процесу;
- мотивація педагогічних працівників до активної неперервної інформальної освіти, обґрунтованого вибору форм і змісту підвищення кваліфікації.

Задля надання адресної методичної допомоги педагогам у системі післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області напрацьована дієва практика проведення виїзних та онлайн-методичних студій з актуальних питань науково-методичного супроводу освітнього процесу. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області відповідно до клопотань територіальних органів управління освітою у 2024/2025 н.р. планує і надалі проводити такі заходи неформальної освіти. Водночас вважаємо за доцільне проведення методичних студій за запитами педагогічних працівників на територіальному рівні з боку ЦПРПП, управлінь освітою територіальних громад (за відсутності ЦПРПП).

Окрім того, відповідно до Положення про неформальну та інформальну освіту керівних та педагогічних працівників закладів освіти Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області на подолання зазначених методичних втрат будуть організовуватися та проводитися наступні види неформальної освіти: професійно-спрямовані семінари, майстер-класи, методичні нетворкінги, дайджести, науково-методичні практикуми, конференції, практичні заняття, тренінги, методичні аукціони, трибуни, педагогічні дебати, методичні калейдоскопи та вояжі тощо. Прогнозованими результатами проведення цих заходів передбачено збагачення індивідуального досвіду учасників освітнього процесу, окреслення шляхів формування компетентностей, знань, умінь та навичок; розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах модернізації форм і змісту освіти [2]. Тому доцільно широко залучати педагогічних працівників

територіальних громад до участі в таких заходах, практикувати проведення івентів зазначеного формату на різних рівнях.

Для ефективної реалізації вищезазначених напрямів у науково-методичній роботі та відповідних завдань важливою залишається діяльність професійних спільнот педагогічних працівників, що є самостійними формами організації науково-методичної роботи та об'єднують учителів, які працюють за визначеною фаховою проблематикою [1; 2]. Необхідно, щоб уся робота методичних спільнот була пронизана практичною спрямованістю. Тому керівникам територіальних і шкільних професійних спільнот необхідно творчо й обгрунтовано підійти до підбору тем, над якими професійні формування працюватимуть упродовж навчального року. Зауважимо, що залишається незмінною традиційна вимога щодо планування роботи на рік. Важливо, щоб поряд з питаннями конкретно-методичного характеру були визначені питання психології школярів, проблеми дидактики уроку, ключові питання з окремих напрямів модернізації змісту освіти тощо. Адже без цих питань сучасний учитель не зможе повною мірою забезпечити високу якість знань, умінь і навичок учнів [8].

Тематикою засідань професійних спільнот орієнтовно можуть стати наступні питання:

- формування і розвиток творчого потенціалу й можливостей учнів шляхом впровадження інноваційних технологій в освітній процес;
- підвищення ефективності освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу шляхом впровадження інформаційних технологій;
- методичні прийоми моделювання сучасного уроку в умовах реалізації Концепції Нової української школи та впровадження Державного стандарту базової середньої освіти;
- підвищення мотивації учнів до вивчення предметів природничо-математичного циклу через упровадження STEM-технологій в освітній процес;
- сучасний урок як засіб формування конкурентоспроможної особистості;
- формування ключових і предметних компетентностей учнів шляхом ефективного поєднання традиційних й інноваційних форм організації освітньої діяльності учнів;
- розвиток творчого потенціалу педагогів та учнів – важлива умова якісної організації освітнього процесу;

- акмеологічний підхід як умова креативної самореалізації та підвищення ефективності освітнього процесу;

- реалізація сучасних педагогічних технологій освіти на засадах компетентнісного підходу в контексті положень Нової української школи;

- інноваційна грамотність педагога як умова розвитку його професіоналізму тощо [8; 9, с. 45-55].

Засідання професійних спільнот можуть проходити у форматі круглих столів, методичних сесій, практикумів, тренінгів, воркшопів, майстер-класів, методичних дебатів, методичних панорам тощо. Важливою умовою їхнього проведення має стати спрямованість на оволодіння вчителів новими знаннями, методами, технологіями, які дозволяють перебудувати освітній процес відповідно до нових вимог і підходів.

З метою налагодження ефективних шляхів науково-методичного супроводу впровадження НУШ у базовій середній освіті рекомендується продовження функціонування динамічних творчих груп учителів, які викладають у 5-7-х класах закладів освіти. Такі формування педагогів створюються відповідно до чинної нормативно-правової бази і працюють над обраними методичними проблемами. Для спільної координації дій у викладанні предметів за кожною освітньою галуззю НУШ члени динамічних груп обговорюють особливості організації освітнього процесу та оцінювання учнів, теоретико-методологічні засади НУШ, ключові питання щодо подолання прогалів у знаннях, недосягнення учнівством очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами тощо [1].

При плануванні роботи та проведенні засідань динамічних творчих груп у нагоді може стати рубрика, розміщена на інформаційному сайті ІШПОЧО «НУШ. Навчально-методичне забезпечення», де укладені плани роботи обласних динамічних творчих груп НУШ, презентовано напрацьований методичний і дидактичний матеріал, регіональний електронний репозитарій практичних педагогічних ідей з методики викладання навчальних предметів за освітніми галузями, що допомагають педагогам ліквідувати навчальні втрати учнівства та презентують практичну складову викладання у 5-6 класах [1].

З урахуванням об'єктивної різниці в рівнях професійної компетенції та з метою підвищення педагогічної майстерності в закладах освіти та територіальних громадах можуть бути створені шкільні або

територіальні динамічні групи: «Школа вищої педагогічної майстерності» та «Школа вдосконалення майстерності», робота кожної з яких організовується диференційовано. Зокрема учасниками «Школи вищої педагогічної майстерності» можуть стати педагоги вищої категорії та з педагогічними званнями, які є керівниками професійних спільнот або школи становлення молодого вчителя. Зміст роботи цієї групи – розробка індивідуальних проєктів, створення авторських програм і посібників, напрацювання методичних рекомендацій і порад тощо.

«Школа вдосконалення майстерності» може об'єднати вчителів I та II кваліфікаційних категорій, які бажають працювати творчо, але відчують труднощі в роботі. Планом роботи цієї групи може бути передбачено аналіз та вивчення ускладнень у роботі, організація самоосвіти, тренувальні практичні заняття (фрагменти відкритих уроків, ділові ігри, семінари-практикуми тощо) з метою набуття особистісного досвіду роботи, визначення перспектив [8].

Важливо, щоб серед форм методичної роботи на всіх рівнях практикувалися творчі звіти вищезазначених методичних формувань, що дасть можливість визначити творчий потенціал педагогів, їхнє професійне зростання та компетентність, сприятиме пропаганді та обміну досвідом.

Необхідною колективною формою науково-методичної роботи в кожному закладі освіти є психолого-педагогічні консилиуми з питань адаптації учнів 1-х, 5-х і 10-х класів, на яких проходить активне обговорення успіхів і труднощів адаптаційного періоду в межах кожної вікової категорії. Тематика їхніх засідань може бути такою: «Створення оптимальних умов для адаптації учнів до навчання у школі»; «Проблеми адаптаційного періоду п'ятикласників. Створення оптимальних умов для взаємної адаптації вчителя та учнів під час переходу з 4-го в 5-й клас» тощо.

Актуальні питання професійного розвитку педагогів та формування їхньої фахової компетентності в умовах сучасних викликів і загроз мають стати ключовими на різнопланових за тематикою та формами проведення засіданнях педагогічних рад у кожному закладі освіти. Зокрема, заслуговує на увагу інноваційний досвід проведення педагогічної ради у форматі коучингу «Педагогічна майстерність або особистісне зростання вчителя», педради-воркшопу «Сучасні педагогічні технології», педради-круглого столу «Іноватика в сучасній освіті», педради-методичного аукціону педагогічних ідей «Педагогіка

життєтворчості на практиці: скарби педагогічної майстерності» тощо [9, с. 7].

Одним з пріоритетних завдань науково-методичної роботи залишається інформальна освіта, яка передбачає підвищення професійної майстерності вчителя шляхом самоосвітньої діяльності, самовдосконалення та фахового зростання. Тому пріоритетне завдання адміністрацій закладів освіти, керівників шкільних і територіальних професійних педагогічних спільнот і ЦПРПП – допомогти педагогічним працівникам у реалізації актуальних завдань розвитку, вдосконалення і підвищення професійної майстерності та рівня психологічної підготовки [9, с. 41]. Відповідно в розділі плану роботи «Методична робота» варто відобразити, окрім колективних форм роботи, й індивідуальні форми: самоосвітню діяльність, методичне консультування тощо.

Пріоритетним завданням залишається підвищення загальнодидактичного, науково-методичного та професійного рівня педагогів, координація розвитку педагогічної ініціативи. У цьому контексті особливої уваги потребує пропаганда досвіду та професійної майстерності переможців та учасників усіх турів Всеукраїнського конкурсу «Учитель року», який стимулює розвиток творчого потенціалу освітян. Цьогоріч, у 2024/2025 н.р., він проходить у таких номінаціях: «Зарубіжна література», «Історія», «Трудове навчання», «Хімія». Реєстрація учасників уже традиційно відбуватиметься на сайті Всеукраїнського конкурсу впродовж 23 вересня - 14 жовтня 2024 р. [6].

Підсумовуючи вищевикладене, підкреслимо, що непрості виклики сьогодення, впливаючи на зміну концептуальних освітніх орієнтирів, ставлять нові ключові акценти в науково-методичній роботі. Проте незмінною вимогою залишається здійснення ефективного системного науково-методичного супроводу формування та зростання конкурентоспроможного та креативного педагога НУШ, який потребує фахової підтримки на шкільному та територіальному рівнях.

Список використаних джерел та літератури

1. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід реалізації НУШ: регіональна практика. *Адаптаційний цикл базової середньої освіти: перші підсумки: А28 зб. матеріалів Всеукр. круглого столу, 23 травня 2024 р.* / КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР; Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти; Наук.-метод. центр департаменту освіти

Житомир. міськ. ради та ін. Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2024. С.27-31.

2. Богачик Т.С. Трансформаційні зміни у науково-методичній роботі в умовах подолання освітніх втрат. *VIII Усеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти»*. Суми, 28 травня 2024 р.

3. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід освітнього процесу у сучасних умовах безпекових викликів. *Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голева А.О., Тащук Ю.Ю.* Чернівці : Технодрук, 2023. С. 17-25.

4. Локшина О. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання. НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Education_and_war_book_NEW1.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

5. Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти. Інформаційний сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803 (дата звернення: 10.06.2024).

6. Нормативно-правова база. Накази МОН. Інформаційний сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. URL: https://drive.google.com/file/d/186--1yUY0xw_D-m5XY06-7F89fpNip2b/view (дата звернення: 10.06.2024).

7. Сорочан Т.М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710731/1/Сорочан_МЕТОДИСТ_05.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

8. Співакова І.Б. Інноваційна модель методичної роботи ліцею в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». URL: <http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robota/220--%D1%96-%D0%B1> (дата звернення: 10.06.2024).

9. Пригодій Т.М. Упровадження інноваційних форм методичної роботи у діяльність закладу загальної середньої освіти. Методичні рекомендації. Чернігів, 2021. 55 с.

Романовська Д.Д.,
завідувач науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат психологічних наук
Гречко Р.І.,
Казарян Г.М.,
методисти науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

**ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ВТРАТ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я:
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ПРАКТИЧНИХ
ПСИХОЛОГІВ, СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.**

Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні значно вплинули на психічний стан населення та підкреслили важливість психічного здоров'я й психосоціальної підтримки. За оцінками ВООЗ, 22% населення України (близько 10 млн осіб) перебувають у зоні ризику розвитку психічних розладів [19, с. 10]. Психологічний стан учнів також суттєво погіршився: кількість тих, хто відчувається тривожно, напружено та втомлено, значно зросла з лютого 2022 року. Дослідники одностайні в думці, що учні в Україні змінилися, тож і освіта вже ніколи не буде такою, як до 2014, 2020, 2022 рр. [3].

Головний фокус уваги фахівців психологічної служби рекомендуємо зосередити на збереженні ментального здоров'я, відновленні соціально-психологічного благополуччя учасників освітнього процесу: максимум просвітництва і профілактики, діагностики з метою визначення осіб, кому потрібна фахова допомога та її якісне проведення.

Для організації роботи у 2024-2025 н.р. рекомендується опиратися на наступні документи Міністерства освіти і науки України: лист МОНУ від 29.03.2022 №1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» [7];

лист ІМЗО від 15.05.2023 №21/08-793 «Про психологічні відеоролики» [5]; лист ІМЗО від 29.03.2023 №21/08-479 «Про Всеукраїнську програму метального здоров'я «Ти як?»» [6]. Станом на червень 2024 року зберігає чинність лист МОНУ від 24.07.2019 №1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» [8].

Відповідно до нормативних документів МОНУ, ІМЗО, УНМЦ ППСР НАПНУ науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» визначив пріоритетними наступні напрямки психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу, які мають стати обов'язковими складовими плану роботи працівників психологічної служби у 2024/2025 н.р. (окрім тих, які є актуальними в кожному конкретному закладі):

1. Психологічна допомога щодо подолання освітніх втрат та освітніх розривів у Новій українській школі.

2. Психосоціальна допомога учасникам освітнього процесу під час війни.

3. Психоедукація учасників освітнього процесу щодо збереження ментального здоров'я та відновлення психоемоційного стану.

4. Психологічний супровід освітнього процесу в інклюзивній школі.

5. Протидія та запобігання булінгу, домашньому насильству.

6. Запобігання формуванню суїцидальної поведінки.

7. Профілактика розвитку ігрової залежності у здобувачів освіти.

Звертаємо вашу увагу, що минулорічні «Методичні рекомендації щодо діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти у 2023/2024 н.р.: психологічний супровід НУШ, соціально-психологічна допомога під час війни» [15] залишаються практичними та актуальними, оскільки вони забезпечують надійну основу для психолого-педагогічного супроводу та підтримки здобувачів освіти, педагогів та батьків. Цьогорічні рекомендації є доповненням до попередніх з урахуванням нових викликів та інноваційних підходів, що сприяють подальшому вдосконаленню професійної діяльності психологів і соціальних педагогів у сучасних умовах.

Психологічна допомога щодо подолання освітніх втрат та освітніх розривів у Новій українській школі

Освітніми втратами можна умовно назвати недосягнення освітніх результатів учнями через відсутність чи обмеженість можливостей для навчання [3]. Опираючись на існуючі документи щодо подолання освітніх втрат, сформулюємо та розкриємо зміст поняття «*психологічні втрати*». Отже, *психологічні втрати* – це порушення, які проявляються в депресії, зростанні страху, тривожності та стурбованості, втраті мотивації до навчання, апатії, розгубленості та неуважності. Вони виникають як серед учнів, так і зачіпають учительський склад. Ситуація в світі нестабільна, тому навчання має враховувати емоційний стан дитини і спиратися на різницю досвіду. *Серед ознак психологічних втрат* – песимістична оцінка минулого та сьогодення, відсутність перспектив на майбутнє, відсутність друзів і соціальних активностей, саморуйнівна й суїцидальна поведінка, негативні емоційні стани (смуток, тривога, страх, відчай), неприязне ставлення до людей навколо, тривожність і низька самооцінка.

Рекомендуємо працівникам психологічної служби розробити власний план заходів у контексті виявлення та компенсації психологічних втрат, використовуючи запропонований алгоритм [авт. Романовська Д.Д.]:

Етап 1. Моніторингові (діагностичні) дослідження з охопленням усіх учнів. Завдання №1 для практичних психологів і соціальних педагогів – запланувати діагностику та підібрати методики для визначення у здобувачів освіти наявності стресу, ознак тривожності, показника аутоагресії, самоушкоджувальної поведінки, ознак ПТСР і показника самооцінки. Методи: експертна оцінка (зі слів батьків, учителів), спостереження за попередньо визначеними критеріями, тести та проєктивні методики, опитувальники. Проводити потрібно щороку в кожному класі, аналізуючи та порівнюючи результати в системі моніторингового дослідження.

Визначення втрат когнітивної сфери – це кількісне вимірювання втрат у сприйнятті, пам'яті, увазі, мисленні, оцінка показників зараз та порівняння з попередніми показниками, аналіз динаміки їхнього розвитку, що впливає на навчальну діяльність. Інструменти діагностики/моніторингу різноманітні, наприклад: «10 слів», «Запам'ятай картинки», «Графічний диктант», «Незакінчені фігури», «Оцінка уваги» (Мюнстерберга), тест Торндайка для дослідження

концентрації уваги, «Визначення інтелектуальної лабільності», теплінг-тест з визначення психомоторних показників нервової системи та ін.

Визначення втрат емоційно-вольової сфери – це кількісне вимірювання втрат ментального здоров'я, що впливає на навчання (рівень тривожності, стресу, емоційний стан, психологічне благополуччя, самооцінка...) і аналіз динаміки змін (методика САН; опитувальник для батьків «Ознаки психічного напруження та невротичних тенденцій у дітей», тест Люшера, «Шкала тривожності» Тейлора, методика з визначення рівня стресу та ін.).

Визначення втрат мотиваційної сфери – це кількісне вимірювання втрат у мотивації до життя, навчання, розвитку, у потребі в досягненні та аналіз показників у порівнянні з попередніми роками (методика дослідження мотивації досягнення (А. Мехрабіан); методики мотивації досягнення успіху та уникнення невдач; методика на мотивацію до успіху (Т. Елерс) та ін.).

Визначення втрат особистісної і соціальної сфери – це кількісне вимірювання втрат у самооцінці, навичках комунікації, ціннісних орієнтацій, показниках соціалізації та соціальної адаптованості (методика «Сходинки»; методика М. Куна; методика вивчення самооцінки (модифікація методики С. Будассі); соціометрія, методика Фурмана, діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі; анкета З. Гільбуха «Мій клас»; методики «Незакінчені речення» та «Вибір у дії» та ін.).

Етап 2. *Визначення потреб та ресурсів.* Визначення потреб особистості, показника резилієнтності та сильних сторін кожної дитини (внутрішня опірність, механізми психологічного захисту, домінуючі канали відновлення), систематизація і підсилення зовнішніх ресурсів (Basic-PH, укладання мапи соціальних контактів, списку творчих і соціальних активностей).

Етап 3. *Розробка плану та визначення шляхів компенсації.* Підбираємо індивідуальний/груповий інструментарій відновлення, реабілітації, допомоги (техніки, методики, програми на відновлення позитивного мислення, позитивних контактів, емоційної саморегуляції, резилієнтності). Визначення категорії тих, хто допоможе здійснити ці етапи: адміністрація, учителі, батьки, родичі, інші профільні фахівці. Складаємо план роботи на 2-9 місяців.

Етап 4. *Впровадження плану* для подолання психологічних втрат, його коригування (за потреби) та підведення підсумків. За потреби

додаємо зміни. Ефективними є системна робота, проведення занять 1 раз у тиждень.

Етап 5. Аналіз ефективності. Після завершення роботи потрібно провести повторну діагностику, оцінити ефективність плану роботи й проаналізувати результати, що й буде наступним етапом моніторингового дослідження.

Методики роботи фахівців щодо компенсації психологічних втрат для різних закладів освіти та для здобувачів різного віку можуть відрізнятися. Крім діагностики, просвіти, профілактики, це організація індивідуальних і групових занять/консультацій (саме з тими дітьми чи класами, які мають насторожуючі показники рівня тривоги, стресу або інші ознаки психологічних втрат відповідно до діагностичних показників). Серед інструментів роботи рекомендуються психоедукаційні заняття, тренінги, арттерапевтичні заняття, психологічні пікніки, протокол «4 стихії» та застосування програм зцілення природним середовищем, «8-крокова програма подолання втрат», програма «Безпечний простір», щоденні психологічні хвилинки.

У роботі з педагогами, особливо в умовах НУШ, рекомендуємо використовувати методичну розробку Романовської Д.Д. «Розвиток емоційної саморегуляції як технологія збереження і зміцнення психічного здоров'я педагога», яку можна знайти у посібнику УНМЦ ППСР «Науково-методичні основи психологічного супроводу діяльності вчителя в умовах реформування освіти (діагностика і корекція)» [14].

Психосоціальна допомога учасникам освітнього процесу

Актуальними щодо психосоціальної допомоги учасникам освітнього процесу в період війни у 2024/2025 н.р. залишаються вже розроблені алгоритми надання якісної психосоціальної допомоги з минулого року [15].

Водночас звертаємо вашу увагу на ефективний метод «*Teddy bear therapy*», який рекомендуємо використовувати з учасниками освітнього процесу. Терапія іграшковими ведмедиками, також відома як терапія м'якою іграшкою, використовує м'які, заспокійливі предмети, такі, як плюшеві ведмедики, як терапевтичний засіб. Цей метод, хоча й часто застосовується з дітьми, може бути корисним і для підлітків, дорослих будь-якого віку. Плюшевий ведмедик створює відчуття комфорту, безпеки та товариства, допомагаючи зменшити тривогу та стрес. Він слугує символічним джерелом підтримки і слухачем, що не засуджує, що полегшує вираження емоцій й подолання складних ситуацій. Тактильні

та доглядові аспекти взаємодії з ведмедиком сприяють відчуттю спокою й емоційному добробуту [9].

У своїй роботі з плюшевим ведмедиком (чи іншою м'якою іграшкою) ми можемо інтегрувати різні техніки, наприклад, *струшування*. Струшування – дуже біологічний і давній процес живих істот, коли їм некомфортно. Навчання дитини терапевтичному струшуванню з плюшевим ведмедиком може дати їй цінний інструмент для подолання стресу й тривоги. Це простий і доступний метод, який може бути використаний у будь-якому місці.

Також пропонуємо кілька додаткових мотиваційних фраз, які можна використовувати, щоб навчити дитину терапевтичного струшування: «Це твій суперсекретний спосіб заспокоїтися, коли ти відчуваєш себе трохи розгубленим або засмученим»; «Уяви, що ведмедик забирає всі твої турботи й тривоги, і ти відчуваєш себе все легше й легше»; «Це як весела гра, яка допомагає тобі розслабитися й відчувати себе щасливим»; «Ти можеш робити цю вправу де завгодно, коли тобі це потрібно». *Питання для обговорення після терапевтичного струшування:* «Як ти себе зараз відчуваєш?», «Що ти відчував під час струшування?», «Було тобі приємно чи неприємно?», «Чи стало тобі легше після вправи?», «Про що ти думав під час струшування?», «Як ти думаєш, чому ця вправа допомагає?», «Чи хотів би ти повторити цю вправу ще раз?». *Артмалюнкові вправи:* «Намалюй, як ти себе відчував до струшування», «Намалюй, як ти себе відчуваєш після струшування», «Намалюй свого плюшевого ведмедика», «Придумай історію про плюшевого ведмедика», «Намалюй те, що тебе лякає або турбує», «Намалюй те, що робить тебе щасливим», «Намалюй те, що вдалося струсити». Ці питання та артмалюнкові вправи допоможуть вам краще зрозуміти, як дитина сприймає терапевтичне струшування і чи є воно для неї корисним [10].

Повну методику роботи можна опанувати в навчальному проєкті «*Teddy Bear Therapy Ukraine*» (інформація – за посиланням: <https://t.me/+13oXPDu7vhVIZDZi3a>).

На сьогодні не менш гострим і актуальним залишається **напрямок психологічної допомоги й підтримки здобувачів освіти під час втрати, у процесі горювання**. Практичним психологам і соціальним педагогам закладів освіти варто проконсультувати педагогічних працівників про ознаки втрати в поведінці дитини, важливість моніторингу психоемоційного стану дітей та вчасного звернення по

допомогу до шкільних психологів. Детальніше ознайомитись із особливостями налагодження контакту та здійснення психологічної підтримки дитини (чи дорослого) в стані горювання можна у минулорічних методичних рекомендаціях [15, с. 284].

Крім того, у *практично-методичному посібнику з досвіду роботи учасників творчо-динамічної групи працівників психологічної служби закладів освіти Чернівецької області «Психологічна допомога в закладах освіти: ефективні методики та практики» (схвалено вченою радою КЗ «ІППОЧО» 28.03.2024, протокол №1)* представлено методологію (теорію та практику) роботи з втратою (Гальчук К.В.). Значущими в такій ситуації є підтримка та спрямування на пошук ресурсів, майбутніх планів. Зокрема в алгоритмі психологічної допомоги при втраті подано методи активного слухання, дихальні техніки, тілесно-орієнтовані техніки «усвідомлення тіла», когнітивні вправи, проєктивні методики та інші стратегії роботи [12, с. 42].

Також рекомендуємо у 2024/2025 н.р. впроваджувати в освітній процес групи психологічної підтримки для учасників освітнього процесу (учнів, педагогів, батьків). У *практично-методичному посібнику «Психологічна допомога в закладах освіти: ефективні методики та практики»* подано алгоритм організації та проведення груп психологічної підтримки (Ілащук-Зузак О.В.) та особливості організації груп психологічної підтримки для батьків (Дєдов О.А.) [12]. Також у посібнику представлено методичні кейси для роботи з синдромом вцілілого (Мелешук В.В.); під час консультування та допомоги при тривожних станах (Торопій Г.С., Гнідан М.В., Прокопець О.П.), при панічних атаках (Боднар Л.І.); з психоемоційної стабілізації (Ісопеску Р.Т., Данчук К.О., Пернай М.В.); з надання допомоги ВПО (Рябко Л.І.); з розвитку емоційного інтелекту (Кушнірюк С.В.).

У 2023/2024 н.р. рекомендуємо виділяти значну кількість робочих годин для розвитку резилієнтності учасників освітнього процесу, оскільки це є засобом збереження психічного здоров'я за алгоритмом (Романовська Д.Д.), який представлено у посібнику УНМЦ ППСР «Методики психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни» [13].

Психоедукація учасників освітнього процесу щодо збереження ментального здоров'я та відновлення психоемоційного стану

Фахівцям психологічної служби рекомендуємо ознайомитися з розробленою Координаційним центром з психічного здоров'я Цільовою

моделлю «Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні» [19]. Ця модель описує оптимальну систему психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні, спрямовану на викорінення стигми та дискримінації, надання людям можливості отримувати високоякісні послуги у сфері психічного здоров'я у місцевих громадах (зокрема і в рамках закладів світи). Запропоновані в моделі орієнтовні напрямки збереження ментального здоров'я та способи піклування про свій добробут допоможуть обрати тематику психоедукаційних заходів дітей, батьків, педагогів.

Фахівцям психологічної служби рекомендуємо додати до плану роботи просвітницько-профілактичні заходи, приурочені до таких дат: 10 вересня – Всесвітній день запобігання самогубствам; **2 жовтня** – відзначається день соціального педагога; **18 жовтня** – Європейський день протидії торгівлі людьми; з **25 листопада до 10 грудня** відбувається щорічна Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства»: цей період охоплює такі важливі дати: **25 листопада** – Міжнародний день боротьби з насильством щодо жінок; **1 грудня** – Всесвітній день боротьби зі СНІДом; **3 грудня** – Міжнародний день людей з обмеженими фізичними можливостями; **5 грудня** – Міжнародний день волонтера; **10 грудня** – Міжнародний день прав людини; **2 березня** – Всесвітній день психічного здоров'я підлітків; **24 березня** – Міжнародний день боротьби з депресією; **7 квітня** – Всесвітній день здоров'я; **23 квітня** – Всеукраїнський день психолога; **4 травня** – Міжнародний день протидії булінгу (День рожевої сорочки); **6 травня** – Всесвітній день обізнаності про ментальне здоров'я дітей.

Міністерство освіти і науки України пропонує рекомендації щодо проведення **серії уроків з психічного здоров'я для здобувачів освіти 7-11 класів закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти** [17]. Пропонуємо ознайомитися з розробками та проводити запропоновані «Уроки стійкості» разом з учителями протягом року.

Зберігати ментальне здоров'я під час війни допоможе **«Психологічна абетка для дошкільників»** (доцільно використовувати аж до 5 класу включно). Це не звичайна абетка, це абетка психологічних термінів, які рекомендовані психологами для роботи з дітьми для формування знань і навичок щодо збереження психічного здоров'я [11, с. 5]. Вона є авторським напрацюванням фахівців психологічної служби: Романовська Д.Д., Панок В.Г., Гречко Р.І, Дедов О.А., Дмитрюк О.В.,

Ісопеску Р.Т., Цимбал М.В. У *практично-методичному посібнику ви знайдете* словникове визначення психологічних понять, підібраних до кожної букви українського алфавіту (наприклад: *А – агресія, Б – безпека* і т.д.); рекомендації про те, як правильно й доступно пояснити дітям кожне психологічне поняття (у розділі *«Розкажіть дітям про...»*); комплекс практичних занять, які спрямовані на краще формування уявлення й засвоєння дітьми психологічних понять та всебічний розвиток (*казки, вправи, ігри, артзавдання тощо*); розфарбовки.

З метою згуртування учнів та розвитку резилієнтності буде корисним проведення **«психологічних пікніків»** для всіх здобувачів освіти, а особливо для дітей з ознаками стресових або травмівних реакцій, які будуть сприяти відновленню психоемоційного стану, допоможуть стабілізувати емоції.

«Психологічні пікніки» можна проводити на «годинах практичного психолога/соціального педагога» під час адаптаційного періоду в новоутворених класах за попереднього узгодження з розкладом навчання. Вони будуть доречними на канікулах, на вихідних, у перший тиждень навчального року або до дня психічного здоров'я (10 жовтня) за гарної погоди, у кінці навчального року в травні-червні. Місце проведення – природне середовище, паркова зона поблизу школи, «зелена лабораторія» (на природі) або в приміщенні, якщо є «зимовий сад».

Алгоритм проведення «психологічного пікніка» включає в себе наступні етапи: *I – вступна частина – до 15 хв.*, що передбачає знайомство, прийняття правил роботи, використання вправ для налагодження взаємодії, для емоційної стабілізації (за потреби). *II – основна частина – до 40 хв – 1 год.*, спрямована на 1) стабілізацію: для цього використовуємо допоміжні вправи на зняття м'язового та психологічного напруження (руханки, тілесно-орієнтовані вправи); 2) розвиток резилієнтності: для цього використовуємо релаксаційні й ресурсні техніки, вправи з розвитку навичок психічної саморегуляції, артметодики. *III – заключна частина – до 20 хв.* – підсумкове обговорення в колі, шерінг («Що вам сьогодні сподобалось?», «З якими емоціями завершуєте заняття? Як почуваетесь?», «Чи вдалось перезавантажитись/переключитись?»). Комплект вправ і технік для проведення «психологічних пікніків» і детальний алгоритм їхнього проведення в закладі освіти представлено Заслонкіною О.П. в

практично-методичному посібнику «Психологічна допомога в закладах освіти: ефективні методики та практики». [12, с. 134-135].

Психологічний супровід освітнього процесу в інклюзивній школі

Для покращення якості соціально-психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами рекомендуємо до використання досвід роботи Вовчук Мар'яни, практичного психолога Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру №1, з теми «Технології пізнавально-комунікативного навчання й розвитку у процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами», узагальнений у електронний посібник та схвалений науково-методичною радою ІППОЧО у березні 2024 р. [4].

У посібнику описано трудові функції практичного психолога в закладі інклюзивної освіти та представлено різноманітні кейси методичних матеріалів, діагностичних методик для здійснення психологічної просвіти, корекційно-розвиткової та відновлювальної роботи, надання психологічної допомоги за запитом та/або відповідно до виявленої потреби, співпраці з педагогічними працівниками щодо подолання труднощів у навчанні, формуванні необхідних соціальних навичок.

Протидія та запобігання булінгу, домашньому насильству

Протидія булінгу та насильству є одним із ключових завдань працівника психологічної служби в закладі освіти. Тому звертаємо вашу увагу на «*Методичні рекомендації щодо особливостей психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу у 2021/2022 н.р.*» [16], де детально описано рекомендації щодо здійснення систематичної роботи в діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти з метою протидії та запобігання булінгу, домашньому насильству. Також рекомендуємо використовувати матеріали із вебсайту «Stop Bullying» [2] та просвітницьке відео для батьків від UNICEF Ukraine [20].

З 2012 року 4 травня – день боротьби з булінгом. Символом цього дня стала рожева сорочка, тому його ще називають «Днем рожевої сорочки». У цей день важливо провести просвітницькі заходи серед батьків, педагогів, вихователів, викладачів та здобувачів освіти. Заклик цього дня дуже простий: носити й ділитися рожевим кольором одночасно з просвітницькою інформацією щодо запобігання цих явищ. Обов'язковим є інформування про можливості отримати допомогу

дорослим і дітям на *гарячій телефонній лінії щодо булінгу* 116000; *гарячій лінії з питань запобігання насильству* 116123 або 0800500335; у *Національній поліції України* 102.

Запобігання формуванню суїцидальної поведінки [18]

Превенція суїцидів серед молоді – надзвичайно важлива робота фахівців, яка передбачає просвіту педагогів, батьків. Суїцид є комплексним поєднанням багатьох факторів: біологічних, психологічних, минулої історії та актуальних життєвих подій. Взаємодія між різними факторами в житті людини може сприяти формуванню суїцидальної поведінки. Важливо пам'ятати, що якщо в людини трапляються негаразди в житті, з'являються травмівні ситуації, стреси, усе це може запускати механізм виникнення суїцидальних думок, потім – тенденцій, потім – намірів і призвести до завершеного суїциду. Дорослих важливо навчити розрізняти фактори ризику, насторожувальні ознаки й фактори захисту. Для цього з батьками, педагогами проводимо два заходи в рік: вересень, січень.

Фактори ризику для суїциду: попередні спроби суїциду; психічні розлади (тривожний, біполярний, ПТСР, найпоширенішим є депресія із симптомами браку енергії, відсутності отримання задоволення від різних активностей, а також з безнадією, яка найбільше пов'язана з ризиком суїциду), вживання хімічних речовин; проблеми у стосунках: конфлікт з батьками та/або з коханими людьми; недавня смерть члена родини чи близького друга; втрата друга чи члена родини внаслідок суїциду; постійне зазнання булінгу; фізична хвороба чи недієздатність (інвалідність); проблеми з законом чи дисциплінарні проблеми. Кожен з цих факторів, узятий окремо, пов'язаний з невеликим збільшенням ризику, проте в разі дії кількох факторів одночасно ризик може суттєво зростати.

Захисні (протективні) фактори – це обставини, які знижують ймовірність суїциду. Це довірливі й підтримуючі стосунки в сім'ї; наявність зв'язків з друзями, родиною й громадою; розвинені навички розв'язання проблем; наявність позитивних захоплень у житті (гуртки, творчість, хобі тощо); духовні та/або екзистенційні переконання; доступ до ефективної психологічної/психіатричної допомоги. Наявність захисних факторів не повинно змусити дорослого розслабитися в ситуації суїцидальної кризи, якщо є насторожувальні ознаки і ви схвильовані щодо дитини.

Насторожувальні ознаки стосуються маркерів поведінки конкретних людей, які сигналізують про те, що вона вже має думки про суїцид або вже планує його. Насторожувальні ознаки ідентифікуються як цикл життєвих невдач; часті розмови про смерть чи бажання померти; фрази: «Всім буде краще без мене», «Я хочу заснути і не прокидатися», «Я хочу спокою»; самоушкодження; безнадія і її прояв у словах і діях; завершення справ, повернення боргів, дарування своїх речей тощо; міркування про сенс життя (на кшталт: «Життя не має сенсу», «Все марно» тощо); продумування та підготовка плану самогубства; вивчення/відвідування сайтів про самогубство; збір, придбання та зберігання небезпечних речей (пігулок, зброї тощо); прощання з друзями і родиною; «відхід» від друзів, родини й громади; невихід на роботу, пропуски навчання протягом певного періоду; збільшення вживання алкоголю і наркотиків; агресивна поведінка, різкі перепади настрою; зміни харчової поведінки (людина не їсть, мало їсть, багато їсть).

Фактори ризику та захисні фактори характеризують ситуацію, у якій знаходиться людина, а насторожувальні ознаки описують особистісні прояви. Наприклад, якщо одним з факторів ризику є наявність попередніх спроб, то чи є це насторожувальною ознакою? Очевидно, що ні, оскільки не всі люди з досвідом спроб суїциду в минулому можуть у цей конкретний момент перебувати в стані роздумів про самогубство. Або не всі, хто переживає втрату близької людини, мають та/або демонструють суїцидальні наміри. *Насторожувальні ознаки допомагають зрозуміти, що людина саме зараз перебуває в стані суїцидальної кризи і тому потребує допомоги і втручання. Алгоритм розмови з людиною, яка має схильність до суїциду, ви зможете відпрацювати на першому оновленому модулі курсів підвищення кваліфікації для працівників психологічної служби у КЗ «ІППОЧО» з 2025 р. Крім того, детальна система профілактичної роботи описана в «Методичних рекомендаціях щодо особливостей психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу у 2021/2022 н.р.» [16].*

Профілактика розвитку ігрової залежності у здобувачів освіти

Азартні ігри стають все більш популярними серед молоді, і це викликає серйозне занепокоєння. Хоча вони можуть здаватися безневинною розвагою, насправді вони приховують багато небезпек, особливо для молоді. Багато комп'ютерних (онлайн) ігор зараз мають елементи азартних, оскільки вони включають у себе випадкові

винагороди, лутбокси та мікротранзакції, що стимулюють гравців витратити реальні гроші. Механіки лутбоксів передбачають придбання віртуальних «ящиків» або «пакетів», які містять випадкові предмети чи бонуси. Гравці не знають, що саме вони отримають, що створює елемент азарту, схожий на гру в лотерею.

Пристрасть до ігор було офіційно визнано Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) психічним розладом, а таке поняття, як «ігровий розлад», включено до 11-го видання нормативного документа «Міжнародна статистична класифікація хвороб» (МКХ; 6С51; ICD11) та віднесено до розділу 06 «Розлади психіки, поведінки або розвитку нервової системи» [1].

З метою забезпечення проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії в закладі освіти щодо небезпеки азартних ігор, загроз ігрової залежності, способів попередження та лікування ігрової залежності рекомендуємо використовувати у фаховій діяльності просвітницькі матеріали «Азартні ігри – це лише розвага» [1].

Список використаних джерел та літератури

1. Азартні ігри – це лише розвага. Чернівецька обласна військова адміністрація: вебпортал. URL: <https://bukoda.gov.ua/news/azartni-ihry-tse-lyshe-rozvaha> (дата звернення: 28.05.2024).

2. Булінг. Стоп-булінг: вебсайт. URL: <https://www.stopbullying.com.ua/> (дата звернення: 29.05.2024).

3. Війна впливає на освіту: що таке освітні та психологічні втрати? Громадський простір: вебсайт. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vijna-plyvaje-na-osvitu-scho-take-osvitni-ta-psyholohichni-vtraty> (дата звернення: 29.05.2024).

4. Вовчук М.Ф. Технології пізнавально-комунікативного навчання і розвитку в процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, або «Психологічні смаколики для особливчиків»: досвід роботи / укладач: Д.Д. Романовська. Чернівці : ІППОЧО, 2024, 156 с. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=1764 (дата звернення: 05.06.2024).

5. Лист ІМЗО від 15.05.2023 №21/08-793 «Про психологічні відеоролики». ДНУ ІМЗО: вебсайт. URL: <https://imzo.gov.ua/2023/06/21/lyst-imzo-vid-15-05-2023-21-08-793-pro-psyholohichni-videorolyky/> (дата звернення: 29.05.2024).

6. Лист ІМЗО від 29.03.2023 №21/08-479 «Про Всеукраїнську програму метального здоров'я «Ти як?». ДНУ ІМЗО: вебсайт. URL: <http://surl.li/ueyvvn> (дата звернення: 29.05.2024).

7. Лист МОН від 29.03.2022 №1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». МОНУ: вебсайт. URL: <http://surl.li/ueyuq> (дата звернення: 29.05.2024).

8. Лист МОН України від 24.07.2019 №1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України». ДНУ ІМЗО: вебсайт. URL: <http://surl.li/ueyuc> (дата звернення: 28.05.2024).

9. Назаревич В. Трохи про «Teddy bear therapy». Вияви себе з Nazarevich-Art: вебсайт. URL: <http://surl.li/ubblj> (дата звернення: 29.05.2024).

10. Назаревич В. Як плюшеве ведмежа допоможе зменшити стрес у дитини? Вияви себе з Nazarevich-Art: вебсайт. URL: <http://surl.li/ubbly> (дата звернення: 29.05.2024).

11. Психологічна абетка для дошкільників. Практично-методичний посібник. / авт. кол: Романовська Д.Д. та ін.; за заг.ред В.Г. Панка, Д.Д. Романовської. Харків : Ранок, 2023. 176 с.

12. Психологічна допомога в закладах освіти: ефективні методики та практики (з досвіду роботи): методичний посібник / авт. кол: Романовська Д.Д., Гречко Р.І. та ін.; за науковою редакцією Д.Д. Романовської. Чернівці : Технодрук, 2024. 217 с.

13. Романовська Д.Д. Розвиток резилієнтності учасників освітнього процесу як засіб збереження психічного здоров'я. Методики психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни : практ. посіб. / В.Г. Панок; В.В. Рибалка, С.К. Шандрюк та ін.; за наук. ред. В.Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. С. 126-145. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/738662/1/metodyky_psyhologichnoho_sprovodu_uchasnykiv_osvitnoho_protseesu_v_umovakh_viiny.pdf (дата звернення: 04.06.2024).

14. Романовська Д.Д. Розвиток емоційної саморегуляції як технологія збереження і зміцнення психічного здоров'я педагога. *Науково-методичні основи психологічного супроводу діяльності вчителя в умовах реформування освіти (діагностика і корекція): практичний посібник* / авт. кол.: В.Г. Пано та ін.; за наук. ред. В. Панка. Київ : УНМЦ

практичної психології і соціальної роботи НАПН України, 2022. С. 54-68.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/733538/1/Nauk_metod_osnovy_psykhol_suprovo_du_diialnosti_vchytelia_v_umovakh_reform_osvity_%28diahnostyka_korekts_ia%29.pdf (дата звернення: 04.06.2024).

15. Романовська Д.Д., Гречко Р.І. Методичні рекомендації щодо діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти у 2023/2024 н.р.: психологічний супровід НУШ, соціально-психологічна допомога під час війни. *Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К. та ін. Чернівці : Технодрук, 2023. С. 274-290.*

16. Романовська Д.Д., Гречко Р.І. Методичні рекомендації щодо особливостей психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу у 2021/2022 н.р. ІППОЧО: вебсайт. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=283 (дата звернення: 28.05.2024).

17. Уроки стійкості: рекомендації для проведення уроків з ментального здоров'я. МОНУ: вебсайт. URL: <http://surl.li/ueyta> (дата звернення: 28.05.2024).

18. Фактори ризику та насторожуючі ознаки суїциду. Центр психічного здоров'я НАУКМА: вебсайт. URL: <https://kmarehab.com/factory-ryzyku-ta-nastorozhuiuchi-oznaky-suitsydu/> (дата звернення: 28.05.2024).

19. Цільова програма 2.0. Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні. URL: https://rada.info/upload/users_files/04401530/6ad7ae407c71f6af32d891dda4b98fb0.pdf (дата звернення: 29.05.2024).

20. Як зупинити булінг. Поради для батьків. Відеоролик. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pNCvFAOQco&ab_channel=UNICEF_Ukraine (дата звернення: 04.06.2024).

Поляк О.В.,
доцент кафедри педагогіки, психології
та теорії управління освітою
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат наук з державного управління
Бабин Е.П.,
методист науково-методичного центру
освітнього менеджменту
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

УПРАВЛІНСЬКІ ВТРАТИ: СТАН ТА ПРОГНОСТИКА В ЕЛЕМЕНТАХ СИСТЕМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ КЕРІВНИКАМИ ЗЗСО У 2024/2025 Н.Р.

Тема *втрат, розривів, прогалів, відхилень тощо* в освіті стає дедалі актуальнішою, позаяк глобальні виклики від березня 2020 року спричинили суттєві проблеми в освітньому менеджменті не лише України, але майже 200 держав світу. Так міжнародні аналітики констатували, що у березні-квітні 2020-го року у 193 країнах світу на місяць повністю зупинився освітній процес, що було пов'язано з COVID-19.

Передісторія окресленої проблематики свідчить, що поняття «*відхилення*» не є новим явищем у діяльності різноманітних інституцій. Наука та практика ідентифікували етапи ведення обліку щодо відхилень:

1) формування нормативних (стандартних, бюджетних показників) відповідно до зміни технологічних умов;

2) власне облік відхилень: відображення й накопичення відхилень на рахунках бухгалтерського (управлінського) обліку та складання звітної документації щодо відхилень;

3) здійснення аналізу відхилень: визначення причин і величини відхилень відповідно до принципу «причина – величина».

Науковий та практичний підходи щодо «*відхилень*» полягає в тому, що їхній облік проводиться з метою забезпечення керівництва своєчасною інформацією про обсяги, причини й винуватців додаткових, непередбачених нормами витрат та вжиття необхідних заходів для

їхнього запобігання, а у разі економії – з метою поширення апробованого й набутого досвіду.

Важливо, що поняття «відхилення» застосовується у Кодексі про адміністративні правопорушення України, зокрема у статтях 55, 164 (14) та 294. Аналіз же законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції НУШ на предмет застосування досліджуваних нами термінів не виявив їх у тексті жодного з нормативно-правових документів. Це узагальнення свідчить, що поява проблематики має чітко виражені часові рамки й масштаби.

Тому не дивно, що управлінські процеси в умовах цих глобальних і локальних викликів, а також змін на території України, у тому числі в територіальних громадах, які відповідальні за функціонування закладів освіти, засвідчили відсутність стратегічного продумування загроз і наявності плану відповідей на них.

Міжнародні та вітчизняні аналітики стверджують, що глобальні процеси, у яких проживає людство в цих умовах, ще більше посилюють потреби локального рівня щодо:

- формування єдиного розуміння ризиків для конкретної території;
- складання та постійного оновлення реєстрів ризиків;
- визначення пріоритетів реагування;
- формування планів дій службами охорони правопорядку, поліцією, місцевою владою та іншими відомствами.

Зкладам освіти України належить, безперечно орієнтуючись на рішення та спрямування зі сторони МОН України, нарешті навіть автономно вивчати світовий досвід з розвитку стійкості (resilience), гіпотетично планувати ймовірні загрози та плідніше кооперуватися як з інституціями-партнерами, так і з освітніми інституціями інших країн, що в цілому упереджуватиме втрати/відхилення/прогалини тощо.

Тому відсутність таких підходів та інші чинники істотно погіршили ситуацію в освіті, у тому числі й в Україні, та призвели до значних освітніх втрат. Очевидно, що ці втрати матимуть тривалі економічні та соціальні наслідки. Дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) показують, що учні 1-12 класів, які постраждали від закриття шкіл, можуть мати дохід протягом усього життя приблизно на 3% нижчий. Для країн зниження довгострокового зростання, пов'язане з такими втратами, може призвести до падіння річного ВВП у середньому на 1,5% до кінця століття. Ці економічні втрати зростатимуть, якщо школи не зможуть швидко відновити

повноцінну роботу. Саме тому впродовж останніх років міжнародні організації та уряди країн спрямовують значні зусилля на вимірювання та компенсацію освітніх втрат.

Для України ситуація проєктується в значно складнішому варіанті, адже в системі освіти додаються виклики, спричинені російсько-українською війною від 2014-го року на частині території нашої держави, а від 24 лютого 2022 року – через пряме вторгнення окупаційних військ та інтенсивні бойові дії, що спричинили руйнацію 3790 закладів освіти (офіційні дані КМУ на травень 2024 року).

Проблематика у 2024 році залишається пріоритетною для всіх інституцій: від Міністерства освіти і науки України, департаментів освіти і науки обласних державних адміністрацій, інститутів післядипломної педагогічної освіти – до закладів освіти на локальному рівні.

Зокрема, рекомендації МОН України пропонують Програму з надолуження освітніх втрат в українському контексті за визначенням, прийнятим робочою групою під час заходу 7 червня 2023 року, присвяченому розробленню рамки для впровадження програм з надолуження освітніх втрат в Україні, де визначають, що це комплекс заходів для здобувачів загальної середньої освіти, спрямований на визначення прогалів у навчанні та їхню компенсацію, а також на адаптацію, пріоритезацію предметів (знань та компетентностей), надання психологічної та соціально-емоційної підтримки.

Ці та інші рекомендації МОН стануть основою для розроблення Національної стратегії з подолання освітніх втрат в Україні, адже результати навчання дедалі погіршуються. Зокрема, у першому півріччі 2022/2023 навчального року лише 15% закладів освіти працювали очно, 33% – дистанційно, 51% – змішано. Також учителі повідомляють про різке зниження успішності учнів. Найбільше показники впали з української мови (про це повідомили 57% учителів у селах та 44% педагогів у містах). З іноземної мови показники впали на 52% та 47% відповідно, з математики – на 45% та 40%, з інформатики – на 37% та 25%.

Але розуміння вирішення питання на загальнодержавному рівні ускладнюється розмитістю понять і параметрів проблематики. Так, наприклад, джерело [15] застосовує поняття «освітні втрати», що в широкому розумінні й залежно від контексту може включати такі

поняття, як «навчальні втрати», «навчальні розриви», «навчальні прогалини», «втрати в результатах навчання» тощо.

Більш глибоку інтерпретацію проблеми запропонував для педагогічної спільноти України 27-28 березня 2024 року проєкт «Освіторії» за назвою «Наздоженемо: курси про подолання освітніх втрат». Автори проєкту пропонували безоплатні курси, створені спеціально для однієї зі цільових аудиторій, а саме:

- освітніх управлінців,
- учителів початкової школи,
- учителів математики,
- учителів української мови та літератури,
- базовий мінікурс для всіх освітян.

У цих методичних рекомендаціях важливо акцентувати увагу на Глосарії теми від «Освіторії» (таблиця 1).

Таблиця 1

Глосарій теми від «Освіторії»

<i>Українська «термінологія»</i>	<i>Англомова «термінологія»</i>
Освітні втрати	Learning loss
Втрати в освіті	Learning losses
Навчальні втрати	Lost of learning
Втрата навчання	Losses in learning
Втрати в навчанні	Loss of learning
Навчальні прогалини	Lost learning
Прогалини в навчанні	Schooling lost
Освітні розриви	School loss
Розриви в результатах навчання	Instructional loss
Розриви в навчальних досягненнях	Lost instructional time
Розриви в успішності	Learning gaps
Незавершене навчання	Achievement gaps Gap in performance
Недоотримані знання	Performance gap Unfinished learning

Констатуємо, що проаналізовані джерела не містять поняття «управлінські втрати». Щоправда, спрямування частини онлайн-курсу «Освіторії», на нашу думку, стосувалося «Управлінських втрат» із освоєнням викладу на тринадцяти уроках (таблиця 2).

Тематика онлайн-курсу «Управлінські втрати» від «Освіторії»

<i>Номер уроку</i>	<i>Тематика</i>	<i>Тестування</i>
Урок 1	Реєстрація	
Урок 2. Модуль 1	Серія 1. Освітні втрати/освітні розриви: зміст та актуальність понять	Тест 1
Урок 3	Анкета	
Урок 4. Модуль 1	Серія 2. Формати вимірювання освітніх втрат	Тест 2
Урок 5. Модуль 1	Серія 3. Інструменти подолання освітніх втрат	Тест 3
Урок 6. Модуль 1	Серія 4. Вправи на стабілізацію психоемоційного стану учнів і покращення когнітивних процесів під час навчання	Тест 4
Урок 7. Модуль 1	Серія 5. Визначення рівня самостійності учнів. Технології розвитку самостійності учнів	Тест 5
Урок 8. Модуль 1	Серія 6. Технологія персоналізованого навчання	Тест 6
Урок 9. Модуль 1	Серія 7. Технологія диференційованого навчання через призму подолання освітніх втрат	Тест 7
Урок 10. Модуль 2	Серія 1. Рух дітей: процеси зарахування, переведення та відрахування учнів в умовах воєнного стану	Тест 8
Урок 11. Модуль 2	Серія 2. Формування освітньої програми закладу освіти в умовах надолуження освітніх втрат	Тест 9
Урок 12. Модуль 1	Серія 3. Розвиток потенціалу педагогічних працівників у перспективі подолання освітніх втрат	Тест 10
Урок 13	Вихідна анкета	Підсумковий тест 11 (10 запитань)

Уважний аналіз тематики 13 уроків онлайн-курсу для освітніх управлінців може свідчити, що насправді зіставляти з управлінськими процесами в закладі освіти найдоцільніше теми уроків 11, 12 та 13, що,

безперечно, не є достатнім для розуміння сутності «*управлінські втрати*».

З цих міркувань апелюємо до внеску Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації (обласної військової адміністрації) та КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» в розвиток окресленої проблематики у 2023/2024 навчальному році.

Так наказом ДОН ЧОДА від 09.10.2023 №272 «Про організацію діагностування освітніх втрат у закладах загальної середньої освіти» Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області було проведено два етапи онлайн-тестування:

- перший – листопад 2023 року,
- другий – від 13.05.2024 до 30.05.2024 року відповідно до поданих графіків закладів загальної середньої освіти.

В опитуванні щодо освітніх втрат та освітніх розривів у серпні взяли участь 360 (триста шістдесят) ЗЗСО територіальних громад області, з них – 38 філій. Але в цих рекомендаціях ми свідомо упускатимемо ті дані, які стосуються здобувачів освіти, а звернемо увагу на ті, які характеризують та супроводжують *управлінську діяльність* керівників закладів освіти.

За результатами опитування було виокремлено такі важливі для керівника закладу освіти фактори:

- відключення електроенергії та повітряні тривоги: 53% (190 ЗЗСО); а також в 1 – відсутність укриттів (Чернівецький ліцей №8 імені Т.Г. Шевченка) та 1 – відсутність інтернету (Драчинецький опорний ЗЗСО І-ІІІ ст.);

- від 24.02.2022 року відбулися зміни в контингенті педпрацівників закладу освіти, у тому числі 63 заклади вказали такий чинник, що вплинув на зміни в контингенті педпрацівників, як призов на військову службу, 139 – звільнення за власним бажанням, 50 – відпустка без збереження зарплати. Слід зазначити, що 93 заклади орієнтувалися на один чинник, а решта – за декількома;

- забезпеченість педагогічних працівників та учнів матеріально-технічними засобами (робочим місцем), зокрема комп'ютером, у тому числі мікрофоном та вебкамерою та/або ноутбуком/гаджетом; за отриманими даними ми можемо порівняти сучасний стан із даними опитування у 2020 році: забезпеченість учнів тоді становила 73,6%, а у

2023 році – 79%; педагогічних працівників – 79,6% у 2020 році і 84% у 2023 році;

- упродовж 2021/2022 та 2022/2023 навчальних років за кордон виїхали 480 (2,3%) педпрацівників, а повернулися 62 (0,3%); учнів за цей період виїхало за кордон 15309 (8%), а повернулися 2238 (1%) (від контингентів станом на 01.06.23). Це вплинуло на збільшення кількості учнів, які навчалися за сімейною формою, – на 1652 (2%) та за екстернатною – на 982 (1%) у 2022/2023 н.р. в порівнянні з 2021/2022;

- повітряні тривоги, мала потужність облаштованих укриттів, вимкнення електроенергії вплинуло на зменшення кількості учнів, які навчалися очно в одну зміну, на 1536 та збільшення кількості учнів, які навчалися очно у дві зміни, на 6663 у 2022/2023 н.р. в порівнянні з 2021/2022 тощо.

Усі вищезазначені фактори спричиняють так звані «навчальні прогалини». Саме на надолуженні цих прогалин і мають бути зосереджені основні заходи закладів освіти області, метою яких є подолання освітніх втрат та освітніх розривів у тому числі у 2024/2025 навчальному році. Фахівці КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» узагальнили кількісний звіт за результатами онлайн-тестування та здійснили відсотковий аналіз за темами й порівняльний аналіз за рівнями. На основі здійсненого аналізу методистами ІППОЧО розроблені методичні рекомендації з компенсації освітніх втрат у ЗЗСО Чернівецької області у 2024/2025 навчальному році. Також інститут розробляє модель системної роботи з подолання освітніх втрат у ЗЗСО Чернівецької області.

Наступний результат актуалізації уваги до зазначеної проблематики відображає управлінська ідея в.о. директора ІППОЧО Н.К. Куриш та завідувача кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою І.К. Унгурян. Тому від 26 березня 2024 року було започатковано проведення інтерактивних воркшопів для керівних і педагогічних працівників закладів освіти Чернівецької області на тему «ОСВІТНІ МОСТИ: стратегії та практики для надолуження освітніх втрат та розривів».

У концепцію воркшопу щодо аналізу *управлінських втрат*, який заплановано в ІППОЧО провести на початку 2024-2025 навчального року, закладено:

- проведення аналізу вимірів: що таке управлінські втрати, як вони виникають, як їх виміряти тощо;

- впливи управлінських втрат на якість освіти, на ефективність роботи школи, на управлінську діяльність керівника, на мотивацію педагогів тощо;

- формування практичних інструментів і стратегій для подолання управлінських втрат тощо.

Нам видається, що з цих міркувань про «*управлінські втрати*» варто вести мову з точки зору розуміння закладу освіти (у т.ч. ЗЗСО) як системи, без взаємодії елементів якої неможливе функціонування управлінських процесів.

Аналітики та дослідники освітнього менеджменту вважають, що елементами системи закладу освіти є (алфавітний принцип переліку) *діяльність та її алгоритми, імідж, інновації, інформація, компетентності, персонал, PR, повноваження, технології, результати, ресурси, управлінська діяльність, управлінські рішення, стратегії* тощо.

Змінність стану цих елементів закладу освіти як системи – не лише науково доведені факти чи конкретна управлінська практика, але й правові норми законодавства. Так, наприклад, стаття 26 Закону України «Про освіту» – *повноваження* керівника закладу освіти – промовисто це демонструє (таблиця 3).

Таблиця 3

Окремі приклади змінності стану *повноважень* як елемента системи закладу освіти в контексті змінності правової норми статті 26 Закону України «Про освіту»

№	<i>Повноваження керівника закладу освіти</i>	<i>Правова підстава змінності</i>
1.	забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі:	{ <i>Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом №2657-VIII від 18.12.2018</i> }
2.	розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного	{ <i>Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом №2657-VIII від 18.12.2018</i> }

	розслідування та вживає відповідних заходів реагування;	
3.	забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування);	{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом №2657-VIII від 18.12.2018 }
4.	повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;	{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом №2657-VIII від 18.12.2018 }

Окрім того, ретельний аналіз преамбули Закону України «Про освіту» свідчить, що перелік періодів змін правових норм стосується від 2018 до 2023 року, яких зазначено аж 31 (тридцять одну) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>).

Наведені приклади свідчать про змінність у змісті повноважень, що гіпотетично може проектувати на основі цих змін *втрату/відхилення/прогалини* тощо повноважень керівником закладу освіти, але, щоправда, за це несе відповідальність законодавець.

В окресленій проблематиці запропонованих керівникам закладів освіти цих авторських методичних рекомендацій ціллю є встановлення «*управлінських втрат*» у ключових повноваженнях, наділених для керівника закладу освіти. Наприклад, практична реалізація повноваження згідно з пунктом 3 статті 26 «Керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень: організовує діяльність закладу освіти», безперечно, втрачена для директорів більш ніж 3500 шкіл, які були зруйновані росіянами від 24 лютого 2022 року. Якщо повноваження «організація діяльності закладу освіти» і відбувається, то це, можливо, на інших територіях, з іншими умовами тощо.

Інший елемент закладу освіти як системи – «*інформація*», – на нашу думку, також набув трансформаційних змін. Попри те, що стаття 30 Закону України «Про освіту» визначає правові рамки прозорості та інформаційної відкритості закладу освіти, безпековий фактор в умовах російсько-української війни вніс свої корективи навіть для територій, на яких не відбуваються прямі воєнні дії. Керівнику закладу освіти належить добре аналізувати, що відповідно до пункту 1 цієї статті

належить публічно оприлюднювати, а що презентувати в іншому та якому саме форматі, не порушуючи критеріїв оприлюднення інформації тощо.

На нашу думку, сьогоднішній керівник закладу освіти має практичне відчуття «*управлінської втрати*», пов'язаної з таким елементом, як «*персонал*».

Аналітики України констатують, що найважливішим трендом у 2024 році є дефіцит кадрів та шляхи його подолання [5]. Так на початку повномасштабного вторгнення кількість пропозицій роботи на ринку праці скоротилася у понад 10 разів, натомість конкуренція серед шукачів на одну вакансію зросла у понад 7 разів. Рекрутери отримували десятки відгуків від кандидатів. Уже на початку 2023 року конкуренція наблизилася до звичайних показників та продовжила зменшуватися. Унаслідок у 2030-му році абсолютна більшість роботодавців зіткнуться із дефіцитом кадрів. Він посилиться нерівномірним відновленням ринку праці як у географічному, так і галузевому вимірі.

Найвищу конкуренцію серед шукачів у 2023 році стабільно спостерігали у Київській, Харківській та Вінницькій областях. Цікаво, що з-поміж лідерів лише у Вінницькій області кількість пропозицій роботи наразі більша, ніж до повномасштабного вторгнення. Натомість найнижчу конкуренцію від місяця до місяця спостерігаємо у Закарпатській, Чернівецькій та Херсонській області. Як видно з поданої інформації, з дефіцитом кадрів можуть зіткнутися і роботодавці у прифронтових регіонах, і на заході держави. У перших складнощі з наймом пов'язані з тим, що люди були змушені переїхати в більш безпечні регіони або за кордон. Для інших рекрутинг ускладнюється великою конкуренцією з роботодавцями. Наприклад, у Закарпатській області ринок праці відновився на 167%: роботодавців стало значно більше, ніж до повномасштабного вторгнення, і кандидатів на всіх просто не вистачає.

Такий аналіз щодо інших трендів, на нашу думку, вартий уваги керівників закладів освіти Чернівецької області напередодні формування стратегії щодо залучення педагогічного *персоналу* до освітнього процесу закладів освіти у 2024/2025 навчальному році, що традиційно відбувається навіть у період відпускнуї кампанії.

Короткий огляд ймовірних «*управлінських втрат*», який ми спробували обґрунтувати відносно частини елементів системи закладу освіти, а саме: *інформації, персоналу, повноважень*, засвідчує потребу

актуалізації цього питання в середовищі адміністративного персоналу закладів освіти Чернівецької області. Тому залучення до участі в запланованому в ППОЧО воркшопі керівників закладів освіти (директорів та заступників директорів ЗЗСО чи ЗДО) має за мету систематизувати й упорядкувати розуміння *управлінських втрат*, а також сформувані інструменти вимірювання стану *відхилень, втрат, розривів, прогалин* в управлінні закладом освіти й управлінській діяльності адміністративного персоналу ЗО.

Прогностика управлінських втрат (яку можливо деталізувати в обґрунтуваннях за умови участі керівників закладів освіти у воркшопах) у розрізі елементів системи закладу освіти нам вбачається в наступному (таблиця 4). При цьому нашою пропозицією є розуміння «*моделі управлінських втрат*», до якої (за аналогією до освітніх втрат) можна віднести управлінські прогалини, управлінські розриви, розриви в управлінських результатах, управлінські відхилення, незавершене управління.

Таблиця 4

Прогностика управлінських втрат у розрізі елементів системи закладу освіти

<i>№</i>	<i>Елемент системи закладу освіти</i>	<i>Проблемні фактори змісту управлінської втрати</i>	<i>Елементи моделі управлінських втрат</i>
1	Діяльність та її алгоритми	Зміна пріоритетів діяльності	Управлінські розриви
2	Імідж	Завуальованість формату	Управлінська прогалина
3	Інновації	Нівелювання пріоритетом умов воєнного стану	Незавершене управління
4	Інформація	Прискореність та частота змінності	Розриви в управлінських результатах
5	Компетентності	Відсутність чіткої екстраполяції та реальної потреби застосування	Управлінські розриви
6	Персонал	Зміна якості та готовності до сегментування діяльності	Управлінські відхилення
7	PR	Вплив пріоритету безпекового фактору	Незавершене управління

8	Повноваження	Часовий інтервал змін	Управлінські прогалини
9	Технології	Відсутність ідентифікації управлінських технологій як інструментів застосування	Незавершене управління
10	Результати	Відсутність потреби та намірів щодо публічності оприлюднення	Управлінські втрати
11	Ресурси	Стереотипи у застосуванні ієрархії ресурсів	Управлінські відхилення
12	Управлінська діяльність	Відсутність можливостей застосування діапазону видів діяльності	Управлінські втрати
13	Управлінські рішення	Недостатність знань про технології прийняття управлінських рішень в екстремальних умовах	Управлінські прогалини
14	Стратегії	Відсутність реальної практики розроблення	Розриви в управлінських результатах

Обґрунтоване нами вище дає можливість сформуванню поняття «**управлінська втрата**» – це діапазон конкретної характеристики проблемного стану елементу освітнього менеджменту закладу освіти, що впливає на зміни, пріоритети та якісні параметри управлінської діяльності керівника закладу освіти в умовах глобальних і локальних викликів, що посилюється факторами воєнного стану в Україні.

Рекомендації керівникам закладів освіти для участі у воркшопі

До залучення для участі у воркшопі на базі ІППОЧО у серпні-вересні 2024 року рекомендуємо проаналізувати власні управлінські процеси та їхню стійкість в умовах викликів, що тривають. Для цього просимо орієнтуватися на зміст поняття «стійкість», що включає:

- стан співпраці педагогічного персоналу на всіх можливих рівнях;
- єдність заради спільних результатів та здобутків (відсутність критики один одного та відсутність конфліктів тощо);
- компетентність та вмотивованість на ключових позиціях за принципом «кожен на своєму місці виконує свою частину діяльності»;
- проактивність: готовність брати на себе відповідальність при реалізації ухвалених рішень;

- адаптивність: можливість протистояти загрозам і викликам, які виникають щодня;

- життєздатність: збереження/підтримання діяльності, що передбачає певний рівень фінансової та інституційної спроможності для реалізації локальних проєктів тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Абрамович В. (2024). Освітні втрати в ЗЗСО: поняття освітніх втрат, інструменти подолання освітніх втрат. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/pptx-88fb/265921486> (дата звернення: 13.06.2024).

2. Воротникова І. (2024). Освітні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. URL: https://znayshov.com/News/Details/osvitni_vtraty_sutnist_prychyny_naslidky_ta_shliakhy_podolannia (дата звернення: 12.06.2024).

3. Загородня О., Іванечко П. (2009). Облік та аналіз відхилень у системі управління витратами підприємства. URL: <http://surl.li/ubycq> (дата звернення: 15.06.2024).

4. Даркович А. (2023). Рік досвіду: управлінські процеси та стійкість територіальних громад до викликів війни. URL: <https://voxukraine.org/rik-dosvidu-upravlinski-protsesy-ta-stijkist-terytorialnyh-gromad-do-vyklykiv-vijny> (дата звернення: 10.06.2024).

5. Кузенкова Є. (2023). Майбутнє ринку праці: 13 ключових трендів у 2024 році. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3217/> (дата звернення: 16.06.2024).

6. Куриш Н.К. Актуальні управлінські механізми реалізації ідей концепції «Нова українська школа». *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, №7. С. 52-57. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/issue/view/18/17> (дата звернення: 11.06.2024).

7. Куриш Н.К., Поляк О.В. Компетентності керівника для механізмів управління закладом освіти в умовах воєнного стану. 28.05.2024. Сумський ОППО. Подано до друку.

8. Куриш Н.К. Управлінські механізми забезпечення конкурентоспроможності закладу освіти в умовах нових викликів. *Актуальні питання забезпечення стійкості системи управління освітою в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ-Краматорськ, 22 лютого 2024 р. / редкол.: Ю.О. Бурцева,

М.О. Кириченко, Д.В. Малєєв [та ін]; Донецький обласний інститут післядипломної освіти. Київ: [б. в.], 2024. С. 36-40.

9. Курлова О. Управлінські процеси ЗЗСО та подолання освітніх втрат. URL: <https://naurok.com.ua/webinar/upravlinski-procesi-zzso-ta-podolannya-osvitnih-vtrat> (дата звернення: 17.06.2024).

10. Навчальні втрати в умовах війни: як учителю їх діагностувати та компенсувати. URL: <https://sqe.gov.ua/navchalni-vtrati-v-umovakh-viyni-yak-uchi/> (дата звернення: 13.06.2024).

11. Поляк О.В. *Місяця якості та ефективності у діяльності закладів освіти України: правовий механізм регулювання*. ГРААЛБ НАУКИ: міжнар. наук. журнал. – Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа»; НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2024. №39. С. 565-577 (784 с.) URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/10.05.2024/27> (дата звернення: 14.06.2024).

12. Поляк О.В. *Механізми управління закладом освіти як реалізація повноважень та удосконалення компетентностей керівника (директора)*. Scientific Collection «Inter Conf»,(195): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Science in the Environment of Rapid Changes» (April 6-8, 2024; Brussels, Belgium)/ comp. by LLC SPC «InterConf».Brussels: De Boeck, 2024. 427 p. Pp. 171-180. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.04.2024/205> (дата звернення: 17.06.2024).

13. Поляк О.В. Стратегії – як окреслення перспективи функціонування поствоєнних закладів освіти України. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, February 24, 2023. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform. Pp. 247-249.* URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/778> (дата звернення: 12.06.2024).

14. Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат. Міністерство освіти і науки України. UNICEF. 9 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/07/31/Unicef.Immidiate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).

15. Юрійчук І. Освітні втрати: що робити й куди рухатись українській освіті / Дзеркало тижня, 18 жовтня, 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/reforms/osvitni-vtrati-shcho-robiti-j-kudi-rukhatis-ukrajinskij-osviti.html> (дата звернення: 14.06.2024).

Куриш Н.К.,
в.о. директора
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат педагогічних наук
Унгурян І.К.,
завідувач кафедри педагогіки, психології
та теорії управління освітою
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат педагогічних наук

ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР- КЛАСУ/МАЙСТЕРКИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

*Найважливішим явищем у школі, найбільш
повчальним предметом для спостереження,
найбільш живим прикладом для учня є сам учитель.
Він – втілений метод навчання, саме втілення принципу
навчання і виховання. Його особистість завойовує
йому повагу, вплив, силу.
А. Дістервег*

Справжній педагог піднімається до вершини своєї педагогічної майстерності завдяки наполегливій праці, освоюючи нові технології, апробуючи сучасні методик, розробляючи не одну сотню конспектів уроків. І тільки після осмисленої, вдумливої роботи над собою, критичними роздумами над своїми «злетами та падіннями» існує можливість педагогам швидко переформатовуватися та вдосконалюватися, розвивати професійну майстерність, формуватися майстром своєї справи.

Педагог як професіонал-майстер упродовж років професійної діяльності формує власну авторську методичну систему, яка включає цілепокладання, проєктування, використання переліку відомих дидактичних і виховних методик, технологій, проведення занять та заходів, напрацювання власних «родзинок», а також враховує реальні умови роботи з різними категоріями здобувачів освіти тощо.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (зокрема пунктом 1 статті 54 Закону «Про освіту») педагог отримує академічну свободу, яка дає можливість самостійно приймати рішення щодо провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки й творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення й використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом [3].

Ці положення надають педагогам більш ширші повноваження, що сприяє формуванню освітньої моделі вчителя-майстра в сучасному педагогічному просторі, який виробляє власний професійний стиль, напрацьовує цікаві фахові «родзинки», бо тільки індивідуалізація професійної діяльності веде до інноваційності досвіду. Адже педагогічна ініціатива є важливою змістовою домінантою академічної свободи вчителя, що проявляється в умінні педагогів діяти за власним бажанням, реалізуючи особистісний почин у нових формах і видах діяльності, у здатності швидко опанувати різні методики та технології організації освітнього процесу [2].

Маючи напрацьовані практичні кейси, учитель-майстер може ділитися ними і презентувати їх використання іншим педагогам у ході різноманітних заходів. Найбільш ефективною технологією представлення власного досвіду для педагогів є майстер-клас. У педагогічній літературі існує кілька десятків визначень поняття «майстер-клас», що останнім часом дуже часто асоціюють із «майстеркою».

«Майстер-клас» походить від англійського «masterclass», що перекладається «master» – кращий в якій-небудь сфері діяльності, «class» – заняття, урок. У педагогіці технологію «майстер-клас» визначають як сучасну форму проведення навчального тренінгу-семінару, заняття для відпрацювання практичних навичок за різними методиками й техніками з метою підвищення професійного рівня та обміну передовим досвідом учасників, розширення кругозору й залучення до новітніх галузей знання [1, 4]. Він може бути як особливим видом навчального заняття, що має на меті передачу вчителем-майстром знань за допомогою практичних дій (показ і демонстрація творчого розв'язання пізнавального чи проблемного завдання), так і формою передачі знань і вмінь, центральною ланкою якої є оволодіння практичними знаннями за активної ролі всіх учасників заняття. Майстер-клас/майстерку

розглядають також як головний засіб передачі концептуальної нової ідеї своєї (авторської) педагогічної системи з поєднанням теорії та практики її застосування в освітній діяльності.

Актуальною є ідея майстер-класу/майстерки як один із тих варіантів, який дає можливість продемонструвати високий клас фахової професійності вчителя у світлі інноваційності. Водночас необхідно усвідомити, що не можна ототожнювати майстер-клас, який проводиться для колег-педагогів, і урок, адже мета майстер-класу не навчити, а розвинути предметно-практичні та духовно-психологічні цінності особистості, даючи їм можливість віднайти для себе цікаві інноваційні ідеї.

Кожен майстер-клас має свої завдання, що полягають у:

- демонстрації перед учасниками заходу окремих інноваційних прийомів і способів дій з детальним коментарем кожного з них і відповідним методичним супроводом;
- спільному відпрацюванні учасниками презентованих майстром методичних підходів, авторських технологій і засобів навчання;
- рефлексії власної педагогічної майстерності учасниками майстер-класу, наданні суттєвої методичної допомоги учасникам з питань саморозвитку та формування індивідуальної програми самоосвіти й самовдосконалення [4].

Також відмінністю майстер-класу від уроку є те, що дуже часто у план проведення майстер-класу вносяться корективи по ходу його проведення залежно від реагування та взаємодії вчителя-майстра із учасниками.

Враховуючи вищезазначені положення, ми можемо виділити найважливіші особливості майстер-класу/майстерки:

1. Новий підхід до філософії навчання дорослих, що ламає сталі стереотипи.
2. Корпоративне навчання із поєднанням самостійної роботи, що дозволяє провести обмін ідеями та власним досвідом.
3. Створення умов для залучення всіх учасників у активну освітню діяльність.
4. Постановка проблемного завдання й вирішення його, моделювання різних педагогічних ситуацій.
5. Прийоми, що розкривають творчий потенціал як вчителя-майстра, так і учасників майстер-класу.

6. Форми, методи, технології, техніки роботи повинні пропонуватися, а не нав'язуватися учасникам.

7. Надання можливості кожному учасникові познайомитися з презентованими методичними кейсами та проявити себе у творчих завданнях.

8. Процес пізнання із застосуванням діяльнісного підходу набагато важливіший, цінніший, ніж саме знання.

9. Форма партнерської взаємодії на основі співпраці, співтворчості, спільного пошуку [1].

Відповідно можна визначити формулу успішного проведення майстер-класу/майстерки:

- миттєво та гнучко реагувати на ситуації, що виникають перед педагогом у ході проведення майстер-класу;

- швидко та свідомо рефлексувати на науково-методичній основі на кожному етапі майстер-класу.

Методика застосування технології майстер-класу/майстерки не має єдиних педагогічних норм. Здебільшого вона ґрунтується як на інтуїції та професійності вчителя-майстра, так і на сприйнятливості учасниками. Ключовим принципом застосування технології майстер-класу/майстерки є «Я знаю, як це робити. Я навчу вас». Фактично це визначає практичну спрямованість заняття та можливість успішного освоєння теми майстер-класу на основі продуктивної діяльності всіх учасників.

Для ефективного застосування технології майстер-класу/майстерки вчитель-майстер повинен врахувати такі умови: демонстрація методів, прийомів та технологій педагогічної діяльності супроводжується коментарями; над педагогічною ситуацією, яку створив учитель-майстер, працюють спільно всі учасники за координації майстра; створення умов для успішної рефлексії учасниками майстер-класу.

Для успішного планування та проведення майстер-класу пропонуємо вчителю-майстру дотримуватися технологічної картки майстер-класу/майстерки, яку подано в таблиці.

Таблиця 1

Технологічна картка проведення майстер-класу/майстерки

Змістова складова етапів майстер-класу/майстерки	Дії вчителя-майстра та методична складова	Діяльність учасників
1. Підготовчо-організаційний етап (2-3 хв.)		
Знайомство	та Привітання,	вступне Долучаються до

<p>презентація вчителя-майстра, постановка цілей і завдань (дидактичної спільної мети, триєдиної мети: освітньої, розвиваючої та виховної, очікуваних результатів, формування компетентностей), визначення форм та методів взаємодії учасників та вчителя-майстра, повідомлення теми.</p>	<p>слово вчителя-майстра (незвичайний початок заняття/мотивація), психологічне налаштування групи, оголошення теми.</p> <p>Рекомендовані практичні вправи/прийоми/методи – власні «родзинки»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>просте привітання,</i> - <i>компліменти,</i> - <i>знайомство (презентація власного електронного ресурсу, портфоліо),</i> - <i>вправи на згуртування, формування груп та мотивацію:</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ три слова, що об'єднують, ▪ М&М намистинки, ▪ пазли, ▪ кольори настрою, ▪ лабіринт, ▪ термометр настрою тощо. 	<p>діалогу, проявляють активну позицію, беруть участь у виконанні вправ, тим самим допомагаючи майстру в організації та проведенні заняття.</p>
---	--	---

2. Діяльнісно-моделюючий етап

<p>Презентація основної ідеї досвіду із запропонованої теми, розкриття системи роботи вчителя-майстра, долучення учасників до різних активностей, моделювання різних педагогічних</p>	<p>Підбір та демонстрація вчителем-майстром прийомів/методів у рамках власної проблеми та для відтворення теми майстер-класу із залученням учасників до групової, парної, індивідуальної та самостійної роботи.</p> <p>Учитель-майстер виконує роль</p>	<p>Учасники одночасно грають дві ролі: учасників експериментальної групи та експертів, присутніх на заході. Виконують завдання відповідно до визначеної мети, працюючи</p>
---	---	--

ситуацій.	<p>консультанта та координатора, що організовує роботу учасників і керує нею.</p> <p>Рекомендовані практичні вправи/прийоми/методи – власні «родзинки»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поділ на групи/пари, - цей день в історії людства/України, - актуалізація знань, - робота із запропонованим матеріалом: текстом, зображенням, літературою, документами, природним матеріалом, моделями, схемами, діаграмами та ін. - застосування штучного інтелекту, - проведення імітаційної/ділової гри, - використання онлайн-ресурсів: опитувальників, відеоматеріалів, цифрових додатків, QR-кодів, - ментальні/інтелектуальні карти, - лєтбук тощо. 	індивідуально, самотійно, у парах та групах, створюючи продукти та презентуючи/афішуючи їх на занятті під координацією вчителя-майстра.
-----------	--	---

3. Рефлексивно-підсумовуючий етап (3-4 хв.)

Дискусія за результатами спільної діяльності вчителя-майстра та учасників, обговорення	Організовує обмін думками учасників майстер-класу та коригування результатів їхньої роботи, дає оцінку	Рефлексія: обговорення та коригування результатів роботи, обмін
--	--	---

<p>комфортності перебування та взаємодії на занятті, досягнення очікуваних результатів та інноваційності презентованих напрацювань і методик.</p>	<p>досягнення очікуваних результатів та окресленої мети заняття.</p> <p>Заключне слово педагога-майстра по всіх зауваженнях і пропозиціях.</p> <p>Рекомендовані практичні вправи/прийоми/методи – власні «родзинки»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>сигнальні картки,</i> - <i>карта настрою,</i> - <i>очікування,</i> - <i>вправа «ДРІД»,</i> - <i>напиши SMS вчителю-майстру.</i> 	<p>думками присутніх учасників, активізація їхньої самооцінки та самоаналізу з приводу діяльності на майстер-класі.</p>
---	---	---

Дотримуючись цієї технологічної картки проведення майстер-класу/майстерки, учитель-майстер може спланувати послідовність дій і передбачити можливі ризики й виклики комунікації з учасниками.

У процесі підготовки до майстер-класу/майстерки перед учителем-майстром постає ціла низка проблемних запитань:

- які прийоми, технології з найкращої сторони продемонструють його майстерність?
- яким чином краще це спланувати?
- чи показувати приклади практичної роботи з дітьми або методологічні аспекти педагогічної діяльності?

Усі ці й багато інших аналогічних запитань виникають у вчителів, які систематично та активно підвищують свою кваліфікацію фахівців на різних рівнях. Учителям є чим поділитись, але питання полягає в тому, як це краще зробити, як забезпечити проведення майстер-класів на якісно високому рівні.

Для визначення самооцінки успішного проведення майстер-класу/майстерки пропонуємо критерії, що подані в таблиці із описом оціночних результатів.

Критерії ефективності проведення майстер-класу

№	Критерії ефективності	Оціночні результати
1.	<i>Презентативність</i>	Чіткість та послідовність висвітлення інноваційної ідеї, рівень її представленості, культура презентації ідеї, актуальність ідеї в педагогіці, методиці та практиці освіти.
2.	<i>Ексклюзивність</i>	Яскраво виражена індивідуальність (масштаб і рівень реалізації ідей). Вибір, повнота та оригінальність рішення інноваційних ідей та відповідність до теми заняття. Прогресивність, актуальність і науковість змісту і прийомів/засобів навчання, наявність нових ідей, що виходять за рамки стандарту й відповідних тенденцій сучасної освіти. Здатність до узагальнення досвіду.
3.	<i>Мотивованість</i>	Наявність прийомів і умов мотивації, залучення кожного до комунікації та включення в активну творчу діяльність зі створення нового продукту на занятті.
4.	<i>Оптимальність</i>	Достатність та неперевантаженість використовуваних засобів/методів/технік на занятті, їхні поєднання, зв'язок з метою і результатом (проміжним і кінцевим). Ефективність, результативність, отримана для кожного учасника майстер-класу.
5.	<i>Технологічність</i>	Чіткий хід заняття (етапи, підетапи, процедури), наявність оригінальних методичних прийомів/методів/технік актуалізації, проблематизації, пошуку й відкриття, рефлексії (самоаналізу, самокорекції).
6.	<i>Артистичність</i>	Власний стиль, педагогічна харизма,

		емоційна стійкість, здатність до імпровізації та гнучкого прийняття рішення, володіння та ступінь впливу на аудиторію, ступінь готовності до поширення й популяризації свого досвіду.
7.	<i>Загальна культура</i>	Ерудиція, нестандартність мислення, стиль комунікації та партнерської взаємодії, культура інтерпретації свого досвіду.

Представлені критерії можуть слугувати орієнтиром для педагогів при підготовці до майстер-класу/майстерки, а також використовуватися для самооцінки визначення результативності проведеного заходу. У загальному ефективність заходу можна визначити, оцінивши цілісність представленого досвіду, використовуючи оптимальність підбраного комплексу оригінальних методичних прийомів/методик/засобів, забезпечуючи активну педагогічну взаємодію та комунікацію з усіма учасниками майстер-класу/майстерки.

Відомий український педагог В. Сухомлинський стверджував, що «стає майстром педагогічної праці швидше за все той, хто відчув у собі дослідника» [5, с. 471]. Якщо вчитель готовий демонструвати свій досвід, він переходить на рівень майстра і, застосовуючи технологію майстер-класу/майстерки, у ході проведення висуває досить істотні вимоги як до сторони, яка показує свій досвід, так і до сторони, яка сприймає й оцінює.

Ще раз переконуємося, що вдосконаленню професійної майстерності педагогів не має меж. Тому, використовуючи технологію майстер-класу/майстерки, учитель-практик має можливість представити свої досягнення, напрацьовані «родзинки» колегам як у закладі освіти, так і на засіданнях професійних спільнот різних рівнів, тим самим популяризуючи свій досвід та вибудовуючи імідж своєї особистості педагога.

Список використаних джерел та літератури

1. Гаврилюк О.А. Методичні рекомендації «Організація проведення майстер-класу». URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-rekomendacii-organizacia-provedenna-majster-klasu-283560.html> (дата звернення: 06.06.2024).

2. Куриш Н.К. Реалізація академічної свободи вчителя Нової української школи: змістові домінанти та практичні аспекти. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: *інформаційно-методичний збірник* / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голева А.О., Ташук Ю.Ю. Чернівці : Технодрук, 2023. С.7-17.

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. Дата оновлення: 06.06.2019 №2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.05.2024).

4. Семенова О. Особливості організації та проведення мистецького майстер-класу. *Modern engineering and innovative technologies*, October 2023. URL: <http://surl.li/unqzk> (дата звернення: 09.06.2024).

5. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори: В 5-ти т. Т.4. К. : Рад. школа, 1977. С. 471.

Савчук О.С.,
завідувач науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти
та предметів мистецької галузі
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

Уже третій рік поспіль наша держава живе в умовах дії воєнного стану. Функціонування освіти в цих умовах спрямовується на інтенсивний пошук нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

В основу сучасної освітньої політики МОН України покладено *пріоритетність дошкільної освіти* як фундаменту цілісної системи неперервної освіти. Євгенія Смірнова, заступниця Міністра освіти і

науки України, зазначає: «Перші п'ять років життя дитини – це важливий час. І саме якісна дошкільна освіта становить основу для її майбутнього розвитку: формує навички, цінності, соціальну адаптацію дитини, готує її до навчання в школі та подальшого життя» [9]. Відповідно до положень пункту 1 статті 4 Закону України «Про дошкільну освіту» дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні.

Незабаром сферу дошкілля в Україні регламентуватиме *новий закон «Про дошкільну освіту»*. Верховна Рада України 6 червня 2024 р. підтримала у другому читанні законопроект про дошкільну освіту (остаточна редакція), метою якого є підвищення якості освіти, поліпшення умов праці та розширення прав батьків. Поки сам закон ще не опублікований (має пройти відповідну процедуру), але є можливість ознайомитися з Порівняльною таблицею до проекту Закону України (реєстраційний №8030) про дошкільну освіту (далі – Законопроект), у якому передбачено, що закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня набрання ним чинності [11].

У Законопроекті чітко визначені форми здобуття дошкільної освіти, з яких основною є очна (денна); уточнено термінологію, базові етапи дошкільної освіти; змінено типи ЗДО і визначено типи організації освітнього процесу; передбачено щорічну основну відпустку 56 календарних днів для всіх педагогічних працівників ЗДО; чітко окреслено скорочений робочий час і педагогічне навантаження, що дозволяє віднайти час для організаційної й методичної діяльності; уперше визначений гарантований обсяг часу для здобуття гарантованої Конституцією України «безоплатної дошкільної освіти» – до 11 годин на день – та багато іншого. У Міністерстві освіти і науки наголошують, що прийняття закону є ще одним кроком до адаптації української освіти до стандартів ЄС. Строк приведення установчих документів закладів дошкільної освіти у відповідність із цим Законопроектом становить п'ять років [11].

У сучасних умовах у нашій області спостерігається сумна *тенденція до зменшення кількості вихованців*, що відповідно призводить до скорочення груп, закриття окремих закладів, суттєвого зменшення годин функціонування. Цей процес зазвичай пов'язаний з об'єктивними причинами: переїзд родин з дітьми за кордон у більш безпечні умови, зниження рівня народжуваності у країні. Також на зниження

відвідування малюків впливає й необхідність під час освітнього процесу часто спускатися в укриття, які в переважній більшості, облаштовані в підвальних приміщеннях та, на жаль, ще не мають дуже якісної вентиляції й гідроізоляції, що, на думку батьків вихованців, негативно впливає на фізичне здоров'я малюків.

Водночас такі скорочення відбуваються не завжди об'єктивно. Так, наприклад, скорочують групи шляхом об'єднання, якщо групу для дітей дошкільного віку відвідує 10-15 вихованців, обґрунтовуючи це тим, що відповідно до законодавства дітей у такій групі має бути не менше 20. Наголошуємо! У п. 2 ст. 14 «Комплектування груп ЗДО» Закону України «Про дошкільну освіту» говориться про максимальну кількість дітей певної вікової групи (до 15, до 20), а не мінімальну. Передбачено, що засновник може встановлювати меншу наповнюваність груп у закладі дошкільної освіти [4].

У новому Законопроекті чітко прописано граничну (не більше) кількість дітей певного віку на одного педагога (п. 2 ст. 17), до прикладу, не більше 10 дітей у різновіковій групі на 1 вихователя, якщо у групі є хоч одна дитина віком від 1 до 3 років. Перевищити вказані співвідношення кількості вихованців до кількості вихователів можна не більше, ніж на 20% (з відповідною доплатою вихователю відповідно до п. 1 ст. 28 Законопроекту) і виключно у групах дітей дошкільного віку. Також у п. 3 ст. 17 Законопроекту вказано, що кількість вихованців у групах державних і комунальних закладів дошкільної освіти не може становити менше п'яти дітей (трьох дітей до одного року) [11].

Наше завдання в цих непростих умовах – максимально зберегти мережу ЗДО, адже це простіше, ніж потім докладати значних зусиль та коштів на їхнє відновлення. Для цього варто продумати можливість прийняття дітей до закладу з 1 року, якщо є така потреба в батьків; відкривати групи з короткотривалим перебуванням дітей, групи «разом з мамами», групи вихідного дня та вечірні, зокрема, і для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб; продовжувати роботу щодо покращення умов у наявних укриттях закладів. Про необхідність забезпечення реалізації державної політики у сфері дошкільної освіти говорилося у листі МОН України від 22 червня 2022 року №1/6887-22 «Щодо збереження мережі закладів дошкільної освіти та захисту прав їх працівників».

З урахуванням сьогодення та дії правового режиму воєнного стану питання щодо створення безпечного, комфортного, інклюзивного

середовища для всіх учасників освітнього процесу й підвищення якості освітньої діяльності закладів дошкільної освіти залишаються пріоритетними і в 2024/2025 навчальному році. Пізніше в інструктивно-методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України буде висвітлена інформація щодо окремих питань діяльності ЗДО у наступному навчальному році. Поряд з цим усі заклади освіти відповідно до п. 3 статті 2 Закону України «Про освіту» мають автономію у виборі основних пріоритетних напрямів і завдань в організації освітнього процесу, орієнтуючись на детальний і конструктивний аналіз результатів освітньої діяльності в попередньому навчальному році [3]. Загальні засади підготовки закладу освіти до початку навчального року викладені у листі МОН України від 05.06.2023 №1/9979-24 «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024/2025 року».

Діяльність закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану в Україні залишається спрямованою на організацію змістовної різноманітної діяльності дітей і забезпечення психологічної підтримки для всіх учасників освітнього процесу. Тому важливо гнучко підходити до організації роботи ЗДО та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним для дітей та педагогів. Заклади дошкільної освіти мають відповідати вимогам Державного стандарту дошкільної освіти і під час дії воєнного стану [8]. До речі, у Законопроекті саме застосовується термін «Державний стандарт дошкільної освіти» і вже не буде (з часом) використовуватися термін «Базовий компонент дошкільної освіти» [11].

Відповідно до вимог сьогодення реалізація Державного стандарту дошкільної освіти визначається освітньою програмою закладу (ст. 22 Закону України «Про дошкільну освіту»). Проте у *новому Законопроекті* вже немає вимоги щодо формування освітньої програми ЗДО. У п. 3 ст. 39 передбачено, що *педагогічна рада* схвалює серед інших документів програму розвитку ЗДО; *ухвалює рішення про вибір освітніх і парціальних програм*, за якими буде організований освітній процес у навчальному році та результативність їхнього виконання. Це підтверджує п. 1 ст. 15 Законопроекту, де говориться про вимоги до організації освітнього процесу відповідно до певних документів, серед яких вказано освітні і парціальні програми (освітня програма ЗДО не вказана). Визначення та вимоги до змісту таких освітніх та парціальних програм подано у ст. 16 Законопроекту [11].

Ознайомитися з переліком чинних освітніх програм та навчально-методичної літератури для закладів дошкільної освіти можна за посиланням <https://goo.gl/17YmaJ> (також слідкуємо за виходом листа МОН України «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2024/2025 навчальному році»). Пам'ятаємо! Гриф надається строком на п'ять років та спливає 1 липня відповідного року (п. 15 розділу I Порядку здійснення експертизи, надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам, наказ МОНУ від 06.06.2023 №675) [12].

Звертаємо увагу! У Каталозі надання грифів (<https://imzo.gov.ua/kataloh-nadannia-hryfiv/>; дата звернення: 13.06.2024) в розділі «Дошкільна освіта» вже є інформація про *нові редакції окремих чинних програм та схвалення нових*, зокрема:

- нова редакція комплексної освітньої програми «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку, за наук. ред. Піроженко Т.О. (від 16.05.2024) та складові навчально-методичного комплекту до програми;

- нова редакція парціальної програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», авт. Гавриш Н.В., Пометун О.І. (від 11.04.2024);

- парціальна програма для дітей середнього дошкільного віку «Дбаємо про емоції – мову серця», авт. Косенчук О.Г., Тарнавська Н.П. (від 31.05.2024);

- парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку «Дбаємо про емоції – мову серця», авт. Косенчук О.Г., Тарнавська Н.П. (від 11.04.2024);

- «Мої перші гроші»: парціальна програма з розвитку фінансової грамотності та формування фінансових компетентностей у дітей старшого дошкільного віку, авт. Ролік В., Гавриш Н., Косенчук О., Піроженко Т. (від 31.05.2024);

- парціальна програма розвитку соціальних навичок та емоційного інтелекту в дітей 5-7 років, авторський колектив ГО «THINK EQUAL» (від 30.08.2023);

- парціальна програма з формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку «Україна єдина: цінуємо та творимо», авт. Шульга Л., Канцедал Н (від 2012.2023);

- парціальна програма з правового та фінансового виховання дітей дошкільного віку «Соціально-фінансова грамотність дошкільника: перші

кроки», авт. Рейпольська О.Д., Цветкова Г.Г., Довбня С.О. (від 30.06.2023).

Цього навчального року *можуть втратити чинність*, якщо не будуть оновлені редакції (про які поки що відсутня інформація), наступні *програми для дошкільної освіти*:

- Програми розвитку дитини від народження до шести років «Я У СВІТІ» (від 12.07.2019);

- Скарбниця моралі. Парціальна програма з морального виховання дітей дошкільного віку (від 08.11.2019);

- Духовно-моральне виховання на християнських цінностях. Навчально програма та навчально-тематичний план (від 02.12.2019);

- Вітаю, театре! Парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку (від 13.11.2019);

- Інтелектуальна мозаїка. Парціальна програма інтелектуального розвитку дітей раннього та предшкільного віку (від 08.11.2019);

- Казкова фізкультура. Парціальна програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку (від 09.07.2019);

- Аква-театр. Парціальна програма адаптації дітей раннього та дошкільного віку до водного середовище і навчання плаванню (від 16.04.2019).

За педагогами закладів дошкільної освіти залишається *право самостійного вибору форми написання плану освітньої роботи з дітьми*, що затверджується рішенням педагогічної ради на початку навчального року. Використання в щоденному плануванні хоча б частково принципу «методичного конструктора» (тобто друкованих карток з висвітленням алгоритму організації певної дитячої діяльності за певною темою) або готової друкованої основи для планування з можливістю внесення певних коректив із врахуванням особливостей розвитку й інтересів дітей конкретної групи звільняє педагога від простого переписування друкованих джерел та дозволяє більше уваги надати безпосередній змістовній роботі з дітьми.

Останні дослідження доводять, що в епоху потужного розвитку штучного інтелекту саме *формування людяності* (розвинутий емоційний інтелект, моральні якості) має бути *в центрі уваги освіти*. І хоча майбутнє – у руках тих, хто орієнтуватиметься в дедалі більш цифровому суспільстві, найкращі результати здобуватиме той, хто зможе технологічну грамотність поєднати з емоційним інтелектом [10]. І починати цей процес необхідно якомога раніше.

Значно допомогти у цьому можуть *інструменти* шведської програми (проєкту) (<https://cutt.ly/begg5cIQ>; дата звернення: 14.06.2024) з *соціально-емоційного розвитку* для дітей від 3 до 9 років «*Peppy Pals – Веселі друзі*», яку реалізує фундація The LEGO Foundation спільно з МОН. Понад 300 педагогів нашої області вже мали можливість випробувати ці інструменти в ході очних навчальних тренінгів, які проводилися з ініціативи КЗ «ІППОЧО», та розпочали творчо реалізовувати отримані ресурси в роботі зі своїми вихованцями. Практика проведення таких очних тренінгів буде продовжена у II половині 2024 року. Значущість формування соціально-емоційних навичок підтверджує й забезпечення наступності з початковою школою в цьому напрямку. З квітня 2024 р. проходило пілотування, а вже з вересня 2024 р. планується реалізація в усіх початкових класах ЗЗСО України Програми Лабораторії екологічних підходів до соціально-емоційного навчання (EASEL Lab) Гарвардської вищої школи освіти «СЕН «Зерна»: розвиток соціально-емоційних навичок та підтримка благополуччя дітей і педагогів в Україні» в межах співпраці із The LEGO Foundation. За інформацією О. Роми, керівниці освітніх ініціатив The LEGO Foundation, до 2026 року планується розробка версії цієї програми «СЕН «Зерна» і для дітей дошкільного віку.

Потужним інструментом для соціально-емоційного розвитку дітей, сталих навичок життя може стати вже відомий для багатьох педагогів та батьків вихованців альтернативний навчальний ресурс для дітей дошкільного віку – ляльковий театр «Іскорки суперсил» (<https://numo.mon.gov.ua/puppet-show>; дата звернення: 14.06.2024). Нещодавно ЮНІСЕФ представило *книгу казок «Іскорки суперсил»*. Кожна казка розкриває одну з 16 навичок, які діти мають опанувати у віці 2-6 років. Допомагають у цьому кумедні й кмітливі персонажі – Іскорки. Вони опиняються в ситуаціях, з якими стикається кожна дитина, і застосовують свої «суперсили» – знання й навички. Створювали казки українські письменниці Марія Артеменко, Настя Музиченко та Галина Ткачук під психологічним, педагогічним і літературознавчим супроводом Світлани Ройз, Соломії Бойкович та Тетяни Стус. Книжка доступна безкоштовно у кількох форматах: друкованому, електронному та аудіо. Електронну та аудіоверсію можна читати, слухати й завантажити на платформі «НУМО»: <https://bit.ly/4e6Zri1> [9].

Рекомендуємо також авторську розробку команди практичних психологів Чернівецької області, фахівців КЗ «ІППОЧО» та

УНМЦППСР – посібник «Психологічна абетка для дошкільників», який надрукований видавництвом «Ранок». Посібник (<https://www.ranok.com.ua/info-psixologicna-abetka-doskilnikiv-40794.html>; дата звернення: 14.06.2024) містить матеріали про важливі психологічні поняття, дібрані до кожної букви алфавіту з чіткими та доступними роз'ясненнями, а також практичні заняття з казками, оповіданнями, іграми, вправами та завданнями, які забезпечать формування ключових компетентностей дошкільників.

Допомогти забезпечити дітям психоемоційну стабільність у кризових ситуаціях, дати їм ментальну опору можуть прості вправи та ігри, які пропонуються в освітній серії відеороликів «Гратися і не боятися»: дієві поради для батьків дошкільнят» (www.youtube.com/playlist?list=PLJ2-31j4oXT7imBBJCoYq-2Te3joUAllc; дата звернення: 14.06.2024).

Залишається актуальним питання забезпечення внутрішньої системи якості освіти. Результати рівня розвитку, освіченості та вихованості дітей як здобувачів освіти є одним із показником цієї якості. Важливість моніторингу освітніх досягнень дитини актуалізується напередодні вступу до школи, а також необхідністю врахування індивідуальних освітніх втрат і розривів, що є в сучасній освітній ситуації [5, с. 4, 5]. Якісно організувати такий процес в ЗДО може допомогти зміст посібника «Здійснюємо моніторинг освітніх досягнень дитини старшого дошкільного віку» [5]. Його метою стала аргументація єдиного підходу до оцінювання вікових досягнень дитини шостого-сьомого року життя, яка здобуває дошкільну освіту в умовах різноманіття форм і способів організації освітнього процесу, а також в умовах багатьох перешкод у функціонуванні закладів дошкільної освіти й забезпеченні її якості під час воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні.

Орієнтиром для поліпшення якості освітнього середовища в ЗДО як одного із компонентів ВСЯО може слугувати методика ECERS-3. Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) за підтримки Міністерства освіти і науки України розробило *освітній серіал*, який допоможе вихователям краще розібратися в особливостях організації якісного освітнього середовища дитячого садка за методикою ECERS-3 [10]. 10 епізодів розкривають теми організації простору дитячого садка, практик особистого догляду, адаптації та розвитку дитини в садочку. Він також буде цікавий батькам та опікунам: сформує орієнтири для

оцінювання щоденного життя садочку, а також допоможе краще зрозуміти процес адаптації дитини до садочку та важливість встановлення хороших стосунків між вихователями, дітьми, батьками [9].

Щоб духовно підготувати дитину до самостійного життя, треба ввести її у світ книг. Мить, коли книжка входить у життя дитини як духовна потреба, є початком самовиховання думок, почуттів, поглядів, переконань. Зростання актуальності проблеми читання підтверджується схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. №190-р «Стратегією розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» [13]. З методичними та практичними аспектами використання творів художньої літератури та формування світоглядних уявлень у дітей можна ознайомитися у посібниках для вихователів «Літературні твори: як інтегрувати в освітню роботу» (автор І. Кіндрат) та «Літературна мозаїка». Біографії та твори письменників вправи до творів» (автор І. Терещенко) [7; 6]. Також ознайомитися з методичними підходами до роботи з літературними текстами сучасних науковців і практиків можна у журналі «Дошкільне виховання» №№1 та 11 за 2022 рік. Розібратися з тим, як включити в роботу з дошкільниками науково-пізнавальну літературу, можуть допомогти статті «Нон-фікшн для дітей: що, як, для чого» (автор С. Кондратюк) та поради «Книжка без слів – читаємо разом» у журналі «Вихователь-методист дошкільного закладу» №12 2019 р. Цікаве поєднання з формування читацької культури в дітей дошкільного віку, роботи в укритті та халабудної педагогіки запропонували запорізькі педагоги. Їхній досвід розкритий у відео «Халабудна педагогіка в укритті: пізнаємо світ книги» [16].

Одним із важливих векторів дошкільля у світі, за визначенням О. Роми, є гра як філософія дошкільля. Допомогти педагогам системно реалізувати гру як основний підхід до організації освітнього процесу може парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру «Творці майбутнього» та методичний посібник із фасилітації ігрової взаємодії з дітьми дошкільного віку «Граємо разом» (<https://cutt.ly/WeghjsNU>) [15].

К. Крутій наголошує на важливості створення умов саме для самостійних вільних ігор дітей, коли діти самі можуть визначати, у що і з ким грати, які матеріали та іграшки використовувати [2]. Попри це ще часто педагоги надають надмірного значення дидактичним цілям у грі,

ігноруючи її справжню мету. Науковець зауважує, що це може перетворити гру на різновид навчальної діяльності, яку спрямовує сам дорослий. Як створити умови для вільної гри та подолати сучасну тенденцію захаращення простору дошкільника «розвивальною» продукцією, можна дізнатися із статті К. Крутій «День без іграшок, або Як оптимізувати ігрове середовище» у журналі «Дошкільне виховання» №4 2024 р [2].

Для забезпечення здобуття дітьми якісної дошкільної освіти в умовах воєнного стану дуже важливо реальне об'єднання зусиль усіх, хто опікується дошкільним дитинством: педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, науковців, працівників інклюзивно-ресурсних центрів і центрів професійного розвитку педагогічних працівників, методичної і психологічної служб системи освіти та батьків дітей дошкільного віку. Разом ми змінимо освіту на краще.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П., Косенчук О.Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г.М., Левінець Н.В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С.І., Піроженко Т.О., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С. Під наук. кер. Піроженко Т.О. 2021. URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.06.2024).

2. День без іграшок, або Як оптимізувати ігрове середовище. К. Крутій // Журнал «Дошкільне виховання». №4, 2024 р. С. 3-7.

3. Закон України «Про освіту» (редакція від 24.03.2024) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

4. Закон України «Про дошкільну освіту» (редакція від 31.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 13.06.2024).

5. Здійснюємо моніторинг освітніх досягнень дитини старшого дошкільного віку / О. Байєр, Н. Гавриш, Т. Піроженко; за наук. ред. Т. Піроженко. ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/1OHpZzGbo1K6WCufmQDu0U2Ra8NKaNr4v/view> (дата звернення: 14.06.2024).

6. Літературна мозаїка. Біографії та твори письменників вправи до творів» / І.Терещенко. ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ltsFBkEmHJbja0kmqISXFTi6fU8wjBYr/view> (дата звернення: 13.06.2024).

7. Літературні твори: як інтегрувати в освітню роботу / І. Кіндрат. ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mo1AM9EK7DQK0WJPEobxr9ec1efskb6Y/view> (дата звернення: 14.06.2024).

8. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану // Лист МОН України від 02.04.2022 №1/384522, 41 ст. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 12.06.2024).

9. НУМО для дошкілля. Viber-канал для освітян. URL: <https://invite.viber.com/?g2=AQBa26LT1fe3mVJncYRklTiP4BpUrHpeJcu%2BuVz0aMhLAP9hrtoDxcXgk1TTn6%2FQ> (дата звернення: 13.06.2024).

10. Освітнє середовище дитячого садка за методикою ECERS-3. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLJ2-31j4oXT4HVyYr5JNveIvEHed3smGH> (дата звернення: 14.06.2024).

11. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України про дошкільну освіту (реєстраційний №8030). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40443> (дата звернення: 14.06.2024).

12. Про затвердження Порядку здійснення експертизи, надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам // Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.06.2023 №675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-23#n7> (дата звернення: 13.06.2024).

13. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 №190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

14. Топ-25 навичок, затребуваних у 2024 році // сайт «Освіторія». URL: <https://osvitoria.media/experience/top-25-navychok-zatrebuyanyh-u-2025-rotsi/> (дата звернення: 11.06.2024).

15. Творчі майбутнього. Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру та методичні рекомендації / О.Ю. Рома, Г.В.

Малевиц, І.Ю. Піскова, Г.В. Шварова, О.М. Шуляк. URL: https://drive.google.com/file/d/1EdXpYuDn_N1eoEDkjOAnwcRRjGFGu8aj/view (дата звернення: 12.06.2024).

16. Халабудна педагогіка в укритті. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WfuqbqVThxQ> (дата звернення: 14.06.2024).

Одинак М.М.,
методист науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти
та предметів мистецької галузі
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ У 2024/2025 Н.Р.

Загальні питання організації освітнього процесу, врегульовані Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» (ст. 10) [1; 2]. У 2024/2025 навчальному році планування освітнього процесу в 1-4 класах необхідно проводити відповідно до оновлених Типових освітніх та навчальних програм для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 №743-22 [13; 14; 15; 16]. Зміст навчальних програм доповнено питаннями цивільного захисту, правилами поводження з вибухонебезпечними предметами; проаналізовано переваги обох програм та наголошено на їхніх головних відмінностях; подано поради батькам, чиї діти навчаються за різними програмами.

Заклади загальної середньої освіти самостійно визначають перебіг освітнього процесу, орієнтуючись на формування ключових і предметних компетентностей учнів після закінчення навчального року. На основі Типових програм розробляються освітні програми закладів освіти, які щорічно до початку навчального року затверджує педагогічна рада закладу. Головне, щоб ця освітня програма відображала унікальність закладу освіти.

Типовий навчальний план програми (керівник Савченко О.Я.) повністю відповідає базовому навчальному плану Державного стандарту, а у Типовому навчальному плані (керівник Шиян Р.Б.) зменшено кількість годин на предметне навчання математики та мови, оскільки частина годин перенесена до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» [13; 14; 15; 16].

Програми відрізняються особливістю подання змісту навчання. В одній програмі (керівник Савченко О.Я.) поряд з очікуваними результатами зазначено й зміст навчання, на якому досягаються ці результати. В іншій програмі (керівник Шиян Р.Б.) орієнтовний зміст подано лише після результатів 2-го класу. Вибираючи типову програму, вибираємо Навчальний план початкової школи для шкіл з українською мовою навчання, який подається в обох Типових освітніх програмах [13; 14; 15; 16].

Звертаємо увагу! За рекомендаціями МОН України частину навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) у початковій школі можна використовувати на вивчення окремих навчальних предметів, що забезпечують рухову активність учнів (хореографія, ритміка, плавання тощо), за наявності відповідних умов, педагогічних кадрів і навчальних програм, які мають гриф Міністерства освіти і науки України.

З початком нового навчального року: діти повинні продовжувати системне шкільне навчання після вимушених перерв за минулі роки. З огляду на зазначені обставини виникає потреба в перші тижні навчального року діагностувати стан засвоєння учнями 2, 3 і 4 класів навчального матеріалу попереднього класу. Це дозволить з'ясувати навченість учнів, а також допоможе визначити оптимальні умови для планування й організації подальшого освітнього процесу. З цією метою проводиться вхідне діагностування навченості учнів 2-4 класів з орієнтуванням на результати навчання на кінець кожного циклу, зазначені в Держстандарті початкової освіти [3] та Типових освітніх програмах [13; 14; 15; 16]. Діагностувальні завдання можуть реалізовуватися по-різному, наприклад, шляхом виконання усіма учнями класу одночасно комплексу завдань (5-10-хвилинної самостійної роботи); виконання різнорівневих завдань у групах, утворених учнями з приблизно рівними навчальними можливостями; колективного виконання роботи з коментуванням зі спостереженням за відповідями кожної дитини (в умовах малочисельних класів) тощо. Під кінець

опрацювання теми «Повторення» можуть бути запропоновані діагностувальні роботи, орієнтовний час виконання яких не перевищує 20 хв. у 2 класі, 30 хв. – у 3-4 класах.

Діагностувальні роботи з математики радимо наповнити завданнями, що дозволять виявити сформованість умінь обчислювати, розв'язувати задачу, будувати за умовою відрізок (2 клас), квадрат/прямокутник (3-4 клас).

Діагностувальні роботи з української мови можуть містити завдання, що дозволять виявити сформованість таких умінь: 2 клас – списати з друкованого тексту (до 20 слів), визначити у списаному тексті слово за умовою про його звуковий склад; 3 клас – писати диктант (до 40 слів, з яких чверть містить опановані у 2 класі орфограми), записати власне речення (одне) для завершення тексту за його змістом; 4 клас – записати власне висловлення за поданим початком.

Водночас наголошуємо: такі діагностувальні роботи не є обов'язковими, а запропоновані види завдань є орієнтовними й можуть бути іншими, однак дидактично доцільними, за вибором учителя. Звертаємо увагу, що результати діагностування враховуються вчителем під час планування своєї діяльності, вони не підлягають оприлюдненню поза межами класу. Задля цього роботу з підготовки календарно-тематичного плану на 2024/25 навчальний рік радимо побудувати в такій послідовності: до початку навчального року скласти проєкт календарно-тематичного плану; протягом перших двох-трьох тижнів навчання провести діагностування навченості учнів 2-4 класів; за результатами діагностування скоригувати проєкт календарно-тематичного плану; погодити із заступником директора з НВР.

Під час розроблення календарно-тематичного плану педагог самостійно визначає послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність змісту в обраному підручнику та можливості учнів класу.

У межах навчальних годин відповідно до освітньої програми пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту й форм організації такої навчально-пізнавальної практики заклад освіти визначає самостійно.

Також звертаємо увагу, що з метою організації освітнього процесу з урахуванням навчальних можливостей і потреб учнів класу доцільно зберігати гнучкість календарно-тематичного плану протягом року й, за потреби, змінювати терміни опрацювання програмових тем відповідно

до результатів засвоєння учнями навчального матеріалу. Водночас під час коригування календарно-тематичного плану необхідно передбачити можливість опанування програмового матеріалу на кінець кожного циклу навчання відповідно до очікуваних результатів освітніх програм закладу освіти. Задля цього можна використовувати резервний час програм, що передбачено Державним стандартом початкової освіти (пункт 26) [3]. Загалом резервний час програм можна використовувати на власний розсуд, зокрема для вдосконалення навчального досвіду учнів, дослідження навколишнього середовища, у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, у тому числі з ініціативи дітей, подолання виявлених у процесі формування оцінювання утруднень у навчальній діяльності школярів тощо. Календарно-тематичне й поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі. Педагогу в календарно-тематичному плані варто:

- обрати теми, які можна перенести на самостійне опрацювання учнями (доцільно сюди включати теми, для яких наявні якісні ресурси);
- ущільнити теми, простіші для засвоєння, і, навпаки, визначити ті, що потребують детальнішого вивчення;
- визначити теми, що вивчаються вперше і без яких неможливе засвоєння подальшого матеріалу.

Це допоможе вчителю більш гнучко використовувати календарно-тематичний план. В умовах воєнного стану освітні, навчальні програми та навчальний план рекомендується виконувати, ущільнюючи навчальний матеріал, організовуючи самостійну навчальну діяльність учнів, додаткові консультації з використанням технологій дистанційного навчання. Це визначено наказом МОН від 01.04.2022 року №290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року» [22].

Відповідно до пункту 28 Державного стандарту початкової освіти отримання даних, їхній аналіз і формулювання суджень про результати навчання учнів здійснюють у процесі:

- формування оцінювання, метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів і ходу їхнього опанування навчального досвіду як основи компетентності та побудова індивідуальної освітньої траєкторії особистості;

- підсумкового оцінювання, метою якого є зіставлення навчальних досягнень учнів з обов'язковими/очікуваними результатами навчання, визначеними Державним стандартом/освітньою програмою [3].

Задля уніфікації термінів та зручності їхнього використання в практичній діяльності пропонується оцінювальне судження називати вербальною оцінкою, оцінювальне судження із зазначенням рівня результату – рівневою оцінкою. Слід пам'ятати, що оцінка є конфіденційною інформацією, доступною лише для учня/учениці та його/її батьків (або осіб, що їх замінюють). Письмово оцінювальне судження вчитель може зафіксувати в робочих зошитах учнів, навчальних посібниках з друкованою основою, у зошитах для діагностувальних робіт, на інших носіях зворотного зв'язку з учнями/батьками (паперових/електронних щоденниках учнів тощо). Оцінювальне судження щодо виконання усних, практичних навчальних завдань учитель може зафіксувати в робочому зошиті з того предмета, на уроці з якого завдання виконувалося, тощо.

Звертаємо увагу, що з метою побудови освітнього процесу з урахуванням даних про навчальний поступ учнів рекомендується перевіряти кожен письмову роботу учня як у робочих зошитах, так і в навчальних посібниках з друкованою основою, а також діагностувальні роботи, роботи, виконані з допомогою технічних засобів навчання, роботи художньо-перетворювальної та проєктної діяльності, якщо такі використовуються в освітньому процесі. Під час перевірки письмових робіт доцільно враховувати індивідуальні особливості учнів, їхню готовність до самоперевірки та диференційовано виправляти виявлені в роботах учнів помилки.

Під час перевірки письмових робіт учитель пропонує учням дотримуватися культури записів виконаних завдань. З метою формування навички письма за потреби подає зразок правильного написання цифри, букви, з'єднань букв у 1 класі у вільних рядках, у 2-4 класах – на полях сторінки.

У початковій школі **не проводиться** семестрове (проміжкове) оцінювання навчальних досягнень учнів. Об'єктом підсумкового оцінювання є результати навчання учня/учениці за рік. Під час підсумкового оцінювання рекомендуємо зіставляти навчальні досягнення учнів з очікуваними результатами навчання, визначеними в освітніх програмах закладів загальної середньої освіти, з урахуванням Орієнтовної рамки оцінювання. Основою для підсумкового оцінювання

результатів навчання за рік можуть бути результати виконання тематичних діагностувальних робіт, записи оцінювальних суджень про результати навчання, зафіксовані на носіях зворотного зв'язку з батьками, спостереження вчителя у процесі формувального оцінювання.

Рекомендуємо визначати підсумкову оцінку за рік з урахуванням динаміки досягнення того чи іншого результату навчання. Підсумкову (річну) оцінку рекомендуємо визначати з урахуванням індивідуалізованої діагностувальної роботи (якщо така проводилась) за умови, якщо виконання індивідуалізованої діагностувальної роботи засвідчує покращення результату навчання. Підсумкову (річну) оцінку фіксують у класному журналі і свідоцтвах досягнень учнів.

Підсумкове оцінювання за рік з предметів вивчення таких освітніх галузей, як «Технологічна», «Інформатична», «Мистецька» і «Фізкультурна», пропонуємо здійснювати шляхом узагальнення даних, отриманих під час формувального оцінювання, з урахуванням динаміки формування результату.

У Свідоцтві досягнень учня пропонуємо надавати розгорнуту характеристику результатів навчання учня/учениці, здобутих протягом навчального року. Для здобувачів початкової освіти пропонуються розроблені два орієнтовні зразки свідоцтв досягнень окремо для кожного циклу навчання [21].

Звертаємо увагу: І частина Свідоцтва досягнень учня «Характеристика навчальної діяльності» – це характеристика учня 1-4 класів, тому в особову справу характеристику окремо не записують (зразки свідоцтв досягнень, додаток 4). У Свідоцтві досягнень у розділі «Характеристика навчальної діяльності» зазначається характеристика особистих досягнень, активність дитини, самостійна робота на уроці, співпраця з іншими учнями, тому в особовій справі учня/учениці **характеристику не записують.**

Окрім здійснення освітнього процесу, постійної уваги потребує й психологічна підтримка дітей, тому перевантажувати дітей у таких умовах не варто.

Водночас радимо звернути увагу на вимоги, скільки часу діти різного віку можуть безперервно працювати з технічними засобами під час уроку, щоби не завдавати шкоди здоров'ю. Ці вимоги сформульовані в Санітарному регламенті для закладів загальної середньої освіти: для учнів 1 класів – не більше 10 хвилин; для учнів 2-4 класів – не більше 15 хвилин [17].

Ключовим орієнтиром виховної роботи вчителя початкових класів є положення Стратегії національно-патріотичного виховання, зазначені в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 №527 [10]. Також наказом затверджено заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

Документами визначено, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають духовно-моральне, громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання. Діти мають безпосередній зв'язок із тим, що відбувається в країні: їхні батьки, можливо, мобілізовані й захищають Батьківщину, волонтерять, беруть участь у громадських акціях тощо. Потрібно розповідати учням, що держава і громадянське суспільство роблять усе можливе для відновлення миру та порядку в країні, відбиття зовнішньої агресії проти України [10; 19; 20].

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 10.06.2024).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
3. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. №688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
4. Лист МОН України від 04.04.2022 №1/3874-22 «Щодо організації дистанційного навчання»). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodoorganizaciyi-distancijnogo-navchannya> (дата звернення: 10.06.2024).
5. Наказ Мінекономіки №2736 від 23.12.2020 р. «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

6. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (початкова освіта). URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.2.pochatkova.osvita.20.08.2022.pdf> (дата звернення: 11.06.2024).

7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 №743-22 «Про затвердження програм для 1-2 та 3-4 класів». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalniprogrami-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 11.06.2024).

8. Наказ Міністерства освіти і науки України №1128 від 25 жовтня 2021 року «Положення про педагогічну інтернатуру». URL: http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/dokument-6145_4_19-21.pdf (дата звернення: 11.06.2024).

9. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти» від 24 липня 2018 р. за №865/32317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-18#Text> (дата звернення: 11.06.2024).

10. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641». URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> (дата звернення: 12.06.2024).

11. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 №54 «Порядок проведення моніторингу якості освіти». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/71055/ (дата звернення: 12.06.2024).

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. №1190 (у редакції постанов Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. №1094 та від 28 лютого 2023 р. №170). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

13. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 1-2 клас. URL: <https://cutt.ly/hegjyr2n> (дата звернення: 12.06.2024).

14. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 1-2 клас. URL: <https://cutt.ly/Legjp8LN> (дата звернення: 12.06.2024).

15. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 3-4 клас. URL: <https://cutt.ly/UegjaR5b> (дата звернення: 12.06.2024).

16. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 3-4 клас. URL: <https://cutt.ly/oegjsqV9> (дата звернення: 12.06.2024).

17. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 р. №2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

18. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 вересня 2020 р. №1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

19. Алгоритм дій для вчителів у разі увімкнення сигналів тривоги під час занять. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyativchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga>; <https://dsns.gov.ua/upload/1/1/9/3/5/8/9/p3PS2zuw3LnQlvmy0cC26bPE3mnGj0b951EF1pwz.pdf?fbclid=IwAR0oFSQk61Gma1FYWzAEQyZf6WhXJjuXuCjOWtkP82VT2xVpxCJkSLw4k>; <https://nus.org.ua/articles/koly-vsi-vzhev-shkoli-abo-shhe-ne-doyihaly-yak-zakladu-osvity-diyaty-pid-chas-povitryanoyi-tryvogy/> (дата звернення: 12.06.2024).

20. Посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни». URL: <https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-IXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view> (дата звернення: 12.06.2024).

21. Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2021 р. №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

22. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. №290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих

питань завершення 2021/2022 навчального року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0290729-22#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

23. Лист Міністерства освіти і науки України від 19 серпня 2022 р. №1/9530-22 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87596/ (дата звернення: 12.06.2024).

Медведь О.М.,
методист науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти
та предметів мистецької галузі
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/25 Н.Р.

Організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом результатів навчання, є освітні програми [1; 2; 5].

У 2024/2025 навчальному році освітня діяльність у 1-4 класах спрямована на продовження реалізації Державного стандарту початкової освіти, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87 [4] з урахуванням досягнень та викликів за результатами впровадження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції реформування української школи [3].

Метою НУШ залишається навчання, яке даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у своєму повсякденному житті.

Організація освітнього процесу залежить від безпечного освітнього простору в кожному закладі освіти [6]. Структура і тривалість навчального року, навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження, встановленого відповідним навчальним планом, та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб, особливостей регіону тощо [5].

Тривалість уроків у закладах освіти становить 35 хвилин у 1 класах, 40 хвилин – у 2-4 класах [8; р. V, п. 2]. Для кожного класу розклад дзвінків може бути гнучким і за потреби коригується вчителем з урахуванням особливостей учнів класу.

Було визначено, що ранкові зустрічі є практично необхідною складовою освітнього процесу початкових класів. На ранкову зустріч бажано відводити перші 10-15 хвилин навчального дня, що радимо врахувати під час розроблення розкладу дзвінків для 1-4 класів. Ця система спрямована на формування довіри між учасниками освітнього процесу, а також підготовки до навчального дня. Здобувачі освіти відчують себе залученими в освітній процес, більш впевненими й готовими до навчання.

Новий Державний стандарт початкової освіти регламентує свободу педагогів у виборі шляхів навчання, розвитку та виховання школярів. Виконання вимог, зазначених у Державному стандарті, є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Освітній процес організовується відповідно до освітньої програми. Також Державним стандартом початкової освіти визначено вимірювання результатів навчання здобувачів освіти в освітньому процесі [5]:

- формувальним оцінюванням, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості;

- підсумковим оцінюванням, під час якого навчальні досягнення здобувачів освіти зіставляються з обов'язковими результатами навчання, визначеними Державним стандартом.

Об'єктами оцінювання є результати навчання учня/учениці, у тому числі процес їхнього дослідження. Оцінювання навчання учнів – це не оцінювання учнів, це насамперед дотримання певних підходів, які ґрунтуються на різнобічній і безперервній демонстрації знань і умінь. Оцінювання завжди має бути справедливим та етичним.

Відповідно до Закону України «Про освіту» педагогічні працівники, які здійснюють освітню діяльність у початковій школі, реалізують право на академічну свободу, у тому числі свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну діяльність, право на вільний вибір форм, методів і засобів навчання, освітніх методик і технологій, насамперед методик компетентнісного навчання відповідно до освітньої програми закладу освіти [1]. Педагогічні працівники початкової школи мають право на педагогічну ініціативу під час розроблення закладом освіти власної освітньої програми на основі поданих Типових освітніх програм для учнів 1-2, 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, які розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України [5].

Для того, щоб побудувати освітній процес з урахуванням навчальних можливостей, здібностей і потреб всіх учнів класу, доречно зберігати гнучкість календарно-тематичного плану протягом року й за потреби змінювати терміни опрацювання тем програми відповідно до результатів засвоєння учнями навчального матеріалу.

Реалізацію Типових освітніх програм в освітній діяльності для 1-2, 3-4 класів закладів загальної середньої освіти мають забезпечувати підручники з грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Змістове наповнення освітнього процесу відображається в календарно-тематичному плані. Варто також брати до уваги очікувані результати навчання, визначені освітньою програмою закладу загальної середньої освіти.

Під час укладання календарно-тематичного планування вчитель має право самостійно визначати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховувати послідовність змісту підручника, а також можливості всіх учнів класу. Учитель самостійно визначає кількість годин на вивчення програмових тем. У рамках навчальних годин відповідно до освітньої програми рекомендовано виокремити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Заклад

освіти визначає вибір змісту й форм організації такої навчально-пізнавальної практики самостійно.

Плани уроків/занять є робочими матеріалами вчителя. Їхні форму, структуру (відповідно до обраної вчителем класифікації типів уроків), спосіб фіксації вчитель обирає на свій власний розсуд. У плані уроку/заняття має зазначатися тема й мета уроку; послідовність навчальних завдань та форми організації освітнього процесу; навчальні завдання для індивідуальної/групової/фронтальної роботи учнів класу. Мета уроку має розкривати очікувані результати навчання, які планується досягнути впродовж цього уроку. Рекомендуємо вчителям, які лише розпочинатимуть свою професійну діяльність, доречно планувати тривалість роботи над завданнями, щоб забезпечити раціональність використання навчального часу на своїх уроках.

У початковій школі бажано проводити заняття в очному режимі, адже діти потребують живого спілкування. Заклади загальної середньої освіти можуть використовувати типові або інші освітні програми.

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти має бути розподіл годин інваріантного та варіативного складників. У разі, якщо варіативні години використовуються на вивчення курсу за вибором, тоді до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо вашу увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у початкових класах закладів загальної середньої освіти.

Виконання навчальних програм фіксується у класному журналі з урахуванням вимог наказу МОН України №21 від 09.01.2020 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року №1362» та методичних рекомендацій щодо заповнення класного журналу в НУШ.

Якщо для вивчення окремих предметів клас ділиться на групи, то для кожної з них у журналі відводять окремі сторінки та після назви предмета в дужках записують номер групи (I група, II група). Можливість поділу класів на групи при вивченні окремих предметів має бути зафіксована в освітній програмі закладу освіти [2].

Наголошуємо на тому, що першочергове право викладання всіх дисциплін у початковій школі належить сертифікованому вчителю початкових класів. Учитель має право на вільний вибір освітніх програм,

форм навчання, самостійно переносити теми уроків відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

У 1 класі домашнє завдання не задається та відповідно не фіксується у класному журналі. У 2 класі домашнє завдання є необов'язковим, проте на непарній сторінці розвороту журналу в графі «Завдання додому» можуть зазначатися пошуково-дослідницькі та творчі завдання. У 3-4 класах домашні завдання в разі їхнього надання обов'язково фіксуються у класному журналі. У відповідній графі стисло записуються зміст (сторінки підручника, номери задач тощо) або спосіб виконання завдання (вивчити напам'ять, повторити, розв'язати тощо). Допускається запис домашнього завдання (назва тексту тощо) мовою навчального предмета (іноземною, національної меншини). Міністерство освіти і науки затвердило методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 13 липня 2021 р. №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти») [5].

Діагностувальні роботи (усні співбесіди, опитування) в 2-4-х класах можуть бути проведені з основних навчальних предметів з метою засвоєння матеріалу учнями за попередній рік.

Діагностувальні роботи можуть містити завдання, які виконують усно (переказ, власне висловлення тощо), письмово (списування, диктант, тестові завдання тощо), практично (дослід, моделювання/конструювання, виконання практичної роботи тощо) та завдання, що передбачають виконання роботи з допомогою електронних освітніх ресурсів.

Завдання для діагностувальних робіт пропонуємо добирати таким чином, щоб результат навчання, який оцінюють на цьому етапі навчання, можна було чітко визначити за результатами виконання завдання.

Система тематичних діагностувальних робіт у 3-4 класах може містити комплексні діагностувальні роботи для кожного класу, зміст яких охоплює мовно-літературну, математичну, природничу освітню галузі.

Тематичні діагностувальні роботи з предметів вивчення таких освітніх галузей, як «Технологічна», «Інформатична», «Мистецька» і «Фізкультурна», а також з курсів за вибором зазвичай не проводять.

Результати оцінювання особистісних надбань учнів у 1-4 класах рекомендовано виражати вербальною оцінкою, об'єктивних результатів навчання у 1-2 класах – вербальною оцінкою, у 3-4 класах – або вербальною, або рівневою оцінкою за вибором закладу.

В оцінюванні навчальних досягнень учнів важливо розрізнити поточне формувальне оцінювання (оцінювання для навчання) та підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове, річне) [7].

Поточне формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання.

Підсумкове оцінювання здійснюють з метою отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

При плануванні внутрішньої (шкільної, класної, групової, індивідуальної) системи оцінювальної діяльності освітнього процесу важливо враховувати функції оцінювання НУШ: формувальну, діагностувальну, мотиваційно-стимульовальну, розвивальну, орієнтувальну, коригувальну, прогностичну, констатувальну, виховну [7].

Акцентуємо, що оцінка – конфіденційна й доступна лише для учня/учениці та його/її батьків (або осіб, які їх замінюють). Ідеться насамперед про рівневе оцінювання та стислу вербальну оцінку (коротке оцінювальне судження, яке констатує якість результату). Інформувати батьків можна під час індивідуальних зустрічей, через запис оцінювальних суджень у робочих зошитах, у паперових/електронних щоденниках тощо, через фіксацію результатів навчання у свідоцтвах досягнень учня/учениці.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

2. Верховна рада України. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

3. Міністерство освіти і науки України. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).

4. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

5. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 20.06.2024).

6. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 23 березня 2018 р. №283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

7. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 13 липня 2021 р. №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

Квітень Є.Д.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної
та історичної галузей і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ
ПРЕДМЕТІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
(УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА, УКРАЇНОЗНАВСТВО) У
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.**

Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання

на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу [9].

Молода людина повинна саме в школі навчитися «правильно вчитися».

Є поняття «здобувач освіти». Задумайтеся над ним. Освіту слід здобувати. Не просто «отримувати», «відсиджувати», «відбувати», а саме здобувати. Аби стати освіченою людиною, треба зробити багато роботи, передусім – над собою.

Ми не зможемо опанувати мову, якщо будемо просто «проходити» матеріал. Треба щодня наполегливо працювати, вдумуватися у зміст прочитаного або почутого, навчальний матеріал «пропускати» через себе, просто його запам'ятовувати.

Але найперша і найпростіша рекомендація для здобувачів освіти (зокрема й післядипломної): беріть підручник і опануйте матеріал! Держава витрачає величезні кошти на друк підручників, і цей канал отримання інформації треба активно використовувати [21].

З 2023 року розпочалася сертифікація вчителів української мови та літератури базової середньої освіти, які забезпечують реалізацію Державного стандарту на першому циклі базової загальної середньої освіти.

Наказами МОН від 16.01.2023 №35 «Про деякі питання проведення сертифікації педагогічних працівників у 2023 році» та від 01.12.2023 №1464 «Про деякі питання проведення сертифікації педагогічних працівників у 2024 році» було визначено граничну кількість учителів української мови та літератури, які могли взяти участь у процедурі сертифікації.

Категорія вчителів	Гранична кількість педагогічних працівників, які могли зареєструватися для проходження сертифікації	
	у 2023 році	у 2024 році
Української мови та літератури	500	1000

У 2023 році для участі у сертифікації зареєструвалися 456 вчителів української мови та літератури, цього року – 592 вчителі.

Досвід реалізації сертифікації дає змогу зробити висновок, що це є якісно нова система об'єктивного й незалежного оцінювання, яка

відкриває можливості для професійного зростання вчителя та сприяє підвищенню якості освіти.

Детальніше з довідкою можна ознайомитися за покликанням: <https://cutt.ly/hegkfXWL> (дата звернення: 14.06.2024).

Організація освітнього процесу з української мови та літератури, українознавства в закладах загальної середньої освіти в 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься відповідно до **Законів України** «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інших; **Указу Президента України** від 16 березня 2022 року №143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»; **постанови Кабінету Міністрів України** від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р «Про схвалення **Концепції** реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»; **Санітарного регламенту** для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394; **Державних стандартів повної загальної середньої освіти: на рівні базової середньої освіти**: у 5-7 класах – Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою КМУ від 30.09.2020 №898); у 8-9 класах – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого постановою КМУ від 23.11.2011 №1392); **на рівні профільної середньої освіти** (у 10-11/12 класах) – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого постановою КМУ від 23.11.2011 №1392) [16].

У 2024/2025 навчальному році вивчення української мови та літератури здійснюватиметься за такими програмами:

- у 5-6 класах – за модельними навчальними програмами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом від 12.07.2021 №795 (зі змінами, внесеними у додаток наказами Міністерства освіти і науки України від 10.08.2021 №898, від 29.09.2021 №1031, від 13.12.2021 №1358, від 02.02.2022 №96, від 09.02.2022 №143,

від 11.04.2022 №324) (гриф Міністерства станом на 1 серпня 2022 року надано 95 модельним навчальним програмам);

- у 7 класах – за модельними навчальними програмами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 №883;

- у 8-9 класах – за навчальною програмою зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 №804;

- у 10-11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 №1407.

Модельні навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://cutt.ly/2egklsH4> (дата звернення: 14.06.2024).

Протягом 2024/2025 навчального року задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання варто більше уваги надати повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, продовжувати коригуюче навчання, адже освітні втрати необхідно компенсувати.

Для цього може бути проведено діагностичні роботи (усні співбесіди), опитування в 5-11-х класах з навчальних предметів з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік. Слід зазначити, що оцінки за такі діагностичні роботи небажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмінь. Відповідно до результатів спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та вмінь, практичного їхнього закріплення тощо. Тривалість періоду такого навчання кожен учитель визначає самостійно: попередньо планує з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання, вносить певні корективи до плану після проведення діагностичних робіт.

Педагогічне діагностування – вид діяльності, мета якої полягає у встановленні й вивченні ознак, що характеризують стан і результати процесу навчання і яка дає змогу на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їхнього попередження, а також коригувати процес навчання з метою підвищення якості його результату.

Поняття «педагогічна діагностика» було запропоноване німецьким дослідником Карлхайнцом Інгенкампом у 1968 році за аналогією з медичною і психологічною діагностикою. На його думку, педагогічна діагностика покликана, по-перше, оптимізувати процес індивідуального навчання, по-друге, в інтересах суспільства забезпечити правильне

визначення результатів навчання і, по-третє, керуючись критеріями, що заздалегідь розроблені, звести до мінімуму помилки.

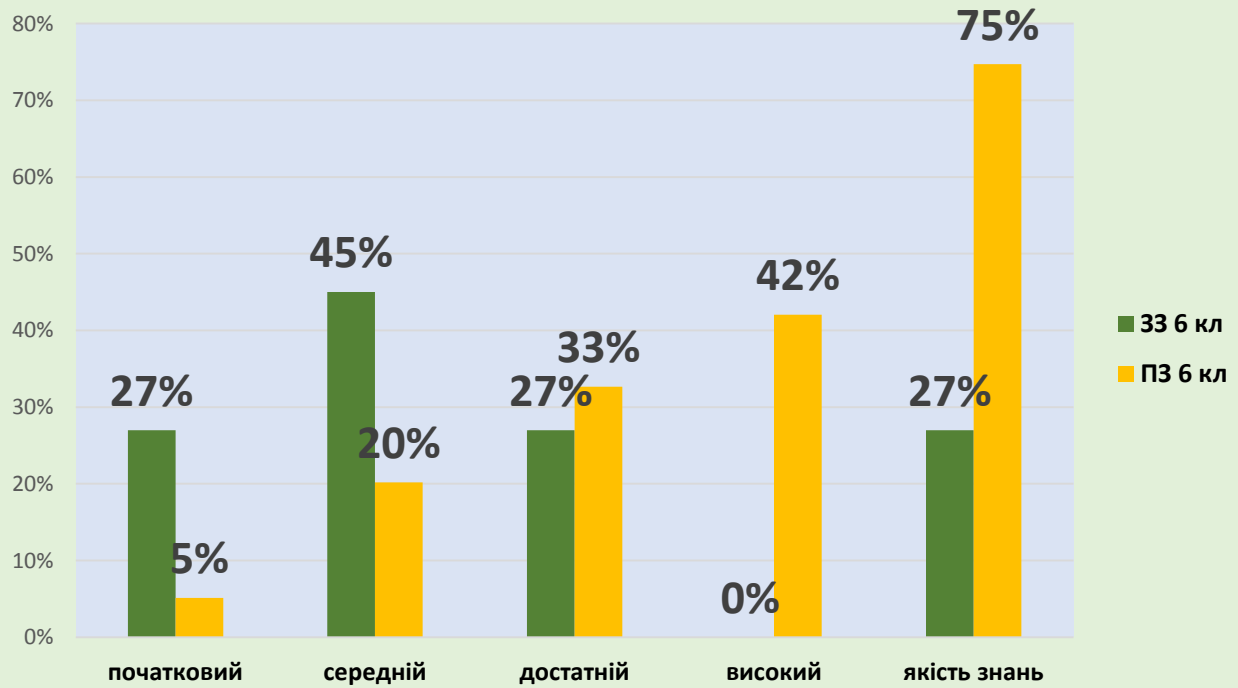
Розроблення інструментів для діагностування освітніх втрат та ефективності роботи з надолуження

Первинне (вхідне) діагностування освітніх втрат	<ul style="list-style-type: none"> • діагностичні роботи мають охоплювати результати навчання за попередній період • діагностичні роботи мають забезпечувати охоплення всіх груп результатів, визначених у Державному стандарті • діагностичні роботи мають бути зосереджені на «ядерних елементах» • діагностичні роботи мають бути функційними • діагностичні роботи мають бути забезпечені чіткими критеріями й схемами оцінювання 	Вторинне діагностування ефективності втручання для надолуження освітніх втрат
---	--	---

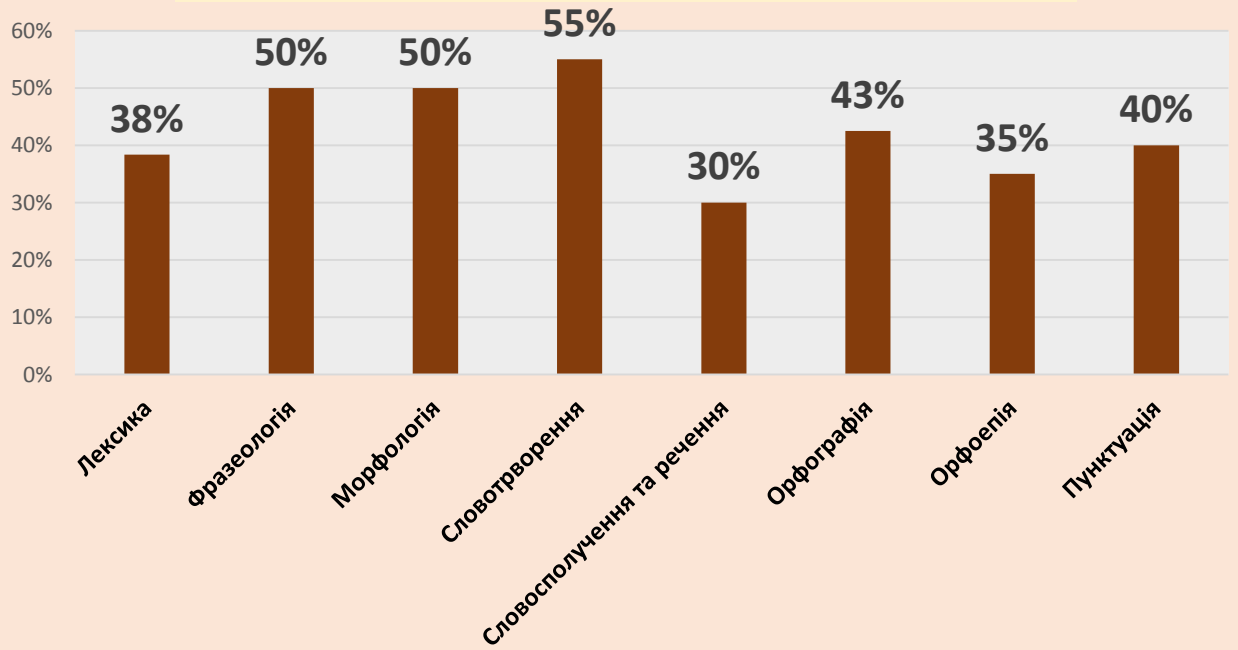
На виконання наказу Департаменту освіти і науки обласної державної адміністрації (обласної військової адміністрації) від 09.10.2023 №272 «Про організацію діагностування освітніх втрат у закладах загальної середньої освіти» Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області провів II етап діагностування освітніх втрат у закладах загальної середньої освіти у форматі онлайн-тестування, яке проходило з 13 по 30 травня 2024 р. відповідно до поданих графіків закладів загальної середньої освіти.

В онлайн-тестуванні з української мови у 6-х (підсумкові знання за 6 клас) та 9-х (підсумкові знання за 9 клас) класах взяли участь 1360 учнів із 46 ЗЗСО області 22 територіальних громад області, а саме: 723 учні 6-х класів (середній бал – 4,95) та 637 учнів 9-х класів (середній бал – 5,49).

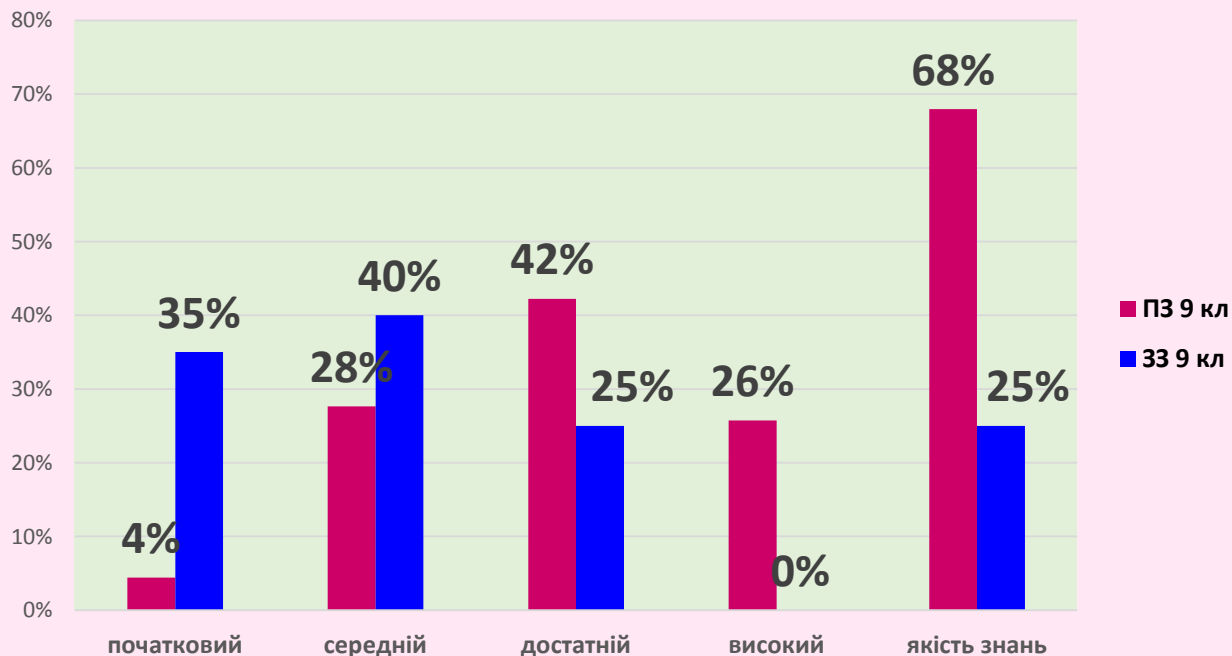
Порівняльний відсотковий аналіз за рівнями залишкових та підсумкових знань з української мови учнів 6 класу

Порівняльний відсотковий аналіз підсумкових знань з української мови учнів 6 класу за темами

Порівняльний відсотковий аналіз за рівнями залишкових та підсумкових знань з української мови учнів 9 класу

Порівняльний відсотковий аналіз підсумкових знань з української мови учнів 9 класу за темами

Інститутом післядипломної педагогічної освіти узагальнено кількісний звіт за результатами онлайн-тестування та здійснено відсотковий аналіз за темами й порівняльний аналіз за рівнями.

На допомогу педагогам інститут розробляє модель системної роботи з подолання освітніх втрат у ЗЗСО Чернівецької області.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>; дата звернення: 14.06.2024).

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні – дистанційної форми навчання в період воєнного стану, карантинних заходів у режимі онлайн і офлайн – рекомендуємо вчителям продовжувати використовувати сучасні електронні ресурси **ZOOM, Viber, Skype**, безкоштовні платформи **Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams**, записи уроків у межах проєктів «**Всеукраїнська школа онлайн**», «**Якість освіти**». ВШО – Всеукраїнська школа онлайн – це українська національна освітня платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів і методичної підтримки вчителів (<https://lms.e-school.net.ua/>; дата звернення: 14.06.2024). Мета українського проєкту «**Якість освіти**» (<http://yakistosviti.com.ua/uk/Golovna>; дата звернення: 14.06.2024) – надавати фахову допомогу освітянам України, поширювати авторські методики викладання, вести прямий діалог з авторами підручників, забезпечити зв'язок між провідними фахівцями в кожній науковій галузі, методистами, управлінцями, учителями.

Українські видавці навчальної літератури постійно шукають шляхи підвищення якості власної продукції та шляхи сприяння розвитку української освіти. Група видавництва ініціювала український проєкт «**Якість освіти**» і запрошує приєднатися до його розвитку всіх небайдужих. У рамках цього проєкту постійно розробляються сторінки авторів українських підручників, на яких кожен авторський колектив має змогу у вигляді відеопрезентації донести до вчителя авторську концепцію і власне бачення методики використання підручника в освітньому процесі.

Учитель може організувати дистанційне навчання за допомогою поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google Hangouts; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від учителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних

вебсерверів та платформ, наприклад, Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню знань учнів із різними рівнями підготовки. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

Надзвичайно важливим є чітка система організації навчання в школі з самостійним опрацюванням матеріалу (розклад, критерії оцінювання, узгодження кількості контрольних робіт (не більше 3 на тиждень), врахування вікових особливостей щодо виконання домашніх завдань. Домашні завдання мають бути посильними для самостійного виконання дітьми (мати чіткі поради та інструкції).

Якщо вчитель чітко спланує роботу, визначиться, як буде проводити навчання, які цифрові сервіси буде використовувати, підготує/використовуватиме якісні навчальні матеріали та організує зворотній зв'язок з учнями, то таке навчання забезпечить необхідну якість освітніх послуг.

Для організації дистанційного навчання пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 №1/9-173; від 16.04.2020 №1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTayc>; дата звернення: 14.06.2024); матеріалами, що розміщені на сайті ІППОЧО (http://ippobuk.cv.ua/?page_id=1758; дата звернення: 14.06.2024).

«Дивослово» – щомісячний науково-методичний журнал, призначений для вчителів української мови й літератури. Входить до наукометричної бази даних Slavic Humanities Index. Матеріал подається в трьох розділах: «Методика викладання мови й літератури», «Мовознавство», «Літературознавство і компаративістика». Основні рубрики – «Офіційні матеріали», «Особистісно зорієнтоване навчання», «Профільне навчання», «Інноваційний урок», «Робітня словесника», «Науковець – практикові», «Нові підручники й посібники», «Бібліотечка вчителя-словесника», «Література рідного краю», «До мовних глибин», «Позакласна робота», «Музеї України», «Новочасна література». Редакція видає методичний щомісячник «Бібліотечка «Дивослова» (<https://dyvoslovo.com.ua/bibliotechka/>; дата звернення: 14.06.2024), де

друкуються тематичні матеріали, які вчитель може використати в підготовці до уроку.

Рекомендуємо для використання в роботі матеріали всеукраїнського дослідження НУШ у 5-6 класах: https://drive.google.com/drive/mobile/folders/1jttL7xBtmn21vobn4Nd-Mr-49L_alYe (дата звернення: 14.06.2024).

Долучайтеся до нашої спільноти «Філологи-україністи Буковини» у фейсбуці: <https://www.facebook.com/groups/760641894123305> (дата звернення: 14.06.2024). Тут ми розміщуємо та поширюємо методичні матеріали для філологів, пропозиції щодо навчально-методичного забезпечення предметів.

В освітній програмі закладу освіти загальний обсяг навчального навантаження визначається в навчальному плані, а навчальні програми предметів/інтегрованих курсів подаються переліком. Очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються у навчальних програмах предметів/інтегрованих курсів (що є складниками освітньої програми). На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування вчитель здійснює в довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст і оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, яка включає свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Учитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних

результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем [16].

Актуальною залишається робота з електронними варіантами навчально-методичних посібників і підручників, що розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/> (дата звернення: 14.06.2024).

Фронтальні та індивідуальні види контролю проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, учителя-філолога. Педагог на свій розсуд може визначати вид та зміст завдань. Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу, зокрема з української мови та літератури, можуть прийматися професійними спільнотами вчителів-філологів.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів. Наголошуємо, що втратив чинність наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти», і наполегливо рекомендуємо детально ознайомитися з наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» за покликанням: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf> (дата звернення: 07.08.2024).

Звертаємо увагу на кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в закладах загальної середньої освіти.

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), *мовні знання й уміння*, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос*. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У *I семестрі* проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У *II семестрі* – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос.

Результати оцінювання *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос* протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт. *Семестрову* – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) або *читання вголос*.

Якщо дитина прохворіла частину семестру, пропустила, наприклад, одну тематичну, не має оцінки за якийсь вид мовленнєвої діяльності, то оцінка за семестр виводиться учителем залежно від динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці), важливості пропущеної теми чи теми, за яку учня (ученицю) атестовано (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або знижена на кілька балів (на розсуд учителя).

Оцінка за контрольний твір з української мови/літератури та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не роблять).

Акцентуємо увагу, що в разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем. Зазначене завдання виконується учнем під час уроку.

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

- 5-9 класи – по два зошити;

- 10-11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважають поточною оцінкою, яку зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховують наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати «н/о» (нема оцінки).

З метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Також необхідно включати матеріали щодо різних методик активного читання. Учитель має акцентувати увагу на підвищенні рівня читацької грамотності учнів, зокрема, формуванні здатності учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал.

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, який буде розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>; дата звернення: 14.06.2024).

Вивчення курсу «Українознавство» продовжуємо здійснювати за програмою «Українознавство. Навчальна програма для учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України» (Київ, 2020; схвалено вченою радою Науково-дослідного інституту українознавства (протокол №7 від 30 липня 2019 року); рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист МОН України від 10.08.2020 №1/11-5310) [18].

Очевидно, що оновлений державний стандарт потребуватиме нових підходів до оцінювання результатів навчання, тобто компетентностей здобувачів освіти. Наразі з новими підходами до загальнонаціонального підсумкового оцінювання та концепцією ДПА-9 можна ознайомитися в Стратегії освітніх оцінювань до 2030 року (<https://cutt.ly/pegEF3EP>; дата звернення: 14.06.2024), яку ще 2019 року презентував Український центр оцінювання якості освіти. Звісно ж, у зв'язку з реаліями нашого життя в

умовах війни окремі положення Стратегії зазнають змін, зокрема в частині ширшого впровадження оцінювань на комп'ютерній основі [17].

Для освітян створено інформаційний порадишник і чат-бот з роз'ясненнями щодо атестації: <https://t.me/cprppdmrBot> (дата звернення: 14.06.2024).

**Нормативно-правові документи, які рекомендуємо для ознайомлення та використання у 2024/2025 навчальному році
(дата звернення: 14.06.2024)**

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 №563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні»: <https://cutt.ly/AegEH3eq>;

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.2022 №707 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі»: <https://cutt.ly/BegEJIUQ>;

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2022 №1371 «Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України» (щодо тривалості онлайн-уроків для школярів): <https://cutt.ly/QegEJ5eu>;

- Перелік рекомендованої МОН навчальної літератури на 2024/2025 навчальний рік: <https://cutt.ly/pegELgxM>;

- Лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій №03-1870/162-2 від 14.06.2022 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти»: <https://cutt.ly/HegELPsD>;

- Наказ МОН від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»: <https://cutt.ly/TegEL0LZ>;

- Наказ МОЗ №2205 від 25.09.2020 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти»: <https://cutt.ly/NegEZdg8>;

- Наказ МОН від 08.09.2020 №1115 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 28.09.2020 за №941/35224) «Деякі питання організації дистанційного навчання»: <https://cutt.ly/2egEZADH>;

- Положення про сертифікацію педагогічних працівників (зі змінами від 24.12.2019): <https://cutt.ly/zegEXx5c>;

- Інструкція з діловодства у закладах загальної середньої освіти: <https://cutt.ly/1egEXM1b>;

- Сценарії Першого уроку у 2024/2025 навчальному році:
<https://cutt.ly/SegECI2Z>.

Для практичного застосування філологам рекомендуємо (дата звернення: 14.06.2024):

- упорядкований каталог рекомендованих джерел за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації, розміщений на сайті ІППОЧО: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=6536, у т.ч. опрацювання джерел для формування предметно-методичної компетентності з мовно-літературної освітньої галузі;

- Нова українська школа: путівник для вчителя 5-6 класів:
<https://drive.google.com/file/d/1p9yEcZm2Z66tDnOWRK7Yq-y6tSnxIj41/view>;

- методичні рекомендації щодо оцінювання:
https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/;

- модельні навчальні програми: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>;

- презентації модельних навчальних програм для 7 класів закладів загальної середньої освіти: <https://imzo.gov.ua/prezentatsii-model-nykh-navchal-nykh-proham-dlia-5-6-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>;

- навчально-методична скарбниця НУШ: 5-6 класи:
https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=1559956736; 7 клас: <https://drive.google.com/drive/folders/1x1-uJKhUobIev7MpPW1hG9NBf4OQDScQ>.

Ситуація сьогодні в нашій країні вимагає ще більш оперативного впровадження в освітній процес підходів, що здатні підтримати наших учнів емоційно та академічно. У статті «5 причин впровадження в освіту соціально-емоційного навчання» ви знайдете п'ять унікальних аспектів, що підкреслюють важливість SEL та шляхи його впровадження в освітній процес [23].

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про освіту». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в

умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/224257.html> (дата звернення: 14.06.2024).

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

5. Указ Президента України від 16 березня 2022 року №143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2022#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

8. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

9. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

10. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, затверджений постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

11. Навчально-методичне забезпечення мовно-літературної галузі в 5-7 класах НУШ. Сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803 (дата звернення: 14.06.2024).

12. Динамічні творчі групи. Сайт для вчителів української мови та літератури, українознавства. URL: <https://sites.google.com/view/evgeniakviten/%D0%BD%D1%83%D1%88> (дата звернення: 14.06.2024).

13. Навчальні програми. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi> (дата звернення: 14.06.2024).

14. Електронні версії підручників. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/> (дата звернення: 14.06.2024).

15. Сайт видавництва «Дивослово». URL: <https://dyvoslovo.com.ua/> (дата звернення: 14.06.2024).

16. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci> (дата звернення: 14.06.2024).

17. Путівник реформою НУШ: усе, що потрібно знати вчителю. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/putivnyk-reformoyu-nush-use-shho-potribno-znaty-vchytelyu/> (дата звернення: 14.06.2024).

18. Українознавство. Навчальна програма для учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України. Київ, 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/1hZrf04Ods-TrrefhFXC7ANQzVkCL_KLD/view?usp=sharing (дата звернення: 14.06.2024).

19. Учитель року – 2024. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/olimpiadi-ta-konkursi/konkursi/konkursi-dlya-pedagogiv/vseukrainskiy-konkurs-uchitel-roku/uchitel-roku-2024/shchodennik-konkursu-2024/ukrainska-mova-ta-literatura-2024-2> (дата звернення: 14.06.2024).

20. Збірник календарно-тематичних планувань з української мови та літератури на 2023/2024 н.р. URL: <https://www.schoolife.org.ua/zbirnyk-kalendarno-tematychnyh-planuvan-z-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury-na-2023-2024-n->

r/?fbclid=IwAR2jpnRV36Cx5146RcluPD8GH3yFbcRBNRxbQtSj8iu_3sxOgQIKMqF3Is (дата звернення: 14.06.2024).

21. Сергій Захарін про втрати в освіті. URL: <https://shkola.obozrevatel.com/ukr/news/berit-pidručnik-i-opanovujte-material-sergij-zaharin-pro-osvitni-vtrati-provisannya-nush-ta-problemi-v-shkilnij-osviti.htm> (дата звернення: 14.06.2024).

22. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» від 16.01.2020 №54, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. за №154/34437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

23. 5 причин впровадження в освіту соціально-емоційного навчання. URL: <https://cutt.ly/xegE9TfE> (дата звернення: 14.06.2024).

24. Лист Державної служби якості освіти від 14.06.2024 №01/01-20/1157 «Про матеріали щодо результатів сертифікації вчителів української мови та літератури, вчителів математики».

Куриш С.М.,

завідувач науково-методичного центру
предметів мовно-літературної
та історичної галузей і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
доцент

Блажевська Н.В.,

методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної
та історичної галузей і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ПРО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

Вивчення іноземних мов у 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься за декількома Державними стандартами та Типовими освітніми програмами:

- **для учнів 1-4 класів** – за Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою КМУ від 21 лютого 2018 року №87, та Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О.Я. Савченко, і Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р.Б. Шияна [1];

- **для учнів 5-7 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою КМУ від 30 вересня 2020 року №898, Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом МОН від 19 лютого 2021 року за №235, та модельними навчальними програмами, яким наказом МОН від 12 липня 2021 року №795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» [1];

- модельною навчальною програмою «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В.) [5];

- **для учнів 8-9 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392, та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (базова середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 №408 [1];

- **для учнів 10-11 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392, та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 №407 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493) [1].

Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі визначає заклад освіти в межах заданого діапазону мінімального та максимального навчального навантаження (пункт 26 Державного стандарту) [1]. Різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин (резерв навчальних годин) у кожній освітній галузі може бути перерозподілена закладом освіти між освітніми компонентами мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта) або на інші освітні галузі, а також на вибіркові освітні компоненти (незалежно від освітньої галузі).

Безпечне освітнє середовище на уроках іноземних мов

Перехід до нових режимів роботи, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій разом з різними психологічними та емоційними станами вчителів та учнів стали викликами для освіти сьогодні. Вагомого значення в такій ситуації набуває питання створення безпечного та комфортного освітнього середовища для забезпечення якісного учіння на уроках іноземних мов, розвитку компетентностей та забезпечення підтримки як учнів, так і вчителів. Внаслідок травмівного досвіду учні та дорослі переживають такі стани, що спричиняють нестабільність і втрату контролю над ситуацією в освітньому середовищі. Ми не можемо вибрати емоції, які хочемо переживати, адже складний синтез біологічних реакцій підкріплений особливостями середовища, у якому перебуваємо. Тому важливо організувати процес учіння на уроках іноземних мов з використанням наочності, попереднього ретельного відбору та перегляду навчального матеріалу. Зокрема, варто:

- застосовувати чутливий підхід до вибору текстів для читання з іноземних мов, тем для обговорення через різний і часто травматичний досвід, який можуть мати діти (повітряні тривоги, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні). Тексти про родину, рідний дім можуть дуже болісно сприйматися. Те саме стосується і добору відеоматеріалів, ілюстрацій, презентацій тощо;

- уникати надмірної деталізації на уроках іноземних мов та опису подій війни, жорстокості ворогів, убивств, розстрілів, коли вчитель проводить бесіди з дітьми про війну або просто відповідає на дитячі питання щодо війни;

- ретельно продумувати та за необхідності вносити зміни до стратегій педагогів щодо управління/взаємодії з класом на уроках іноземних мов з огляду на те, що діти зазнали психотравмівних дій і можуть бути чутливими до зовнішніх подразників (грюкіт, стукіт), емоційно відстороненими, з апатією, хронічною втомою, мати ризик саморуйнівної поведінки тощо;

- відстежувати емоційний стан учнів і свій. Практикувати хвилинки розвантаження, вправи на стабілізацію емоційного стану, створюючи простір безпеки на уроках іноземних мов. Школярам важливо відчувати, що педагоги надають не лише знання, але й можуть допомогти, направити, уміють вислухати та підтримати.

Параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів з іноземних мов

Міністерство освіти і науки України затвердило нові рекомендації щодо оцінювання учнів 5-9 класів відповідно до Державного стандарту. Зокрема, введено чотирирівневу систему оцінювання за 12-бальною шкалою та запроваджено нову форму Свідоцтва досягнень учня. У документі окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів, визначено загальні критерії оцінювання та критерії за освітніми галузями.

Критерії оцінювання мають чотири рівні:

- початковий (1-3 бали);
- середній (4-6 балів);
- достатній (7-9 балів);
- високий (10-12 балів).

Кожен наступний рівень охоплює вимоги до попереднього й додає нові. Один рівень складається з 3 балів, які в сумі дають 12. У рекомендаціях надано опис кожного бала шкали оцінювання.

Також з'явилася форма Свідоцтва досягнень учня/учениці, що складається з двох частин. **Перша частина – характеристика навчальної діяльності.** Оцінок у цьому розділі нема. Учителю лише визначає один із рівнів сформованості певного вміння: «Має значні успіхи», «Демонструє помітний прогрес», «Потребує уваги й допомоги». Заповнювати цю частину свідоцтва може класний керівник або вчителі колегіально. Учителі оцінюють рівень сформованості наскрізних умінь в учня/учениці наприкінці навчального року. Ідеться про розуміння прочитаного, висловлення власної думки, критичне й системне мислення, ініціативність тощо. **Друга частина – характеристика результатів навчання.** У цьому розділі виставляються бали за навчальні предмети/інтегровані курси щосеместрово й за рік.

Спочатку вчитель виставляє бал за окремі групи результатів навчання, які визначено в Державному стандарті базової освіти, а потім виводить загальну оцінку за семестр. За кожною з цих груп результатів навчання вчитель виставляє оцінку. Загальна оцінка за семестр формується на підставі чотирьох оцінок за групами результатів, а річна – на основі семестрових.

Визначено такі групи результатів навчання/галузеві критерії у мовно-літературній освітній галузі (іноземні мови):

- сприйняття інформації;

- взаємодія в режимі реального часу;
- надання інформації, висловлювання думок.

Підходи до оцінювання в різних класах можуть мати відмінності, спрямовані на реалізацію освітньої програми закладу освіти та автономії вчителя.

Форма Свідоцтва досягнень доступна за посиланням: https://osvita.ua/doc/files/news/927/92715/Svidotstvo_dosyahnennya-5-9-kh_klasiv-20.pdf [2].

Оцінка є конфіденційною інформацією, доступною лише для учнівства та його батьків (або осіб, що їх замінюють). Інформування батьків про результати навчання може відбуватися під час індивідуальних зустрічей, шляхом записів оцінювальних суджень у носіях зворотного зв'язку з батьками (паперових/ електронних щоденниках учнів тощо), фіксації результатів навчання у свідоцтві досягнень.

Уміння	Клас				
	5	6	7	8	9
Сприймання на слух (аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)				
	2-3 хв.	2-3 хв.	3-4 хв.	3-4 хв.	3-4 хв.
Зорове сприймання (читання)	Обсяг одного тексту в словах (у межах)				
	150-200	200-250	250-300	300-350	300-350
Усна взаємодія (діалог)	Висловлення кожного в репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)				
	6	6	7	7	8
Усне продукування (монолог)	Обсяг висловлення в реченнях (у межах)				
	6-8	8-9	9-10	10-11	11-12
Писемне продукування (письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)				
	80-90	90-100	100-110	110-130	130-150

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне (не поурочне) та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. Заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради. Формувальне (поточне формувальне) оцінювання, окрім рівневого або бального, може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо). Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести тощо спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою класу.

Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання із урахуванням проведених діагностичних (контрольних) робіт або без проведення подібних робіт залежно від специфіки навчального предмета. Під час виставлення тематичного бала результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Семестрове оцінювання (контроль) здійснюється на основі контролю груп загальних результатів, відображених у Свідоцтві досягнень. Семестровий контроль проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше двічі на рік. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. Звертаємо увагу, що «контроль» не є контрольною роботою та може бути комплексним і проводитись у формі тестування. Фіксація записів тематичного та семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати. Оцінка за семестр ставиться на основі тематичного оцінювання й оцінок контролю груп загальних результатів. Семестровий контроль проводиться за всіма мовленнєвими вміннями. У журналі робиться, наприклад, такий запис:

№ з/п	Місяць, число	Облік навчальних досягнень учнів																					
		09/09	27/09	Зощит	Тематична	02/10	18/10	Зощит	Тематична	05/11	15/11	Зощит	Тематична	06/12	16/12	Зощит	Тематична	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо	I семестр	Скоригована
1.	А ...	7	8	9	8	10	8	9	9	8	7	7	8	8	10	9	9	9	10	9	10	9	
2.	Б ...	7	н	9	7	9	8	9	9	9	н	8	9	7	7	8	7	8	9	9	7	8	

Річне оцінювання здійснюється на основі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри. Окремі види контрольних робіт, як правило, не проводяться.

Можливості використання ChatGPT (штучного інтелекту) при вивченні іноземних мов

Організація навчання в школі покликана орієнтуватися на технологічні досягнення та різноманітні можливості, які вони надають. У цьому контексті мовна модель, така, як ChatGPT, розглядається як ресурс і підтримка, а не як загроза. Учителям варто заохочувати учнів творчо та критично досліджувати, випробовувати та використовувати мовні моделі у відповідних обсягах, особливо такі, як ChatGPT, які можуть бути цінними інструментами для навчання. Важливо підкреслити, що взагалі не існує жорсткої вікової межі, з якої учні можуть користуватися ChatGPT. Звичайно, старші класи можуть використовувати ChatGPT у більш складних сценаріях, але й молодші учні можуть поступово ознайомлюватися з мовними моделями [3].

При цьому можна розглядати співпрацю зі штучним інтелектом (ШІ) за допомогою трьох аспектів:

- навчання з використанням ШІ, оскільки учні потребують знань про застосування ШІ-інструментів для своїх власних навчальних процесів;
- навчання про ШІ для розуміння того, як працює ШІ, де існують обмеження та який вплив ШІ має на суспільство;
- навчання за допомогою ШІ, щоб мати змогу отримати підтримку ШІ у власних навчальних процесах.

Поради щодо використання ШІ (штучного інтелекту)

1. Правила

Використання ШІ-інструментів, таких як ChatGPT, передбачає певні виклики, серед яких потенціал для неправильної інформації або плагіату. Важливо встановити чіткі принципи та правила для використання ШІ-технологій у навчальному середовищі. Учні повинні усвідомлювати, що ChatGPT не можна використовувати для обману або фальсифікації навчальних досягнень [2].

2. Розвиток навчальних стратегій

З появою генеративного ШІ критичне та структуроване мислення, навички оцінки тексту та інших медіа, а також формулювання запитів до машин стають надзвичайно важливими. Учні повинні бути свідомі того, що і як вони хочуть вивчати. Тільки тоді вони зможуть інтегрувати ChatGPT у свій навчальний процес та використовувати його для покращення свого навчання [3].

3. Використання ChatGPT як текстового інструменту

ШІ не може замінити критичне мислення та креативність, які залишаються абсолютно необхідними для успішного виконання завдань. Тому учні повинні використовувати ChatGPT не як заміну, а як доповнюючий інструмент. Тож ChatGPT слід використовувати не інакше, як наприклад, Wikipedia або Google. Наприклад, ChatGPT може бути хорошим партнером для письма. Учні можуть використовувати ChatGPT для генерації ідей для есе або творчих письмових проєктів. Вони можуть ввести загальне питання або тему, і ChatGPT запропонує варіанти та ідеї, щоб стимулювати процеси мислення. Мовна модель може допомогти генерувати ідеї для історій, віршів або діалогів. ChatGPT може допомогти при зборі інформації з певної теми. Учні можуть ставити запитання або з'ясовувати визначення термінів, і ChatGPT надасть відповідну інформацію й ресурси, які можуть бути використані як вихідна точка для подальших досліджень. Крім того, ChatGPT може допомогти планувати структуру есе або презентацій, надаючи поради щодо змісту, розміщення розділів тощо [2].

4. Використання ChatGPT як партнера у навчанні

ChatGPT може сприяти освітньому процесу учнів, допомагаючи їм застосовувати свої знання в нових ситуаціях, показуючи їм, де, можливо, вони мають прогалини у знаннях, та навчаючи їх критично мислити. Учні можуть взаємодіяти з ChatGPT, щоб удосконалити свої навички розв'язання проблем та критичного мислення [3].

5. Створення навчальних матеріалів

Не лише для учнів, а також для вчителів ChatGPT може бути надзвичайно цінним інструментом. ChatGPT може створювати індивідуальні вправи та тести, надавати зворотний зв'язок та генерувати навчальний матеріал [3].

Освітні втрати: 5 кроків ефективного учителя іноземних мов

1. Як краще вчителю діагностувати освітні втрати у своєму класі?

Для діагностування доцільно використовувати всю палітру інструментів: педагогічне спостереження; невербальний і вербальний зворотний зв'язок від учнів; усне опитування; аналіз учнівських робіт (виконання завдань на різноманітних платформах, письмові роботи).

Ці інструменти можна використовувати як для виявлення втрат окремих учнів, так і для діагностування навчальних втрат усього класу. На початку кожного семестру доцільно проводити діагностичні роботи для всього класу (письмові чи на онлайн-платформах), щоб орієнтовно спланувати подальшу роботу з подолання освітніх втрат з усім класом.

2. Як відрізняються дії вчителя залежно від кількості учнів з освітніми втратами?

Різняться стратегії, які доцільно використовувати для їхнього подолання. Наприклад, якщо більшість класу не знає певних мовних правил, то повторне опрацювання цього матеріалу доцільно запропонувати всьому класу, тобто виділити частину уроку чи цілий урок для актуалізації цих знань і формування необхідних навичок. Якщо ж певні навчальні втрати наявні лише у групі учнів, то доцільно запропонувати детально їх опрацювати саме цій групі, а не всьому класу. Наприклад, клас може бути об'єднаний у три групи, де учням першої запропонуйте долати навчальні втрати з однієї теми, другої – долати навчальні втрати з іншої теми, а діти з третьої групи працюватимуть над детальнішим вивченням поточної теми.

Звісно, можуть бути випадки, коли окремі учні мають значно більші втрати, ніж решта. Таким учням потрібно надати більше підтримки, запропонувати окремі матеріали, домашні завдання, проходження уроку на певній онлайн-платформі, яка одразу забезпечує зворотний зв'язок. Також варто запропонувати додаткові консультації та інформувати батьків про виявлені в учнів втрати і можливі шляхи їхнього подолання.

3. Що в цьому напрямку може організувати вчитель іноземних мов, школа?

Першочергово вчителям доцільно провести діагностичні роботи для виявлення навчальних втрат учнів, потім на педагогічній раді обговорити план спільних дій, інформувати про наявні освітні втрати учнів та їхніх батьків. Дуже допоможе, якщо вдасться заручитися підтримкою батьків учнів. Далі доцільно запланувати систематичну роботу над подоланням втрат у кожному з класів. Потрібно розуміти, що це тривалий процес, який вимагає додаткових зусиль від учителя і наявності певної мотивації в учнів. Тож проблема мотивації дітей до навчання в контексті подолання освітніх втрат є дуже актуальною. Щоб не поглиблювати навчальні втрати, варто продумати певні навчальні активності й в укритті під час тривоги. Ця діяльність якраз може бути не за поточною темою, а спрямована на подолання навчальних втрат: дидактичні ігри, опитування, робота в парі і групі, робота в робочих зошитах на друкованій основі чи робота з індивідуальними картками, які постійно є в укритті.

4. Як краще мотивувати учнів наздогнати прогалини з іноземних мов, адже дітям часто нудно повторювати хоча б поверхнево знайоме?

Ключем до мотивації учнів є урізноманітнення форм, методів і засобів, використовуваних у навчанні. А ще цікавіше, якщо будуть залучені інтерактивні форми роботи: для першого рівня завдань подаватиметься підказка, завдання другого рівня учні виконуватимуть самостійно, завдання третього рівня спершу слід обговорити в парі, а потім самостійно розв'язати, завдання четвертого рівня діти можуть розв'язувати парами, а завдання п'ятого рівня – виконуватимуть у групі. Чудово, якщо в учителя є можливість додати інформаційно-комунікаційні технології у процес навчання. Крім того, ніхто не говорить, що вчитель має постійно виділяти цілі уроки на актуалізацію вже вивченого. Подолання освітніх втрат – це системний процес. Доцільно практикувати і циклічні повторення. Наприклад, кожного уроку виділяти 10 хвилин на повторення раніше вивченого або вкраплювати завдання на повторення в домашні, самостійні й контрольні роботи. Зацікавлюють учнів і проєктні роботи, спрямовані на повторення раніше вивченого матеріалу.

5. Чи може вчитель скоротити наступний матеріал, аби повторити пропущене? Як із цим узгоджується календарно-тематичне планування?

Календарно-тематичне планування, яке складає вчитель на початку року, є орієнтовним. У процесі роботи (а тим більше в умовах війни) до календарного планування можуть вноситися зміни. Якщо вчитель

розуміє, що новий матеріал базується на попередньому, який не засвоєний, то, звісно, виокремлюється час на опрацювання бази, без якої засвоїти новий матеріал діти просто не зможуть. Відповідно час на вивчення нового матеріалу може бути зменшений. Оскільки такі ситуації є досить типовими, то зараз надзвичайно актуально інтенсифікувати освітній процес [6].

Список використаних джерел та літератури

1. Офіційний сайт МОН України. Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти. Додаток 2. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita> (дата звернення: 15.06.2024).

2. Офіційний сайт МОН України. Наказ МОН України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 07.08.2024).

3. На урок. Використання штучного інтелекту на уроках іноземних мов. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-na-zanyattiah-z-inozemno-movi-414285.html> (дата звернення: 15.06.2024).

4. Офіційний сайт МОН України. Наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». Додаток 3. URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitn-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/> (дата звернення: 15.06.2024).

5. Офіційний сайт МОН України. Наказ МОН «Про надання грифа “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України” модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/07/14/nakaz-mon-vid-12-07-2021-795-pro-nadannia-hryfa-rekomendovano-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-model-nym-navchal-nym-prohramam-dlia-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/> (дата звернення: 15.06.2024).

6. Освітня платформа «Освіторія». URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitni-vtraty-7-kroktiv-efektyvnogo-uchytelya/> (дата звернення: 15.06.2024).

7. Предметно-мовне інтегроване навчання німецькою мовою. Гете-Інститут в Україні. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/ciu.html> (дата звернення: 15.06.2024).

8. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В. Спілкування в Інтернеті. Етикет спілкування в мережах. URL: <https://youtu.be/68vEhiKEBOA> (дата звернення: 15.06.2024).

9. Тетяна Ткаченко. ZOOM. Сесійні кімнати для групової роботи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p2Li2-fEsvA> (дата звернення: 15.06.2024).

10. CLIL в Україні. Гете-Інститут в Україні. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/ciu/kof.html> (дата звернення: 15.06.2024).

11. Oxford Teachers' Club. Oxford University Press. URL: <https://global.oup.com/?cc=ua> (дата звернення: 15.06.2024).

Федорак В.Ф.,

методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної
та історичної галузей і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІСТОРІЇ, ПРАВОЗНАВСТВА, ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024-2025 навчальному році Нова українська школа переходить до базового циклу (7-9 класи). Паралельно освітні заклади, що визначені як пілотні для апробації навчально-методичного комплексу НУШ, переходять до його пілотування у 8 класі.

Пріоритети нашої роботи, серед яких збереження життя і здоров'я учнів та їхній усебічний розвиток, формування у них рис відповідального громадянина зі сформованими життєвими компетентностями, ціннісними установками, здатністю до інформаційної гігієни та, як наслідок, до вміння давати відсіч різного роду ідеологічним диверсіям (медіаграмотність), прописані в тексті Закону України «Про повну загальну середню освіту» та Державного стандарту базової

середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 р. №898, і залишаються чинними [1; 2].

У наступному навчальному році Нова українська школа (5-7 класи) працюватиме за обраними модельними програмами, перелік яких затверджений МОН України та розміщений на його сайті [3].

Нагадуємо, що розроблені на базі модельної програми освітня програма закладу і навчальна програма з предмета – це обов'язкові для виконання документи для вчителя, тому необхідно ретельно опрацювати пояснювальні записки до кожної із програм. Адже саме у них сформульовані мета, завдання, змістові лінії, структура і, найголовніше, детально прописаний компетентнісний потенціал навчальних дисциплін нашої освітньої галузі, розкриті засоби і способи його формування в учнів різних вікових підгруп.

Освітній заклад у рамках базової школи може змінювати варіант модельної навчальної програми з освітнього предмета, однак при цьому потрібно враховувати стан навчально-методичного забезпечення.

Стосовно навчально-методичного комплексу, то його ядром завжди був, є і в доступному для огляду майбутньому залишиться підручник.

З текстами підручників для 5-7 класів НУШ можна ознайомитися на сайтах видавництв. Крім того, у відкритому доступі на різних ресурсах (а це такі знані «гравці» на ринку освітніх послуг, як УОВЦ «Оріон», видавництва «Ранок», «Літера», «Грамота», «Генеза», «Астон» та цілий ряд інших) розміщені й інші складові навчально-методичного комплексу викладання навчальних курсів нашої освітньої галузі. Це і орієнтовне навчально-тематичне планування курсів, які пропонують нам модельні програми (а їх в нашій освітній галузі вісім), електронні додатки, аудіо- та відеофайли, робочі зошити, зошити досягнень здобувачів освіти, настінні карти, атласи та контурні карти.

Щодо Нової української школи, то вона після закінчення адаптаційного циклу з 2024/2025 навчального року переходить до базового предметного циклу. Хронологічні рамки періоду, який буде вивчатися в кожному із класів базового предметного циклу НУШ, не змінилися порівняно зі «старою» школою. У 7 класі (масова школа) це період середньовіччя у світовій та вітчизняній історії (VI-XVI ст.), а у 8 класі (пілотні заклади освіти) – ранньомодерний час світової та вітчизняної історії (XVI-XVIII ст.).

Зміст програм з історії для базового предметного циклу НУШ кореспондується зі змістом програм з історії України та всесвітньої історії для 6-11 класів, затверджених МОН України у серпні 2022 року.

У цьому сенсі не буде зайвим, на наш погляд, наголосити на виключно благодатному для формування української національної ідентичності школярів змістовому наповненні історії Русі-України, котра була, як говорить літописець, великою християнською державою, «знаною і чутою у всіх землях Європи» і щитом стояла на шляху азійських кочовиків Степу в їхніх намаганнях поневолити європейську землеробську цивілізацію. Ця «довга тінь Русі-України» (Ярослав Грицак) – важлива складова витоків нашої модерної, питоми української ідентичності, осягнення якої і має стати провідним меседжем для організації навчальної діяльності здобувачів освіти при вивченні історії у 7 класі.

Стосовно пілотних закладів, які приступають до опанування курсу ранньомодерної історії у 8 класі, то варто наголосити, що предметом дослідження цього періоду є феномен українського козацтва як продукту цивілізаційного (*землероби-кочовики*), релігійного (*християни-мусульмани*) та етнічного/національного (*слов'янсько-тюркські спільноти*) фронтиру. При цьому козацтво належало до європейського боку прикордоння, захищало його і на основі засвоєних європейських практик, захищаючи землеробський кордон, витворило тут козацьку державу – Гетьманщину – та колонізувало Степ.

Період Русі-України та Гетьманщини, як вказував іще І.П. Лисяк-Рудницький, – «висока година» в історії України, коли вона була найближче до Європи. Європи, до якої ми так прагнемо і яку сьогодні захищає Україна!

Стосовно вивчення історії в 9-11 класах, то для цих класів зберігають чинність програми курсів з історії України та всесвітньої історії, затверджені МОН України у 2022 році (наказ МОН України №898 від 3 серпня 2022 р.) із внесеними змінами та доповненнями.

Із програмами всіх курсів з історії можна ознайомитися на сайті МОН України, де оприлюднена їхня електронна версія [4].

Ще раз зафіксуємо позицію, що пріоритетним напрямом змін у змісті програм з історії є подальша деколонізація, декомунізація й дерусифікація українського освітнього та інфомедійного простору загалом, акцентування уваги на регіоналістиці, зокрема на кримськотатарському факторі, та мотивах соборності України,

формування в учнів мотивації та здатності захищати рідну землю, спираючись на знання історії.

Помітне місце у змісті програми, особливо історії ХХ-ХХІ ст., відведено і питанням виховання **української національної пам'яті** як основи української національної ідентичності (геноцидні практики тоталітарних властей, різні стратегії виживання та появи людяності в нелюдських екстремальних умовах, формування українського пантеону героїв тощо). Це не тільки реалізація політики декомунізації, прописаної у відповідних законах від 09.04.2015 [5; 6; 7; 8]. Це також інформаційна гігієна та формування медіаграмотності школярів, їхньої стійкості проти будь-яких спроб нав'язати нам погляд на свою історію через чужі нам «руськомірські окуляри».

Ці питання є важливою складовою шкільної історичної освіти, вони буквально пронизують її зміст. Це підтверджує і зміст та проблематика завдань, які пропонувалися учасникам учнівських інтелектуальних змагань, зокрема заключних етапів Всеукраїнського турніру істориків до 90-х роковин Голодомору-геноциду українського народу 1932-1933 років та IV етапу Всеукраїнської олімпіади з історії, які проводилися на базі нашої області. До них, зокрема, варто віднести:

- героїка минулих, насамперед державних епох і періодів історії України;

- підсилення мілітарної складової вітчизняної історії як у зовнішньому, так і у внутрішньому вимірах;

- збереження внутрішньогалузевих і регіональних балансів та прямування до гендерної рівноваги при подачі навчального матеріалу;

- мотиви соборності України в історії та національній пам'яті української спільноти, мультикультурність і внесок національних спільнот у здобутки України;

- інтеграція вітчизняної та світової, передусім європейської історії як наскрізна лінія в курсі шкільної історичної освіти;

- внесок українців у скарбничку світової цивілізаційної спадщини як на території материзни, так і під час еміграційних хвиль та в діаспорі;

- формування загальнонаціонального пантеону героїв та вивчення місць української пам'яті різних епох як важливого маркера національної ідентичності.

Україна проходить через крутий перевал свого величного шляху *ad astra*, спираючись і використовуючи потенціал українського

національного історичного календаря. А він багатий на значущі події, хоч часто і трагічні.

І головна із них – російське вторгнення і велика війна. На наших очах виростає покоління героїв війни за незалежність, наших учорашніх учнів. А сама війна вже стала війною за «відродження історії» та центральною подією державної політики пам'яті. І вчителю історії про це слід пам'ятати завжди. Ніхто, крім нас, про це не нагадає і тим нашим співвітчизникам, що самі мають коротку пам'ять і «ведуться» на фейки численних мисливців за душами українського учнівства. Тому спільними зусиллями щодень наближаймо перемогу невтомною працею на своєму робочому місці. Підтримуймо ЗСУ донатами, пам'ятаючи, що хто не хоче сьогодні годувати свою армію, завтра буде змушений годувати чужу!

Джерелом важливої і професійної інформації для нас є сайт Українського інституту національної пам'яті, команда якого пропонує освітянам цілий ряд цікавих проєктів із малодосліджених сторінок нашої історії [10].

Стосовно того, як викладати історію в умовах війни, то назагал відповідь може бути одна – перш за все з **дотриманням вимог нормативної бази.** Крім того:

- використання компетентнісного потенціалу підручника;
- використання інтерактивних методик навчання та переведення навчання в цифровий формат (у разі необхідності) або використання його елементів у режимі змішаного навчання;

- виконання учнівських проєктів;
- контроль і об'єктивне оцінювання роботи кожного учня;
- творчий підхід до справи та пошук власного творчого почерку;
- задіяння онлайн-ресурсів, як от:

- Google Classroom: <https://classroom.google.com/>,

- онлайн-дошки:

- Padlet: <https://padlet.com/>,

- Jamboard: <https://jamboard.google.com/>,

- Youtube-канали:

- МОН України: <https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE>,

- Інститут модернізації змісту освіти:

<https://www.youtube.com/channel/UCb99utEiwpGkESp19mxAfdg>.

Корисними будуть також освітні платформи:

- Всеукраїнська школа онлайн:

<https://www.youtube.com/@ukrainian-online-school>;

- EdEra: <https://ed-era.com/>;

- Prometheus: <https://prometheus.org.ua/>;

- LearningApps: <https://learningapps.org/>.

Застосунки для дистанційного навчання:

- Zoom: <https://zoom.us/>;

- Google Meet: <https://meet.google.com/>.

Окремо варто виділити такий важливий блок проблем, як **контроль та об'єктивне оцінювання** роботи кожного учня.

У цьому контексті необхідно ретельно опрацювати оновлену нормативну базу, ядром якої є наказ МОН України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». Текст наказу розміщений за посиланням: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf> [9].

У документі сформульовані три групи критеріїв оцінювання для навчальних дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі, а саме:

- орієнтування учня в історичному часі та просторі, уміння знаходити взаємозв'язки подій і явищ;

- уміння працювати з інформацією історичного та суспільствознавчого змісту;

- реалізація здатності до співпраці, толерантність, чітка громадянська позиція.

Ці критерії мають стати тими лекалами, під які кожен педагог повинен «перекроїти» зміст навчального матеріалу та весь методичний арсенал своєї роботи з учнями як на уроках, так і в позаурочний час.

Проблематика оцінювання навчальних досягнень учнів – це тема для обговорення на спеціальних засіданнях методичних спільнот як на внутрішньошкільному рівні, так і на рівні територіальних громад.

Тенденція внутрішнього звільнення від тоталітарного панциру закріплюється також у змінах навчальних програм курсів «**Основи правознавства**» [11]. При викладанні інтегрованого курсу «**Громадянська освіта**» варто звертати особливу увагу на формування в учнів медіаграмотності та вміння адаптуватися до викликів часу [12]. До речі, медіаграмотність буквально пронизує зміст усіх навчальних курсів нашої освітньої галузі.

Для України як воюючої держави особливої уваги заслуговує імплементація до навчальних програм освітніх закладів спецкурсу «Досліджуючи міжнародне гуманітарне право» у старшій ланці школи. МГП як комплекс правових норм, спрямованих на захист жертв міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів, має свій особливий термінологічний апарат, як-то комбатант, цивільна особа, військовий та цивільний об'єкт, військовополонений, окупована територія, евакуація, переміщені особи, воєнні злочини та кримінальна відповідальність за них тощо, і суттєво розширює кругозір як дорослих, так і підлітків. Фактично йдеться про ознайомлення учнівського контингенту із правилами ведення війни та виживання в зоні бойових дій.

У буденному житті підліток повинен не тільки знати, але й уміти скористатися правовими механізмами захисту прав людини.

Цікавим є також досвід післявоєнного стрімкого відновлення Республіки Корея, представленого в курсі за вибором «**Республіка Корея: історія дива на річці Хан**», який рекомендує Міністерство освіти і науки України.

Одним із ключових напрямів діяльності вчителя історії у школі та поза її межами є і **пошукова, історико-краєзнавча робота**. Адже вона несе в собі величезний потенціал громадянського виховання та формування у школярів української національної ідентичності через використання подій регіонального історичного календаря: 150-річчя Чернівецького національного університету, 190-річчя від дня народження Юрія Федьковича, 85-річчя утворення Чернівецької області, 80-річчя перемоги над нацизмом у Європі, у якій завжди маємо бачити український вимір.

Епіцентром нашої роботи у школі має бути сучасний **кабінет історії**. Нинішня ситуація створила унікальні умови для дослідження нами коріння своєї ідентичності, пізнання свого старого та творення й пошанування нового українського пантеону національних героїв. Різні формати навчання дозволяють нам ширше використовувати в роботі з учнями екскурсії як наживо, так і в онлайн-форматі, проводити пошукові дослідницькі експедиції, активно долучатися до проєктів зі створення шкільних музеїв, писати літопис допомоги фронту, допомагати волонтерам свого освітнього закладу й населеного пункту наближати перемогу.

Разом переможемо й відбудуємо Україну!

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Офіційний портал. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
2. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 року №898. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 19.05.2024).
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 24.05.2024).
4. Міністерство освіти і науки. Офіційний сайт. Всесвітня історія. Історія України. 6-11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ : НРЕК-PRES, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 30.05.2024).
5. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 31.05.2024).
6. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 31.05.2024).
7. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316> (дата звернення: 31.05.2024).
8. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150315?an=1> (дата звернення: 08.05.2024).
9. Наказ МОН України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf> (дата звернення: 06.08.2024).

10. Сайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/> (дата звернення: 06.06.2024).

11. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для освітніх закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf> (дата звернення: 04.06.2024).

12. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення: 04.06.2024).

Іванова Л.І.,

методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної
та історичної галузей і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 2024/2025 Н.Р.

*Читати – це ще нічого не означає. Що читати і як
розуміти прочитане – ось у чому головна справа.
Костянтин Ушинський*

Метою мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти є «розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури» [1]. Нова українська школа зорієнтована на особистість, розвиток творчості, створення індивідуальної траєкторії навчання кожного учня, тому будь-

яка робота з художнім твором має спрямовуватися на розвиток критичного мислення, формування цінностей, уміння формулювати та аргументувати думку, підсилювати її фактами з літературного твору, історії, життя. На уроках потрібно розвивати ключову компетенцію – **читання тексту з розумінням** [4].

У процесі викладання зарубіжної літератури необхідно навчати учнів умінням і навичкам роботи з різними видами текстів: художніми, навчальними, науковими, науково-популярними, медіатекстами, графічними, гіпертекстами. Це сприятиме подальшій соціальній і культурній адаптації учнів до умов сучасного світу, цифрового середовища [1].

Діяльнісний підхід у галузі літератури передбачає залучення учнів та їхню мотивацію до різних видів читання, активного діалогу з художнім текстом, виконання творчих робіт на підставі прочитаних художніх творів, їхнього обговорення (усно та письмово, зокрема в цифровому середовищі), постійного розширення кола читання за допомогою інтернет-сервісів [4].

Формування літературної компетентності передбачає навчання здобувачів освіти *розуміти текст*, легко орієнтуватися та адаптуватися в контексті, ефективно комунікувати, самонавчатися, медійно грамотно оцінювати інформацію на різних типах носіїв (паперових/цифрових) і з різних джерел та вправно оперувати нею. Оскільки носії, за допомогою яких ми отримуємо доступ до текстової інформації, змінюються з друкованих до екранів комп'ютера чи смартфона, то і структура й формат текстів стали іншими. Уміння розуміти й тлумачити уривки художніх текстів залишається вкрай цінним, так само, як і те, що читач уміє користуватися комплексними стратегіями опрацювання інформації: аналізувати, синтезувати, інтегрувати та тлумачити актуальну інформацію з різномірних текстових (чи інформаційних) джерел [1; 4].

У процесі вивчення зарубіжної літератури учні беруть участь у багатьох формах взаємодії (усно і письмово), у виконанні різних видів творчих робіт, у створенні власних текстів або медіатекстів. Також **рекомендуємо** при вивченні художніх творів активно використовувати такі стратегії: *передтекстової, текстової та післятекстової* діяльності (випереджувальне завдання, повідомлення, есе, рецензія, компаративний аналіз твору і його екранізації, інсценізації, ілюстрації).

У ході базового циклу навчання школярі мають навчитися фіксувати власні міркування або інформацію з різних джерел у *письмовій*

формі, створювати тексти різних типів, стилів і жанрів, дотримуватися мовних норм під час створення власних текстів та добирати доречні мовні засоби, виявляти творчу індивідуальність, використовуючи різні способи презентації відповідно до мовленнєвої ситуації. У зв'язку з цим, учителям *необхідно* наголосити на важливості дотримання правил академічної доброчесності, норм етикету та безпечної поведінки в сучасному цифровому просторі (зокрема медіапросторі) [1; 4].

Зарубіжна література ґрунтується на гуманістичних принципах, стверджує вічні загальнолюдські цінності, цим вона є близькою і вкрай необхідною учням. З огляду на вагомий виховний потенціал уроків обов'язковою складовою зарубіжної літератури є національно-патріотичне виховання та формування української ідентичності [6].

У 2024/2025 навчальному році вивчення зарубіжної літератури у **5-7 класах** здійснюватиметься за модельними навчальними програмами [4]:

- «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.);
- «Зарубіжна література. 5-9 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.);
- «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Волощук Є.В.);
- «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Богданець-Білокаленко Н.І. та ін.), які затверджені наказом МОНУ від 12.07.2021 №795;

- «Зарубіжна література. 7-9 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.), наказ МОНУ від 09.02.2022 №143;

- «Зарубіжна література. 7-9 класи» (авт. Снегір'єва В.В., Бушакова О.В. та ін.), наказ МОНУ від 24.07.2023 №883;

- «Зарубіжна література. 7-9 класи» (авт. Волощук Є.В., Слободянюк О.М.), наказ МОНУ від 16.08.2023 №1001.

Наголошуємо, що втратив чинність наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти», і наполегливо **рекомендуємо** детально ознайомитися з наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» за покликанням: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf> [5].

Модельні програми з зарубіжної літератури містять *обов'язковий і варіативний компоненти*. Обов'язковий компонент – це художні твори класики й сучасності, які передбачені для обов'язкового вивчення. Варіативний компонент містить перелік художніх текстів, із яких учитель може вибрати один або декілька відповідно до забезпечення матеріально-технічними ресурсами, інтересів учнів. Це має враховувати вчитель і залежно від кількості годин на тиждень, а також обраного підручника додавати тексти з наведеного переліку для роботи в класі та для позакласного читання або запропонувати учням інші тексти. Види робіт з текстом (читання повністю, скорочено, в уривках, прослуховування аудіокнижки) залежать від його специфіки, запитів учнів, базових знань, запланованих до опрацювання, та передбачених видів навчальної діяльності. Також учитель може змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання [4].

У 8-9 класах навчання відбудеться за програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 №804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698 (програма розміщена на офіційному вебсайті МОН) [3].

Вивчення зарубіжної літератури у **10-11 класах** здійснюватиметься за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН України від 23.10.2017 №1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698 (програми розміщені на офіційному вебсайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Вивчаючи зарубіжну літературу в старшій школі, учні мають набути таких предметних компетентностей: розуміння літератури як невід'ємної частини національної і світової художньої культури; усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу та місця в системі інших видів мистецтва; знання літературних творів, обов'язкових для текстуального вивчення, і варіативних (за вибором учителя й учнів), осягнення творів у єдності змісту й форми, виокремлення складників і художніх особливостей творів (на рівні сюжету, композиції, образів, поетичної мови, жанру тощо); усвідомлення ключових етапів і явищ літературного процесу

різних країн, зіставлення з українським літературним процесом; знання основних фактів життя та творчості видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю вітчизняної та світової культури; оволодіння передбаченими програмою літературознавчими поняттями, застосування їх під час аналізу та інтерпретації художніх творів; розуміння специфіки оригіналу (за умови володіння іноземною мовою) та художнього перекладу твору (українською мовою); знання українських перекладів творів зарубіжної літератури, імен перекладачів і здобутків вітчизняної перекладацької школи; формування читацького досвіду та якостей творчого читача, здібності до створення усних і письмових робіт різних жанрів; орієнтування в царині класичної й сучасної літератури; порівняння літературних творів і явищ (окремих компонентів і цілісно); уміння оцінювати художню цінність творів, творчо-критично осмислювати їхній зміст, визначати актуальні ідеї, важливі для сучасності [3].

Особливу увагу **рекомендуємо** звернути на формування таких умінь, як розуміння проблеми, висування гіпотези, структурування матеріалу, підбір аргументів для підтвердження власної позиції, виділення причинно-наслідкових зв'язків в усних і письмових висловлюваннях, формулювання висновків.

Для того, щоб підлітки адекватно зрозуміли ціннісний потенціал художнього твору, він має викликати в них зацікавлення, прагнення прочитати. Це можливе за умови застосування сучасних технологій навчання, зокрема орієнтованих на залучення всіх учнів до процесу сприйняття, обговорення й інтерпретації художніх творів, використання компетентнісного й діяльнісного підходів.

Одним із ефективних шляхів підвищення інтересу учнів до читання книг є співпраця вчителів з бібліотекарями та батьками. Таку співпрацю розглядаємо за наступними напрямками: вивчення читацьких інтересів школярів, формування культури читання учнів, підготовка та проведення уроків позакласного читання, розвиток мовлення, організація позакласної роботи з літератури. Спільними зусиллями батьків, учителів і бібліотекарів можна вирішити проблему дитячого читання й відповісти на виклики сучасного інформаційного суспільства.

Основними завданнями методичного супроводу викладання **зарубіжної літератури** в 2024/2025 навчальному році є:

- систематичне підвищення кваліфікації з питань теорії та практики впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»;

- узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду викладання зарубіжної літератури на базовому рівні та в умовах профільного навчання;

- забезпечення системно-діяльнісного підходу до навчання на уроках літератури;

- реалізація компетентнісного підходу у викладанні предмета;

- методичний супровід зростання професійної компетентності вчителів і їхньої успішної атестації;

- активізація роботи щодо створення електронних відеотек, відеоуроків, інтерактивних таблиць і плакатів.

Професійним спільнотам, учителям зарубіжної літератури **рекомендуємо** розпочати підготовку педагогів до участі у Всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2025» в номінації «Зарубіжна література», який буде проходити у 2024/2025 навчальному році. Враховуючи результати проведених конкурсів, слід звернути увагу на:

- високий рівень володіння програмовим матеріалом, літературознавчим компонентом, загальну фахову ерудицію учасника;

- нестандартні підходи до подання матеріалів та його науковий рівень підготовки;

- використання сучасних стратегій візуалізації;

- систему роботи педагога;

- знання методики й методології предмета;

- використання досвіду вчителів України та області.

Звертаємо увагу педагогів на матеріали динамічної творчої групи, які розміщені на сайті ІІПОЧО в рубриці «Нова українська школа» («Навчально-методичне забезпечення» → «Мовно-літературна освітня галузь. Зарубіжна література»: <https://padlet.com/ivanovaliliyai/padlet-4bx6no5rctt8hhdb>) [2].

Навчання учнів в умовах реалізації Концепції Нової української школи потребує використання таких педагогічних технологій, як проєктна, критичного мислення, творчих майстерень, зустрічних зусиль, біоадекватної технології.

Серед оновлених корисних матеріалів рекомендуємо такі:

1. Зарубіжна література. 6 клас. Онлайн-школа (аудіокниги): https://www.youtube.com/playlist?list=PLWo0CEZSHZnwreZQ3A_ZQWZt6tyC5Wp.

2. Зарубіжна література. 7 клас: <https://xtiles.app/65b618f09a4af034db1072fd> (Ніколенко О.М. та ін.).

3. Онлайн-платформа «Плейтен» до підручника «Зарубіжна література. 7 клас»: <https://platen-academia.com.ua> (електронна хрестоматія, аудіохрестоматія, відеохрестоматія, експрес-уроки, мультимедійні презентації, у світі мистецтв).

Також радимо докладно розглянути методичні рекомендації МОНУ щодо вивчення зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 29.05.2024).

2. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Інформаційний сайт. «Нова українська школа». «Мовно-літературна освітня галузь. Зарубіжна література». URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803 (дата звернення: 29.05.2024).

3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 29.05.2024).

4. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Модельні навчальні програми із зарубіжної літератури. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovdzhuuyutsya-poetapno-z-2022-roku2> (дата звернення: 29.05.2024).

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf> (дата звернення: 12.08.2024).

6. Посібник МОНУ «Ціннісні орієнтири сучасної української школи». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 30.05.2024).

Говорнян Л.С.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної
та історичної галузей і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ
РУМУНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ (РУМУНСЬКОЇ І
ЗАРУБІЖНОЇ) У 5-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.**

Викладання румунської мови та літератури у 5-11 класах закладів освіти має бути спрямоване на всебічний розвиток особистості учнів, формування їхньої мовної компетентності та літературної культури. Використання сучасних технологій та методик, інтеграція мови та літератури, організація позаурочної діяльності допоможуть досягти поставлених цілей та підвищити якість освітнього процесу.

Для досягнення необхідної якості освітніх послуг важливо мати чітко сплановану роботу вчителя. На початку навчального року вчителю слід скласти свій оптимальний навчально-методичний кейс, обравши методи, прийоми, засоби та інструментарій для дистанційної, очної або змішаної форми навчання. Учитель повинен визначитися з тим, як саме проводити навчання, які цифрові сервіси та навчальні матеріали використовувати, а також як організувати зворотний зв'язок з учнями.

Пріоритетним освітнім завданням закладів освіти у 2024/2025 навчальному році є формування у здобувачів освіти вміння якісно навчатися та використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), а в учителів – уміння забезпечувати цей процес.

У сучасному освітньому середовищі, де швидкість змін і технологічний прогрес є ключовими факторами, важливо, щоб учні не лише засвоювали фактичний матеріал, але й розвивали вміння самостійно навчатися. Це включає вміння критично мислити, аналізувати інформацію, шукати нові знання та ефективно використовувати різноманітні ІКТ-інструменти для здобуття й обробки знань.

Організація освітньої діяльності в базовій школі здійснюватиметься насамперед відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»

на період до 2029 року (схвалена розпорядженням КМ України від 14.12.2016 №988-р); Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою КМ України від 23.11.2011 №1392. Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності [4].

Основним документом, що гарантує досягнення учнями визначених державними стандартами результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Ця програма побудована на основі відповідного стандарту освіти, що визначає вимоги й очікування до освітнього процесу на відповідному рівні.

Автономія вчителя має бути забезпечена за допомогою академічної свободи, яка включає свободу викладання і захищає від будь-яких втручань у педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність. Учителю надається право вільного вибору форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі. Крім того, учителі мають можливість розробляти та впроваджувати авторські проекти, освітні технології та методики компетентнісного навчання.

Цей підхід сприяє створенню умов для індивідуалізації навчання, розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів, а також упровадженню інноваційних педагогічних підходів у освітній процес.

У 2024/2025 навчальному році вчителі-словесники закладів загальної середньої освіти працюватимуть за Типовими освітніми програмами, затвердженими наказами Міністерства освіти і науки України.

Відповідно до Закону України «Про освіту» розширюються права закладів загальної середньої освіти, які, розробляючи свої робочі освітні програми на основі зазначених вище Типових освітніх програм, можуть самостійно вибудовувати конкретне співвідношення навчального часу та перелік предметів.

Робочі освітні програми закладів загальної середньої освіти затверджуються керівництвом освітнього закладу та не потребують погодження з відповідним органом управління освітою.

Типова освітня програма базової середньої освіти окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти. Навчальні плани основної

школи передбачають реалізацію освітніх галузей Базового навчального плану Державного стандарту через окремі предмети [4].

У 2024/2025 навчальному році 5, 6 та 7 класи НУШ закладів загальної середньої освіти працюватимуть за модельною навчальною програмою «Румунська мова» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з (класами/групами) румунською мовою навчання, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 [1].

У 8-9 класах закладів загальної середньої освіти продовжують працювати за Типовими навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804; у 10-11 класах – затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 №1407, які розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України [5].

Навчальні програми та підручники до них розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392, з урахуванням Державного стандарту загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 №462, та положень концепції «Нова українська школа» [4].

У 5-х та 6-х класах НУШ вивчається інтегрований курс «Румунська та зарубіжна літератури».

У 2024/2025 навчальному році 5, 6 та 7 класи НУШ закладів загальної середньої освіти, де вивчається інтегрований курс «Румунська та зарубіжна літератури», працюватимуть за модельною навчальною програмою «Інтегрований курс «Румунська та зарубіжна літератури» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з (класами/групами) румунською мовою навчання, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 [2].

У 8-9 класах закладів загальної середньої освіти працюватимуть за Типовими навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698 [5]; у 10-11 класах – затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 №1407, які розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України.

У 10-11 класах навчальні предмети «Румунська мова» та інтегрований курс «Література» (румунська та зарубіжна) в закладах загальної середньої освіти за новим типовим навчальним планом на рівні стандарту (див. наказ МОН від 20.04.2018 №408) трансформується в інтегрований курс «Румунська мова та література».

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до наказу Міністерства від 01.09.2009 №806 «Про використання навчально-методичної літератури у закладах освіти» освітні заклади мають право використовувати в освітньому процесі лише ті підручники та навчально-методичні посібники, які щорічно зазначаються в переліках навчально-методичної літератури для основної і старшої школи на сторінках інформаційного збірника МОН України та мають відповідний гриф [9].

Щодо **оцінювання навчальних досягнень учнів** наголошуємо, що втратив чинність наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти», і наполегливо рекомендуємо детально ознайомитися з наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [11].

Під час оцінювання рівня навчальних досягнень учнів звертається увага на наступні аспекти: якість відповідей, що включає правильність, логічність, обґрунтованість та цілісність; рівень засвоєння знань; розвиненість загальних, навчальних і предметних вмінь і навичок; володіння розумовими операціями, такими, як аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, формулювання висновків; уміння виявляти проблеми та ефективно їх вирішувати, формулювати гіпотези; самостійність в оцінюванні та роботі зі знаннями.

Оскільки програма Нової української школи ставить на передній план індивідуальний розвиток кожної особистості, учитель має створити умови для творчого вираження та індивідуального навчання кожного учня. На уроках румунської мови та літератури (румунської та зарубіжної) основний акцент спрямований на розвиток критичного мислення, формування цінностей та вміння чітко формулювати й аргументувати свої думки. Учням надається можливість підтверджувати свої висловлювання фактами з літературних творів, історії та їхнього власного життя. На уроках словесності вчитель має активно розвивати ключову компетенцію – уміння читати текст з розумінням, що є основою для глибокого розуміння й аналізу літературних творів.

Майстерність учителя проявляється основним чином у вмілому володінні методикою навчання й виховання, креативному застосуванні передових досягнень педагогіки й передового педагогічного досвіду,

раціональному керівництві пізнавальною та практичною діяльністю учнів і їхньою інтелектуальною зрілістю.

Один із основних аспектів професійної майстерності вчителя полягає в постійному самовдосконаленні. Справжній педагог, навчаючи інших, постійно вдосконалює свої власні знання. По-перше, він перевіряє та систематизує свої знання, оскільки лише просте та зрозуміле пояснення може підтвердити його власне розуміння матеріалу. По-друге, у пошуках чіткого опису різних питань часто приходять нові ідеї та методики навчання. По-третє, наївні запитання учнів часто стимулюють нові думки та дозволяють переглядати звичайні явища з нестандартних точок зору. Усе це сприяє розвитку креативного мислення.

Однією з ключових складових роботи з обдарованими учнями є підготовка їх до участі у Всеукраїнських олімпіадах з румунської мови та літератури (румунської і зарубіжної). Рівень підготовки учнів до таких змагань відображає ефективність системи роботи з обдарованою молоддю в закладах освіти й визначає напрямки подальшого її вдосконалення.

Пропонуємо використовувати у практичній діяльності упорядкований каталог рекомендованих джерел за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації, у т.ч. опрацювання джерел для формування предметно-методичної компетентності з мовно-літературної освітньої галузі, розміщений на сайті ІППОЧО [7; 8].

Для забезпечення варіативної складової навчальних планів закладів ЗСО використовуються програми *спецкурсів та факультативних курсів*.

Програми спецкурсів та факультативних курсів дають можливість вибору, варіювання курсів, а головне – спонукають учителів до творчої праці в навчанні румунської мови.

Додаткові курси та спеціальні програми сприяють не лише збагаченню й поглибленню знань, отриманих учнями під час уроків румунської мови та літератури, але й допомагають краще засвоювати основний навчальний матеріал. Вони сприяють удосконаленню навичок аналізу різних мовних форм, розширюють лінгвістичну ерудицію учнів, підвищують рівень мовного чуття та формують комунікативну компетенцію.

Під час вивчення цих курсів учні розвивають свої творчі здібності, а також значно зростає роль самостійної, індивідуальної та диференційованої роботи. Викладач факультативів чи спеціальних курсів, обираючи навчальний матеріал, орієнтується на сильних,

філологічно обдарованих учнів. Під час занять з факультативів чи спецкурсів з'являється можливість враховувати індивідуальні здібності кожного учня та вибирати для нього особисті завдання.

Список використаних джерел та літератури

1. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Модельна навчальна програма «Румунська мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Rumunska.mova.5-9-kl.Hovornyan.ta.in.17.03.2023.pdf>.

2. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс румунської та зарубіжної літератур. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Intehr.kurs.rumunskoyi.ta.zarub.lit.5-9-klas.Hovornyan.ta.in.17.03.2023.pdf>.

3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: www.mon.gov.ua.

4. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

5. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Навчальна програма «Румунська мова для 6-9 класів» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.literatura-rumunska.ta.zarubizhna-6-9.21.09.2022.pdf>.

6. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Навчальна програма «Інтегрований курс «Література (румунська та зарубіжна)» для 6-9 класів» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Intehr.kurs.rumunskoyi.ta.zarub.lit.5-9-klas.Hovornyan.ta.in.17.03.2023.pdf>.

7. Інформаційний сайт ІППОЧО. Каталог рекомендованих джерел для організації інформальної освіти педагогічних працівників за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=6536.

8. Інформаційний сайт ІППОЧО. Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти з мовно-літературної освітньої галузі (Румунська мова. Література (румунська та зарубіжна). URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1tWbmtW0d1RSxyhMNrikcZbdcqptptgO>.

9. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Наказ Міністерства від 01.09.2009 №806 «Про використання навчально-методичної літератури у закладах освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0806290-09#Text>.

10. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

11. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf>.

12. Постанова КМУ №898 від 30.09.2020 року. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.

Білянна О.Я.,
методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

Білянн Г.І.,
професор кафедри методики викладання
природничо-математичних дисциплін
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат педагогічних наук, доцент

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ
ПРЕДМЕТІВ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 5-11
КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2024/2025 Н.Р.**

Цілком закономірно, що кожна освітня галузь містить свій ресурс для загального розвитку особистості учня й учениці. Зокрема, метою математичної освітньої галузі є розвиток особистості учня/учениці через формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, удосконалення вміння розв'язувати математичні та практичні задачі; розвиток логічного мислення та психічних властивостей особистості; розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті. Отже, пріоритетом сучасної школи у 2024/2025 навчальному році залишається ***розвиток здібностей, нахилів та інтересів школярів/школярок та створення сприятливих умов для творчої діяльності дітей***, які б допомагали їм реалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації, формували потребу в подальшому творчому сприйнятті світу та розвивали їхні пізнавальні інтереси [1-3].

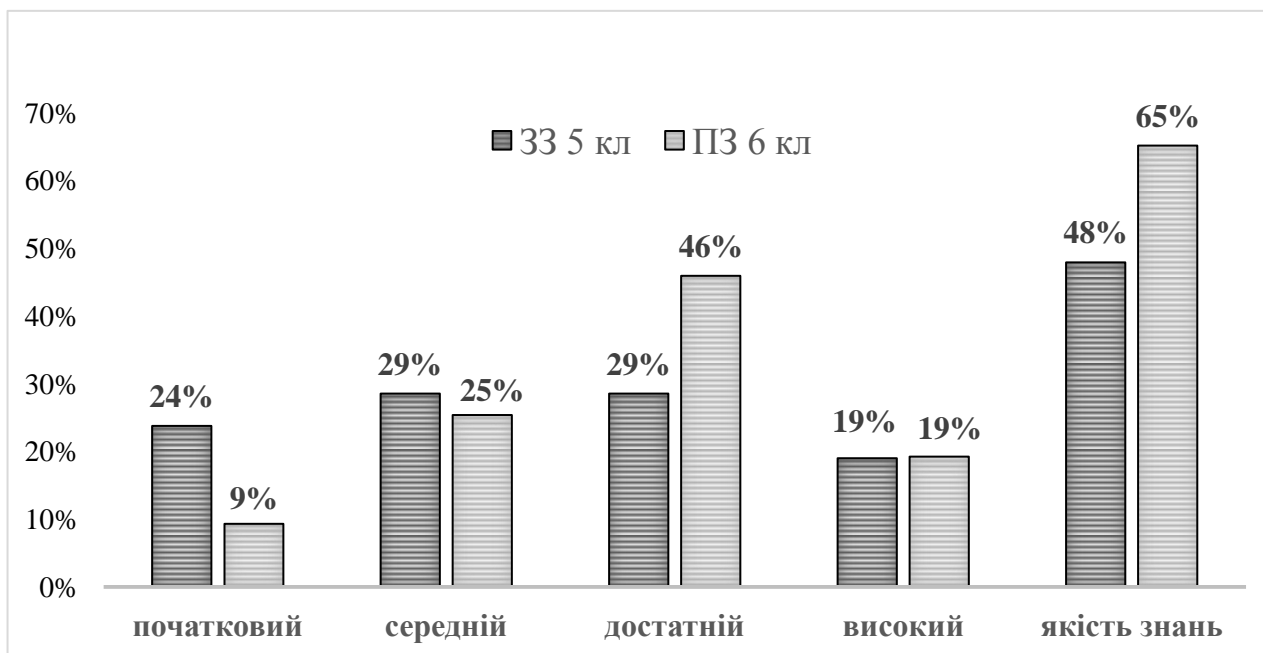
Реалізація мети ґрунтується на ціннісних орієнтирах, тому перед вчительською спільнотою постає проблема формувати водночас і знання, і здатність оперувати ними в різних ситуаціях під час розв'язування проблем, що виникають у повсякденному житті. Отже, рекомендуємо

вчительському та викладацькому складу прийняти до уваги, що результати математичної освіти не обмежуються лише якістю знань, умінь і навичок.

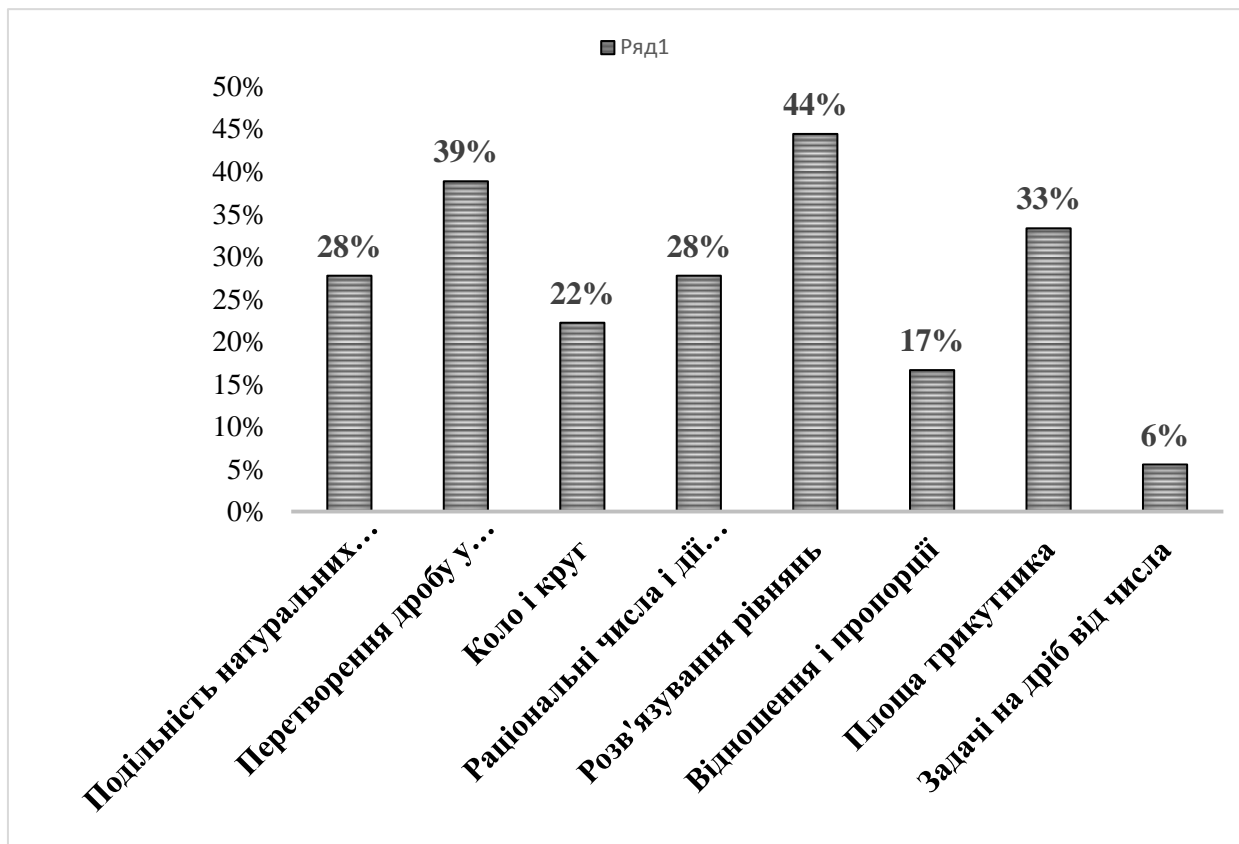
Результати міжнародного моніторингу PISA та інших моніторинрів вимірювання набутих здобувачами й здобувачками освіти компетентностей всеукраїнського та регіонального рівнів свідчать, що значно знизився їхній рівень математичної грамотності. Безумовно, на це є об'єктивні причини, адже в освіті поглибилися нерівності між учнівством через різну ефективність навчання під час повітряних тривог.

У 2023/2024 н.р. КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» провів два етапи діагностування освітніх втрат з математики та української мови у форматі онлайн-тестування на залишкові і підсумкові знання за поданими заявками у 46 закладах загальної середньої освіти 22-х територіальних громад Буковини (наказ ДОН ЧОВА від 09.10.2023 №272 «Про організацію діагностування освітніх втрат у закладах загальної середньої освіти»). У такий спосіб діагностовано рівень навченості **696 учнів/учениць 6-х класів** з математики та **632 – 9-х класів** з алгебри і геометрії. Для вимірювання вибрано тести, укладені за основними ключовими темами відповідних курсів та двома типами тестових завдань: 1 з 5 та 3 з 5, всього – 6-7 завдань. За результатами тестування здійснено аналіз та підведено підсумки.

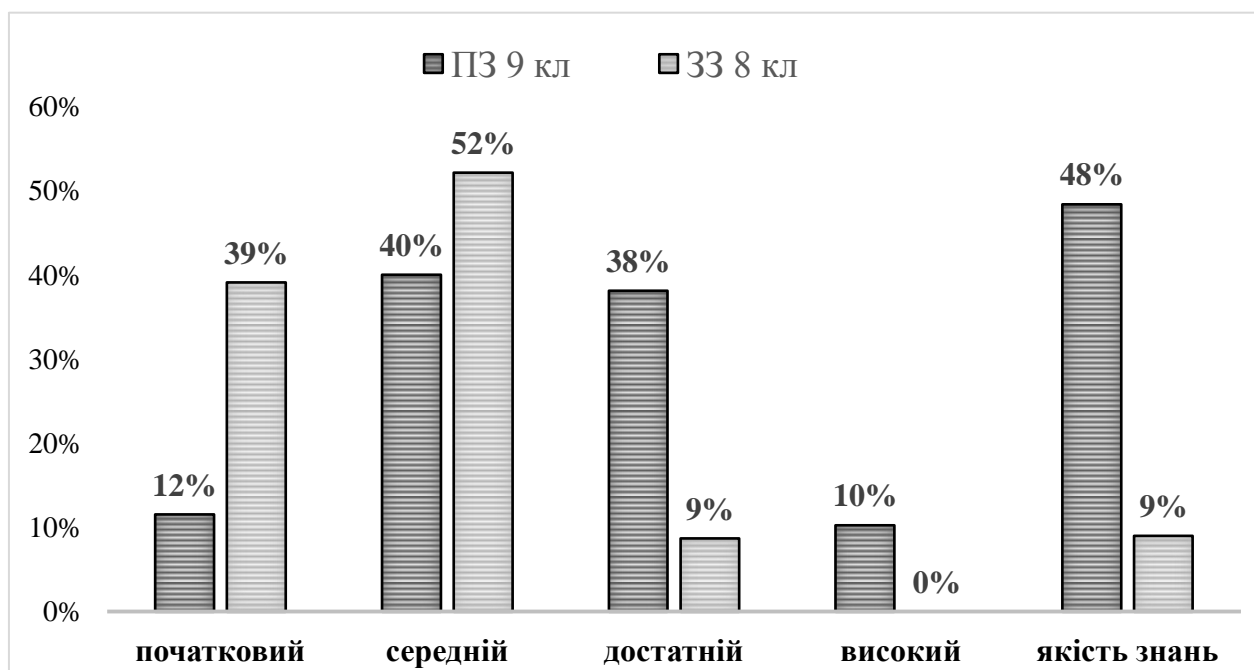
Порівняльний відсотковий аналіз за рівнями залишкових та підсумкових знань з математики учнів 6 класу

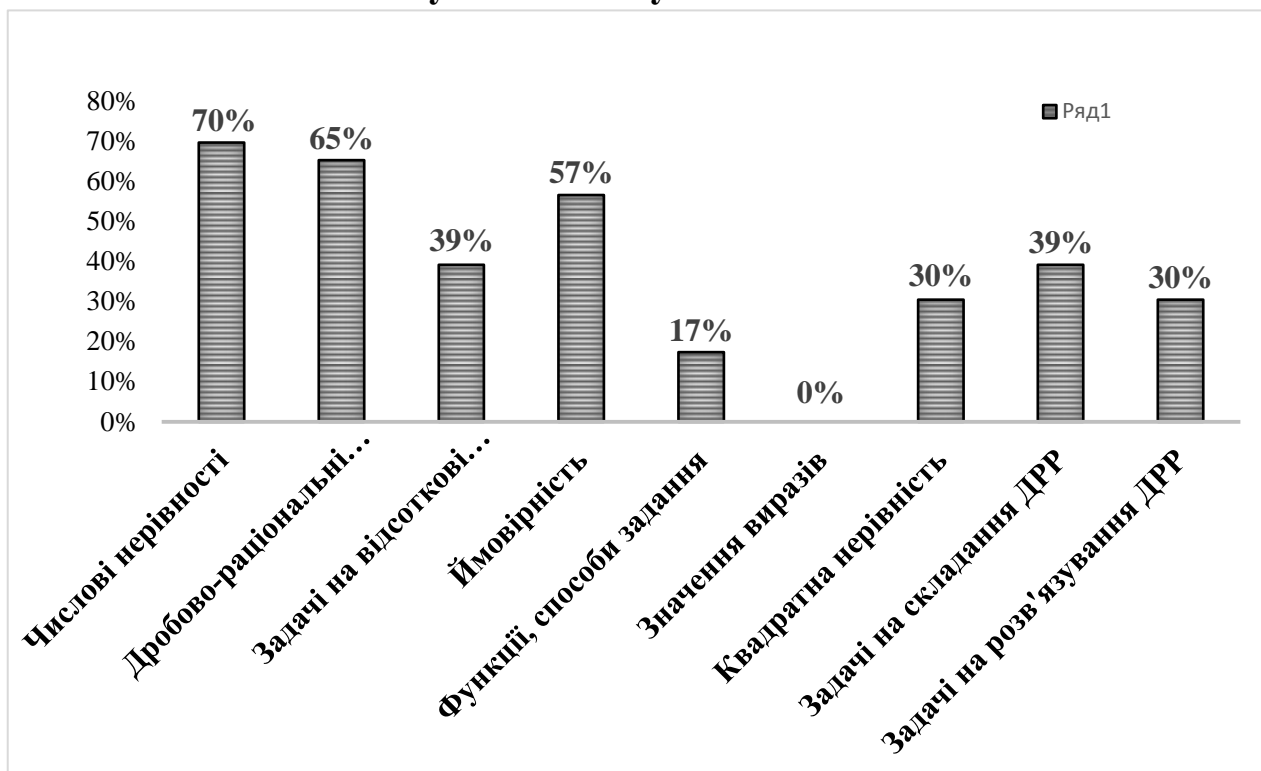
Порівняльний відсотковий аналіз підсумкових знань (ПЗ) з математики учнів 6 класу за темами

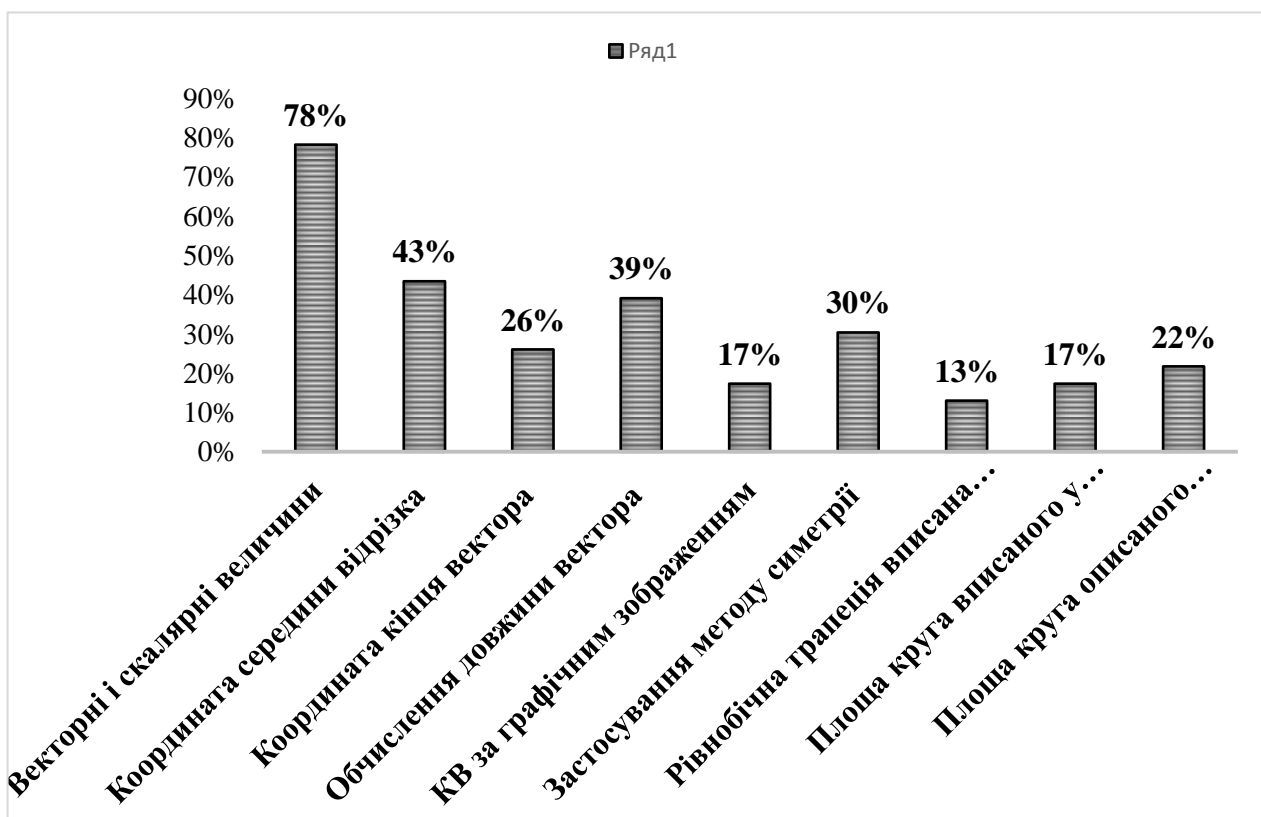
Порівняльний відсотковий аналіз за рівнями залишкових та підсумкових знань з математики учнів 9 класу

Порівняльний відсотковий аналіз підсумкових знань (ПЗ) з алгебри учнів 9 класу за темами

Порівняльний відсотковий аналіз підсумкових знань (ПЗ) з геометрії учнів 9 класу за темами

На початку навчального року, як свідчать дані вимірювання, простежується одна з ознак освітніх втрат: зниження рівня навчальних досягнень учнів, пов'язаних із тривалими перервами в навчанні, зростання розриву між академічними результатами учнів та учениць. Зауважуємо, що на початку навчального року і в 6-х, і в 9-х класах відсоток початкового і середнього рівнів значно вищий, ніж на кінець навчального року. І, навпаки, достатній і високий рівні навченості значно нижчі, ніж на кінець навчального року. Причини, безумовно, є й особисті, але основна – проведення уроків в нестандартних умовах під час повітряних тривог. У такий спосіб загальні результати успішності учнівства з математики на кінець навчального року в 6 класі склали в середньому 4,11 бали, а в 9 класі – 4,65 бали, що не є достатнім ні для їхнього добробуту, ні для суспільства, ні для держави.

Зауважуємо, що в міжнародній освітній практиці освітні втрати розглядаються у більш ширшому контексті: від втрат у навчанні (знаннях, уміннях, навичках у порівнянні з обов'язковими результатами навчання, визначеними стандартами та програмами) до втрат в особистісному розвитку здобувачів освіти (зниження темпів інтелектуального, емоційного, соціального розвитку особистості).

Наголошуємо, що розробці ефективних механізмів компенсації освітніх втрат передують **діагностика**, яку бажано навчитися робити поурочно, тематично, комплексно. Тобто для визначення рівня академічних досягнень здобувачів загальної середньої освіти педагогам потрібні знання *методології освітніх вимірювань за допомогою стандартизованих інструментів – стандартизованого тестування*. Його можна виконувати за домашнім завданням, темою уроку, на завершальних етапах вивчення теми, кількох тем семестру, курсу тем року, адаптаційного циклу і базової освіти, вчасно виявляти та вчасно долати. Зразком також слугують загальнодержавні моніторинги якості освіти, локальні моніторинги окремих категорій здобувачів освіти, до яких варто долучатися, щоб на об'єктивному рівні виявляти освітні втрати вчасно. Однією з таких платформ є Всеукраїнська школа онлайн (<https://lms.e-school.net.ua/>), де розроблено не лише тести за темами для всіх класів, а й річний тест, які можна безкоштовно використовувати.

Зокрема, Микола Головка, доктор педагогічних наук, наводить такі основні механізми компенсації освітніх втрат [4]:

- збільшення тривалості навчання за рахунок скорочення канікул;
- запровадження шестиденного навчального тижня;

- реалізація програм прискореної освіти, що передбачають ущільнення навчального матеріалу та зосередження уваги на ключових питаннях програми; корекційні освітні програми у формі індивідуальних занять для окремого учня або групи учнів;

- технології адаптивного навчання, під час якого клас поділяється на окремі групи, які працюють поза основним навчальним часом над усуненням конкретних прогалин у знаннях і навичках відповідно до освітніх потреб здобувачів;

- короткочасні програми надолуження освітніх втрат, спрямовані на додаткове опрацювання окремих питань у позаурочний час або під час вихідних тощо (передбачена індивідуалізація освітнього процесу та висока мотиваційна, фізична та психоемоційна активність).

Отже, у **2024/2025 навчальному році педагогічна спільнота в умовах воєнного стану отримує виклик – подолання освітніх втрат здобувачів і здобувачок освіти**. Так виникає потреба відповідної професійної компетентності в знаннєвій, діяльнісній і ціннісних її компонентах щодо вимірювання й подолання освітніх втрат.

Звертаємо вашу увагу на методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат у 6-х і 9-х класах, розроблені Ольгою Білянину, методистом НМЦ ППМ та ІТГ, на основі проведеного дослідження КЗ «ІППОЧО»: <https://docs.google.com/document/d/1YLO-ynSCPfrL8gmvZm-gzGnEHaaQLupN/edit>.

У системі навчання математичної освітньої галузі у 5-6 класах значну підтримку з подолання освітніх втрат реалізує другий рік поспіль волонтерський освітній проєкт, що діє при ІППОЧО, – «Агенти Нової української школи: математична освітня галузь». Учасниками проєкту створено методичні розробки, у яких подано поурочні самостійні роботи, аркуші онлайн-тестування, діагностувальні тематичні контрольні роботи з математики для 5-6 класів та відповідну самоперевірку, самооцінювання й аналіз діагностувальних робіт.

Особливості викладання математики у 2024/2025 н.р.

- Вивчення математики в **5-7 класах** здійснюватиметься за модельними навчальними програмами з математики, алгебри та геометрії, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Зокрема:

- **Математика. 5-6 класи [5]:**

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурда М.І., Васильєва Д.В.): <https://cutt.ly/AehAKPXr>;

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Василишин М.С., Милянник А.І., Працьовитий М.В., Простакова Ю.С., Школьний О.В.): <https://cutt.ly/qehALg26>;

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.): <https://cutt.ly/JehAZrIn>;

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.): <https://cutt.ly/NehAZL00>;

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Беденко М.В., Клочко І.Я., Кордиш Т.Г., Тадеєв В.О.): <https://cutt.ly/eehAXINd>;

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Скворцова С.О., Тарасенкова Н.А.): <https://cutt.ly/HehACsJV>;

- модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Радченко С.С., Зайцева К.С.): <https://cutt.ly/TehACVO6>;

• **Алгебра 7-9 класи [5]:**

- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.): <https://shorturl.at/9OwN6>;

- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.): <https://shorturl.at/fZjHt>;

- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.): <https://shorturl.at/nsrOb>;

- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Біляніна О.Я., Білянін Г.І., Семчук А.Р., Ілащук О.Г., Мар'янчук О.Т., Рябий С.І.): <https://shorturl.at/CuEkG>;

• **Геометрія 7-9 класи [5]:**

- модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.): <https://shorturl.at/5xvgo>;

- модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.): <https://rb.gy/4dcb8c>;

- модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.): <https://rb.gy/vuxasy>;

- модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Панченко С.Ю.): <https://rb.gy/mgqqkk>;

- модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Генденштейн Л.Е., Жемчужкіна Г.В.): <https://rb.gy/selzrt>;

- модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Білянїна О.Я., Білянїн Г.І., Семчук А.Р., Ілащук О.Г., Мар'янчук О.Т., Рябий С.І.): <https://cl.gy/PuIKT>;

• **Математика. 7-9 класи [5]:**

- модельна навчальна програма «Математика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Василишин М.С., Мильник А.І., Працьовитий М.В., Простакова Ю.С., Шкільний О.В.): <https://cl.gy/quGnU>;

- модельна навчальна програма «Математика. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.): <https://cl.gy/ASPZu>;

• Вивчення математики у **8-9 класах** здійснюватиметься за чинними навчальними програмами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (накази МОНУ від 07.06.2017 №804; від 03.08.2022 №698 та від 03.08.2022 №698): https://drive.google.com/file/d/0B4ym-10QS60JQ1pQOWNYaxRoVWs/view?resourcekey=0-zqw7SgN6DLme_8oR4CdZDw;

• У **8-9 класах (поглиблене вивчення)** – за навчальною програмою для поглибленого вивчення математики в 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОНУ від 07.06.2017 №804):

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/matematika-algebra-geometriya.pdf>;

• У 10-11 класах (рівень стандарту/профільний рівень) – за навчальними програмами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (накази від 23.10.2017 №1407; від 03.08.2022 №698): <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Зауважуємо, що розподіл годин на вивчення математики здійснюється відповідно до навчального плану відповідної Типової освітньої програми. Наприклад, для закладів загальної середньої освіти III ступеня у 10-11 класах (накази МОНУ від 20.04.2018 №408 та від 28.11.2019 №1493; <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya>). Одна при цьому рекомендуємо визначити час на повторення вивченого матеріалу за попередній клас та за навчальний рік у всіх класах, враховуючи можливості відповідно до кількості годин тижневого навантаження та рівня освітніх втрат.

Щорічно Міністерство освіти і науки подає перелік навчальної літератури та навчальних програм, що мають грифи «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», «Схвалено для використання в освітньому процесі» або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах», який постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (наразі розміщено за покликанням <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>). На цьому ж вебсайті розміщено електронні версії підручників з математики для всіх класів [6].

Для реалізації варіативної складової навчальних планів Типових освітніх програм ЗЗСО II, III ступеня доцільно використовувати навчальні програми факультативів і курсів за вибором, які матимуть відповідний гриф Міністерства освіти і науки України й включені до Переліків навчальної літератури та навчальних програм станом на 20 серпня 2024 року.

Рекомендуємо вести системне циклічне повторення впродовж навчального року, використовуючи сучасні засоби навчання, залучаючи здобувачів освіти до активної діяльності, та сучасні форми навчання, з-поміж яких – **індивідуальне навчання, взаємонавчання** (у парах, малих групах – 3-5 учнів), **змішане та дистанційне навчання**; використовувати сучасні підходи у навчанні (компетентнісний,

діяльнісний та особистісно орієнтований), які закладені в чинних програмах та сприяють залученню максимальної кількості здобувачів і здобувачок освіти до різних видів активностей навчально-пізнавальної діяльності; широко використовувати формувальне оцінювання, само- та взаємоперевірку, само- та взаємооцінювання не лише в НУШ-класах, адже важливо навчити здобувачів і здобувачок освіти самостійно оцінювати власний ресурс, виховуючи при цьому доброчесність.

Для інтеграції в навчання з іншими предметами та з метою формування практичної компетентності радимо систематично застосовувати методи дослідження ситуацій, з-поміж яких – метод проєктів, математичне моделювання, інформаційно-комунікаційні технології; критично оцінювати процес розв'язування задач і вправ; організовувати та проводити математичні експерименти, практичні заняття на природі, сприяючи візуальному інтерпретуванню математичних знань.

Також нагадуємо про **обсяг домашніх завдань**, які мають обмеження (лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2021 №1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів»: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/85155/).

Оцінювання навчальних досягнень

Акцентуємо увагу, що заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання навчальних досягнень здобувачів та здобувачок освіти за рішенням педагогічної ради. Також за рішенням педагогічної ради закладом освіти може бути визначений адаптаційний період у 5 класі, впродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання. У цей період учителі математики при заповненні журналу фіксують облік відвідування учнями навчальних занять предмета «Математика», здійснюють запис дати проведення уроку, його зміст і завдання додому. Поточне, підсумкове (тематичне, семестрове) оцінювання учнів рекомендуємо здійснювати відповідно до вимог щодо обов'язкових результатів навчання учнів з математичної освітньої галузі, зазначених у Додатку 8 Державного стандарту базової середньої освіти.

Оцінка за семестр виставляється за результатами *тематичного оцінювання та контролю груп* загальних результатів, визначених у свідоцтві досягнень (додаток 3 наказу Міністерства освіти і науки

України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання»), та характеризує як учень/учениця:

- досліджує ситуації та створює математичні моделі;
- розв'язує математичні задачі;
- інтерпретує та критично аналізує результати.

Результати контролю груп загальних результатів (рівневі або бальні) фіксуються в класному журналі в окремій колонці без дати після теми останнього уроку семестру. Оцінку за семестр, яка може бути скоригованою, виставляють на підставі оцінок за групами результатів. Річну оцінку виставляють на підставі загальних оцінок за I та II семестри або скоригованих семестрових оцінок. Річне оцінювання також може бути скоригованим. Результати семестрового та річного оцінювання фіксують у класному журналі (без дати з написом «I семестр», «II семестр») та у Свідоцтві досягнень, результати ДПА – у класному журналі та додатку до Свідоцтва про здобуття базової середньої освіти [8]. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12 [7].

Зауважуємо, що з математики для 5-х, 6-х, 7-х класів, з алгебри і геометрії для 7-х класів укладено універсальне орієнтовне календарно-тематичне планування разом зі зразком навчальної програми, що не перевищує відмінність від будь-якої модельної програми на 20% (допустимо 25%). Для 5-х, 6-х та 7-х класів такі навчально-методичні посібники схвалені до використання науково-методичною радою ІППОЧО (протокол №2 від 20.06.2023 та протокол №2 від 18.06.2024). Також провідні вчителі області, члени волонтерського освітнього проєкту «Агенти Нової української школи: математична освітня галузь», розробили по 175 уроків з діяльнісним підходом і використанням технологій розвитку критичного мислення для 5-6 класів: *уроки відкриття (відчинення) нового знання, рефлексії, розвиваючого контролю та загальнометодологічної спрямованості у формі презентацій, які персонально отримували вчителі впродовж двох навчальних років поспіль.* Також підготовлено до друку «Діагностувальні контрольні роботи з математики для 5 класу НУШ», «Діагностувальні контрольні роботи з математики для 6 класу НУШ».

Тематичний контроль. Зауважуємо, що *зміст тематичного контролю навчальних досягнень учнів – засіб управління освітнім процесом: до кожної теми система контролю включає самостійні роботи*

та *діагностувальну контрольну роботу*, які бажано укласти в тестовій формі із завданнями закритої і відкритої форми. Валідність тесту контрольної роботи залежить від ступеня надійності, точності й об'єктивності.

Відрадно спостерігати за кількістю випускників і випускниць, які здають тестування НМТ з математики на високі бали. Нагадуємо про напрацьовану вчителями Буковини, агентами підвищення якості математичної освіти, базу підготовки до ЗНО/НМТ, що розміщена на сайті ІППОЧО (http://ippobuk.cv.ua/?page_id=4706) у формі 28 відеоуроків та 170 уроків-презентацій. Завдяки персоналізованому навчанню педагога зможуть підтримати здобувачів освіти різного рівня навченості, у тому числі здібних та обдарованих, які представляють освітній заклад під час різних олімпіад, конкурсів, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт і турнірів.

У 2023/2024 н.р. масштабним став на теренах Буковини Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»: **9303 учасників і учасниць** – учнів і учениць закладів загальної середньої освіти, професійно-технічної освіти та студентів і студенток передвищої освіти. Конкурс було проведено у режимі онлайн з 21 по 26 березня (обласний координатор – **Білянina Ольга Ярославівна**). У результаті – **II рейтингове місце в Україні**. Підсумкову інформацію щодо результатів участі в Міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру» буде надіслано листом ІППОЧО.

Немалу роль в ефективності навчання відіграє навчальне середовище кабінету математики. Його наповнення можна здійснити, притримуючись Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій, затвердженого наказом МОН України №574 від 29.04.2020 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text>).

Використання провідного принципу STEM-освіти – інтеграції – дозволяє здійснювати модернізацію методологічних засад, змісту, обсягу навчального матеріалу предметів природничо-математичного циклу, технологізацію процесу навчання та сформуванню навички розв'язання складних (комплексних) практичних проблем, критичного мислення, креативних якостей та когнітивної гнучкості, організаційних та комунікаційних здібностей, вміння оцінювати проблеми та приймати рішення, готовності до свідомого вибору та оволодіння майбутньою професією, фінансової грамотності, цілісного наукового світогляду,

ціннісних орієнтирів, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей, математичної та природничої грамотності; всебічний розвиток особистості шляхом виявлення її нахилів і здібностей; навички оволодіння засобами пізнавальної, дослідної та практичної діяльності; виховання особистості, яка прагне до здобуття освіти впродовж життя, формування вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань. Істотна роль в інтегративному підході реалізації STEM-освіти надається математиці, послідовному, ґрунтовному, якісному її викладанню [9].

Зауважуємо, що на підтримку вчителям Нової української школи фахівцями розроблено й готуються цього року до випуску такі навчально-методичні посібники: «Математична освітня галузь Нової української школи. Методичні розробки уроків у 5 класі», «Математична освітня галузь Нової української школи. Методичні розробки уроків у 6 класі», які містять QR-коди на презентації, «Десять подорожей Буковиною математично-компетентних п'ятикласників і п'ятикласниць», «Корисні звички ментального здоров'я засобами математики курсу 6 класу», «Геометрія 7 клас», що отримали відповідне схвалення або науково-методичною, або вченою Радами КЗ «ІППОЧО».

Загалом усі ми розуміємо й маємо глибоке переконання, що ресурс математики потрібний для кожної особистості разом із осмисленим розумінням, відповідальністю та бажанням вчитися [10], тому професійний розвиток потребує формальної, неформальної та інформальної освіти в системі, що можливо реалізовувати при КЗ «ІППОЧО». Висловлюємо щирі вдячність всім учасникам волонтерського освітнього проєкту «Агенти НУШ: МАО» (76 осіб) за вагомий внесок у розробку засобів науково-методичного супроводу математичної освітньої галузі з метою підвищення якості впровадження Державного стандарту базової середньої освіти та за здатність ділитися досвідом, не шкодуючи свого часу.

Рекомендуємо у 2024/2025 н.р. математичним спільнотам територіальних громад девіз «Вимірюємо освітні втрати вчасно та ефективно долаємо їх одразу!», метою якого є підвищення якості освітнього процесу математичної освітньої галузі у ЗЗСО області та успішного опанування цілої низки важливих компетентностей для математики, економіки та затребуваних спеціальностей суспільства.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо розглянути подані матеріали на засіданнях професійних спільнот вчителів/викладачів

математики та прийняти відповідні рекомендації стосовно підвищення ефективності викладання математики у 2024/2025 навчальному році.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 «Про освіту». URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=5895>.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020, №31. С. 226. URL: https://urst.com.ua/download_act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» №7325 від 28.04.2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna>.
4. Головка Микола Васильович. Проблема діагностики та компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/738642/1/Holovko_Rekom_5-6_2023.pdf.
5. Матеріали сайту Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/matematychna-osvitnia-haluz/matematyka/>.
6. Електронні версії підручників. Сайт ІМЗО. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>.
7. Білянina О.Я., Білянin Г.І. Науково-методичний супровід викладання предметів математичної освітньої галузі у 5-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р. // Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голева А.О., Ташук Ю.Ю. Чернівці : Технодруk, 2023. С.128-144. URL: <https://drive.google.com/file/d/1CIu-a1KhtMvifjtfKDwy4eS654qSgVQQ/view>.
8. Наказ МОНУ від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: https://nus.org.ua/news/u-mon-rozroblyly-novi-rekomendatsiyi-otsinyuvannya-uchniv-5-9-klasiv/?fbclid=IwY2xjawEb-vRleHRuA2FlbQIxMQABHYllqdpXc1ITRR6LWESHAKMxEBVMZbi0MStNJyTBsjG2qeXTr9QbwQ6NHg_aem_U-NW3eSOPQmecsPxtGVu1g.
9. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>.

10. Сігаєва Л. Професійний розвиток особистості в системі післядипломної освіти // *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів: зб. наук. статей* / за ред. В.Г. Кременя, М.Ф. Дмитриченко, Н.Г. Ничкало; уклад.: М.В. Артюшина, В.П. Тименко та ін. К. : НТУ, 2015. С. 446-452.

Чайковська І.В.,
методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ У 6-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024/2025 навчальному році пріоритетними залишаються такі напрями освітньої діяльності:

- продовження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа»;
- подолання втрат у навчанні, зумовлених спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією РФ на території нашої держави;
- посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції, розвиток навичок інформаційної гігієни під час війни;
- просвіта з питань особистої безпеки;
- психологічна підтримка всіх учасників освітнього процесу.

Географія у баченні Нової української школи – це знання природничої освітньої галузі, метою якої є формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатний оцінити вплив природничих наук, техніки й технологій на сталий розвиток суспільства та можливі

наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем [7].

Викладання географії у 6-7-х класах у 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься за двома модельними навчальними програмами «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти, які розміщені на офіційному сайті МОН [11].

Нагадуємо, що на основі обраної закладом освіти модельної програми вчитель розробляє *навчальну програму*, у якій визначається послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета, опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їхнього провадження. Розробляючи навчальну програму, педагог може вносити зміни у пропонований модельною навчальною програмою зміст навчального предмета відповідно до підготовленості класу, регіональних особливостей, робочого навчального плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, у яких відбувається освітній процес. Загальний обсяг таких змін може досягати 20%. Також учитель може змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання [7].

На основі навчальної програми предмета вчитель складає *календарно-тематичний план*, який є основним робочим документом, визначає педагогічну діяльність вчителя та допомагає досягти очікуваних результатів навчання. Головним завданням для вчителя є врахування обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом, та досягнення запланованих результатів.

На початку 2024/2025 навчального року рекомендується з'ясувати готовність школярів до засвоєння нового матеріалу та визначити оптимальні умови для планування освітнього процесу. Тому в перші тижні навчання варто виявити наявний рівень їхніх знань. З цією метою в календарно-тематичному плануванні потрібно визначити час для проведення *діагностування* результатів навчання за попередній рік і відповідну кількість навчального часу для повторення. Спосіб *діагностування* залишкових результатів навчання вчитель обирає самостійно. Залежно від результатів діагностування вчитель може розширити тематичний блок «Повторення (за попередній навчальний рік)» та ущільнити програмовий матеріал. Результати діагностування не підлягають обліку та не враховуються під час оцінювання за I семестр.

Відповідно до законодавства педагогічні працівники, зокрема, мають право на академічну свободу, яка включає свободу викладання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі [1]. Водночас під час добору навчальної літератури для використання в освітньому процесі у новому навчальному році педагогічним працівникам слід урахувувати, що до деяких навчальних програм останнім часом було внесено зміни та доповнення, що не відображено в підручниках та посібниках попередніх років видання. З огляду на зазначене рекомендуємо для викладання певних тем використовувати матеріали електронних версій підручників або інші додаткові матеріали.

У 6-7 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що за результатами конкурсного відбору отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Електронні версії підручників для вивчення курсу розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [6].

Систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [16].

Використання навчальних посібників, зошитів з друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, є обов'язковим і може мати місце в освітньому процесі лише за умови дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди всіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення.

У 2024/2025 навчальному році продовжується поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, відповідно учні 7 класів закладів загальної середньої освіти, завершуючи адаптаційний цикл, переходять на нову модель навчання. Географія у **7 класі** є логічним продовженням курсу географії, що вивчався у 6 класі.

Головною метою вивчення географії у 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їхню цілісність і диференціацію природних умов. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки в житті людей і впливу суспільства на природні умови.

Викладання географії здійснюватиметься за обраними в минулому навчальному році модельними навчальними програмами.

<p>Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.)</p>	<p>Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.)</p>
<p>Розділ I. «Картографічне зображення Землі» Розділ II. «Головні закономірності формування природи материків та океанів» Розділ III. «Природа материків» Розділ IV. «Природа океанів»</p>	<p>Розділ I. «Закономірності формування природи материків» Розділ II. «Материки тропічних широт» Розділ III. «Полярний материк» Розділ IV. «Материки північної півкулі» Розділ V. «Закономірності формування природи океанів»</p>

Жодних заборон і застережень щодо зміни модельних програм немає. Потрібно лише в навчальну програму (і календарний план) включити ті теми, яких немає в раніше обраній програмі, та вилучити зайве.

У курсі «Географія» в 6-7 класах значна увага надана *діяльнiсному підходу* до навчання. У частині програми «*Види навчальної діяльності*» запропоновано орієнтовні методи, прийоми, ідеї, форми роботи. Тематика досліджень, проєктів, практичних та інших робіт може бути змінена вчителем у межах вивчення відповідної теми з урахуванням матеріально-технічного забезпечення, наявності власних дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, інтересів дітей, регіональних особливостей рідного краю тощо. Результати *дослідження* учнів/учениць учитель оцінює під час презентацій.

Специфіка географії як навчального предмета передбачає обов'язкову практичну діяльність на уроці, яка є невід'ємною частиною освітнього процесу на будь-якому його етапі: щодо нового матеріалу, повторення, закріплення, узагальнення та перевірки знань.

Практичні роботи в курсі географії – це особлива форма навчання, що дозволяє не лише формувати, розвивати, закріплювати вміння та навички, а й отримувати нові знання. Вони спрямовані на здобуття учнями практичних навичок орієнтування на місцевості, географічного спостереження/дослідження, формування у них навичок роботи з картою як основним джерелом географічної інформації, а також малюнками, схемами та таблицями, з приладами та інструментами, прийомів проведення зйомки ділянки місцевості, обробки матеріалів спостережень за погодою та місцевими природними об'єктами, оформлення звітів та графічних матеріалів.

Належність практичної роботи до відповідної групи (*навчальна, тренувальна, підсумкова*) визначає вчитель. *Навчальні* роботи виконуються під керівництвом учителя або за запропонованим зразком. *Тренувальні* роботи спрямовані на відпрацювання, удосконалення й коригування вмінь. Ці роботи виконуються на уроці під контролем учителя або у вигляді домашнього завдання, результати якого відстежує вчитель. *Підсумкові* роботи виконуються самостійно. Їхні завдання розраховані на застосування засвоєних знань і вмінь в умовах, подібних до навчальних і тренувальних робіт. Кожна практична робота може містити різну кількість завдань, які відрізняються рівнем складності.

Модельними програмами не передбачено обов'язкових **практичних робіт**. Вчитель має право визначати кількість практичних робіт. Перед виконанням практичних робіт треба ознайомити учнів з критеріями оцінювання [2].

Також модельні програми пропонують організацію і проведення **проектної діяльності**. Проекти передбачають самостійну/під керівництвом учителя дослідницьку діяльність учнів. При виборі теми для проєкту потрібно враховувати інтереси учнів, слід вибирати конкретну проблему, яка знайома учням або носить регіональний характер, спонукає учнів до пошуку й використання додаткової літератури. Проєкт може бути представлений у формі презентації, ілюстрації, фотографії, відеоматеріалів, альбомів, інсценування тощо. Проєкт учні можуть виконати індивідуально, у парах і групах.

Основними видами **оцінювання результатів навчання учнів** є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація.

- **формувальне оцінювання** спрямоване на відстеження динаміки навчального поступу учнів, визначення їхніх навчальних (освітніх)

потреб і скерування освітнього процесу на підвищення ефективності навчання з урахуванням встановлених результатів навчання;

- *підсумкове оцінювання* показує результат навчання та розвитку;

- *державна підсумкова атестація* передбачає оцінювання відповідності результатів навчання учнів, які завершили здобуття базової середньої освіти, вимогам Державного стандарту. Особливості проведення, вимоги до змісту та критерії оцінювання державної підсумкової атестації Міністерство освіти і науки України визначає в установленому законодавством порядку.

Оцінювання може здійснюватися як у процесі навчання (поточне), так і на різних його етапах (підсумкове) [15].

Формувальне оцінювання здійснюється з метою відстеження особистісного розвитку учнів, їхнього навчального поступу, процесу здобуття навчального досвіду як основи компетентності для розроблення індивідуальної освітньої траєкторії учнів. Основою формувального й підсумкового оцінювання учнів слугують передбачені програмою очікувані результати навчання в єдності складників ключових компетентностей і наскрізних умінь. У контексті компетентнісного підходу формувальне оцінювання відбувається постійно, на кожному уроці і під час позаурочної навчальної діяльності в різних формах (оцінювання вчителем, взаємооцінювання, самооцінювання). Формувальне оцінювання відбиває реальний учнівський навчальний досвід.

Під час *підсумкового* оцінювання результати навчання здобувачів освіти зіставляються з обов'язковими результатами, визначеними Державним стандартом. У підсумковому оцінюванні суб'єктом оцінювання виступає вчитель. Він розробляє (або запозичує в готовому вигляді в інших авторів з дотриманням вимог академічної доброчесності) і використовує інструменти оцінювання (види робіт, критерії, шкали) для встановлення якості результатів навчання. Підсумкове оцінювання здійснюється періодично. У методичних рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6-х класів, які здобувають освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, запропоновано здійснювати тематичне, семестрове і річне підсумкове оцінювання [10].

За потреби, для отримання інформації щодо рівня досягнення очікуваних результатів навчання учнями, визначених в окремому елементі навчальної програми (тема/розділ тощо), здійснюється

тематичне оцінювання. Результати тематичного оцінювання можуть бути використані для коригування освітнього процесу.

Підсумкове оцінювання за семестр здійснюють за групами результатів навчання, що передбачені Критеріями оцінювання за освітніми галузями, з урахуванням різних форм і видів навчальної діяльності [15].

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їхнього вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Відповідно до чинних нормативних актів і семестрова, і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

Облік результатів тематичного, семестрового, річного оцінювання, оцінювання груп результатів навчання проводиться в класному журналі та Свідоцтві досягнень [15].

Освіта в Україні сьогодні переживає не найкращі часи. За час пандемії COVID-19 та від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну діти зазнали значних втрат у навчанні. Тому у 2024/2025 навчальному році пріоритетним залишається такий напрямок освітньої діяльності, як подолання освітніх втрат.

Рекомендації щодо надолуження навчальних втрат з географії:

- визначити результати навчання, які підлягатимуть діагностиці. Важливо визначити найважливіші результати з навчальної програми за минулий період часу, без яких неможливе подальше вивчення предмета;

- розробити (або підібрати) діагностичний інструментарій. Оскільки розроблення діагностичного інструментарію досить складна справа, учителі можуть скористатися діагностичними тестами, що розміщені на платформі Всеукраїнської школи онлайн [1];

- провести діагностичну роботу;

- перевірити роботи та надати зворотний зв'язок учням щодо їхніх результатів (перевагою користування діагностичними тестами на платформі Всеукраїнської школи онлайн є те, що результати учнів будуть автоматично опрацьовані, а вчитель отримає детальний звіт про те, як учні впоралися із завданнями);

- узагальнити результати щодо успішності виконання діагностичних робіт, визначити навчальні прогалини, утворити групи учнів, які мають схожі навчальні втрати;
- спланувати та провести роботу щодо компенсації навчальних втрат;
- провести повторну діагностику, проаналізувати динаміку результатів.

На платформі Всеукраїнська школа онлайн є також тести для вторинної діагностики. Провівши тестування, учитель буде бачити ефективність проведеної роботи із надолуження навчальних втрат та зможе планувати свою роботу з класом надалі.

З рекомендаціями щодо організації програм з надолуження освітніх втрат можете ознайомитись на відповідному сайті [3].

Під час організації освітнього процесу в умовах запровадженого воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні») рекомендуємо вчителям географії опрацювати методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 №563 [14].

Рекомендуємо слідкувати за матеріалами, необхідними для викладання в 5-7-х класах на інформаційному сайті ІППОЧО [8].

Також рекомендуємо сторінку «Навчально-методична скарбничка НУШ. 5-6 класи» на інформаційному сайті Інституту модернізації змісту освіти [6].

У 2024/2025 навчальному році учні 8-9 класів продовжать вивчати географію за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 03.08.2022 №698, та навчальною програмою для 8-9 класів з поглибленим вивченням географії, рекомендованою Міністерством освіти і науки України (лист МОН від 25.08.2020 №1/11-5718). У старшій школі учні 10-11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень – 10 клас; 35 годин, 1 година на тиждень – 11 клас) за оновленою навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 03.08.2022 №698, та на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень) – за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 23.10.2017 №1407 [12; 13].

Звертаємо увагу на основні зміни, які були внесені до навчальних програм з географії для 8, 10, 11 класів закладів загальної середньої

освіти. Вони пов'язані зі зміною сучасної глобальної суспільно-економічної та геополітичної ситуації у світі. А саме:

1) актуалізовано вивчення питання біженців та внутрішньо переміщених осіб у темах з вивчення демографічних процесів населення світу та України у програмі з географії для 8, 11 класів закладів загальної середньої освіти;

2) вилучено з програми для 10 класу (рівень стандарту) теми, які стосуються вивчення географії Білорусі та деяких тем з географії російської федерації у зв'язку з їхньою військовою агресією проти України;

3) доповнено до переліку країн Азії вивчення географії Республіки Корея, оскільки економічна модель цієї країни може бути прикладом для України;

4) були внесені окремі зміни щодо формулювання змісту деяких тем.

Курс географії у **8 класі «Україна у світі: природа, населення»** належить до важливих українознавчих предметів. Він спрямований на ознайомлення учнів з географічними особливостями та аспектами життя України, її взаємодії зі світовим середовищем. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень) [12].

Основні цілі та напрями курсу:

- ознайомлення з географічним положенням України на карті світу, її межами, сусідніми країнами;

- вивчення фізичних характеристик України: рельєфу, клімату, водних систем та інших природних особливостей України, їхнього впливу на життя людей;

- ознайомлення з природними ресурсами та їхнім використанням для господарських та екологічних цілей;

- розуміння демографічних процесів, розподілу населення, міграційних потоків та інших аспектів населення як в Україні, так і у світі.

Програмою передбачено виконання *11 практичних робіт*, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання. Запропоновано також завдання творчого характеру (*дослідження*), які, як і в попередніх курсах, можна оцінювати вибірково.

Вивченням курсу географії у **9 класі «Україна і світове господарство»** завершується географічна освіта учнів у базовій середній школі. Програма розрахована на 52 години (1,5 години на тиждень).

Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформувати предметну компетентність у темах тенденції розвитку національного і світового господарства та визначення місця України й інших країн у сучасному світі.

Програмою передбачено виконання *7 практичних робіт*, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання [12].

Курс географії в **10 класі «Географія: регіони та країни»** (52 години, 1,5 години на тиждень) спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності в регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах [13].

Загальною метою географії в 10 класі є формування в школярів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів.

Програмою в 10 класі на рівні стандарту передбачено виконання *7 практичних робіт*. Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя [13].

Курс географії в **11 класі «Географічний простір Землі»** (35 годин, 1 година на тиждень) розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину й господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови й розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку [13].

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Програмою в 11 класі на рівні стандарту передбачено виконання *10 практичних робіт*. Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя [13].

Перелік навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників [16], які можуть бути використані під час вивчення географії, рекомендації щодо використання сучасних інформаційних та інноваційних технологій на уроках географії, програми курсів за вибором для профільного навчання, анотації нової навчально-методичної літератури, поради щодо організації роботи з обдарованими дітьми,

розробки уроків та позакласних заходів досвідчених учителів та інше друкуються на державному рівні в журналі «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки України та газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», а також розміщуються на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», ІШПОЧО.

Інформатизація освітнього процесу суттєво впливає на зміст, організаційні форми й методи навчання та управління навчально-пізнавальною діяльністю, спричиняє істотні зміни в діяльності учнів. Завдяки використанню мультимедійних, інтерактивних технологій, інтернету можливості сучасного уроку значно розширюються. Інтернет-ресурси допомагають учителям географії бути більш ефективними та надавати учням цікаві та актуальні знання про світову географію, дозволяють оновлювати уроки згідно з сучасними трендами та подіями. Інтернет містить велику кількість картографічних ресурсів, які можуть бути використані для візуалізації географічних концепцій та допомогти учням краще розуміти географічні явища. Також на інтернет-ресурсах можна знайти інтерактивні уроки, вправи та матеріали, які допомагають залучити учнів та зробити навчання більш цікавим та ефективним.

Рекомендуємо корисні інтернет-ресурси для вчителів географії:

1. «Seterra Online» (<https://online.seterra.com>). На платформі зібрано понад 200 географічних завдань різного ступеня складності та відмінної тематики, які відображаються на зручно влаштованому інтерфейсі. У формі гри можна в цікавий спосіб запам'ятати розташування країн та їхніх столиць, прапори, номенклатуру від найбільш визначних географічних об'єктів до найдрібніших. Цю платформу можна запроваджувати при роботі з учнями 6, 7 та 10 класів.

2. «Сім чудес України» (<https://7chudes.in.ua>) – всеукраїнський просвітницький проєкт, метою якого є показати Україну в контексті її природної та історико-культурної унікальності. Головна мета – формування привабливості країни як для зовнішнього, так і внутрішнього туризму. Відеофільми можна показувати учням на уроках в межах програми 8-9-х класів.

3. «Mozaik Education» (<https://www.mozaweb.com/uk/>) – інтернет-сервіс, що забезпечує інтерактивне навчання і займає перше місце в Україні серед подібних собі. Його основна складова, mozaBook, урізноманітнює інструментарій шкільних уроків численними ілюстраційними, анімаційними та творчими презентаційними

можливостями. Видовищні інтерактивні елементи й вбудовані додатки сприяють розвитку навичок, полегшують проведення дослідів, пробуджують зацікавленість учнів і допомагають у легкому засвоєнні навчального матеріалу. Незамінний інструмент для вашого STEAM-проєкту.

4. Інтерактивна мапа (<https://explore-ukraine.fun/geo/landing>) – застосунок, розроблений на основі даних з відкритих джерел як безкоштовний ресурс для учнів. Застосунок доступний українською та англійською мовами, має зрозумілий інтерфейс, що дозволяє користувачам легко переміщуватися мапою, досліджуючи нові місця. Головна ідея ініціативи – заохотити користувачів до подальшого дослідження культури, історії та традицій України.

5. Інтернет-ресурс «Osvitanet» (<https://new.osvitanet.com.ua/>) з інтерактивними функціями та методичним наповненням із географії створено спеціалістами Інституту передових технологій для підвищення ефективності навчання. З географічними атласами можна працювати як онлайн, так і зберігаючи географічні карти собі на комп'ютер. Також на сайті кожен розділ містить підрозділи (відповідно до класів, у яких вивчаються предмети). У підрозділах є доступ до атласів, підручників та ілюстрацій.

6. Проєкт «MoreGeo» (<https://moregeo.com/>) є унікальною базою знань із географії. Користуючись інформацією сайту, можна ефективно підготуватися до уроку. Також є наявності величезна база тестів за всіма темами курсу географії. Учні можуть пройти тести та отримати результат, перевірити правильну відповідь, звернутися до бази знань для повторення матеріалу, не виходячи зі сторінки.

7. Quizizz (<https://quizizz.com>) – сервіс для створення вікторин і тестів. Учитель створює тест або вікторину на своєму комп'ютері, а учні можуть відповісти на запитання зі своїх мобільних пристроїв. Бали нараховуються за правильні відповіді. Школярі можуть приєднатися до вікторини, перейшовши за посиланням і ввівши код, присвоєний грі. Вікторини, створені за допомогою Quizizz, корисно запропонувати як домашнє завдання.

8. StudyGe (https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mileoDev.geography&pcampaignid=web_share) – кишеньковий глобус, який допоможе школярам запам'ятати, де знаходиться та чи інша країна, який у неї прапор, яка столиця. Дуже корисно та продуктивно буде потренувати свою пам'ять, запам'ятовуючи інформацію про країни. Гра

обов'язково сприятиме поліпшенню знань з географії. Можна просто використовувати ці додатки як настільний глобус, на якому знайдеться багато інформації про країни, наприклад, їхні прапори і столиці.

9. За допомогою **WorldMapQuiz** (<http://worldmapquiz.qbisstudio.com>) школярі із задоволенням вивчать розташування країн по всьому світу. Учитель може мотивувати учнів до цієї гри, пояснивши, що вони відкриють для себе багато цікавого в режимах «Прапори» та «Столиці», перевіряють, на що готові в режимі надзвичайного усунення.

10. **Google** **Планета** **Земля** (<https://www.google.com.ua/intl/uk/earth/>). До роботи з цим ресурсом учитель може надати інструкції учням: перейдіть у режим «Перегляд вулиць» і прогуляйтеся будь-яким маршрутом; перейдіть у шар Voyager, щоб побачити знімки нашої планети, зроблені професійними фотографами Sesame Street, BBC Earth, НАСА і інших партнерів Google. За допомогою інструментів сервісу можна визначати географічні координати об'єктів, їхню висоту над рівнем моря, відстані між об'єктами та зробити інші вимірювання.

11. Windy (<https://www.windy.com/>) – незвичайний інструмент для візуалізації прогнозу погоди. Windy надасть найактуальніший прогноз погоди. Унікальність Windy полягає в тому, що він надає найбільш якісну інформацію. Потужна плавна презентація робить прогноз погоди справжнім задоволенням. Підійде під час вивчення клімату в 6-8 та 11 класах.

12. Проєкт «**Нова школа**» (<https://video.novashkola.ua/>) – це агрегатор мультимедійних навчальних матеріалів з усього світу.

13. Сайт «**Меркатор**» (<https://merkator.org.ua/>) пропонує велику кількість тестових завдань по всіх темах з географії. Тут зібрані тестові завдання ЗНО за 2008-2021 роки. Учні можуть пройти тести та відразу отримати результати. Також на сайті можна знайти карти та географічний довідник.

Список використаних джерел та літератури

1. Всеукраїнська школа онлайн. URL: https://lms.e-school.net.ua/course_category/geografiya/ (дата звернення: 20.06.2024).
2. Географія: критерії оцінювання. 6-11 класи. URL: <https://osvita.ua/school/estimation/2390/> (дата звернення: 20.06.2024).

3. Державна служба якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/navchalni-vtrati-v-umovakh-viyni-yak-uchi/> (дата звернення: 19.06.2024).

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.06.2024).

5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

6. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти. Навчально-методична скарбничка НУШ. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instituti-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/> (дата звернення: 20.06.2024).

7. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci> (дата звернення: 17.06.2024).

8. Інформаційний сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Навчально-методичне забезпечення НУШ. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803 (дата звернення: 20.06.2024).

9. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 20.06.2024).

10. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 1 квітня 2022 р. №289. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/ (дата звернення: 20.06.2024).

11. Модельні навчальні програми для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuysya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 20.06.2024).

12. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).

13. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Навчальні програми для 10-11 класів. Географія. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).

14. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 №563 «Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf> (дата звернення: 07.08.2024).

16. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/> (дата звернення: 20.06.2024).

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024/2025 навчальному році економіка викладатиметься на профільному рівні в **10-11 класах** за навчальною програмою, що затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 №1407. Змістом пояснювальної записки до навчальної програми визначено компетентнісний потенціал предмета, мета й основні завдання курсу економіки у старшій школі [6].

У 10-11 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, які отримали гриф «Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України». Електронні версії підручників для вивчення курсу розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [2].

Систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [1].

Використання навчальних посібників, зошитів з друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, є не обов'язковим і може мати місце в освітньому процесі лише за умови дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди всіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення.

У 10 класі курс «Економіка» (105 годин, 3 години на тиждень) охоплює 2 розділи.

Розділ I «Фундаментальні поняття економіки» знайомить учнів з такими темами: *«Завдання економічної науки та її значення в житті суспільства і людини», «Зміст основних економічних явищ та процесів», «Споживач в економіці. Економічні потреби та економічні інтереси», «Проблема обмеженості ресурсів та вибору виробника», «Відносини власності», «Економічні системи. Особливості економічного кругообігу»,* де учні знайомляться з роллю економічної науки в житті людини та суспільства. Опрацювавши розділ, здобувачі освіти навчаються:

- розрізняти суб'єкти та об'єкти економічних відносин, методи економічного дослідження;

- наводити приклади переваг, які надають людині економічні знання;

- характеризувати зв'язки економічної науки з іншими науками та етапи еволюції поглядів на предмет економічної науки;

- застосовувати алгоритм раціонального прийняття рішення для споживчого, підприємницького та громадського вибору.

Розділ II «Фундаментальні процеси та явища ринкової економіки» передбачає ознайомлення з темами: *«Ринкове вирішення основних проблем економіки: що, як, для кого виробляти», «Гроші в ринковій економіці», «Основні параметри ринку: попит, пропозиція, ринкова ціна», «Еластичність попиту і пропозиції та застосування знань про еластичність в практичній діяльності», «Ринкова структура: особливості різних ринків», «Доходи у ринковій економіці».* Вивчення означених тем допомагає учням:

- визначати переваги та обмеження організації економіки на ринкових засадах;
- розрізняти ознаки досконалої конкуренції;
- наводити приклади прояву досконалої та недосконалої конкуренції;
- характеризувати зміст принципу «прихованої руки ринку».

Програмою в 10 класі передбачено виконання *5 практичних робіт*, обов'язковими для оцінювання є 2 практичні роботи за семестр. Тематика практичних робіт надається в навчальній програмі [5].

У **11 класі** курс «Економіка» (105 годин, 3 години на тиждень) є логічним продовженням курсу економіки, що вивчався у 10 класі та охоплює 3 розділи:

- **Розділ III** «Підприємство та підприємницька діяльність» (у ході опрацювання розділу передбачено усвідомлення кожним старшокласником розуміння, що підприємливість – це здатність до самостійних, неординарних, нетипових дій, тому в ринкових умовах практично всі люди мають бути підприємливими, але це не означає, що всі повинні й можуть бути підприємцями);

- **Розділ IV** «Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні»;

- **Розділ V** «Світова економіка та інтеграційні процеси».

Ознайомлення з **розділами IV та V** розкриє закономірності функціонування національної економіки як цілого, роль уряду в забезпеченні цієї цілісності та його інструменти впливу на економіку, дозволить усвідомити та критично оцінити важливість міжнародної економічної інтеграції й особистої участі в ній країн світу, формування торгівельних відносин України з іншим світом на засадах гарантування економічної безпеки національної економіки, конкурентні переваги України на світових ринках сільськогосподарської продукції, рудної сировини і металів: запаси мінеральних ресурсів, місце України в системі міжнародних економічних відносин та потребу майбутніх змін, переваги та загрози для національної економіки від глобалізації.

Програмою в 11 класі передбачено виконання *8 практичних робіт*, обов'язковими для оцінювання є 2 практичні роботи за семестр.

Практичні роботи з економіки є особливою формою, способом і засобом перевірки та оцінювання результатів навчання. Під час виконання практичних робіт удосконалюються навички опрацювання й обробки статистичних даних і фактичних матеріалів, уміння

характеризувати й порівнювати економічні явища, виявляти загальні економічні закономірності, встановлювати зв'язки й залежності, робити висновки, складати прогнози, удосконалювати навички графічної грамотності, розвивати логічне мислення, творчі й підприємницькі здібності, формувати вміння працювати з різноманітними інформаційними ресурсами.

Деякі рекомендації щодо проведення практичних робіт:

- план виконання практичної роботи розробляється вчителем і пропонується учню перед початком роботи;

- підсумки практичних робіт оприлюднюються у класі й оцінюються вчителем;

- практичні роботи можуть виконуватись окремим учнем або групою учнів у позашкільний час;

- на аналіз виконаної практичної роботи й підведення підсумків у класі відводиться 1 година.

Письмові роботи з економіки, у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми можуть виконуватися в різному форматі. Підсумкова контрольна робота – одна на рік – виконується письмово і є обов'язковою. Рекомендуємо в письмову роботу включати тестові завдання та економічні задачі. Завдання письмової роботи добираються вчителем.

Під час навчання економіки в педагогічній діяльності важливим залишається проведення обов'язкового оцінювання навчальних досягнень учнів: поточне, тематичне й підсумкове, а основним видом оцінювання – тематичне. На основі тематичних оцінювань, що є результатом поточного оцінювання, виставляється семестрова оцінка, а на основі семестрових – річна, при цьому оцінюються реальні досягнення учня, а не його середній бал [6].

Інформатизація освітнього процесу суттєво впливає на зміст, організаційні форми й методи навчання та управління навчально-пізнавальною діяльністю, спричиняє істотні зміни в діяльності учнів. Завдяки використанню мультимедійних, інтерактивних технологій, інтернету можливості сучасного уроку значно розширюються. Інтернет-ресурси допомагають учителям економіки бути більш ефективними та надавати учням цікаві й актуальні знання про світову й національну економіку, дозволяють оновлювати уроки згідно з сучасними трендами й подіями. Проте важливо пам'ятати, що використання цих сервісів має бути належним і безпечним; необхідно дотримуватись авторських прав

та етичних стандартів при використанні інформації з інтернету.

Рекомендуємо декілька інтернет-ресурсів:

- Портал споживача: www.consumerinfo.org.ua;
- Державна служба статистики України: www.ukrstat.gov.ua;
- Національний банк України: www.bank.gov.ua.

Згідно з Дорожньою картою впровадження реформи НУШ у базовій та старшій школі з вересня 2024 року розпочинається пілотне викладання курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» для здобувачів і здобувачок освіти у 8 класі [3]. А у 2025/2026 навчальному році відбудеться запровадження цього курсу в усіх закладах загальної середньої освіти України. Школярів навчатимуть правил платіжної безпеки, познайомлять із податковою системою України та розкажуть, як ухвалювати ефективні фінансові рішення. Для впровадження курсу фахівці НБУ вже створили *модельну програму*, на основі якої розробляють необхідні навчальні матеріали для школярів і педагогів. Змістом пояснювальної записки до навчальної програми визначено компетентнісний потенціал предмета, мета й основні завдання курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» [4]. Так за програмою для 8-9 класів НУШ у **8 класі на вивчення фінансової грамотності й основ підприємництва передбачено 17 годин**. Зокрема, у межах курсу школярі й школярки розглядатимуть такі основні теми:

- розвиток фінансової культури;
- основи фінансової грамотності людини.

Курс для 9 класу є ширшим (35 годин) і охоплює наступні теми:

- гроші та їхнє призначення;
- банківські й небанківські фінансові установи;
- базові фінансові послуги;
- захист прав споживачів фінансових послуг;
- основи підприємництва;
- проєкт «Шкільне підприємство» – від ідеї до реалізації (практичний кейс).

Для підвищення обізнаності педагогів з питань фінансової грамотності НБУ створив Центр фінансових знань «Талан» [7]. На платформі проєкту вчителі можуть знайти:

- навчальні програми;
- інформацію про заходи для дітей і педагогів;
- безплатні навчальні матеріали з фінансової грамотності й підприємництва.

Серед матеріалів є методичні рекомендації, як інтегрувати вивчення фінансової грамотності в уроки музики, англійської мови чи фізкультури.

Список використаних джерел та літератури

1. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/> (дата звернення: 20.06.2024).
2. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти «Електронна бібліотека». URL: <https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shklna-bloteka/osnovispozhyvchikh-znan-obiramo-kulturu-zdorovogo-spoysivannya-posbnik-ser-shklnabloteka-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti> (дата звернення: 20.06.2024).
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 20.06.2024).
4. Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/navchalna-programa-8-9-kl-nbu-finansova-gramotnist-gruden-2023.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
5. Навчальна програма з економіки (профільний рівень) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена наказом Міністерства освіти і науки №1407 від 23 жовтня 2017 року. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58882/> (дата звернення: 20.06.2024).
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». URL: <http://surl.li/csinr> (дата звернення: 20.06.2024).
7. Центр фінансових знань «Талан». URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#navchalni-programy> (дата звернення: 20.06.2024).

Фабіянова І.В.,
завідувач науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ У 2024/2025 Н.Р.

Теперішній світ потребує освіти, орієнтованої на майбутнє. Нові потреби та цілі сучасної освіти чітко викладено в Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа» та Державному стандарті базової середньої освіти [2; 5; 6; 8].

Метою природничої освітньої галузі є формування в учнів природничо-наукової компетентності, відповідних предметних компетентностей на основі діяльнісного, інтегративного, особистісно-орієнтованого, дослідницького, проблемно-ситуативного, диференційованого та рефлексивного підходів до освітнього процесу.

Звертаємо увагу на важливість психологічної підтримки учнів під час організації освітнього процесу в умовах запровадженого воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»). Зняти емоційне напруження, підтримати можна при проведенні психологічних хвилинок, бесід, індивідуального спілкування, класних годин.

Звертаємо увагу на те, що Державний стандарт базової середньої освіти поетапно впроваджується з 1 вересня 2022 року, отже у 2024/2025 навчальному році стартує новий етап реформи НУШ, який передбачає впровадження циклу базового навчання у 7-х класах закладів загальної середньої освіти, які працюватимуть за новою Типовою освітньою програмою. Учні 8-11-х класів закладів загальної середньої освіти продовжують навчатися за Державним стандартом базової і повної загальної освіти (2011 р.) [2; 3].

Викладання біології у **7-х класах у 2024/2025** навчальному році для закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за наступними модельними навчальними програмами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»:

1) модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Соболев В.І.);

2) модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Балан П.Г., Кулінич О.М., Юрченко Л.П.);

3) модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Самойлов А.М., Тагліна О.В., Утевська О.М.) [12].

Модельні навчальні програми «Біологія. 7-9 класи» враховують, що саме від 7 класу починається системне вивчення біології як окремої науки. Модельні програми можуть застосовуватися вчителями при створенні власних навчальних програм, які мають бути затверджені педагогічною радою школи. Як відомо, модельна програма, порівняно з навчальною, не вказує кількість годин, порядок вивчення тем і інструментарій для вчителя. Вона лише визначає зміст предмета та орієнтовну послідовність тем, а також різновиди діяльності учнів та очікувані результати навчання. Розробляючи навчальну програму, педагоги можуть вносити зміни у запропонований модельною навчальною програмою зміст навчального предмета, загальний обсяг таких змін може досягати 20%. Також учитель може змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання [7].

У 2024/2025 навчальному році для 8-х та 9-х класів навчання біології в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

● **Біологія:**

- **8-9 класи** – навчальна програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804;

- **8-9 класи з поглибленим вивченням біології** – навчальна програма з біології для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 №983 [14];

● **Біологія і екологія:**

- **10-11 класи (рівень стандарту)** – навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407;

- 10-11 класи (профільний рівень) – навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: профільний рівень, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 [13].

Програми розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [12; 13; 14].

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів і поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, територіальної громади є неприпустимим.

Розподіл годин у всіх програмах є орієнтовним. Такий підхід дає можливість учителю для творчої реалізації змісту: обирати більш доцільну на його розсуд послідовність розкриття навчального матеріалу в межах одного навчального року (але так, щоб не порушувалася логіка викладу), змінювати орієнтовну кількість годин, передбачених для вивчення тем (розділів), здійснювати планування та використання резервних годин, до прикладу, для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю й оцінювання результатів навчання учнів, проведення шкільних екскурсій (для проведення останніх можна використовувати, також, час, відведений для навчальної практики), добирати об'єкти та використовувати для вивчення приклади з рідної місцевості.

Кількість годин на вивчення біології у 7-х класах

Згідно з Додатком 1 Типової освітньої програми діапазон тижневого навчального навантаження природничої освітньої галузі у **7-х класах** становить від 7 до 9 годин, резерв – 0,5 години. Рекомендована кількість годин на тиждень (**7,5 годин**) може бути розподілена між навчальними предметами таким чином:

- **біологія – 2,5 години;**
- географія – 2 години;
- фізика – 2 години;
- хімія – 1 година.

Заклад освіти також може продовжити вивчення інтегрованого курсу «Природничі науки. 7-9 клас».

Кількість годин на вивчення біології та екології у 8-11-х класах

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої **наказом МОН України від 20.04.2018 №405**, у всіх закладах загальної середньої освіти біологія вивчається:

- у 8 класі – 2 години на тиждень;
- у 9 класі – 2 години на тиждень.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої **наказом МОН України від 20.04.2018 №408**, біологія і екологія вивчається:

- на рівні стандарту в 10 класі – 2 години на тиждень;
- на профільному рівні в 10 класі – 5 годин на тиждень;
- на рівні стандарту в 11 класі – 2 години на тиждень;
- на профільному рівні в 11 класі – 5 годин на тиждень;
- на академічному рівні – 1,5 години на тиждень.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 [9].

Рекомендації стосуються оцінювання учнів 5-9 класів. Відповідно наказ МОН №289 від 1 квітня 2022 року «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» втратив чинність.

Визначено основні види оцінювання результатів навчання учнів: формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація.

Оцінювання може здійснюватися як у процесі навчання (формувальне), так і на різних його етапах (підсумкове).

У нових рекомендаціях визначено, що результати навчання – це знання, уміння, навички, ставлення, цінності, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти й оцінити та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми на кожному рівні (циклі) загальної середньої освіти.

Оцінка є конфіденційною інформацією, доступною лише для учнівства та його батьків (або осіб, що їх замінюють).

У Свідоцтві досягнень виставляють семестрові оцінки за групами результатів. На підставі оцінок за групами результатів виставляють загальну оцінку за семестр. Групи результатів з навчального предмета «Біологія» засвідчують, як учень/учениця:

- досліджує природу;
- здійснює пошук та опрацьовує інформацію;
- усвідомлює закономірності природи.

Оцінка за семестр може бути скоригованою.

Підсумкове оцінювання за рік не здійснюється. Річна оцінка виставляється на підставі загальних оцінок за I та II семестри або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I та II семестри. Річне оцінювання також може бути скоригованим [9].

Формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням усвідомити шляхи досягнення кращих результатів навчання, тоді як підсумкове оцінювання має на меті отримати дані про рівень співвіднесення навчальних досягнень учнів з обов'язковими/очікуваними результатами навчання, визначеними Державним стандартом та освітньою програмою [2].

Формувальне оцінювання як «оцінювання для навчання» складається з певних елементів, серед яких насамперед:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів [10].

Перелік підручників з біології для 7 класу закладів загальної середньої освіти, які видаватимуться за кошти державного бюджету в 2024 році:

- «Біологія» підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Балан П.Г., Козленко О.Г., Остапченко Л.І., Кулініч О.М., Юрченко Л.П.);
- «Біологія» підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Задорожний К.М., Ягенська Г.В., Павленко О.А., Додь В.В.);
- «Біологія» підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Соболев В.І.);

- «Біологія» підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Тагліна О.В., Самойлов А.М., Утевська О.М.; Довгаль Л.В.).

Електронні варіанти підручників розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки [4].

Важливо пам'ятати: міграція від війни та нерівність можливостей для доступу до освіти можуть призвести до дискримінації та виключення частини дітей з освітнього процесу. Тому для досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом, необхідно виявити рівень опанування учнями навчального матеріалу, яким вони оволодівали в умовах воєнного часу самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання, визначити необхідність організації традиційного повторення вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити за необхідності коригуюче навчання. Для цього доцільно провести діагностувальні роботи (усні співбесіди), скоригувати прогалини в засвоєнні навчального матеріалу.

Після діагностувальних робіт і виявлення навчальних прогалин із біології, біології та екології рекомендуємо створити технологічну карту опорних знань і вмінь учнів з біології, у якій має бути зазначено головні знання, провідні терміни й поняття, практичні навички учнів за певний клас (це та основа, якою повинен володіти учень, і без них він не зможе навчатися в наступному класі).

Рекомендації щодо зменшення освітніх втрат (розривів) у вивченні біології та екології

Перелік способів компенсації освітніх втрат містить:

- адаптацію освітніх програм;
- відвідування додаткових курсів чи літніх шкіл;
- використання інтерактивних навчальних матеріалів та відеоуроків;
- консультацію та підтримка з боку вчителів;
- використання діагностувальних робіт (у тому числі на сайті ВШО).

Застосування цифрових інструментів останніми роками є невід'ємною та необхідною складовою української системи освіти. Пропонуємо до вашої уваги онлайн-сервіси, що стануть в нагоді для подолання освітніх втрат.

• **«Всеукраїнська школа онлайн»** (<https://lms.e-school.net.ua/>) – платформа, призначена для дистанційного та змішаного навчання й методичної підтримки вчителів. Учителям природничої освітньої галузі

радімо зареєструватися на платформі «Кабінет учителя». У ньому є доступ до якісних освітніх ресурсів. Також тут можна створити віртуальні класи для своїх учнів, відстежувати їхню освітню траєкторію, зокрема з біології, та надавати зворотний зв'язок. На ВШО розміщено понад тисячу відеоуроків, конспектів уроків, матеріалів для самостійних робіт та діагностувальні тести з предмета, які допоможуть визначити, з якої саме теми є прогалини в знаннях [1].

- **MozaWeb** (<https://ua.mozaweb.com/index.php>) – це онлайн-сервіс для інтерактивного навчання, який пропонує широкий спектр освітніх ресурсів для учнів і вчителів. Платформа містить цифрові підручники, інтерактивні 3D-сцени, відео, анімації та віртуальні лабораторії, що охоплюють різні навчальні предмети. Сервіс підтримує індивідуальне навчання, дозволяючи учням працювати у власному темпі, а вчителям – відстежувати прогрес учнів та адаптувати навчальні матеріали під їхні потреби.

- **Labster** (<https://www.labster.com/>) – це інтерактивна платформа для віртуальних лабораторних симуляцій, що допомагає учням і вчителям у вивченні природничих наук. Вона надає доступ до широкого спектру лабораторних симуляцій, а також містить теоретичний матеріал, інтерактивні завдання та тести для закріплення знань.

- **AR Book** (<https://arbook.info/>) – це інтерактивний навчальний інструмент, що використовує технологію доповненої реальності (AR) для покращення освітнього процесу. За допомогою смартфона або планшета учні можуть сканувати сторінки підручників, щоб побачити тривимірні моделі, анімації та додаткові навчальні матеріали, які з'являються поверх друкованого тексту.

Список використаних джерел та літератури

1. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/> (дата звернення: 20.06.2024).

2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.06.2024).

3. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, затверджений постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

4. Електронні версії підручників. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://lib.imzo.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2024).

5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII зі змінами 23.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://cutt.ly/OXrduYl> (дата звернення: 17.06.2024).

7. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення: 17.06.2024).

8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 17.06.2024).

9. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» від 2 серпня 2024 р. №1093. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 06.08.2024).

10. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45-57.

11. Наказ МОН «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» №563 від 15 травня 2023 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89142/ (дата звернення: 18.06.2024).

12. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Модельні навчальні програми для 5-9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 18.06.2024).

13. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Навчальні програми для 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna->

[serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv)

(дата звернення: 18.06.2024)

14. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Навчальні програми для 6-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 18.06.2024).

Чухненко П.С.,
завідувач кафедри методики викладання
природничо-математичних дисциплін
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат хімічних наук

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ» / «ПРИРОДНИЧІ НАУКИ» /
«ДОВКІЛЛЯ» У 2024/2025 Н.Р.**

У 2024/2025 навчальному році в закладах загальної середньої освіти у **5-6 класах** вивчатиметься інтегрований курс «Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля» за **модельними навчальними програмами, у змісті яких реалізуються концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898 [1].** Модельні навчальні програми розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України [2].

У **7 класах у 2024/2025 н.р.** можливе продовження вивчення **єдиного інтегрованого курсу «Природничі науки» для учнів 7-9 класів без окремого вивчення предметів хімія, біологія, географія, фізика** за модельною навчальною програмою «Природничі науки. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мандренко Ю.І., Довгань Г.Д., Сардига М.В., Омелянчук Ю.О., Боднар О.В., Ментух С.І.), якій надано гриф МОН України (наказ МОН від 19.04.2024 №550). Водночас заклади загальної середньої освіти **не позбавлені можливості** обирати окремі предмети до вивчення на циклі

базового предметного навчання (у 7-9 класах): хімія, біологія, фізика (географія починає вивчатися з 6 класу).

До переліку модельних навчальних програм природничої освітньої галузі, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», входять:

1) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». **5-6 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

2) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». **5-6 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Коршевнюк Т.В.). Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

3) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу. **5-6 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

4) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу. **5-6 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бобкова О.С.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 13.12.2021 №1358).

5) модельна навчальна програма «Довкілля. **5-6 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Григорович О.В.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 13.12.2021 №1358).

6) модельна навчальна програма «Природничі науки. **5-6 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Білик Ж.І., Засекіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

7) модельна навчальна програма «Природничі науки. **7-9 класи** (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мандренко Ю.І., Довгань Г.Д., Сардига М.В., Омелянчук Ю.О., Боднар О.В., Ментух С.І.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.04.2024 №550.

Заклад освіти може реалізовувати одночасно кілька варіантів організації освітнього процесу, наприклад, в одному класі на паралелі обирати модельну навчальну програму «Пізнаємо природу» одного авторського колективу, у другому класі на паралелі – іншого чи, до прикладу, вивчати інтегрований курс «Довкілля» в одному класі, а в іншому – «Природничі науки». Головне – **не змінювати вибір варіанту організації освітнього процесу і модельної навчальної програми при переході від 5-го до 6-го класу**, оскільки кожна з них має особливості щодо реалізації завдань природничої освітньої галузі адаптаційного циклу (5-6 класи).

У відповідності до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №235 [3], освітній процес у **6-х класах** із природничої освітньої галузі організовується за такими варіантами:

- 1) інтегрований курс «Пізнаємо природу» і предмет «Географія»;
- 2) інтегрований курс «Довкілля» і предмет «Географія»;
- 3) інтегрований курс «Природничі науки» (окремий предмет «Географія» не вивчається).

Інтегрований курс «Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля» у **5-6 класах** розрахований на навчальне навантаження **2 год. на тиждень** (рекомендована кількість годин на вивчення). Кількість навчальних годин на інтегрований курс «Природничі науки» у **7 класах (за умови його вивчення)** заклад освіти визначає самостійно в межах заданого діапазону «мінімального» та «максимального» навчального навантаження, визначеного Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: **від 7 до 9 годин на тиждень** [3, с. 20-21].

Зважаючи, що модельні навчальні програми не містять розподілу навчального часу на вивчення окремих тем, учителі мають зробити це самостійно. Якщо вчитель/вчителька вважатиме, що в умовах закладу освіти/класу досягти очікуваних навчальних результатів, визначених модельною навчальною програмою, можна, вилучивши/додавши деякі складники змісту й/або види навчальної діяльності, чи в межах певного року навчання змінити їхню послідовність, то зможе зробити це, складаючи на основі модельної навчальної програми та підручника, вибраного для навчання, власну навчальну програму, яка має бути затверджена педагогічною радою закладу освіти.

Для здійснення оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти учителям 5-6 класів варто опрацювати **Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 1 квітня 2022 р. №289 [4]**. У цьому нормативному документі в додатку 2 наведено загальні критерії оцінювання, які можна взяти за основу для розробки конкретизованих критеріїв оцінювання за природничою освітньою галуззю (наприклад, конкретизувати об'єкти вивчення, методи досліджень тощо). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне (у т.ч. поточне), діагностичне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне). За вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12. За рішенням педагогічної ради (за потреби) заклад освіти може визначити у 5 класі адаптаційний період, упродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання. Однак варто пам'ятати, що адаптаційний період не має бути затягнутим у часі, адже оцінка за I семестр у 5 класі має виставлятися в балах. Підсумковим оцінюванням установлюють відповідність досягнутих учнями результатів, які означені в модельній навчальній програмі як очікувані результати навчання, а в Державному стандарті базової середньої освіти – як орієнтири для оцінювання. Формувальне оцінювання стосується оцінювання процесу навчання учнів: набуття ними навчального досвіду, динаміки розвитку компетентностей та особистісного розвитку. На його основі відбуватиметься адаптація здобувачів освіти після 4 класу до вимог освітнього процесу в 5 класі та розвиток здатності учнів до співпраці й рефлексії. Формувальне оцінювання, окрім рівневого або бального, може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання досягнень учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо). Оцінювання (підсумкове та поточне формувальне) здійснюють, використовуючи як традиційні, так і цифрові технології. Перед виставленням семестрової оцінки встановлюють навчальний прогрес учня/учениці за групами результатів (у рівнях або балах). З природничої освітньої галузі є 4 групи результатів:

1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження.
2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту.
3. Усвідомлення розмаїття та закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства.
4. Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці).

Для запису на сторінках журналу груп результатів допускаються скорочення: ПРО 1 – означає першу групу результатів природничої освітньої галузі тощо. Нагадуємо, що семестрові оцінки підлягають коригуванню. Річна оцінка виставляється на основі семестрових.

Для формування висновків щодо рівня досягнення учнем/ученицею обов'язкових результатів навчання за певний інтервал часу (семестр, навчальний рік) за групами результатів учитель розробляє завдання з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти на основі матеріалу відповідних тем модельних навчальних програм, за якими здійснюють освітній процес. Групи результатів можна оцінювати і за підсумками виконання практичних робіт (наприклад, групу результатів «Пізнання світу природи засобами наукового дослідження» можна оцінити за результатами виконаної учнями практичної роботи/практичних робіт (спостереження, експеримент), тематика якої/яких означена модельною навчальною програмою). Одним з видів діяльності учня/учениці, що може оцінюватися підсумковим оцінюванням, є проєктна діяльність. Учнівські проєкти оцінюються за відповідними критеріями, з якими учні/учениці ознайомлюються заздалегідь.

Оцінюванню також підлягає сформованість в учениць/учнів наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтування позиції, творчість, ініціативність, оцінювання ризиків, ухвалювання рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими. У подальшому ці відомості заносяться до свідоцтва навчальних досягнень учня.

Теми досліджень у 5-6 класах тісно пов'язані з повсякденним життям, тому важливим елементом кожного дослідження є формулювання висновків відповідно до його гіпотези (припущення). Саме так учні

встановлюватимуть закономірності перебігу певних явищ і процесів та навчатимуться застосовувати їх під час розв'язування навчальних і життєвих проблем. Під час виконання досліджень і розв'язання проблем учителям/вчителькам необхідно розвивати медіаграмотність учнів – уміння оцінювати надійність інформаційних джерел, достовірність і науковість інформації тощо та перетворювати її (інтерпретувати схеми, графіки, діаграми, інфографіку, табличні дані та, навпаки, на підставі текстової інформації або числових даних створювати графіки, діаграми тощо). Учитель може комбінувати певні дослідження, самостійно визначати порядок їхнього виконання та час (оскільки запропоновано дослідження нетривалі і довготривалі), проте виконання експерименту є обов'язковим. Темі дослідницьких проєктів – орієнтовні. Академічна свобода вчителя полягає в тому, що він може змінити предмет дослідження. Однак робота над певною методикою дослідження та проблематикою має відповідати програмі. Так, наприклад, моделювання будови квітки може бути замінене на моделювання іншого об'єкту живої природи відповідної складності (наприклад, членистоногої тварини), але не на теоретичне вивчення будови квітки, опосередковане спостереження за нею або вимірювання її параметрів. Варто запропонувати теми проєктних робіт з урахуванням пізнавальних інтересів здобувачів освіти, матеріально-технічного забезпечення закладу освіти, територіальних особливостей, потреб громади тощо.

Для якісного впровадження інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля» рекомендуємо скористатися додатковими джерелами інформації [5-10]. Для більш глибокого розуміння суті викладання предметів «Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля» можна також опрацювати Додаток 7 до листа Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 №1/9530-22 [11].

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо розглянути подані матеріали на засіданнях професійних методичних спільнот учителів предметів природничої освітньої галузі та прийняти відповідні рекомендації стосовно викладання інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля» у 2024/2025 навчальному році, стежити за інформацією на сайтах МОН, ІМЗО, ДОН, ППОЧО, яка може бути оновлена.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

2. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 10.06.2024).

3. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН від 19.02.2021 №235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

4. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 1 квітня 2022 р. №289. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/ (дата звернення: 10.06.2024).

5. НУШ. Базова середня освіта. Навчально-методичне забезпечення. Природнича освітня галузь. ІППОЧО. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1jqmRdD5I34UqNH-buxe7VVWWvprl_y2A (дата звернення: 10.06.2024).

6. Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instytuti-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/> (дата звернення: 10.06.2024).

7. Нова українська школа: путівник для вчителя 5-6 класів. URL: <https://drive.google.com/file/d/1p9yEcZm2Z66tDnOWRK7Yq-y6tSnxIj41/view> (дата звернення: 10.06.2024).

8. Навчально-методичний путівник НУШ. 5 клас. URL: https://docs.google.com/document/d/1752o_ItOEWcbYK5y7b7B3-zUah9XIYKQ/edit (дата звернення: 10.06.2024).

9. Вправи НУШ за предметами. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox> (дата звернення: 10.06.2024).

10. Презентації модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/prezentatsii->

[model-nykh-navchal-nykh-proham-dlia-5-6-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/](#) (дата звернення: 10.06.2024).

11. Додаток 7 до листа Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 №1/9530-22. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-predmetiv-pryrodnychoyi-osvitnoyi-galuzi-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 10.06.2024).

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 7-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024/2025 н.р. розпочинається поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898 [1, с. 217-244], у циклі базового предметного навчання, тобто у 7-9 класах. Відповідно предмети природничої освітньої галузі, такі, як хімія, біологія, фізика, у 7 класах можуть вивчатися окремо (нагадаємо, що географія як окремий предмет вивчається з 6 класу) або інтегровано в курсі «Природничі науки» для 7-9 класів. Для реалізації вивчення цих предметів/інтегрованого курсу вчителям запропоновані модельні навчальні програми із правом обрати ту, яка в повній мірі забезпечить досягнення очікуваних результатів і вимог Державного стандарту. Вибір модельної програми має здійснюватися усвідомлено, урахуваючи матеріально-технічну базу закладу освіти, спроможність реалізувати практичну складову програми, можливості учнів та кадровий потенціал і досвід педагогічних працівників закладу.

Цьогоріч учителі хімії мали змогу обирати з двох модельних навчальних програм (МНП), яким надано гриф Міністерства освіти і науки України [2]:

- модельна навчальна програма «Хімія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Лашевська Г.А.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року №1001);
- модельна навчальна програма «Хімія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Григорович О.В.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 27.12.2023 №1575).

У МНП не здійснено розподіл годин за розділами й темами. Для цього вчитель розробляє навчальну програму (НП) на основі МНП, яку

укладає з урахуванням пізнавальних потреб, інтересів і навчальних досягнень здобувачів освіти за адаптаційний цикл 5-6 класів, форми організації освітнього процесу, а також з огляду на матеріально-технічну базу відповідного закладу освіти. Розроблену НП на основі МНП необхідно **затвердити на засіданні педагогічної ради**. МНП укладено за рубриками:

- *вступна частина або пояснювальна записка* (її необхідно обов'язково опрацювати й переробити під власні потреби, а не повністю скопіювати у НП без змін);

- *очікувані результати навчання* (їхню кількість не можна зменшувати в НП, дозволяється змінювати послідовність їхнього досягнення, тобто переносити до тої теми, де вони будуть формуватися);

- *орієнтовний зміст* (це ті теми, які вчитель викладає на уроці та заносить у класний журнал; у разі потреби учитель/вчителька має право самостійно змінювати порядок тем у межах класу, доповнювати або ущільнювати зміст окремих тем в обсязі не більшому від 20% від усього змісту курсу);

- *види навчальної діяльності* (їх обов'язково потрібно проаналізувати та обрати й залишити саме ті, що учитель/вчителька буде реалізовувати з учнями, можна додавати свої відповідно до власної методичної системи роботи).

Кількість годин на вивчення хімії у 7 класі не може бути меншою від рекомендованої (**1 година на тиждень**), що визначено Типовим навчальним планом для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою (додаток 3 до розробленої на основі Державного стандарту Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН від 19.02.2021 №235, [3, с. 20-21]). У межах освітньої галузі може бути здійснений перерозподіл годин між вивченням предметів природничої освітньої галузі у 7 класі: мінімальна кількість годин на галузь – 7 год./тижд.; рекомендована – 7,5 год./тижд.; максимальна – 9 год./тижд.

На основі складеної навчальної програми учитель/вчителька упорядковує календарно-тематичне планування (КТП). Зазвичай автори МНП пропонують власне бачення щодо КТП, яке можна взяти за основу. КТП та поурочне планування – академічна свобода вчителя, яка стосується формату, обсягу, структури, змісту, оформлення. Допускається внесення змін у КТП впродовж навчального року. Оскільки МНП не містять чіткої диференціації на традиційні

демонстрації, лабораторні досліди, практичні роботи, рекомендуємо самотійно визначити оптимальну їхню кількість, зважаючи на наявність реактивів, хімічного посуду та обладнання. Можливо, певні види діяльності доцільно називати наступним чином: практичне дослідження, лабораторне дослідження, демонстраційне дослідження, домашнє дослідження, проєкт-дослідження, адже в такому разі вчитель оцінюватиме сформованість в учнів компетентностей за першою групою результатів Державного стандарту (пізнання світу природи засобами наукового дослідження). Щодо обов'язковості оцінювання наведених вище видів діяльності, то виконання практичних досліджень варто оцінювати в усіх учнів, які були присутні на уроці; для відсутніх учнів виставляти у графу журналу «н» й не відпрацьовувати. Інші ж види діяльності, такі, як лабораторні, демонстраційні, домашні дослідження, можна оцінювати вибірково, адже не в усіх буде змога їх реалізувати, зважаючи на матеріально-технічне забезпечення. За навчальний рік здобувач освіти мав би підготувати й виступити перед класом принаймні з одним проєктом-дослідженням, яке варто оцінити (можна технікою взаємооцінювання). Також до видів діяльності варто включити спостереження, моделювання, зокрема до тих тем, де це є доцільним. Якщо в учителів хімії будуть інші погляди на реалізацію практичної складової програми й оцінювання, то, зважаючи на академічну свободу, це дозволяється здійснити, але варто описати у вступній частині навчальної програми.

До кожної МНП є перелік підручників, яким надано гриф Міністерства освіти і науки України (наказ від 05.02.2024 №124 [4, с. 7-8]). Зокрема **до програми автора Г.А. Лашевської упорядковані 2 підручники «Хімія» для 7 класу ЗЗСО:**

- автор Г.А. Лашевська,
- автори П.П. Попель, Л.С. Крикля.

До програми автора О.В. Григоровича упорядковано 3 підручники:

- О.В. Григорович, О.Ю. Недоруб,
- Л.Я. Мідак, О.В. Кузишин, Ю.Д. Пахомов, Х.В. Буждиган,
- О.Г. Ярошенко, Т.В. Коршевнік.

Після того, як ви обрали МНП і отримали друковані версії підручників, радимо ще раз пересвідчитися, що підручник відповідає обраній програмі (це зазначено на форзаці підручника). У протилежному випадку необхідно буде змінювати МНП під отриманий підручник. Під

час формування НП та КТП на 7 клас також можна звернутися до обраного підручника, щоб увідповіднити види діяльності та послідовність вивчення розділів/тем. Звертаємо увагу, що здійснено переклад на румунську мову підручника «Хімія» автора Лашевської Г.А., і відповідно закладам освіти з румунською мовою навчання варто обирати для викладання МНП Лашевської Г.А.

Викладання хімії у 8-11 класах здійснюємо за навчальними програмами:

- 8-9 класи – програма, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804 [5];
- 10-11 класи – програми, затверджені наказом Міністерством освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 (рівень стандарту або профільний рівень) [6].

Методичні рекомендації щодо вивчення хімії попередніх років можна взяти до уваги під час викладання предмета у 8-11 класах у 2024/2025 н.р. [7, с. 171-174; 8, с. 117-121].

Рекомендуємо вчителям хімії надати належну увагу виявленню та компенсуванню *освітніх втрат з хімії*. Детальніше із інструментами діагностики та компенсації освітніх втрат у закладах загальної середньої освіти України можна ознайомитися у збірнику Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України [9, с. 138-143]. Із метою діагностування та надолуження освітніх втрат рекомендуємо вчителям хімії скористатися сайтом Всеукраїнської школи онлайн [10] та українсько-польським проектом Pi-stacja [11].

Основними видами *оцінювання результатів навчання* учнів/учениць відповідно до законодавства є формувальне поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. Рівень досягнення очікуваних результатів навчання перевіряють під час поточного й підсумкового оцінювання. Рівень досягнення більшості результатів учнями/ученицями триватиме протягом усього періоду навчання в 7-9 класах. Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти оцінювання результатів навчання учнів/учениць із природничої освітньої галузі у 7 класах відбувається за групами результатів відповідно до обраної модельної навчальної програми. Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів/учениць у природничій освітній галузі зазначені в додатку 10 Державного стандарту [1, с. 225-244] і передбачають, що учень/учениця мають досягти певного рівня в:

- пізнанні світу природи засобами наукового дослідження;

- опрацюванні, систематизуванні та представленні інформації природничого змісту;

- усвідомленні закономірностей природи, значення природничих наук і техніки в житті людини; відповідальної поведінки для забезпечення сталого розвитку суспільства;

- розвитку власного наукового мислення, набутті досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці).

Для визначення основних напрямів і питань забезпечення безпеки учнів під час проведення навчання в кабінетах (лабораторіях) використовують інструкції з безпеки, зі зразками яких пропонуємо ознайомитися у відповідних інструктивно-методичних матеріалах [12, с. 33-41]. Нагадуємо, що вчителі хімії на початку навчального року проводять з учнями первинні інструктажі, про що робиться запис у журналі інструктажів з безпеки життєдіяльності (підпис учні ставлять, починаючи із 9 класу).

Звертаємо увагу вчителів природничих предметів, що у 2025 році Україна долучатиметься до Міжнародного моніторингового дослідження PISA, участь у якому беруть 15-річні школярі. У циклі 2025 року провідною буде природничо-наукова грамотність. Рекомендуємо вчителям разом з учнями опрацьовувати завдання, подібні за структурою та змістом до завдань з блоку природничо-наукової грамотності PISA [13].

Запрошуємо активних учителів хімії долучатися до динамічної творчої групи (координатор групи – Чухненко П.С.) із метою напрацювання та обміну інформації по 7 класу (покликання на вайбер-групу: <https://invite.viber.com/?g=HNN28d1CIVCabbPy2ojQVjIgJoc69htJ>) [14]. Усі напрацьовані матеріали розміщуються на сайті КЗ «ІППОЧО» у вкладці НУШ [15]. Також пропонуємо вчителям хімії спланувати підвищення кваліфікації за програмою підвищення кваліфікації [16] за модулем 3 (орієнтовно на жовтень 2024 року). Реєстрація доступна за покликанням: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfxIHlzDYZ3p8s2KTUI0d21fuCfdvzjFoOrIu0IaAuBBCSmVA/viewform> [17].

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо розглянути подані матеріали на засіданнях професійних методичних спільнот учителів хімії та прийняти відповідні рекомендації стосовно викладання предмета у 2024/2025 навчальному році, стежити за інформацією на сайтах МОН, ІМЗО, ДОН, ІППОЧО, яка може бути оновлена.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

2. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 10.06.2024).

3. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН від 19.02.2021 №235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про надання грифа “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України” підручникам для 7 класу закладів загальної середньої освіти» від 05.02.2024 №124. URL: <https://imzo.gov.ua/2024/02/20/nakaz-mon-vid-05-02-2024-124-pro-nadannia-hryfa-rekomendovano-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-pidruchnykam-dlia-7-klasu-zakladiv-zahal-noi-skredn-oi-osvity/> (дата звернення: 10.06.2024).

5. Навчальна програма з хімії (використовуємо для 8-9 класів), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv> (дата звернення: 10.06.2024).

6. Навчальні програми з хімії для 10-11 класів, затверджені наказом Міністерством освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 (рівень стандарту або профільний рівень). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 10.06.2024).

7. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голева А.О., Тащук Ю.Ю. Чернівці : Технодрук, 2023. С. 171-174. URL: <https://drive.google.com/file/d/1rEJaLeH0oumJdwittLsL6kJnh0k3SM4n/view> (дата звернення: 10.06.2024).

8. Лист Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 №1/9-482 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 н.р.». С. 117-121. URL: <https://drive.google.com/file/d/1tGtHdbJzAZdljcGhY38X7X66yaS3IsKg/view> (дата звернення: 10.06.2024).

9. Діагностика та компенсація освітніх втрат у закладах загальної середньої освіти України. Збірник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, 2023. С. 138-143. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vtraty.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

10. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/> (дата звернення: 10.06.2024).

11. Проєкт з навчальними матеріалами Pi-stacja. URL: <https://ua.pistacja.tv/> (дата звернення: 10.06.2024).

12. Лист Міністерства освіти і науки України від 26.04.2013 №1/9-305 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності у навчально-виховному процесі». С.33-41. URL: <https://drive.google.com/file/d/149cEtlccs34uae2-OhWDFRShOUDdSp1O/view> (дата звернення: 10.06.2024).

13. PISA-2025: інновації, які змінюють бачення вчительства. Вебсайт Українського центру оцінювання якості освіти. URL: <https://testportal.gov.ua/pisa-2025-innovatsiyi-yaki-zminyuyut-bachennya-vchytelstva/> (дата звернення: 10.06.2024).

14. Вайбер-група динамічної творчої групи вчителів хімії Чернівецької області. URL: <https://invite.viber.com/?g=HNN28d1CIVCabbPy2ojQVjIgLJoc69htJ> (дата звернення: 10.06.2024).

15. НУШ. Базова середня освіта. Навчально-методичне забезпечення. Природнича освітня галузь. ІІІПОЧО. URL: <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/13Eo2-2-oQb6vRywPWRmXEBJTyWf5oBKK> (дата звернення: 10.06.2024).

16. Програма підвищення кваліфікації вчителів хімії. ІІІПОЧО. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XMJarmbCM18xGRCGn5Yf-0NYTbxYDtz6/view> (дата звернення: 10.06.2024).

17. Реєстрація слухачів курсів підвищення кваліфікації на 2024 рік. ІІІПОЧО. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfxIHlzDYZ3p8s2KTUI0d21fuCfdvzjFoOrlu0IaAuBBCSmVA/viewform> (дата звернення: 10.06.2024).

Добрянська Г.І.,
методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 7-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024/2025 навчальному році освітній процес з фізики необхідно проводити з урахуванням ситуації в Україні, пов'язаної з військовою агресією РФ. Це вимагає від вчителів враховувати методичні рекомендації щодо освіти в умовах воєнного стану, які затверджені Міністерством освіти і науки України наказом від 15 травня 2023 року №563 [1].

Фізика є фундаментальною наукою, яка вивчає загальні закономірності перебігу природних явищ, закладає основи світорозуміння на різних рівнях пізнання природи й надає загальне обґрунтування природничо-наукової картини світу. Тому навчання фізики в основній школі спрямовується на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів [2].

Зміст навчання фізики в старшій школі сформовано з урахуванням того, що вже було вивчено учнями в базовому курсі фізики основної школи, і не дублює його. При вивченні другого концентру фізики учень розширює, поглиблює знання, формує нові вміння, розширює компетентності шляхом вивчення понять фізики на якісно новому рівні, у тому числі за рахунок використання міжпредметних зв'язків, зокрема більш досконалого математичного апарату, яким учні ще не володіли в основній школі.

На сучасному етапі джерел фактичної, довідкової, статистичної та іншої інформації є надзвичайно багато, і вони є доступними, що істотно

збільшує значення вміння шукати і знаходити, відбирати потрібну інформацію, отримувати її самостійно в результаті власних фізичних досліджень тощо. Ще більш важливим і цінним на сучасному етапі розвитку науки й суспільства стає вміння аналізувати, узагальнювати зібрану інформацію, робити висновки і на їхній основі прогнозувати подальші події [3].

Навчання фізики в основній та старшій школі спрямовується на розвиток особистості учня, становлення його наукового світогляду й відповідного стилю мислення, формування предметної, науково-природничої (галузевої) та ключових компетентностей, вказаних в освітніх програмах з фізики для 7-9 та 10-11 класів, а для 7 класу НУШ – у Державному стандарті базової середньої освіти (п. 16, додаток 9).

З першого вересня 2024 року базова середня освіта переходить з адаптаційного циклу (5-6 класи) до базового предметного навчання (7-9 класи), що дає змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку й потреби учнів, а також забезпечувати просування індивідуальними освітніми траєкторіями [4]. Фізика як навчальний предмет є складовою природничої галузі, визначеної Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898, який вступає в дію для 7 класів з 1 вересня 2024 року.

Викладання фізики у 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься:

• у 7 класах – за модельними навчальними програмами «Фізика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти за авторськими колективами:

1. Максимович З.Ю., Білик М.М., Варениця Л.В., Коваль Г.С., Микитеєк О.М., Ординович М.Б., Созанський А.В., Шевців В.Ф. (гриф надано наказом МОН від 20.02.2023 №184);

2. Кремінський Б.Г., Гельфгат І.М., Божинова Ф.Я., Ненашев І.Ю., Кірюхіна О.О. (гриф надано наказом Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 №1001);

3. Головка М.В., Засекін Д.О., Засекіна Т.М., Крячко І.П., Ляшенко О.І., Мацюк В.М., Мельник Ю.С., Непорожня Л.В., Сіпій В.В. (гриф надано наказом Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 №1001);

• у 8-9 класах – за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти,

затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804;

- у ЗЗСО з поглибленим вивченням фізики – за навчальною програмою «Фізика. 8-9 класи»;

- у 10-11 класах (рівень стандарт, профільний рівень) пропонують такі варіанти (на вибір вчителя):

1. Навчальна програма для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти, «ФІЗИКА і АСТРОНОМІЯ» (авторський колектив під керівництвом Ляшенка О.І.);

2. «ФІЗИКА», навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (авторський колектив під керівництвом Локтева В.М.);

3. «АСТРОНОМІЯ», навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (авторський колектив під керівництвом Яцківа Я.Я.) [3].

У модельних навчальних програмах відсутній фіксований розподіл годин на різні розділи й теми. Кількість годин, необхідна для вивчення кожної конкретної теми чи розділу, визначається вчителем/вчителькою згідно з загальною кількістю годин, передбаченою навчальним планом закладу освіти для цього предмета, і враховує очікувані результати навчання, встановлені навчальною програмою.

За обраною модельною програмою вчитель самостійно розробляє навчальну програму, яка затверджується педагогічною радою. Під час розробки навчальної програми педагоги можуть вносити зміни до запропонованого модельною навчальною програмою змісту навчального предмета з урахуванням різних факторів, таких, як рівень підготовки класу, регіональні особливості, робочий навчальний план школи, потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків і громади. Ці зміни можуть включати додавання регіонального компоненту, розширення/поглиблення або ущільнення змісту окремих елементів програми, додавання тематики до лабораторних, експериментальних чи творчих робіт, вилучення окремих питань для уникнення надмірної деталізації. Максимальна кількість таких змін складає 20%. Крім того, учитель може змінювати порядок вивчення тем, зберігаючи логічну послідовність досягнення навчальних результатів.

На основі встановленої навчальної програми вчитель складає **календарно-тематичний план**, який визначає послідовність розгортання змісту програми та формування очікуваних результатів

навчання, забезпечуючи системність і цілісність освітнього процесу. Основним завданням для вчителя є врахування обов'язкових результатів навчання, що для 7 класу НУШ передбачені Державним стандартом для базового предметного навчання (п. 16, додаток 10) через конкретні результати та відповідні орієнтири для оцінювання і мають бути досягнуті протягом трьох років опанування навчального предмета. Для 8-11 класів очікувані результати зазначені у відповідних навчальних програмах.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти у семестровому оцінюванні учнів 7 класу враховуватимуться результати контролю груп загальних результатів навчання. З природничої освітньої галузі є 4 групи результатів:

- пізнає світ природи засобами наукового дослідження;
- опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту;
- усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини; відповідально поводить себе для забезпечення сталого розвитку суспільства;
- розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами) [4].

Тому доцільно в календарно-тематичному плані для 7 класів визначити відповідність кожного очікуваного результату, якого необхідно досягти під час уроку, певній групі загальних результатів, визначених Державним стандартом. Календарно-тематичне планування здійснюється вчителем у будь-якій формі й може бути об'єднано з навчальною програмою в один документ. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя [11].

У базовій загальній середній освіті (НУШ) передбачено такі **види оцінювання**:

- поточне та формувальне оцінювання з метою відстеження особистісного розвитку учнів, їхнього навчального поступу, процесу здобуття навчального досвіду як основи компетентності для розроблення індивідуальної освітньої траєкторії учнів;
- підсумкове оцінювання, під час якого результати навчання здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами, визначеними цим Державним стандартом [4].

Оцінюючи навчальні досягнення учнів 8-11 класів, учитель у своїй діяльності керується орієнтовними вимогами оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України №1222 від 21.10.2013.

Підсумкове та поточне оцінювання можна проводити як традиційно, так і за допомогою цифрових технологій. Перед виставленням семестрової оцінки у 7 класах установлюють навчальний прогрес учня/учениці за групами результатів.

Оцінювання результатів навчання учнів має бути зорієнтованим на формування ключових компетентностей і наскрізних умінь з урахуванням вимог до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній галузі, визначених Державним стандартом [6].

Звертаємо вашу увагу на те, що Міністерство освіти і науки України затвердило нові рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти.

У документі окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів. Зокрема, визначено:

- загальні критерії оцінювання (визначають загальні підходи до встановлення результатів навчання учнів);
- критерії оцінювання за освітніми галузями [7].

Акцентуємо увагу, що заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради [5].

Під час роботи в кабінеті фізики доцільно керуватися наказом Міністерства освіти і науки України №304 від 18.04.2006 зі змінами відповідно до наказу №1514 від 22.11.2017 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», інструктивно-методичними матеріалами «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (лист Міністерства освіти і науки України від 01.02.2012 №1/9-72), «Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів», затверджених наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України

№992 від 16.07.2012, та «Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності» (лист МОН №1/9-319 від 16.06.2014):

Інструктажі з безпеки життєдіяльності проводяться:

- первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті фізики, під час якого потрібно ознайомити учнів з інструкцією з безпеки, яка має бути розміщена висвітлена в кабінеті й затверджена директором школи. Його реєстрація проводиться в журналі обліку навчальних занять та у спеціальному журналі реєстрації інструктажів;

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності здійснюється перед початком кожної лабораторної роботи, який реєструється на сторінці предмета в класному журналі в графі «Зміст уроку», де робиться запис: «Інструктаж з БЖД» (без зазначення номера інструкції). Учитель при проведенні цього інструктажу наголошує учням на тих питаннях інструкції, які стосуються цієї лабораторної роботи;

- позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності проводиться при зміні умов виконання навчальних завдань (лабораторних робіт), у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж;

- цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності проводиться з учнями при організації позашкільних заходів (олімпіади, екскурсії, конкурси).

Реєстрація інструктажів з БЖД (первинний, позаплановий, цільовий) проводиться в окремому журналі, що зберігається в кожному кабінеті, лабораторії тощо [8].

Дедалі частіше обговорюються проблеми **освітніх втрат, навчальних втрат і навчальних прогалин/розривів у навчанні** та пошук шляхів їхнього подолання. Щоб розуміти, про що йде мова та визначити сфери впливу вчителя, окреслимо, чим вони відрізняються:

- навчальні втрати – втрата знань і навичок, академічний регрес через певні перерви в навчанні конкретного учня;

- навчальні прогалини/розриви у навчанні – відмінності між фактичними результатами, академічним прогресом учня та очікуваними результатами, які встановлюють стандарти чи передбачені середньостатистичними даними [9].

Щоб допомогти учням надолужити пропущене й успішно продовжувати навчання, учителям потрібно зробити два кроки:

1. Діагностувати освітні втрати;
2. Компенсувати навчальні втрати.

Слід пам'ятати, що календарно-тематичне планування, яке складає вчитель на початку року, є орієнтовним. У процесі роботи (а тим більше в умовах війни) до календарного планування можуть вноситися зміни. Якщо вчитель розуміє, що новий матеріал базується на попередньому, який не засвоєний, то, звісно, виокремлюється час на опрацювання бази, без якої засвоїти новий матеріал діти просто не зможуть. Відповідно час на вивчення нового матеріалу може бути зменшений. Оскільки такі ситуації є досить типовими, то зараз надзвичайно актуально інтенсифікувати навчальний процес [10].

Рекомендуємо стежити за інформацією на сайтах МОН, ІМЗО, ДОН, ІППОЧО, яка може бути оновлена.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://cutt.ly/OXrduYl> (дата звернення: 09.06.2024).

2. Фізика. 7-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56124/> (дата звернення: 09.06.2024).

3. Фізика. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lokteva-vm.pdf> (дата звернення: 09.06.2024).

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF/ed20200930#Text> (дата звернення: 09.06.2024).

5. Оцінювання за НУШ: що змінилося та як допомогти вчителю? URL: <https://osvitoria.media/experience/otsinyuvannya-za-nush-shho-zminylos-ta-yak-dopomogty-vchytelyu/> (дата звернення: 09.06.2024).

6. Модельні навчальні програми. Природнича освітня галузь. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/pryrodnycha-osvitnia-haluz/> (дата звернення: 09.06.2024).

7. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/news/yak->

otsiniuvatymut-uchniv-59-klasiv-mon-zatverdyl-rekomendatsii (дата звернення: 09.08.2024).

8. Про використання Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/122428__122428 (дата звернення: 09.06.2024).

9. Освітні втрати: як вчителю їх діагностувати та компенсувати. URL: <https://osvita.ua/school/method/90113/> (дата звернення: 09.06.2024).

10. Освітні втрати: 7 кроків ефективного вчителя. URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitni-vtraty-7-kroktiv-efektyvnogo-uchytelya/> (дата звернення: 09.06.2024).

11. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci> (дата звернення: 09.06.2024).

Мусурівський В.І.,
методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
доцент, кандидат фізико-математичних наук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024/2025 навчальному році чинними залишаються накази і листи, методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу [1-3]. Вивчення інформатики у **5-11 класах** основної та старшої школи закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за Типовими освітніми та навчальними програмами, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [1-3].

Реалізація змісту освіти в 10-11 класах, визначеного Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392, відповідно до навчальних планів Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 №408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493), забезпечується в тому числі й вивченням «Інформатики» як вибірково-обов'язкового предмета.

Щодо викладання інформатики у 10-11 класі на рівні стандарту як вибірково-обов'язкового предмета та профільному рівні діють методичні рекомендації 2022-2023 років.

Для викладання у **5-6 класах** можна використати для укладання освітніх програм модельні навчальні програми таких авторів:

- О. Пасічник, Л. Чернікова;
- Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В. [10];
- Л. Козак., А. Ворожбит [11];
- Морзе Н.В., Барна О.В.;
- Радченко С.С., Боровцова Є.В.;
- Завадський І.О., Коршунова О.В., Лапінський В.В.

Для **7 класів** чинні модельні навчальні програми наступних авторів:

- Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.;
- Завадський І.О., Коршунова О.В., Твердохліб І.А.;
- Морзе Н.В., Барна О.В.;
- Бондаренко О.О., Ластовецький В.В., Пилипчук О.П., Шестопапов Є.А.;
- Пасічник О.В., Козак Л.З., Ворожбит А.В.;
- Громко Г.Ю., Шевчук П.Г., Ковбаса В.М.

Програма з інформатики, крім пілотних проєктів, у 8 класі залишається без змін. Пропонується використовувати нові підручники, які згідно з наказом МОН від 22.02.2021 №243 отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», а саме підручники «Інформатика» для 8 класу закладів загальної середньої освіти авторських колективів:

- Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.;
- Морзе Н.В., Барна О.В.;
- Бондаренко О.О., Ластовецький В.В., Пилипчук О.П., Шестопапов Є.А.;
- Коршунова О.В., Завадський І.О., Стасюк З.Р.;

- Казанцева О.П., Стеценко І.В.

- та підручник з поглибленим вивченням інформатики авторського колективу Руденко В.Д., Речич Н.В., Потієнко В.О.

Вивчення інформатики на рівні стандарту здійснюється за навчальною програмою вибірково-обов'язкового предмета для 10-11 класів (рівень стандарту), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 №408. Ця програма розрахована на вивчення інформатики в 10-11 класах ЗЗСО як вибірково-обов'язкового предмета навчального плану в обсязі 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль.

Основою навчання інформатики в 10-11 класах є *базовий модуль*, зміст якого може бути розширений за рахунок вибіркового модулів. Базовий модуль, на вивчення якого відводиться 35 годин, завершує формування в учнів предметних і ключових компетентностей в області використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на рівні, визначеному Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Цей модуль є мінімально допустимою нерозривною структурною одиницею програми [2].

Базовий модуль складається з 4-х тем. Метою теми «Інформаційні технології в суспільстві» є ознайомлення учнів із тими технологіями, тенденціями, проблемами, яким не приділялася достатня увага в основній школі через вікові особливості сприйняття матеріалу або через те, що вони стали актуальними лише в останні кілька років. Тема «Моделі і моделювання. Аналіз та візуалізація даних» може опрацьовуватися з використанням як табличного процесора, так і більш спеціалізованих програмних засобів. Під час вивчення теми «Системи керування базами даних» в учнів формуються основи структурного мислення [2]. Це досягається насамперед у процесі створення семантичних моделей предметних областей, на основі яких потім проєктуються бази даних. Рекомендується виконувати таке моделювання спочатку без застосування програмних засобів, щоб мінімізувати вплив інтерфейсної особливості середовища тієї чи іншої СКБД на сутність процесу моделювання. У темі «Мультимедійні та гіпертекстові документи» формується така предметна компетентність, як вміння створювати, ергономічно наповнювати даними, публікувати в інтернеті та просувати вебсайти. Ознайомлення з мовою гіпертекстової розмітки відбувається на оглядовому рівні, а основна увага має надаватися створенню вебресурсів за допомогою автоматизованих систем керування

вмістом, що відповідає сучасній світовій тенденції, ергономічному розміщенню даних на вебсторінках та їхньому художньо-естетичному оформленню, а також пошуковій оптимізації вебресурсів.

Таблиця 1

Вибіркові модулі

№ з/п	Вибірковий модуль	Кількість годин	Тема базового модуля, яка розширюється вибірково
1.	Графічний дизайн	35	
2.	Комп'ютерна анімація	35	
3.	Тривимірне моделювання	35	
4.	Математичні основи інформатики	35	
5.	Інформаційна безпека	17	
6.	Web-технології	35	Мультимедійні та гіпертекстові документи
7.	Основи електронного документообігу	17	
8.	Бази даних	35	Системи керування базами даних
9.	Формальна логіка	35	
10.	Комп'ютерні технології опрацювання звукової інформації	35	
11.	Креативне програмування	35	

Вибіркові модулі для розширення курсу вчитель добирає відповідно до *профілю* закладу ЗСО, запитів, індивідуальних інтересів і здібностей учнів, регіональних особливостей, матеріально-технічної бази та наявного програмного забезпечення. Реалізація профільного навчання під час викладання курсу може здійснюватися як шляхом розширення змісту окремих тем, так і завдяки добору профільно-орієнтованих навчальних проєктів.

Важливо зазначити, що планування освітнього процесу має здійснюватися *не на окремий навчальний рік, а на два навчальні роки.*

Учителі інформатики мають право розробляти та використовувати й власні вибіркові модулі за умови проходження ними експертизи у відповідній комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України згідно з Порядком надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв (наказ МОН України від 20.07.2020 №931, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 р. за №11119/35402).

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, яка включає свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням і впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Учитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників [1-3].

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем, але враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу в 7-8 класах і не менше 30% навчального часу в 9 класі [1].

Орієнтовне календарно-тематичне планування

Учителі інформатики можуть користуватися лише літературою, що має гриф МОН України (лист МОН України №1/9-484 від 09.08.2021 «Про переліки навчальної літератури та навчальних програм,

рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2022/2023 н.р.»: <http://surl.li/acezo>) [5-8].

Переліки навчальної літератури та навчальних програм для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2024/2025 н.р. у 7-9 класах закладів загальної середньої освіти розміщені на сайті [9].

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків учителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

- застосування на практиці отриманих знань і навичок, розвиток предметних і ключових компетентностей учнів;
- спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами;
- активне навчання та творчість;
- інновації як в освіті, так і в технологіях;
- спільна навчальна діяльність завдяки роботі в парах та малих групах;
- створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань;
- вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, зокрема можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропріетарним програмним продуктам;
- використання безпечних вебсередовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів;
- дотримання авторських прав розробників програм, добropорядне використання контенту [9].

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, що передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонованих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різноманітних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;
- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;
- практичну значущість інформації, що знаходить підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях [9].

Ключові компетентності можна розвивати завдяки відповідним формам роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Усі уроки курсу інформатики передбачають практичну роботу учнів за комп'ютером. У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних галузей. Проектну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проектів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проектні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні – індивідуально. Таким чином учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми вмінь. Результати означеної діяльності необхідно представити у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатися один в одного у процесі публічної презентації виконаних робіт перед класом.

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу. Програмою не обмежується використання вчителем різних видів апаратного і програмного забезпечення за умови відповідності його вимогам чинного законодавства, нормативних документів та самої програми [4].

Зміст усіх практичних робіт має добиратися таким чином, щоб тривалість роботи за комп'ютером відповідала чинним санітарно-гігієнічним нормам [4].

Методика проведення кожного уроку визначається вчителем.

Обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів на кожному уроці, для якої необхідний **індивідуальний доступ кожного учня до роботи з персональним комп'ютером** та підключення комп'ютерного класу до швидкісного інтернету.

Обладнання має відповідати вимогам, викладеним у «Положенні про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів», з урахуванням оновлених нормативів, чинних з 1 січня 2021 року, викладених у документі **«Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти»** (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня

2020 року №2205 [4]), технічним специфікаціям навчального комп'ютерного комплексу кабінету інформатики, навчального комп'ютерного комплексу (мобільного) та інтерактивного комплексу (інтерактивної дошки, мультимедійного проєктора) для закладів загальної середньої освіти.

Згідно з новим **санітарним регламентом** при використанні технічних засобів навчання під час проведення навчального заняття потрібно чергувати види навчальної діяльності. **Безперервна тривалість навчальної діяльності впродовж навчального заняття повинна бути:**

- для учнів 5-7 класів – не більше 20 хвилин;
- для учнів 8-9 класів – 20-25 хвилин;
- для учнів 10-11(12) класів на 1-й годині занять – до 30 хвилин, на 2-й годині занять – 20 хвилин;
- при здвоєних навчальних заняттях для учнів 10-11(12) класів – не більше 25-30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше 15-20 хвилин на другому навчальному занятті.

Наказом МОЗ від 01.08.2022 №1371 внесено зміни до санітарного регламенту МОЗ для шкіл.

● У змінах зазначено, що в умовах воєнного стану для учнів, які, перебуваючи **за кордоном**, здобувають освіту у другу зміну, **початок занять повинен бути не пізніше 16:00.**

● В умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру **безперервна тривалість навчальних занять при організації дистанційного навчання в синхронному форматі не повинна перевищувати** для учнів:

- **7-9 класів** – 2 навчальних занять по 45 хвилин, або 3 – по 40 хвилин, або 4 – по 30 хвилин, або 5 – по 25 хвилин;

- **10-11 класів** – 3 навчальних занять по 45 хвилин, або 4 – по 35 хвилин, або 5 – по 30 хвилин, або 6 – по 25 хвилин [4].

Після занять проводяться вправи з рухової активності та вправи гімнастики для очей. Не дозволяється одночасна робота за одним комп'ютером двох і більше учнів незалежно від їхнього віку. Вимоги до комп'ютерного обладнання, яким комплектуються навчальні приміщення, призначені для роботи з персональними комп'ютерами, визначені у Типовому переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 2

листопада 2017 року №1440, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 15 січня 2018 року за №55/31507.

Відповідно до листа МОН від 17.07.2013 №1/9-497 «Про використання інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи в кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» щороку перед початком роботи учнів у кабінеті інформатики вчитель проводить *первинний інструктаж* з безпеки життєдіяльності, який знайомить учнів з правилами поведінки в кабінеті інформатики [4].

Оскільки обладнання кабінету інформатики може суттєво відрізнятися від нині прийнятих мінімальних стандартів, при обранні змісту навчання зазначене також має обов'язково враховуватися, адже для навчання за певним профілем обов'язковою є наявність відповідного програмно-апаратного забезпечення. Використання неліцензійних примірників програмного забезпечення забороняється. Допускається використання програмного забезпечення лише на основі ліцензій вільного поширення відповідно до законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, із дотриманням вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм. При відсутності ліцензії на пакет офісних програм MS Office та іншого програмного забезпечення альтернативним може стати вільне програмне забезпечення, яке можна завантажити з офіційних сайтів.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);
- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 №762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08.05.2019 №621), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за №924/27369;
- Інструкція з ведення класного журналу 7-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2006 №496.

Формами оцінювання в інформатиці можуть бути:

- виконання завдань практичного змісту;

- тестування за допомогою програмних засобів або онлайнових сервісів;

- врахування особистих досягнень інформаційних технологій;
- співбесіда як доповнення до тестування або практичної роботи;
- взаємоконтроль учнів у парах або групах та самооцінка.

Щодо **подолання освітніх втрат** відділом математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України підготовані поради [12].

Список використаних джерел та літератури

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/informatika.docx> (дата звернення: 10.06.2024).

2. Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatikastandart-10-11.docx> (дата звернення: 10.06.2024).

3. Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11profilniy-riven.docx> (дата звернення: 10.06.2024).

4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України №2205 від 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

5. Завадський І. 7-9 клас, 10-11 клас базовий модуль, вибіркові модулі «Креативне програмування» (Python), «Креативне програмування» (Lazarus), «Блочне програмування», «Бази даних». URL: <http://surl.li/aceyd> (дата звернення: 07.06.2024).

6. Пасічник О. 10-11 клас базовий модуль, вибіркові модулі «Креативне програмування», «Графічний дизайн», «Веб-технології», «Бази даних». URL: <http://surl.li/acdbl> (дата звернення: 07.06.2024).

7. Морзе Н., Барна О. 7 клас. URL: <http://surl.li/accnx>; 8 клас. URL: <http://surl.li/accmt> (дата звернення: 07.06.2024).

8. Ривкінд Й.Я. 7 клас. URL: <http://surl.li/accrf>; 8 клас. URL: <http://surl.li/accrn> (дата звернення: 07.06.2024).

9. Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт. URL: <http://surl.li/aceum> (дата звернення: 07.06.2024).

10. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В. Інформатика. 5-6 клас. URL: <https://sites.google.com/pu.org.ua/allinf> (дата звернення: 07.06.2024).

11. Козак Л., Ворожбит А. Інформатика 5-6 клас. Київ : Літера ЛТД, 2022.

12. Відділ математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України: Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/tag/podolannya-osvitnih-probiliv/> (дата звернення: 14.06.2024).

Харитон М.В.,

методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ, ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА КРЕСЛЕННЯ У 2024/2025 Н.Р.

Технологічна освітня галузь є інструментом формування у здобувачів освіти технологічної грамотності, критичного мислення, ключових компетентностей, необхідних для переходу до нових пріоритетів, науково-технологічного розвитку нашої країни. Освітній процес спрямований на виконання Державного стандарту базової середньої освіти в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» і Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема й організацією роботи щодо подолання освітніх втрат із застосуванням діагностувальних методик їхнього виявлення [1; 4; 5].

Предмет «Технології» у 5-6-х класах викладається за Типовою освітньою програмою для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, затвердженою наказом МОН України від 19.02.2021 №235 [11].

На основі Державного стандарту та Типової освітньої програми розроблено модельні навчальні програми для базового навчального предмета «Технології. 5-6 класи», які мають гриф Міністерства освіти і науки України, (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795) та розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України:

1. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп'як Д.М.)

2. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Терещук А.І., Абрамова О.В., Гащак В.М., Павич Н.М.);

3. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Туташинський В.І.);

4. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ходзицька І.Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С, Приходько Ю.М.) [13].

Модельні навчальні програми «Технології. 5-6 класи» відрізняються одна від одної, і вчитель має це враховувати під час її вибору. У всіх програмах не передбачений розподіл навчальних годин для вивчення кожної окремої теми, а тому вчителі, маючи академічну свободу, розподіляють їх на власний розсуд. Під час розроблення календарно-тематичного плану вчителі, враховуючи умови роботи, моделюють освітній процес: конкретизують і перетворюють модельну програму відповідно до актуальних потреб і матеріально-технічних ресурсів закладу освіти, інтересів, можливостей і здібностей учнів.

На вивчення предмета рекомендовано 2 години на тиждень, мінімально допустима кількість – 1 година та максимально допустима кількість – 3 години на тиждень.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 №1093 [9]. У цих рекомендаціях окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898 [1], а також визначено, що результати

навчання – це знання, уміння, навички, ставлення, цінності, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти й оцінити та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми на кожному рівні (циклі) загальної середньої освіти.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація.

Особлива роль відводиться формувальному оцінюванню, бо воно слугує для визначення динаміки розвитку окремого учня/учениці і класу загалом та адаптування навчального процесу до їхніх потреб.

Оцінювання здійснюється за визначеними критеріями, які дозволяють встановити відповідність між вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначеними Державним стандартом, і фактичними результатами навчання, яких досягли учні.

Загальні критерії оцінювання визначають загальні підходи до встановлення результатів навчання учнів і слугують основою для критеріїв оцінювання за освітніми галузями [9].

Критерії оцінювання реалізуються за чотирма рівнями (початковий, середній, достатній, високий). Кожний наступний рівень охоплює вимоги до попереднього, а також додає нові. Критерії оцінювання дають змогу здійснювати оцінювання результатів навчання у 12-бальній шкалі.

За вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів. У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів ним мають бути визначені правила переведення до 12-бальної шкали оцінювання.

Державним стандартом передбачено **опанування базових знань** з технологічної освітньої галузі за такими напрямками: проектування, основи графічної грамотності, технології виготовлення виробу, оцінювання і презентація результатів, декоративно-ужиткове мистецтво, сучасна техніка і технології, самоздатність у побуті [1].

Учитель самостійно визначає шлях досягнення результатів відповідно до матеріально-технічного забезпечення навчальної майстерні, інтересів і здібностей учнів, власної професійної майстерності.

Згідно з державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки здобувачів освіти створені **змістовні лінії**: людина в

технічному середовищі; технологічна діяльність людини; соціально-професійне орієнтування людини на ринку праці; графічна культура людини; людина й інформаційна діяльність, проєктна діяльність людини у сфері матеріальної культури – окреслення можливості проєктування та конструювання матеріальних продуктів за законами дизайну в сучасному техногенному середовищі [1].

Незмінними залишаються вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів. У технологічній освітній галузі їх визначено в Додатку 12 до Державного стандарту. Вони передбачають, що учень:

- формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності;
- творчо застосовує традиційні і сучасні технології;
- ефективно використовує техніку, технології та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу;
- турбується про власний побут, задоволення власних потреб та потреб інших осіб [1].

Саме так відбуватиметься реалізація творчого потенціалу учня, формування критичного та технічного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження.

У 7 класі технологічна освітня галузь реалізована через предмет «Технології». Організація освітньої діяльності у 7 класах закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р), Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898 [4; 5; 7; 1].

Загальний обсяг річного навчального навантаження для технологічної галузі в освітній програмі закладу освіти встановлюють у межах вказаного в Державному стандарті та Типовій освітній програмі діапазону мінімального та максимального показників. На вивчення предмета «Технології» у 7-х класах рекомендована та мінімальна

кількість часу становить 1 годину на тиждень, максимально допустима кількість – 2 години на тиждень.

Навчання учнів технологій у **7-х класах** відбувається за модельними навчальними програмами, у змісті яких реалізуються концептуальні засади Державного стандарту базової середньої освіти, які вже отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» і розміщені на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти:

1. Модельна навчальна програма «Технології. 7-9 клас» для закладів загальної середньої освіти (автор Мачача Т.С.), наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 №883.

2. Модельна навчальна програма «Технології. 7-9 клас» для закладів загальної середньої освіти (автор Туташинський В.І.), наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 №883.

3. Модельна навчальна програма «Технології. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гащак В.М.), наказ Міністерства освіти і науки України від 27.12.2023 №1575.

4. Модельна навчальна програма «Технології. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авторки Ходзицька І.Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С., Приходько Ю.М.), наказ Міністерства освіти і науки України від 16.08.2023 №1001 [13; 6].

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, яка включає свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель самостійно вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи послідовність розгортання змісту в навчальній програмі. Учитель може впродовж навчального року вносити зміни в календарно-тематичне планування відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем і змістових модулів [8].

Вивчення предмета «Трудове навчання» для 8-9-х класів здійснюється за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 №804 [12; 15].

На вивчення предмета «Трудове навчання» у 8-9-х класах відводиться по 1 години на тиждень. Кількість годин може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних планів, передбачених на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок таких годин можливе й упровадження курсів за вибором технологічного спрямування.

Формування змісту технологічної діяльності здобувачів на уроках трудового навчання здійснюється на основі **об'єктів проєктування**, а не опануванні окремих виробничих чи інших технологій. Перелік об'єктів проєктування й технологічної діяльності учнів є орієнтовним та може бути доповнений виробами відповідно до наявної матеріально-технічної бази, доступних ресурсів, матеріалів та особистих вподобань учнів.

Очікувані результати мають бути досягнуті на кінець навчального року, тому вчитель може планувати поетапне їхнє досягнення під час виконання окремих проєктів. Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проєкти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, із відповідним добором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Результатом проєктно-технологічної діяльності учнів має бути **проєкт** (спроєктований і виготовлений виріб чи надана послуга):

Розділ 1. Основи проєктування, матеріалознавства та технології обробки (основні проєкти): у 8 класі – 4-6 проєктів, 9 клас – 2 проєкти.

Розділ 2. Технологія побутової діяльності та самообслуговування (мініпроєкти): у 8 класі – 2 проєкти, 9 клас 1 – проєкт.

Учитель під час планування освітнього процесу самостійно планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для реалізації проєктів та засвоєння відповідних процесів з технології обробки матеріалів тощо.

Варто враховувати, що важливою складовою виконання учнівських проєктів є їхній публічний захист, на якому учні доносять інформацію про свою роботу (формування ідеї, процес виготовлення, апробація, удосконалення, важливість роботи, подальше застосування тощо) доступними для них засобами (презентація, графічні зображення, усне пояснення тощо).

За умов дистанційного або змішаного навчання головним критерієм добору навчального матеріалу для досягнення очікуваних результатів

навчання технологічної освітньої галузі є збереження здоров'я й безпеки всіх учасників освітнього процесу. Для збереження психічного й фізичного здоров'я учнів доцільними є творчі завдання з проєктування й виготовлення корисних і естетичних виробів, кулінарії, організації побуту (прибирання приміщень, догляд за особистими речами, кімнатними рослинами й тваринами, прибудинковою територією тощо). Учні повинні чітко розуміти для чого і для кого вони створюють освітні продукти.

Необхідно пам'ятати про соціалізацію: спрямовувати учнів на створення освітніх продуктів, які об'єднують, передбачають партнерську взаємодію, спілкування, взаємодопомогу, турботу про близьких. Це можуть бути спільні проєкти, благодійні ярмарки, челенджі тощо.

Для успішного самостійного опанування учнями технологічних операцій в індивідуальному темпі вчителю необхідно забезпечити їх якісним навчальним контентом: відеоматеріалами, інструкціями, технологічними картками або індивідуальними консультаціями.

Під час складання власних календарно-тематичних планів вчителю необхідно врахувати різні форми навчання: очне, змішане, дистанційне.

У 10-11-х класах Типовими освітніми програмами навчальний предмет «Технології» віднесено до вибірково-обов'язкових. Навчання здійснюється за програмою, затвердженою наказом МОН від 23.10.2017 №1407 [20].

Навчальна програма «Технології» (*рівень стандарту*) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів: «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматики і робототехніки», «Комп'ютерне проєктування», «Креслення».

На освоєння предмета заплановано 105 годин – 3 години на тиждень за два роки. Учні спільно з учителем обирають лише три модулі для вивчення впродовж навчального року (двох).

Можливі такі варіанти розподілу годин в 10-11 класах відповідно: 105+0; 0+105; 70+35; 35+70.

Навчальний модуль за своїм змістовим наповненням є логічно завершеним навчальним (творчим) **проєктом**, який учні виконують колективно або за іншою формою, визначеною учителем. Кількість годин на вивчення кожного з трьох обраних модулів учитель визначає

самостійно з урахуванням особливостей проєктної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Вивчення технологій в 10-11 класи *на профільному рівні* здійснюється за однією з профільних програм, що розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України, чи за програмами професійного навчання, затвердженими наказом МОН від 23.09.2010 №904 з використанням (за потреби) часу навчальної практики у 10 класі (6 годин на вивчення предмета) [10; 14; 19].

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе і за іншими професіями за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

У разі, коли кількість годин на опанування професії менша від передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф МОН. Змістове наповнення технологічного профілю також може складатися з декількох курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно, а їхні програми повинні мати відповідний гриф МОН. Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, які навчаються за будь-яким профілем.

Вивчення **курсу «Креслення»** можливе в 11 класі технологічного профілю (2 години на тиждень) за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 25.09.2018 №22.1/12-Г-906).

У 8-11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 08.11.2019 №22.1/12-Г-10550), а за наявної технічної можливості – за програмою курсу за вибором «Професійні проби» для учнів 8-11 класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм» (лист ІМЗО від 09.06.2020 №22.1/12-Г-346).

Вивчення предмета в 7-8-х класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу здійснюється за навчальною програмою «Креслення. 7-8 класи» (лист ІМЗО від 25.09.2018 №22.1/12-Г-904).

Вивчення предметів «Технології», «Трудове навчання» рекомендовано здійснювати в навчальних майстернях. Поділ класів при вивченні навчального предмета «Трудове навчання» на групи технічних і обслуговуючих видів праці відбувається за бажанням учнів та здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом МОН від 20.02.2002 №128: за наявності в класі більше, ніж 27 учнів, для міських шкіл та більше, ніж 25, – для сільських [16].

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 16.09.2022 №1/10848-22 «Щодо поділу на групи при вивченні навчального предмета «Технології» у 5 та 10-11 класах закладів загальної середньої освіти» навчальний предмет «Технології» є сучасною назвою предмета «Трудове навчання», тому Міністерство освіти і науки України рекомендує всі нормативні документи щодо врегулювання питань освітньої діяльності з предмета «Трудове навчання» застосовувати і до предмета «Технології», зокрема і норму щодо поділу класів на групи, передбачену наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 №128 [16].

У третьому розділі санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України 25 вересня 2020 року №2205, зазначено, що «приміщення навчальних майстерень повинні бути розраховані на 13-15 робочих місць, оснащені відповідним обладнанням, необхідним для використання технологій, передбачених навчальними програмами з трудового навчання, у тому числі холодильним, з урахуванням зросту учнів. Робочі місця повинні забезпечувати зручну робочу позу учнів та відповідати вимогам безпеки життєдіяльності». Санітарний регламент розміщено на офіційному вебсайті Верховної Ради України [17].

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних чи наступних класів; поділ на групи за рахунок варіативної складової навчального плану. Також згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Під час роботи в навчальній майстерні на кожному уроці потрібно звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних

прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Освіта в Україні під час війни проти росії зазнала великих втрат, і значний час уроки проводилися дистанційно та за змішаною формою в умовах, у яких учні не мали можливості використовувати необхідні знаряддя праці й засвоїти необхідні практичні вміння та навички. У результаті цього виникли **освітні втрати** – неможливість за нинішніх умов досягти очікуваних результатів навчання, визначених державними освітніми стандартами та навчальними програмами, а також **освітні розриви** – прогалини в знаннях, недостатньо сформовані способи діяльності, відставання в засвоєнні навчальних програм, що створюють серед учнів нерівність у доступі до якісної освіти та ускладнюють процес подальшого навчання.

З метою виявлення стану засвоєння здобувачами освіти чинних навчальних програм необхідно провести моніторинг їхніх навчальних досягнень з технологічної освіти з нового навчального року [18]. Предметом моніторингу має стати насамперед ядро знань Державного стандарту базової середньої освіти та способи проектно-технологічної діяльності.

Фундаментальними об'єктами навчального предмета «Технології», за яким здійснюється модульне структурування його складових, є способи проектно-технологічної діяльності та основи матеріалознавства, техніки і технологій. Відповідно до ядра знань технологічної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти можна укласти систему тестових завдань для проведення моніторингу рівня навчальних досягнень учнів.

У процесі здобуття технологічної освіти учні вже мають досвід і можуть залучатися до волонтерської діяльності, проєктування виробів для ЗСУ та виготовлення виробів для поліпшення добробуту в умовах війни.

У 2023-2024 роках проведення конкурсів підручників для 5-6 та 7 класів з навчального предмета «Технології» відновлено, що має сприяти засвоєнню ядра знань, визначеного Державним стандартом базової середньої освіти, скоротити освітні розриви в технологічній освітній галузі та забезпечити доступність здобувачам освіти до необхідного навчального контенту в разі забезпечення фінансування підручників з державного бюджету чи інших джерел [2; 3].

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

2. Електронні версії підручників для учнів 1-11 класів (2024-2025 н.р.). URL: <https://www.schoollife.org.ua/elektronni-versiyi-pidruchnyiv-dlya-uchniv-1-11-h-klasiv-2024-2025-n-r/> (дата звернення: 20.06.2024).

3. Електронні версії підручників. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://lib.imzo.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2024).

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII зі змінами 23.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

5. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

6. Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/> (дата звернення: 20.06.2024).

7. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

8. Методичні рекомендації МОН України для пілотних закладів загальної середньої освіти. Лист МОН України від 11.08.2023 №1/11938-23 щодо особливостей організації освітнього процесу у 7-9-х класах в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». URL: <https://znayshov.com/News/Details/metodychni-rekomendatsii-mon-ukrainy-dlia-pilotnykh-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 20.06.2024).

9. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» від 2 серпня 2024 р. №1093. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 03.08.2024).

10. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типових навчальних планів та Типових програм професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів» від 23.09.2010 №904. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/15048_15048 (дата звернення: 20.06.2024).

11. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти» від 19.02.2021 №235. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 20.06.2024).

12. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» від 07.06.2017 №804. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0804729-17#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

13. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Модельні навчальні програми для 5-9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 20.06.2024).

14. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Навчальні програми для 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 20.06.2024).

15. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Навчальні програми для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 20.06.2024).

16. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо поділу на групи при вивченні навчального предмета «Технології» у 5 та 10-11 класах закладів загальної середньої освіти» від 16.09.2022 №1/10848-22. URL: <https://virtualna-majsterna2.webnode.com.ua/l/list-mon-shchodo-podilu-klasu-na-grupi/> (дата звернення: 20.06.2024).

17. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року №2205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

18. Рекомендації МОН з надолуження освітніх втрат. URL: https://osvita.ua/school/89689/?fbclid=IwAR3GebFilR8S2QMmbERTvtwL3tqOwwj-LxYfxnnpnJ9Gai8X_NFNscFT6-o (дата звернення: 20.06.2024).

19. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня, наказ МОН від 20.04.2018 №408. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya-408> (дата звернення: 20.06.2024).

20. Типова освітня програма навчального предмета «Технології» (10-11 класи), затверджена наказом МОН від 23.10.2017 №1407. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/typovi-programu-2-11/Typova.osv.prohr.ZZSO-III.stupenya.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).

Руснак О.Я.,
завідувач науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ» ТА ПРЕДМЕТА
«ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» У 2024/2025 Н.Р.**

У 2024/2025 навчальному році в закладах загальної середньої освіти продовжується вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 5-6 класів та розпочинається навчання для учнів 7 класів за модельними навчальними програмами, у змісті яких реалізуються концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898 [1].

Програми створено відповідно до переліку модельних навчальних програм для 5-9 класів загальної середньої освіти, визначених у Типовій освітній програмі для базової школи. Наразі створено 5 модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та

добробут» для 5-6 класів. Вони рекомендовані Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795). Для 7-9 класів розроблено 4 модельні навчальні програми. Вони рекомендовані Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року №1001) [3].

Запропоновані модельні навчальні програми дещо різняться за структурою, змістом і розподілом тем.

Обравши модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти на 5 клас, учитель продовжує працювати за обраною програмою і в 6 класі. У 7 класі вчитель може працювати за модельною навчальною програмою тих же авторів або вибрати модельну програму інших авторів.

Наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти у програмі «Здоров'я, безпека та добробут» реалізується через відповідність очікуваних результатів вимогам Державного стандарту, врахування очікуваних результатів навчання, визначених у Типових програмах початкової школи.

У Державному стандарті початкової освіти закладається стратегічна мета соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, якою є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку. У Державному стандарті базової середньої освіти ця мета уточнюється й полягає в розвитку особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного й суспільного добробуту [2].

Метою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» як складника соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості, яка здатна до самоусвідомлення, гармонійної соціальної й міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту.

Для реалізації означеної мети виокремлені такі завдання інтегрованого курсу:

- ознайомлення учнів з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах, спрямованими на розвиток добробуту, безпеки і зміцнення здоров'я;

- формування вмінь прогнозування наслідків своїх дій для здоров'я, безпеки і добробуту;

- розвиток умінь відстоювання власних інтересів та інтересів інших осіб, протидії проявам тиску, неповаги і приниження;

- формування прихильності до безпечних і корисних практик поведінки, які зменшують ризики для життя і здоров'я або запобігають їм;

- розвиток навичок учнів, спрямованих на заохочення вести здоровий спосіб життя;

- навчання наданню необхідної допомоги собі та/або іншим особам для вирішення конфліктної ситуації;

- формування вміння вчитися без шкоди для здоров'я, відстежувати власний поступ;

- навчання діяти ефективно та самостійно для досягнення успіху та задоволення власних потреб і потреб інших осіб;

- формування у школярів підприємливості та етичної поведінки для поліпшення здоров'я, безпеки й добробуту власного та інших осіб [4].

Вивчаючи предмети та інтегровані курси, які входять до соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, школярі опанують такі вміння та навички:

- турбуються про особисте здоров'я та безпеку, уникають факторів ризику, реагують на фактори й діяльність, що становлять загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту;

- визначають альтернативи, прогнозують наслідки, приймають рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;

- усвідомлюють цінність та дотримуються здорового способу життя, аналізують та оцінюють наслідки й ризики для здоров'я і суспільства;

- виявляють підприємливість та поведуться етично для поліпшення здоров'я, безпеки й добробуту власного та інших осіб [4].

Відповідно до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти соціальна та здоров'язбережувальна галузь у

5-6 класах реалізується через обов'язковий інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут», оскільки модельні навчальні програми цього курсу орієнтовані на досягнення учнями обов'язкових результатів навчання освітньої галузі на адаптаційному циклі, визначених Державним стандартом, у повному обсязі. Водночас заклад освіти також може включити у навчальний план освітньої програми один із запропонованих Типовою освітньою програмою курсів морального спрямування: «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль у житті людини і суспільства» [5].

Тож можливі два варіанти реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі в освітній програмі закладу освіти для 5-6 класів:

- *перший варіант* – у навчальний план включається інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» (1,5 год. на тиждень);

- *другий варіант* – у навчальний план включається інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» (1 год. на тиждень) у поєднанні з одним із навчальних курсів: «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль у житті людини і суспільства» (0,5 год. на тиждень).

У 7-9 класах соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь реалізується через інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» і предмет «Підприємництво і фінансова грамотність», який вивчається у 8 і 9 класах.

Рекомендований розподіл годин тижневого навантаження є таким:

- *7 клас:* «Здоров'я, безпека та добробут» – 1,5 години;

- *8 клас:* «Здоров'я, безпека та добробут» – 1 година, «Підприємництво і фінансова грамотність» – 0,5 години;

- *9 клас:* «Здоров'я, безпека та добробут» – 0,5 години, «Підприємництво і фінансова грамотність» – 1 година.

На уроках необхідно створити середовище інтегрованого навчання, де діти розвивають навички, які стануть необхідними в житті. Тому в основу такого навчання має бути покладено діяльнісний підхід, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність. Освітній процес потрібно організувати в такий спосіб, щоб, крім знаходження інформації, учні могли б опрацювати її та використовувати в різних життєвих ситуаціях. Основою навчання має стати поєднання досвіду вдома та в школі; аналіз досвіду, знань та інтересів учнів [6].

Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням активних форм і методів навчання: роботи в парі та групах, евристичних бесід, ділових та рольових ігор, презентацій, навчальних дискусій, мозкових штурмів, круглих столів, конкурсів проєктів та дослідницьких робіт, навчальних тренінгів, кейс-методів, практичних групових й індивідуальних вправ, створення скрайбів та інфографік, моделювання певного виду діяльності або ситуацій, STEM-проєктів, написання бізнес-планів або програм, екскурсій, інтерв'ю, розробки концептуальних карт, аналізу життєвих ситуацій.

Під час викладу навчального матеріалу потрібно використовувати різні матеріали, які близькі сучасним дітям: відеоматеріали, мультфільми, притчі, вірші, ігри, документи/джерела, ситуації з життя тощо.

Систематичної уваги вчителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Необхідно постійно залучати батьків до спільного виконання завдань, спрямованих на моделювання здоров'язбережувальної компетентності дітей і навичок безпечної поведінки.

На кожному уроці «Здоров'я, безпека та добробут» учні/учениці формують нові навички, життєві компетенції, отримують поради щодо їхнього розвитку. Вироблення будь-яких навичок – це довготривалий процес. Тому бажано, щоб учитель ЗБД співпрацював з іншими вчителями-предметниками, а учні/учениці мали можливість відпрацьовувати навички і правила під час виконання вправ на інших уроках.

У Новій українській школі оцінюються освітні досягнення здобувачів освіти і в жодному разі не оцінюються самі учні. Нова українська школа має нову формулу оцінювання – **Знання, Уміння, Цінності**, – тому основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02 серпня 2024 р. №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [7].

Оцінювання має бути зорієнтованим на визначені Державним стандартом базової середньої освіти ключові компетентності та наскрізні вміння й передбачені навчальною програмою очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу [1].

Під час проведення підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів та курсів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі можна орієнтуватися на інструменти оцінювання, запропоновані авторами модельних навчальних програм. Підсумкове оцінювання за семестр здійснюють за групами результатів навчання, що передбачені Критеріями оцінювання за освітніми галузями (додаток 2) [7] з урахуванням різних форм і видів навчальної діяльності. Для формування висновків щодо рівня досягнення обов'язкових результатів навчання за семестр учитель/вчителька може запропонувати учнівству:

1) виконати комплексну підсумкову роботу, завдання якої дозволяють установити результати навчання за всіма групами результатів, визначеними в Критеріях оцінювання за освітніми галузями;

2) виконати окремі підсумкові роботи для кожної групи результатів, визначеної у Критеріях оцінювання за освітніми галузями.

Семестрові оцінки можуть коригуватися. Підсумкове оцінювання за рік не здійснюють. Річну оцінку виставляють на підставі загальних оцінок за I та II семестри або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих досягнень учня/учениці протягом року.

Річне оцінювання також може бути скоригованим [7].

Освітній процес вкотре зазнає змін. Сьогодні актуальним стає питання подолання освітніх втрат і розривів. Зверніть увагу, що для подолання освітніх втрат на рівні закладу освіти варто провести діагностувальні роботи, тестування з використанням ІКТ, щоб мати змогу вибудувати індивідуальні освітні траєкторії для учнів, які цього потребують [8].

Для якісного впровадження інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» рекомендуємо опрацювати матеріали:

- Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи [12];
- Нова українська школа: путівник для вчителя 5-6 класів [13];
- вправи НУШ за предметами [14];
- презентації модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти [15];
- Марафон освітніх програм НУШ 7-9 кл. Здоров'я, безпека та добробут. Інтегрований курс. 7-9 класи [16].

У 2024/2025 навчальному році вивчення **предмета «Основи здоров'я» у 8-9 класах** здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2022 року №698 [9].

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 №405, на вивчення предмета у 8-9 класах передбачена 1 година на тиждень, 35 годин на рік, з яких 4 години резервні.

Навчальна програма для кожного класу має 4 розділи:

1. Безпека і здоров'я людини.
2. Фізична складова здоров'я.
3. Психічна і духовна складові здоров'я.
4. Соціальна складова здоров'я.

Основним завданням предмета «Основи здоров'я» є розвиток самозарадності учнів через особисту та культурну ідентифікацію, активну громадянську позицію, підприємництво, відповідальність за навколишнє середовище, добробут і стабільність у майбутньому, а також через розуміння критеріїв життя крізь призму фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку [9].

Результатом навчання має бути розвиток здоров'язбережувальних компетентностей учнів, зокрема збільшення обсягу знань щодо збереження життя та зміцнення здоров'я, поглиблення навичок і вмінь (зокрема, прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за своє життя і здоров'я.

Виокремлення в навчальних програмах таких інтегрованих змістових ліній, як «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

Наскрізні лінії необхідно враховувати при формуванні освітнього середовища, оскільки вони є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей навчальних предметів і сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання на практиці.

Невід'ємними складовими всіх наскрізних ліній є життєві навички, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я» і сприяють соціальному, психічному і духовному здоров'ю.

Доцільними на уроках «Основи здоров'я» будуть завдання на проведення власних спостережень, розв'язування проблем з повсякденного життя, проведення інтерв'ю, опитувань, експериментів.

На сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній на уроках «Основи здоров'я» [10].

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом МОН від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (чинні для 8-9 класів) [11].

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, дотримання правил поведінки учнів у життєвих ситуаціях, сформованість умінь та навичок. Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання. Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не стільки на базові знання учнів, як на вміння застосовувати їх.

Оцінка з основ здоров'я має бути інструментом підтримки й заохочення на досягнення позитивних змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці. Тому необхідно позитивно оцінювати кожний крок учня (учениці), спрямований на:

- підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я;
- набуття умінь і навичок, що сприяють підвищенню рівня фізичної, соціальної, духовної та психічної складових здоров'я;
- позитивне ставлення до здоров'я і дотримання правил здорового і безпечного способу життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi> (дата звернення: 04.06.2024).

2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 03.06.2024).

3. Наказ МОН від 16.08.2023 №1001 «Про надання грифа “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України” модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти».

4. Модельна навчальна програма «Здоров’я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Шиян О.І., Дяків В.Г., Седоченко А.Б., Страшко С.В.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Sotsial.zdorovyazberezhu.osv.haluz-5-6-l/Zdorov.bezp.ta.dobrob.5-6-kl.Shyyan.ta.in.14.07.pdf> (дата звернення: 04.06.2024).

5. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf> (дата звернення: 03.06.2024).

6. Освітній проєкт «На урок». URL: <https://naurok.com.ua/post/15-priyomiv-dlya-realizaci-diyalnisnogo-pidhodu-do-navchannya-uchniv-5-h-klasiv-nush> (дата звернення: 04.06.2024).

7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 серпня 2024 р. №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 12.08.2024).

8. Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання» (протокол №122 від 03.06.2023). URL: https://drive.google.com/file/d/1uAwYQ4Sswlt8dinYe5KEvM-0_ObvMPEV/view (дата звернення: 03.06.2024).

9. Основи здоров’я. 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.osnovy.zdorovia-6-9.pdf> (дата звернення: 03.06.2024).

10. Методичні рекомендації щодо вивчення змісту навчального предмета «Основи здоров’я» в 7-9 класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р. URL: <http://surl.li/cnprt> (дата звернення: 03.06.2024).

11. Наказ МОН від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13#Text> (дата звернення: 04.06.2024)

12. Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=1559956736 (дата звернення: 04.06.2024).

13. Нова українська школа: путівник для вчителя 5-6 класів. URL: <https://bnd.gnedu.vn.ua/wp-content/uploads/> (дата звернення: 04.06.2024).

14. Вправи НУШ за предметами. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox> (дата звернення: 04.06.2024).

15. Презентації модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/prezentatsii-model-nykh-navchal-nykh-prohram-dlia-5-6-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/> (дата звернення: 04.06.2024).

16. Марафон освітніх програм НУШ 7-9 кл. Здоров'я, безпека та добробут. Інтегрований курс. 7-9 класи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mabb-vOzqS0> (дата звернення: 04.06.2024).

Юзькова В.Д.,
доцент кафедри методики викладання
природничо-математичних дисциплін
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат хімічних наук

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД УПРОВАДЖЕННЯ STEM- ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗЗСО ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

Актуальність

Для повоєнної відбудови України як країни наукоємних, інноваційних, високотехнологічних галузей промисловості та сталого розвитку необхідна молодь, яка зможе поєднати науково-інженерні

підходи й застосування цифрових технологій у різних сферах господарства зі стратегіями відновлення та збереження довкілля.

Таку молодь може підготувати лише система освіти, яка ефективно і швидко адаптується до змін та акцентується на формуванні компетентностей (а не лише сукупності знань та умінь), які розвиваються, зокрема, під час їхнього творчого застосування до вирішення комплексних міждисциплінарних ситуацій та в умовах пропедевтики профорієнтації, починаючи з адаптаційного циклу базової середньої освіти.

Освітнє середовище закладу загальної середньої освіти, яке сприятиме вихованню такої молоді, може бути створене шляхом інвестиції спільних зусиль, часу та коштів у розвиток STEM-освіти.

Природничо-математична освіта (STEM-освіта) – цілісна система природничої і математичної освітніх галузей, метою якої є розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням **трандисциплінарного підходу** до навчання, що базується на практичному застосуванні **наукових (S** озн. «science» – «наука»), **математичних (M** озн. «math» – «математика»), **технічних (T** озн. «technology» – «технології») та **інженерних знань (E** озн. «engineering» – «інженерія») для розв’язання **практичних проблем** для подальшого використання цих знань і вмінь у професійній діяльності [4].

Слід відзначити, що хоча STEM-освіта насамперед стосується предметів природничої, математичної, технологічної та інформатичної освітніх галузей, проте в освітньому процесі з навчальних предметів та курсів, що належать до інших освітніх галузей, також рекомендується застосовувати елементи (методичні прийоми) STEM-освіти. Напрями освіти похідні від STEM (STEAM, STREAM, E-STEM тощо) відкривають можливості для цілісного (інтегрованого) розвитку всіх ключових компетентностей, якими має володіти здобувач освіти [9, с. 644].

Нормативно-правова база

Розвиток STEM-освіти в закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році здійснюється відповідно до:

- Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про інноваційну діяльність»;
- Державних стандартів початкової та базової середньої освіти;
- Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року;

- Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) від 05.08.2020 №960-р;
- Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року від 13.01.2021 №131-р;
- Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності;
- наказу МОН України від 16.10.2019 №1303 «Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування»;
- наказу МОН України від 29.04.2020 №574 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій» та інших законодавчих актів;
- Концепції розвитку цифрових компетентностей, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 №167-р, та плану заходів з її реалізації.

Моделі, методи та напрями впровадження STEM-освіти у ЗЗСО

STEM-освіта в закладах загальної середньої освіти може впроваджуватися відповідно до однієї з трьох моделей, які умовно назвемо «однопредметна», «наскрізна» та «комплексна»:

- **однопредметна** – введення в освітню програму окремого курсу «STEM» (відповідно до модельних навчальних програм для 5-6 класів та 7-9 класів) та/або «Робототехніка»;
- **наскрізна** – використання підходів, методів, прийомів STEM-освіти в рамках усіх предметів у поєднанні з позакласною та/або гуртковою роботою за STEM-напрямами;
- **комплексна** – включення окремого курсу «STEM» («Робототехніка») у поєднанні зі становленням STEM як інтегруючої основи освітнього процесу в ЗЗСО, що полягає в оновленні змісту, технологій, форм навчання тощо.

Міжгалузевий курс STEM

Метою вивчення міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM. 5-6 класи» за відповідною МНП [6] (1 год. на тиждень) є інтегроване вивчення природничої, математичної, технологічної, інформатичної, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей та рання профорієнтація здобувачів освіти, зокрема у сферу STEM-професій, через теоретичне та практичне ознайомлення з діяльністю, що стосується кожної із 5 сфер діяльності людини: «людина-людина», «людина-природа», «людина-образ», «людина-знак», «людина-техніка». Курс включає 5 модулів упродовж року, кожен з яких присвячений одному

типу професій. Вивчення кожного модуля супроводжується реалізацією групового STEM-проєкту. Теми проєктів заплановані так, що їхній зміст певним чином пов'язаний з іншими предметами, які учні вивчають приблизно в той самий часовий проміжок. Проєкти, заплановані в курсі, не вимагають наявності специфічного обладнання. Для їхнього втілення в життя достатньо скористатися підручними засобами, матеріалами та віртуальними середовищами (Tinkercad, Blender тощо).

Завданнями курсу є формування у здобувачів освіти когнітивних навичок, навичок обробки інформації, інженерного, технічного, алгоритмічного та критичного мислення, науково-дослідницьких навичок, креативності, комунікативних навичок; цілісного уявлення про світ; здобуття досвіду в мейкерстві, моделюванні, конструюванні, винахідництві та програмуванні.

У якості навчально-методичних матеріалів автори курсу пропонують деякі матеріали, розміщені на сайті «STEM на Дніпрі» у відповідному розділі, а саме:

- зошит-конспект учня «STEM lab» для 5 та 6 класу;
- календарне планування на 5 та 6 класи;
- методичні рекомендації щодо особливостей викладання курсу (на прикладі 2022/2023 н.р.).

Оцінювання навчальних досягнень учнів під час вивчення курсу STEM відбувається відповідно до методичних рекомендацій, затверджених наказом МОН України №298 від 01.04.2022 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».

Рекомендується, щоб кожен(а) учень(учениця) упродовж вивчення інтегрованого курсу виконував(ла) різні види діяльності в рамках проєктної роботи у змінних групах. Для того, щоб учитель міг модерувати цей процес, можна ставити відмітки в таблицю:

Тема проєкту						
№	Прізвище, ім'я учня (учениці)	Виокремлює проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів	Створює інформаційний продукт	Пошук і аналіз інформації	Проектує та виготовляє вироби	Робота в команді

Для оцінювання проєкту можна скористатися технологічною карткою проєкту, наведеною в розділі «Як організувати роботу над STEM-проєктом?»

Проходять апробацію 2 модельні навчальні програми STEM для учнів 7-9 класів: за авторством Батурліної О.В. (2 год. на тиждень) та програма, розроблена Інститутом педагогіки НАПНУ за авторством Засекіної Т.М., Коршунової О.В., Василяшко І.П. (1-2 год. на тиждень). Зміст курсу покликаний підсилити вивчення предметів природничої, інформатичної, математичної та технологічної галузей, зокрема направлений на формування в учнів наукового стилю мислення та обґрунтування необхідності/доцільності комплексних рішень поставлених задач. Курс за програмою Засекіної Т.М. та ін. буде підтримано електронним посібником «STEMCONNECT» [5].

Також апробацію в пілотних закладах освіти проходить модельна навчальна програма «Робототехніка. 7-9 класи» (авт. Сокол І.М., Ченцов О.М.).

ЗЗСО можуть на основі модельних навчальної програми (МНП) розробляти навчальні програми зі STEM-інтегрованих курсів, що мають містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж передбачено Державним стандартом та/або відповідною МНП. Такі навчальні програми затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

Методи, рекомендовані для STEM-навчання

На початковому рівні освіти рекомендовано застосовувати [5] **проблемне навчання**, спрямоване на вирішення завдань реального життя. Таке навчання реалізується через наступні етапи: визначення проблеми (формулюється проблема, гіпотеза, мета, завдання, що вимагають вирішення); збору інформації (аналіз даних та фактів); генерації альтернативних рішень (учні пропонують різні варіанти рішень для розв'язання проблеми); аналізу та оцінки рішень (обговорення різних варіантів рішення, їхніх переваг та недоліків); реалізації рішення (втілення вибраного варіанту рішення та оцінка його результату); рефлексії (оцінка успішності вирішення проблеми, висновки).

На базовому та профільному рівнях, окрім проблемного навчання, доцільним є також **проєктно-орієнтоване навчання** та **інженерне проєктування** (моделювання продуктів).

Напрями впровадження STEM-освіти у ЗЗСО:

- **STEM-проєкти** – міжгалузеві чи міжпредметні (об'єднують не менше 3-х STEM-дисциплін) коротко- та довгострокові проєкти, для

консолідованого планування та втілення яких в освітній процес бажано (проте не обов'язково) об'єднатися кільком педагогам різних фахів та організувати роботу учнів над проєктами на уроках з різних предметів (інтегрованих курсів);

- **STEM-уроки** – інтегровані уроки, під час яких основну частину заняття учні працюють (зазвичай, у групах) над виконанням міжпредметного інженерно-технічного, дослідницько-пошукового завдання або мініпроєкту, здобуваючи знання через практичну діяльність (передбачається створення певного «продукту»), а вчитель виступає в ролі модератора, ментора тощо. На таких заняттях учні матимуть можливість вивчати предмети шляхом експериментів і практичних завдань, спостерігати, досліджувати та робити висновки з отриманих результатів. STEM-уроки мають нетрадиційну, гнучку, варіативну структуру організації навчальної діяльності та орієнтовані на створення реального продукту [5];

- **мейкерство** – створення з різних матеріалів (паперу, пластиліну, дерева, пластику, конструкторів Lego тощо) різноманітних аплікацій, лепбуків, моделей, конструкцій, пристроїв тощо;

- **3D-моделювання та 3D-друк** – створення цифрових моделей об'ємних об'єктів (математичних фігур; природних об'єктів, що вивчаються на уроках природничих дисциплін; ужиткових предметів різних історичних епох тощо) та їхній друк за допомогою 3D-принтера;

- **освітня робототехніка, інтернет речей та мехатроніка** – впровадження предмета «Робототехніка» та/або гуртків з основ робототехніки; конструювання та програмування роботів, розумних будинків, розумних теплиць, метеостанцій, систем автоматичного поливу тощо засобами наборів Lego, Make-block, Arduino, Micro:Bit, Tetrrix, Vex та ін.; моделювання виробничих процесів за допомогою мехатронних систем; конструювання дронів та управління ними;

- **цифрові лабораторії та метеостанції** – планування та здійснення експериментів (досліджень), реалізація проєктів на уроках з дисциплін природничої освітньої галузі засобами цифрових лабораторних комплексів;

- **віртуальна (VR) та доповнена реальність (AR)** – використання мобільних додатків для проведення природничих експериментів у VR або AR; застосування VR та AR для ознайомлення та роботи з віртуальними об'ємними об'єктами на уроках з різних предметів [7];

створення 3D-голограм та саморобних проєкторів для їхнього перегляду; виготовлення окулярів VR з картону тощо;

- **веб- та геймдизайн, мультиплікація** – моделювання засобами комп'ютерної графіки (напр., у середовищі Minecraft Education Edition), створення мультфільмів тощо;

- **заходи в рамках партнерства з батьками учнів, ЗВО, ІППО, ДОН, позашкільними закладами.**

Слід відзначити, що жоден із зазначених напрямів не існує в чистому вигляді, а певним чином пов'язаний з іншими. «STEM-проєктний» та «STEM-урочний» напрями є, на думку автора методичних рекомендацій, найбільш вдалим для початку впровадження STEM у освітній процес ЗЗСО, оскільки вони не вимагають від учителя специфічних знань та вмінь (наприклад, програмування чи робототехніки), не потребують обов'язкової наявності STEM-лабораторії та посилять співпрацю між вчителями різних предметів, що спрятиме більш цілісному баченню педагогами освітнього процесу.

З порадами щодо підготовки та проведення STEM-уроку можна ознайомитися в минулорічних методичних рекомендаціях [11].

Розробки STEM-уроків для учнів різного віку можна знайти, наприклад, на сайті Всеукраїнського конкурсу «Кращий гендерно-чутливий STEM-урок» у вкладках *Кращі STEM-уроки* та *STEM-майстерня*.

ЕcoSTEM як виклик часу [10]

Поява енвайронметологічних компетентностей поряд із природничо-науковими у проєкті рамкового документу PISA з природничо-наукової грамотності на 2025 [1] рік сигналізує про посилення уваги до екологічного компоненту природничо-наукової картини світу. Сучасні енвайронментологічні рішення, тобто рішення пов'язані із захистом довкілля, навряд чи можливі без високотехнологічних науково-інженерних підходів, а нові мехатронні системи, інженерні споруди та промислові об'єкти мають моделюватися та конструюватися з урахуванням принципів та цілей сталого розвитку, тому набуває актуальності посилення екологічної складової STEM-освіти, переважно шляхом проєктно-орієнтованого підходу.

Можливу тематику ЕcoSTEM-проєктів можна умовно розділити на дві категорії: інженерно-мейкерські проєкти та пошуково-дослідницькі проєкти.

Інженерно-мейкерські проєкти можуть стосуватися наступних проблем:

1. *Ресурсозбереження* (зменшення екологічного сліду):

- проєкти з підвищення енергоефективності;
- проєкти з переробки сміття;
- розробка моделей старовинних і сучасних екобудиночків з природніх матеріалів.

2. *Розумні пристрої для аграрної галузі:*

- проєкти побудови розумних теплиць з системою датчиків та виконавчих механізмів, що регулюють інтенсивність освітлення, температуру, полив, контролюють кислотність, склад ґрунту та сигналізують про потребу у внесенні добрив;
- проєкти автоматизованих систем поливу рослин, годівничок для тварин, інкубаторів, систем гідропоніки, аквапоніки та аеропоніки тощо;
- конструювання та застосування робототехнічних систем (зокрема дронів) у сільському господарстві.

3. *Інженерні рішення для спостереження за погодою:*

- конструювання розумних метеостанцій;
- виготовлення саморобних термометрів, барометрів, анемометрів та дослідження й прогнозування погоди за їхньою допомогою;

4. *Створення штучних екосистем та спостереження за ними;* дослідження впливу абіотичних факторів на їхнє функціонування; створення квіткових годинників, квітників; розробка плану озеленення класної кімнати.

5. *Виготовлення моделей екосистем* (у тому числі 3Д-моделювання у відповідних програмних середовищах та їхній друк на 3Д-принтері) з природніх та вторинних матеріалів.

Пошуково-дослідницькі проєкти:

1. *Дослідження складу харчових продуктів, води, ґрунту, повітря* за допомогою хімічних та інструментальних методів аналізу:

- використання якісних реакцій на різні неорганічні та органічні речовини;
- титрометричні методи аналізу (для визначення вмісту кислот, твердості води, солоності води, вмісту сірководню в мінеральних водах тощо);
- кондуктометрія для приблизного визначення вмісту солей у воді (твердості прісної та солоності морської води);

- визначення рН за допомогою рН-метра та кислотно-основних індикаторів (зокрема приготованих з природних рослинних барвників);
- вимірювання вмісту нітратів за допомогою нітратоміра;
- визначення постійної та тимчасової твердості води за кількістю мила, необхідною для утворення піни.

2. Дослідження впливу факторів навколишнього середовища на ріст і розвиток рослин, швидкість фотосинтезу

Дослідження впливу освітлення (з вимірюванням його інтенсивності), частоти звуку, температури, інтенсивності та частоти поливу на швидкість росту рослин (швидкість фотосинтезу) із подальшою статистичною обробкою результатів.

Зокрема, дослідження залежності швидкості фотосинтезу від освітлення, температури за допомогою підрахунку кількості бульбашок. Для вимірювання деяких цих параметрів можна застосувати датчики мобільного телефону.

3. *Індивідуальні та групові дослідження видового різноманіття флори та фауни природних екосистем* за допомогою платформ і відповідних мобільних застосунків для ідентифікації рослин (за листям, плодами, квітами), комах (за зовнішнім виглядом), птахів (за фенотипом чи співом) (PlantNet, Picture this, iNaturalist тощо).

4. *Дослідження чисел Фібоначчі та золотого перерізу* в природних об'єктах, моделювання таких об'єктів.

Як організувати роботу над STEM-проєктом?

STEM-проєкт має відповідати певним **принципам (ознакам)**:

- трансдисциплінарність (міжпредметність),
- науковість (використання наукових методів під час досліджень та обробки результатів),
- практична спрямованість (орієнтація на практичну цінність результатів),
- узгодженість теми з навчальними програмами,
- наявність простору для творчості (немає однозначного вирішення),
- безпечність (мінімальні ризики),
- небанальність (проєкт має бути новим та цікавим для учнів),
- наявність продукту проєкту (матеріальна чи віртуальна модель, виріб, пристрій, лепбук, аплікація, мультфільм, конструкція апарату для експерименту тощо).

Роботу учнів над проектом рекомендуємо організувати відповідно до **моделі 7П** (традиційна модель 5П [12] дещо видозмінена, зокрема додано етапи «Перевірки» та «Пропозицій щодо вдосконалення», які важливі для формування в учнів основ наукового мислення):

1. Проблема (визначення проблеми, яку варто дослідити; мети проекту).
2. Пошук (робота з літературою, онлайн-ресурсами) та обговорення в групі.
3. Планування (вибір оптимального рішення проблеми та визначення шляху його втілення в життя).
4. Практична діяльність (виготовлення продукту).
5. Перевірка (чи працює, як було задумано; чи відповідає результат проекту поставленій проблемі).
6. Презентація проекту (пояснення проведеного дослідження).
7. Пропозиції (висловлення пропозицій щодо вдосконалення).

Для оцінювання STEM-проекту можна скористатися орієнтовною технологічною карткою оцінювання або розробити на її основі свою:

Критерій	Початковий рівень	Достатній рівень	Високий рівень
<i>Формулювання мети, завдань, гіпотези</i>	Разом з педагогом формулює мету, завдання, гіпотезу дослідження	За часткової підтримки педагога формулює мету завдання, гіпотезу	Самостійно формулює мету завдання, гіпотезу дослідження
<i>Пошук та опрацювання інформації</i>	Частково опрацьовано недостатню кількість ресурсів	Частково опрацьовано достатньо ресурсів або якісно опрацьовано недостатню кількість ресурсів	Якісно опрацьовано достатню кількість ресурсів
<i>Планування</i>	План частково відповідає меті	План переважно відповідає меті	План повністю відповідає меті

Якість проведення експерименту (виготовлення продукту та його апробація)	Експеримент проведено (продукт виготовлено) з видимими порушеннями	Частково порушені вимоги до проведення експерименту (недоцільне обрання матеріалів, технічних засобів для створення продукту або неякісна перевірка його функціонування)	Експеримент проведено відповідно до вимог (продукт виготовлено достатньо доцільними засобами, методами з доцільних матеріалів та перевірено його функціональність)
Представлення результатів дослідження	Результати представлені не повністю; не обґрунтовані	Результати представлені, але не обґрунтовані	Логічне, послідовне висвітлення результатів, що забезпечує цілісне уявлення про проєкт
Оцінювання власних результатів дослідження. Пропозиції щодо вдосконалення	Визначає досягнуті результати, але не пропонує ніяких удосконалень	Усвідомлює недоліки роботи та досягнуті результати; пропонує вдосконалення, але вони не дуже доцільні	Коректно оцінює результати проєкту, виокремлюючи та аргументуючи переваги та недоліки, пропонує та обґрунтовує доцільні вдосконалення (перспективи подальшої роботи)

Онлайн-ресурси для пошуку STEM-ідей

Ідеї для STEM-проєктів та розробки STEM-уроків можна знайти на наступних онлайн-ресурсах:

- Українськомовні ресурси:

1. Віртуальний STEM-центр Малої академії наук України – у розділі *Дослідницькі роботи* можна обрати предмет та знайти відповідні розробки занять, проєктів, практичних робіт і т.д. Для кожної розробки зазначено необхідне обладнання (від підручних матеріалів та смартфона до високопрофесійного наукового обладнання).

2. 10 активностей для STEAM-занять. Практичний досвід; розробки занять – розробки, презентації, відео занять STEAM_AR club Penguin «Наука навколо нас» на базі кафедри фізики кристалів фізичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна.

3. Електронні збірники, у яких можна знайти розробки STEM-уроків, проєктів та різноманітних івентів, запропоновані педагогами з різних куточків України:

- збірник матеріалів зимової дистанційної сесії «STEM-школа – 2020»

- збірник матеріалів «STEM-школа – 2021»

- збірник матеріалів «STEM-школа – 2022»

- збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2020»

- збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2021»

- анотований каталог «STEM-освіта: проблеми та перспективи»

● **Англомовні ресурси:**

1. Scientix – онлайн-платформа, що містить розробки STEM-уроків, проєктів, заходів; методичні й дидактичні матеріали з природничих та інших дисциплін (вкладка *Ресурси*); а також інформує європейську освітянську спільноту про інноваційні освітні конкурси: Європейський STEM-тиждень (STEM Discovery Week) і STEM Ahead Competition.

2. Портал GoLab – портал містить найбільшу колекцію онлайн-лабораторій та випробувальних інтерактивних додатків (більшість англійською мовою, деякі українською.)

3. Phet – платформа інтерактивних природничих симуляцій.

4. TryEngineering – на сайті представлено плани STEAM-уроків.

5. Teach engineering – ідеї для STEAM-проєктів та інженерних активностей для старшокласників.

6. Steamexperiments.com – англомовний ресурс з цікавими ідеями STEM- досліджень, проєктів, заходів.

7. Science Buddies – розробки STEM-занять.

8. STEM-library – розробки STEM-занять з різних предметів.

9. NASA Science Space Place – розробки різноманітних STEM-активностей, ігор, ідей для мейкерства, відеоматеріали і т.д.

10. Science in School – сайт з розробками STEM-досліджень, проєктів для учнів різного віку

11. Biointeractive – розробки STEM-досліджень на основі біології та екології.

STEM-простір

Важливу роль у забезпеченні успішного впровадження елементів STEM в освітній процес відіграє **STEM-простір** (STEM-середовище), що включає відповідне обладнання, посібники та методичний супровід фахівців. Основою **STEM-простору** може стати STEM-лабораторія.

STEM-лабораторія – навчальний кабінет або приміщення закладу освіти, оснащене сучасними засобами навчання та обладнанням, для залучення здобувачів освіти до дослідницької, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності (реалізації проєктів) відповідно до стандартів освіти, освітніх програм.

У STEM-лабораторії бажано мати наступне обладнання: 3D-принтер, 3D-сканер, 3D-ручки, цифровий фрезерувальний верстат, токарний та лазерний верстати з числовим програмним управлінням і витратними матеріалами, програмовані електронні модулі, навчальні роботи, фото/відеостудію, мехатронні системи/станції, комплекти для моделювання, тренувальні поля для занять з робототехніки, вишивальну машину (машину для в'язання) з комп'ютерним управлінням, окуляри (шолом) віртуальної реальності, додаткові засоби навчання та обладнання для проведення фізичних і хімічних дослідів та здійснення проєктної діяльності [8].

У STEM-лабораторії можна облаштувати окремі куточки (зони), наприклад:

- Куточок робототехніки – поле для занять робототехнікою, полиці з роботами та деталями для них.

- Куточок мейкерства – конструктори, мехатронні станції, приладдя для моделювання та інженерії.

- Фото/відеостудія – хромакей (зелений екран), обладнання для звуко- та відеозапису.

- Науково-дослідницький куточок – хімічне, біологічне, фізичне обладнання або міжпредметний цифровий вимірювальний комплекс.

- Інфомедійний куточок – навчальна література, ламінатор, багатофункціональний пристрій, кольоровий принтер.

У закладах освіти також можна створювати **мейкерські STEM-простори**, де здобувачі освіти зможуть у вільний час займатися

технічним конструюванням, інженерною справою, моделюванням, дизайном, дослідженнями тощо.

Освітнє STEM-середовище школи може також включати **пришкільну ділянку** для проведення ботанічних, астрономічних і метеорологічних спостережень, дослідів тощо.

Профорієнтація у сферу STEM-професій

Однією з цілей STEM-освіти у ЗЗСО є профорієнтація здобувачів освіти у сферу STEM-професій. Інформацію щодо профорієнтації (у сферу STEM і не тільки) можна знайти на наступних ресурсах:

- сайт Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». Тут можна пройти профорієнтаційне тестування з отриманням сертифіката, безкоштовно отримати професійну консультацію кар'єрного радника, пройти мультимедійні курси про тренди ринку праці в Україні та світі;

- експертна платформа Career Hub, де можна ознайомитися з Гайдом перспективних професій «На кого вчитись після школи»; посібником для освітян «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації», ключовими трендами роботи майбутнього та різними буклетами з картами професій, до кожного з яких є методичні матеріали для занять;

- з порадами про вибір професійної траєкторії можна ознайомитися в подкасті «Наукові теревені» у рамках проєкту «#CVIDOMI: відбудувати країну»;

- англomовний ресурс – сайт <https://tryengineering.org/uk/>, на якому в розділі *Студентам/Поля STEM* можна дізнатися про те, чим конкретно займаються різні STEM-фахівці: агроінженери, біомедичні інженери, хіміки-інженери, фахівці в галузі комп'ютерної інженерії і т.д. Така інформація може бути корисною для учнів, які розглядають можливість майбутнього у STEM-сфері, але не мають уявлення про те, чим займаються STEM-фахівці і за яким фахом потрібно вчитися, щоб здобути відповідну професію;

- сайт проєкту «Дівчата STEM», на якому можна знайти матеріали, покликані привернути увагу дівчат (і не тільки) до обрання STEM-професій. Зокрема, у розділі *Круті ресурси/корисні матеріали* є гайди сучасних STEM-професій на основі науки, технологій, математики та інженерії з коротким оглядом діяльності фахівця кожного фаху. Фейсбук-сторінка проєкту – <https://www.facebook.com/divchataSTEM/>.

Всеукраїнські заходи, до яких може долучитися або організувати заклад освіти

- Всеукраїнський захід «Ми розвиваємо STEM» – долучення до бази закладів, що розвивають STEM.

- Всеукраїнський STEM-тиждень *у квітні* (інформація про строки та умови проведення STEM-тижня – 2025 з'явиться на початку весни на сайті ІМЗО).

- Інженерний тиждень – 2025 *у січні*.

- Всеукраїнське змагання з моделювання розумних пристроїв «STEAM HOUSE» (*квітень-листопад*).

- Наукові пікніки, Дні науки <http://dni-nauky.in.ua/> (*третя субота травня*).

- Фестивалі з мейкерства, науково-технічної творчості.

- STEM-квести – інтелектуальні змагання, що охоплюють набір проблемних завдань з елементами рольової гри.

- Хакатони, під час яких команди працюють над розв'язанням певного проблемного питання та представляють результат журі.

Важливо долучати до участі у STEM-заходах дітей, які перебувають на інклюзивній формі навчання, надаючи їм необхідну підтримку. Організатори деяких заходів, наприклад Інженерного тижня, надають окремі комплекти інструктивних матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами.

STEM-вчитель: підвищення кваліфікації та презентація досвіду

STEM-вчитель – умотивований вчитель, який викладає предмети STEM, спираючись на інтеграційну взаємодію з усіма навчальними компонентами, всебічно розвинена творча особистість, яка володіє знаннями, уміннями, навичками з теорії предмета й технологій навчання, обізнана у сфері ІКТ, готова до здійснення науково-дослідницької діяльності, здатна критично переосмислювати свій досвід у світлі сучасної науки [3].

Щорічні всеукраїнські заходи для підвищення кваліфікації педагогів зі STEM-освіти та представлення власного досвіду та напрацювань:

- соціальний освітній проєкт «WEB-STEM-школа» (літня сесія у *серпні* та зимова сесія у *лютому*). Контент сесій розміщується на освітній платформі «Якість освіти», сертифікати видаються через цифровий ресурс «Єдина атестаційна система»;

- Всеукраїнські педагогічні STEM-майстерні в рамках Всеукраїнського фестивалю STEM-весна;

□ Всеукраїнський конкурс «Кращий гендерночутливий STEM-урок» (*листопад-грудень*);

□ Всеукраїнський захід «Краща STEM-публікація» (*березень-серпень*);

□ Фестиваль конкурсних проєктів «Наука на сцені»;

□ Всеукраїнська конференція з міжнародною участю «Нова українська школа: від теорії до практики», у рамках якої з 2024 р. започатковується напрям «STEM у НУШ» (*30 жовтня 2025 року, Чернівці*);

□ Міжнародна науково-практична конференція «STEAM-освіта: стан упровадження та перспективи розвитку» (*листопад*);

□ Всеукраїнська онлайн-конференція «STEM – світ інноваційних можливостей» (*квітень*);

□ Всеукраїнська конференція «Освітня робототехніка» (*квітень*);

□ Міжнародна конференція «STEAM-освіта: від теорії до практики» (*червень*);

□ заходи в рамках фестивалю «STEM-весна» (план заходів у Чернівецькій області буде укладено *до 01.03.2025*).

Професійні фейсбук-спільноти STEM-педагогів для співпраці з колегами, блоги, інформаційні ресурси:

- фейсбук-сторінка та сайт відділу STEM-освіти ДНУ ІМЗО – анонси всеукраїнських та регіональних STEM-подій, досвід упровадження в закладах освіти, корисні STEM-ресурси, розробки тощо;

- блог Ірини Пахомової <https://educationpakhomova.blogspot.com/> – багато корисної інформації та матеріалів щодо STEM-освіти, змішаного навчання, онлайн-інструментів та освітнього процесу з фізики. У телеграмі – канал Pakhomova_Education;

- фейсбук-сторінка та сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (вкладка *STEM-освіта*);

- Майстерня STEM-LAB НУШ – науково-методична підтримка програм міжгалузевого курсу STEM: повідомлення про семінари, вебінари, STEM-школи тощо;

- Дівчата STEM – сторінка для об'єднання дівчат і жінок, які працюють, навчаються та зацікавлені у STEM-галузі (анонси заходів, конкурсів тощо);

- STEM on the river Dnipro – регіональний досвід упровадження STEM у Дніпропетровській області, анонси подій;

- ВСЕ PRO STEM – регіональний досвід упровадження STEM у Київській області, дописи про корисні онлайн-ресурси для STEM-освіти;
- STEM-освіта в Україні – все про STEM – огляди онлайн-ресурсів, штучного інтелекту та цифрових технологій в освіті.

Партнерство у впровадженні STEM

Для успішного впровадження STEM у освітній процес ЗЗСО важливо організувати партнерство з:

- Комунальним закладом «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» для навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації, що включають STEM-тематику, та за програмами відповідних спецкурсів; консультування з фахівцями інституту; одержання актуальної інформації про регіональні та всеукраїнські STEM-освітні події тощо [2, с. 6-7];

- позашкільними закладами (обласним та міським центрами науково-технічної творчості учнівської молоді, обласним та міським центрами еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді) для проведення спільних заходів та залучення учнів до івентів, що проводяться позашкільними закладами;

- закладами вищої освіти: Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича, Буковинським державним медичним університетом;

- батьками учнів – батьки, які працюють у сфері STEM-професій, можуть проводити профорієнтаційні зустрічі та майстер-класи з учнями; допомагати в організації і проведенні STEM-уроків і заходів; допомагати дітям у реалізації STEM-проектів (або навіть керувати STEM-проектами); долучатися до організації STEM-фестивалів тощо;

- Буковинською малою академією наук та Малою академією наук України (віртуальний STEM-центр <https://stemua.science/>, який пропонує дистанційну й очну фахову методичну і технологічну допомогу в організації STEM-навчання учнівської молоді України);

- громадськими організаціями (ГО Фонд «Буковина інноваційна» та ін.).

Список використаних джерел та літератури

1. PISA 2025 Science Framework. (n.d.). URL: <https://pisa-framework.oecd.org/science-2025/> (дата звернення: 12.06.2024).

2. Білянін Григорій, Юзькова Валентина. Професійний розвиток педагогів з питань STEM-освіти у Чернівецькій області // Методична

система навчання основам технології робототехніки як STEM-освіти: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернівці, 2021. С.6-8.

3. Гончарова Н. Понятійно-категоріальний апарат з проблеми дослідження аспектів STEM-освіти. Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки. 2017. №10. С. 104-114.

4. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 №960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

5. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2023/2024 навчальному році (Додаток до листа ДНУ «ІМЗО» від 01.08.2023 №21/08-1242). URL: <https://tinyurl.com/2y9k9mbg> (дата звернення: 12.06.2024).

6. Модельна навчальна програма «STEM. 5-6 класи (міжгалузевий інтегрований курс)» (авт. Бутурліна О.В., Артем'єва О.Є.). URL: <https://tinyurl.com/263t8sp7> (дата звернення: 12.06.2024).

7. Публікація VR + AR. Імерсивні технології в освіті. URL: <https://educationpakhomova.blogspot.com/p/ar.html> (дата звернення: 12.06.2024).

8. Типовий перелік навчально-методичного забезпечення, засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій (наказ МОН №574 від 29.04.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#n17> (дата звернення: 12.06.2024).

9. Чухненко П.С., Юзькова В.Д., Шепенюк І.М. STEM-освіта та медіаграмотність як необхідні компоненти професійного зростання вчителів природничо-математичних дисциплін нової української школи // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти»: збірник наукових статей (27 травня 2021 року). Суми, 2021. С. 631-637.

10. Юзькова В.Д. Есо-STEM-проекти як шлях реалізації інтегрованого підходу в еколого-натуралістичній освіті // Актуальні проблеми озеленення населених місць: освіта, наука, мистецтво формування ландшафту: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 06-07 черв., 2024) [ред. кол. : В.М. Черняк (відп. ред.) та ін.]. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2024. 317 с. С.251-254.

11. Юзькова В.Д. Науково-методичний супровід впровадження STEM-освіти в освітній процес ЗЗСО Чернівецької області у 2023/2024 н.р. // Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голева А.О., Тащук Ю.Ю. Чернівці : Технодрук, 2023. С. 215-231.

12. Як організувати цікавий навчальний проєкт та правильно його оцінити: практичні поради. URL: <https://tinyurl.com/23yn5dl8> (дата звернення: 12.06.2024).

Руснак О.Я.,
завідувач науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа» виховання є невід'ємною складовою освітнього процесу, наскрізним процесом, який охоплює всі сфери шкільного життя і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях [1; 2].

Головна мета виховної роботи в закладах загальної середньої освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України; сформувати покоління, здатне навчатися впродовж усього життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства.

У надскладних умовах воєнного стану цільовим напрямом виховного процесу в Новій українській школі має стати створення максимально можливих безпечних умов для кожної дитини, реалізація безпекової складової здоров'я особистості, забезпечення її фізичного, психічного, соціального й духовного благополуччя.

25 травня 2020 р. Указом Президента України схвалена Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі за №195/2020. Національна стратегія ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

- створення й підтримки здорових та безпечних умов життя й діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;

- основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки наявних ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні [3].

Наше сьогодні переpleтено тенетами війни, тому основним завданням в умовах воєнного стану має стати підтримка і надання вихованцям допомоги в нормалізації та стабілізації психічного стану як через особистий прояв посиленої уваги, вияв любові до дітей, так і звернення до практичного психолога для подальшої підтримки тих вихованців, хто цього потребує [4].

Наказом МОН України від 06.06.2022 №527 затверджено Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року [5]. Серед виховних напрямів як найактуальніші натеper домінують громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності. Здійснення системного національно-патріотичного виховання є однією з головних складових національної безпеки України. Національно-патріотичне виховання має на меті формування національно-патріотичної свідомості, а саме: особистісної ідентифікації зі своєю нацією, віри в духовні сили та майбутнє країни, усвідомлення моральних і культурних цінностей, знання історії, звичаїв, обрядів, символіки як всієї країни, так і її регіонального різноманіття.

Відповідно до Указу Президента України від 16.03.2022 №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України» щодня о 09 годині 00 хвилин у закладах загальної середньої освіти проводять загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими співвітчизниками.

Для того, щоби хвилину мовчання набула для учнів сенсу, стала усвідомленим проживанням, а не «відпрацюванням», не посилювала

тривогу, а була досвідом, коли дитина відчуває свій внесок у загальну справу, психологи рекомендують:

- запропонувати учням подумати, як діти можуть виразити свою вдячність і шану тим, хто за нас бореться. Важливо, щоби учні самі пропонували, як це робити: словами, листівками, молитвами, подяками (поклавши руку на серце, посадивши дерева, поводячись гідно, говорячи українською, знаючи історію країни тощо);

- обережно говорити з дітьми про те, що варто пам'ятати тих, хто боровся за нас, загинув, став жертвою війни (це наша можливість ушанувати загиблих українців, для цього і є хвилини пам'яті, хвилина мовчання – хвилина нашої уваги і шани), тощо.

З метою набуття дітьми шанобливого та відповідального ставлення до суспільства, формування соціально значущої ініціативності доцільно залучати учасників освітнього процесу до волонтерської діяльності як такої, що сприяє встановленню соціальних зв'язків у суспільстві. Волонтерство має багато напрямів, і кожен учень, хто відчуває потребу допомагати, може обрати цікаву або близьку йому сферу діяльності. Наприклад, онлайн-волонтерство, або е-волонтерство. Ця діяльність реалізується вільно і свідомо на користь інших людей із єдиною умовою – вона має реалізуватися за допомогою інтернету.

Згідно з положеннями Закону України «Про повну загальну середню освіту» на кожному рівні повної загальної середньої освіти освітній процес має організовуватися в безпечному освітньому середовищі, складовими якого є унеможливлення заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової (моральної) шкоди, зокрема шляхом фізичного (психологічного) насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей [2].

Коли діти стають свідками або жертвами насилля, це завдає шкоди їхньому здоров'ю, добробуту та майбутньому. Проблема насильства стосується не лише окремих дітей або сімей, а є загрозою сталому розвитку суспільства загалом.

З війною проблема булінгу не лише не викорінилася, а в закладах освіти набуває нових форм і проявів, зокрема, булінг із застосуванням засобів електронних комунікацій. «Кібербулінг», чи «онлайн-булінг» стосується випадків вчинення цькування в освітньому середовищі саме в інтернет-просторі з використанням мобільних телефонів, комп'ютерної

техніки, інших пристроїв і засобів, через які здійснюється доступ до електронних комунікаційних мереж.

На сайті МОН під рубрикою «Антибулінг» розміщений банк методик інструментарію [6].

Для того, щоб кожний освітянин, учитель, мати або батько були обізнані про ризики для дітей в мережі, могли дати дітям загальну освіту інтернет-грамотності, знали, як налаштувати гаджети, як допомогти дитині та куди звернутися за консультацією, громадська організація #stop_sexтинг у партнерстві та за фінансової підтримки ChildFund створила освітню онлайн-платформу stop-sexting.in.ua [7].

Прості кроки, які можна зробити:

- частіше практикувати опитування серед учнів щодо відчуття психологічного комфорту в закладі освіти (стосується це й онлайн-середовища, якщо освітній процес відбувається дистанційно);

- спонукати педагогів застосовувати позитивне управління класом: уникати покарань, привселюдних гучних зауважень, водночас упроваджуючи дуже чіткі правила спілкування/поведінки під час навчання, зокрема й в умовах онлайн-уроків;

- концентрувати увагу на запобіганні булінгу безпосередньо в навчальній діяльності: добирати навчальні матеріали, з допомогою яких учні могли б навчатися розв'язувати міжособистісні конфлікти в мирний спосіб, пропонувати ситуації, у яких учні можуть бути медіаторами у вирішенні конфліктних питань з однокласниками тощо;

- включати до уроків, у навчальний матеріал для самостійного опрацювання чи спільного обговорення елементи соціально-емоційного навчання, зокрема розуміння й керування емоціями (агресією).

Поруч із булінгом (цькуванням) великою проблемою в Україні є домашнє насильство. Пропонуємо використовувати матеріали з питань запобігання та протидії домашньому насильству, що розміщені на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [8].

В умовах воєнного стану спостерігається розширення групи ризику людей, які можуть постраждати від торгівлі людьми. До неї додалися внутрішньо переміщені особи, біженці, діти без супроводу, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, самотні матері, люди з особливими потребами, самотні люди похилого віку. А особливо прикро, що до групи ризику потрапили неповнолітні діти, адже в умовах військової агресії діти могли без батьків переміщуватися в Україні й перетинати кордон. Тому пріоритетом в освітній діяльності закладів загальної середньої освіти

щодо запобігання торгівлі людьми є підвищення загального рівня правової свідомості дітей та молоді, формування навиків безпечної поведінки під час подорожі, у новому місці перебування та вдома, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантне ставлення до потерпілих від торгівлі людьми.

Відповідно до статей 7, 9, 20, 21, 22, 23, 24 Закону України від 20.09.2011 № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми» у закладах загальної середньої освіти доцільно впроваджувати в освітній процес заходи щодо підвищення рівня обізнаності здобувачів освітніх послуг та їхніх батьків із питань протидії торгівлі дітьми [9].

Під час війни, коли всі категорії населення держави зазнають негативного впливу воєнних дій, великою небезпекою є потрапляння неповнолітніх у маргінальне середовище, у середовище схильне до девіантної поведінки. Важливим є не лише попередження правопорушень неповнолітніми особами, а й дотримання їхніх прав і можливості максимально безпечно розвиватися в суспільстві, недопущення зростання рівня злочинності серед неповнолітніх під час війни і облік тих, хто потрапив під негативний вплив осіб з неправомірною поведінкою на територіях, де ведуться бойові дії.

Профілактика кримінальних правопорушень спонукає до формування правової культури учнів, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню дітьми злочинів, подоланню девіантної поведінки.

Листом Міністерства освіти і науки України «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.22 №1/5119-22 зосереджено увагу на тому, що одним із важливих пріоритетів у діяльності закладів освіти є профілактика шкідливих звичок та протиправної поведінки здобувачів освіти.

Для проведення профілактики правопорушень серед неповнолітніх у закладах загальної середньої освіти рекомендуємо наступне:

- проаналізувати поведінку, вчинки учнів та посилити індивідуальну корекційну роботу з дітьми, які вже скоювали кримінальні правопорушення, та дітьми, які мають ознаки агресивної поведінки;
- провести інформаційно-просвітницьку роботу з батьками та законними представниками дітей, схильних до протиправної поведінки, сприяти в організації позакласної зайнятості цієї категорії дітей;

- налагодити міжвідомчу взаємодію з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України, службами в справах дітей, соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді тощо [10].

Запобігання вживання дітьми та учнівською молоддю наркотичних і психотропних речовин також повинно займати належне місце в організації виховного процесу закладу освіти. Звертаємо увагу на лист МОН України від 13.05.2022 №1/15119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» [10].

Зосереджуємо увагу на питаннях щодо активізації суспільно-значущої діяльності та розвитку **учнівського самоврядування** в закладах загальної середньої освіти. Основна мета діяльності – виховати в учнів активну життєву позицію, підготувати їх до дієвої участі в демократичному управлінні суспільством.

Основними напрямками діяльності органів учнівського самоврядування є:

- залучення дітей до активної участі в житті колективу, громади;
- розкриття, самовдосконалення та самореалізація особистості;
- захист прав та інтересів членів учнівського колективу;
- організація просвітницької роботи серед своїх однолітків;
- організація життя та діяльності учнівського колективу;
- підготовка до майбутнього дорослого життя, орієнтовний вибір майбутньої професії.

Пропонуємо проведення днів відкритих дверей «Свято професій», днів кар'єри, майстер-класів професійного спрямування.

Педагогічно організоване дитяче самоврядування, правильно організована педагогами участь дітей у шкільному житті відкриває невичерпні можливості для постійного вдосконалення освітнього процесу, сприяє розвитку дитячої ініціативи, яка стає джерелом нових знахідок та перемог, згуртуванню учнівського колективу.

Функціонування учнівського самоврядування в умовах воєнного стану повинно бути спрямоване на організацію добрих і корисних справ; виховання національної самосвідомості, любові до Батьківщини, родини, школи; виховання активності, відповідальності, самоутвердження та самореалізації членів всіх органів учнівського самоврядування (виховання рис лідера, виховання віри в себе, у свої сили у всіх сферах діяльності, виховання поваги до старших і турботливого ставлення до молодших, виховання працелюбності, поваги до праці своїх товаришів та

дорослих).

Організація виховного процесу в Новій українській школі спонукає керівництво закладу освіти, педагогів на пошук нових альтернативних форм роботи відповідно до нинішніх умов, які забезпечать належний рівень життєвої компетентності вихованців, що дозволить їм долучитися до розбудови сучасного світу в повоєнний час та віднайти там своє місце.

Список використаних джерел та літератури

1. Офіційний портал Верховної Ради України. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.

2. Офіційний портал Верховної Ради України. Закон України «Про повну загальну середню освіту», редакція від 27.05.2022 №2208-IX.

3. Офіційний портал Верховної Ради України. Указ Президента України від 25.05.2020 №195/2020 «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі».

4. Відкритий вебінар «Я – поруч, я – психолог». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FnjGLQt3nQ8> (дата звернення: 05.06.2024).

5. Міністерство освіти і науки України. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641> (дата звернення: 06.06.2024).

6. Банк методик інструментарію «Антибулінг». URL: <https://iiKoi.gov.ua/ua/ii/ia/osyita/zagalna-sereclnya-osyita/proticliya-bulingu> (дата звернення: 06.06.2024).

7. Безпека дитини в інтернеті. URL: <https://stop-sexting.in.ua> (дата звернення: 05.06.2024).

8. Офіційний сайт ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://drive.google.com/file/d/1kdBNPKwOfNWwoLJ5RaJIVfro7oazdUw/view> (дата звернення: 05.06.2024).

9. Офіційний портал Верховної Ради України. Закон України від 20.09.2011 №3739-VI «Про протидію торгівлі людьми». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 05.06.2024).

10. Лист МОН України від 13.05.2022 №1/15119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні».

Старовойт П.С.,
методист науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

Освітня галузь «Фізична культура» в Новій українській школі переживає час змін і трансформацій. Інваріантна складова Базового навчального плану базової освіти, до якої входить предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні і є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

У 2024/2025 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в усіх класах в інваріантній складовій передбачено 3 год. на тиждень. Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Планування уроків з фізичної культури для двох і більше класів одночасно є порушенням Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року №2205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394.

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Заняття з фізичної культури в освітніх закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: учитель фізичної культури, тренер з виду спорту.

Слід звернути увагу, що засоби фізичної культури перестали бути основою для освітніх досягнень. Пішли в минуле нормативи фізичної підготовленості, оцінки за техніку виконання елементів варіативних модулів. Сьогодні вчителю фізичної культури відводиться унікальна роль у формуванні фізично розвиненої особистості, яка володіє оптимальними способами виконання фізичних вправ, життєво необхідними руховими вміннями та навичками, свідомо ставиться до фізичної активності й веде активний спосіб життя.

Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 н.р. на рівні базової, профільної середньої освіти (5-11 класи) **рекомендовані такі навчальні програми:**

- *5-6 клас* – модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 17.08.2022 №752 [4];

- *7-9 класи* – навчальна програма «Фізична культура. 7-9 клас» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 24.07.2023 №883 [5];

- *10-11 класи (рівень стандарту)* – навчальна програма «Фізична культура. 10-11 клас. Рівень стандарт» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698 [2];

- *10-11 класи (профільний рівень)* – навчальна програма «Фізична культура. 10- 11 клас. Профільний рівень» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698 [8].

Змістове наповнення варіативної складової освітній заклад добирає самостійно із модулів, запропонованих модельною програмою. **На вибір учнів упродовж року має бути запропоновано 12-16 варіативних модулів.** Для добору варіативних модулів враховується наявність матеріально-технічної бази, регіональні традиції, кадрове забезпечення, гендерність, рівень безпеки, а також сезонність, коли заняття проходять на відкритих майданчиках чи у спортивних залах. При цьому для занять у зимовий період у спортивних залах слід обирати варіативні модулі, які дозволяють використовувати меншу площу. Для значної кількості модулів не потрібен додатковий спортивний інвентар, або може використовуватися інвентар інших модулів, або пристосований. Варіативні модулі протягом навчального року повторюватися не можуть. Повна зміна варіативних модулів відбувається кожної чверті/триместру.

Вибір варіативного модулю учнем/ученицею відбувається завчасно до початку кожної чверті/триместру із 3-5 модулів, запропонованих освітнім закладом, після попереднього ознайомлення з їхніми особливостями.

У **5-6-х класах** на уроках фізичної культури в освітніх закладах Чернівецької області впроваджуються варіативні модулі «Петанк», «Корфбол», «Флорбол», «Бадмінтон», «Фістбол», «Панна», «Доджбол», «Футзал», «Настільний теніс», «Рухливі ігри», «Дитяча легка атлетика», «Алтимат фрізбі», «Регбі-5», «Лакрос», «Cool Games», «Баскетбол 3x3», «Дзюдо», «Спортивне орієнтування» та інші.

В освітніх закладах, де тривалий час проходять заняття в онлайн-форматі, фізичний розвиток учнів має проблеми. З метою надолуження **освітніх втрат** рекомендовано залучати учнів до цікавих проєктів. Спільно з громадською організацією «Рух Олександра Педана Junior» створено проєкти «Будь активним заради миру!», «Перемагаємо разом», «Пліч-о-пліч всеукраїнські шкільні ліги». Щороку проходить Всеукраїнський онлайн-фестиваль «Назустріч успіху» в рамках Всеукраїнського проєкту «Єдина Україна». Цікавою є програма «Активні парки», де здобувачі освіти можуть тренуватися з відомими українцями, та інші.

У сучасних умовах фізична культура викладається в багатьох формах: онлайн, офлайн, змішаній. Учителі не повинні чекати відновлення нормальної роботи школи, забезпечення уроків спортивним інвентарем та обладнанням, а мають працювати креативно та відбирати для навчання ті модулі, до яких є в наявності інвентар. Такими модулями можуть стати модулі з різних видів фітнесу, які не потребують багато простору та грошових витрат для придбання інвентаря.

При плануванні уроку слід визначити види навчальної діяльності учнів з використанням компетентнісного й діяльнісного підходів.

Вимоги до уроку, які необхідно врахувати:

- урок повинен передбачати не тільки виклад матеріалу, змісту, але й завдання, що передбачають засвоєння, застосування навчальної інформації на практиці;

- частина знань і вмінь повинна бути отримана учнями у процесі самостійного пошуку шляхом рішення пошукових задач та опанування способів діяльності;

- виклад навчального матеріалу на уроці може і повинен бути варіативним;

- в одних випадках викладається готова інформація у формі пояснення, практичного показу і виконання вправ; в інших – матеріал вивчається шляхом постановки вчителем проблеми та розкриття шляхів і видів навчальної діяльності учнів для її доказового рішення.

Зміні підлягає традиційна методика проведення уроку, за якої дії вчителя регламентують все: кількість повторень, темп, частоту, амплітуду рухів, техніку виконання тощо, що вже давно не мотивує дітей до навчання. Натомість варто переходити до реальної **індивідуалізації навчання**.

Під час уроку доцільно застосовувати **класну, групову, індивідуальну форми організації**, цілеспрямовану розмаїтість структури й форм проведення уроку, практико-орієнтовані завдання, раціональні форми зворотного зв'язку «учитель – учень», відсутність шаблону, високу моторну щільність уроку (без невиправданих пауз і витрачання надмірного часу на пояснення тощо), економію часу [1].

Відповідно до Інструкції про **розподіл учнів на групи** для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 за №518/674, учні/учениці розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи. Для основної медичної групи навчання проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини [7]. Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури та опановують навчальний матеріал відповідно до вимог цієї навчальної програми. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря. Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Наприкінці кожної чверті/триместру в освітньому закладі проводиться фізкультурно-оздоровча діяльність за програмою Всеукраїнської учнівської ліги «Здорова Україна» (ігри, челенджі, квести тощо), які охоплюють усіх учнів/учениць закладу освіти і спрямовані на закріплення й удосконалення вивчених протягом чверті/триместру варіативних модулів.

Основу фізкультурно-оздоровчої діяльності учнів та учениць складають заходи **Всеукраїнської учнівської ліги «Здорова Україна»**, які передбачають проведення ігор, показових виступів з варіативних

модулів, які щойно вивчалися на уроках. Заходи ліги можуть проводитися з використанням форми урок-змагання, що дозволяє уникнути додаткового навантаження на вчителя та інфраструктуру закладу освіти.

Перший етап – «Ліга дружніх». Ігри «Ліги дружніх» проводяться без рахунку й оголошення переможців.

Другий етап – «Ліга сміливих». Ігри «Ліги сміливих» проводяться відразу після ігор «Ліги дружніх» на базі двох освітніх закладів-партнерів наприкінці кожної чверті/триместру, а саме на початку третьої декади жовтня, другої декади грудня, першої декади березня, другої декади травня. Ігри «Ліги сміливих» проводяться без рахунку й оголошення переможців.

Третій етап – «Перша ліга». Заходи ліги організуються в територіальній громаді, районі, місті. У заходах «Першої ліги» беруть участь усі команди, які взяли участь у «Лізі сміливих» з усіх шкіл району/міста з визначених видів фізичної активності (варіативних модулів). Ігри «Першої ліги» проводяться в громаді, районі або місті наприкінці кожної чверті/триместру й під час канікул, а саме третьої декади жовтня, другої декади березня, другої декади травня.

Четвертий етап – «Вища ліга» (обласний етап). Фізкультурно-оздоровчі заходи «Вищої ліги» проводяться між усіма командами, які пройшли відбір «Першої ліги», з усіх територіальних громад/районів/міст області з визначених видів фізичної активності (варіативних модулів). Цей етап проводиться відповідними обласними державними органами управління освітою.

П'ятий етап – «Супер ліга». Проводиться відповідними державними органами управління освітою.

Більше про особливості організації фізкультурно-оздоровчих заходів Всеукраїнської учнівської ліги «Здорова Україна» можна дізнатися в модельній навчальній програмі [17].

З метою зацікавлення молоді фізичною культурою в Україні стартувала ініціатива Президента на підтримку учнівського спорту у 2023-2024 роках **«Пліч-о-пліч всеукраїнські шкільні ліги»**. Проєкт реалізовано й на теренах Чернівецької області, оскільки він є загальнонаціональною платформою для учнів шкіл, яка об'єднує їх у різних видах спорту, сприяє фізичному розвитку та спортивній активності, підтримці здорового способу життя та популяризації спорту серед шкільної молоді.

Учителям фізичної культури спільно з педагогічними колективами варто долучитися до впровадження дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Оцінювання результатів навчання з фізичної культури здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України №1093 від 02.08.2024 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання».

У рекомендаціях окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898.

Оцінка в балах від 1 до 12 виставляється відповідно до галузевих критеріїв з фізичної культури за трьома групами:

- Група 1. Формування психічної та соціально-психологічної сфер засобами фізичного виховання;

- Група 2. Систематичні заняття фізичними вправами, володіння технікою фізичних вправ;

- Група 3. Усвідомлення значення фізичної/рухової активності для підтримування стану здоров'я та задоволення у процесі фізичного виховання [9].

Організація дистанційної роботи вчителя фізичної культури в умовах воєнного стану та карантину

Безпекові заходи воєнного стану, карантинні заходи обмежують людину в живому спілкуванні, звичному для себе способі життя. Але найвагомішою проблемою є обмеження рухової активності. Це найбільше відчуває організм дитини, який потребує постійної динаміки, впливу ультрафіолетових променів, свіжого повітря тощо.

Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та батьків. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихати й мотивувати учнів і учениць, давати раду технічним проблемам виявилось зовсім не просто. Успіх вчителя пролягає через формування в учнів усвідомлення необхідності виконувати фізичні вправи в умовах ізоляції. У свою чергу цього можна досягти тільки через індивідуальний підхід до кожного учня з урахуванням його мотивів, умов життя та ін. Діалог між учителями й учнями є важливим у ході як письмового, так і усного онлайн-спілкування. Використовуючи відео учнів для додаткової мотивації, можна організувати челенджі (учні самостійно можуть

запропонувати ідею й реалізувати челендж) та онлайн-змагання за методикою Junior (методика передбачає розподіл учнів на групи за складністю, рівнем підготовленості, номінаціями тощо). Головна мета – уникнути приниження перед однолітками та підвищити мотивацію займатися й надалі.

Із метою залучення учнів і учениць до здорового способу життя, організації на уроках фізкультури нових видів спорту (петанк, фрізбі, workout, чирлідінг, хортинг та інших) проведено Всеукраїнський проєкт «Junior» для вчителів фізичної культури «Онлайн-уроки з Junior».

Онлайн-уроки містять вправи, які відповідають різним варіативним модулям навчальних програм з фізичної культури. Усе це дозволяє вчителям моделювати процес фізичного виховання максимально наближено до їхніх календарних планів. За цим посиланням можна ознайомитись із 24 онлайн-уроками фізичної культури: <http://www.youtube.com/@JuniorSUA>.

Міністерство цифрової трансформації створило для учнів і учениць освітній серіал із фізичної культури, що складається з 12 відеоуроків по 3-6 хвилин (<https://osvita.dia.gov.ua/courses/digital-fizra>). Теми уроків фізкультури охоплюють присідання та випади, планку, згинання, біг на одному місці, йогу, стрибки, прес, набивання м'яча та багато іншого. Вам продемонструють, як смартфон може стати мінітренером.

Організуюючи дистанційне навчання, учителі можуть скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» або переглянути запис семінару-практикуму «Вдосконалення дистанційних уроків фізичної культури» [10].

З метою методичної та практичної допомоги вчителю фізичної культури працюють інформаційні ресурси:

- сторінка «Освітня галузь “Фізична культура”: поради, документи, досвід роботи» на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»: <https://imzo.gov.ua/osvitnia-haluz-fizyczna-kul-tura-porady-dokumenty-dosvid-roboty/> [3];

- Telegram-канал з оперативною інформацією про освітні та інші події для вчителів: https://t.me/ua_active_edu;

- YouTube-канал «UA_active» з відео всеукраїнських семінарів та вебінарів марафону освітніх практик для вчителів і фахівців фізичної культури Нової української школи: http://www.youtube.com/@ua_active3353 [15].

- Telegram-бот Комітету фізичної культури і спорту України: https://t.me/kfvs_bot.

Список використаних джерел та літератури

1. Вимоги до сучасного уроку фізичної культури в початковій школі згідно з новою програмою за Державним стандартом. URL: <http://surl.li/cqgcu>.

2. Державний стандарт базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

3. Методичні рекомендації для розроблення модельних навчальних програм для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>.

4. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О.С., Коломоєць Г.А., Боляк А.А., Ребрина А.А., Деревянко В.В., Стеценко В.Г., Остапенко О.І., Лакіза О.М., Косик В.М. та інші). К, 2022.

5. Навчальні програми для учнів 7-9 класів та 10-11 класів. URL: <http://surl.li/abjwi>.

6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

7. Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затверджена наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 за №518/674. URL: <https://bit.ly/3D1VJGA>.

8. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698. URL: <https://bit.ly/3Qq56Tf>.

9. Наказ Міністерства освіти і науки України №1093 від 02.08.2024 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/66a/ca0/d35/66aca0d35fbf4463777818.pdf>.

10. Організація дистанційного навчання в школі, або вдосконалення дистанційних уроків фізичної культури за посиланням: URL: <https://bit.ly/3wZGytJ>.

11. Онлайн-уроки з фізичної культури. URL: <https://bit.ly/3cOttf>.

12. Онлайн-уроки і тренування. URL: <https://bit.ly/3D34iRo>.

13. Освітня галузь «Фізична культура»: поради, документи, досвід роботи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvitnia-haluz-fizychna-kul-turaporady-dokumentydosvid-roboty>.

14. Telegram-канал з оперативною інформацією про освітні та інші події для вчителів. URL: <https://bit.ly/3QjdCni>.

15. Відео всеукраїнських семінарів та вебінарів марафону освітніх практик для вчителів і фахівців фізичної культури. URL: <https://bit.ly/3REvPwy>.

16. Діджитал-фізкультура для учнів за участю зірок спорту. URL: <http://surl.li/crjy>.

Пономаренко О.М.,
методист науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ, ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

Однією із найбільших цінностей кожної цивілізованої спільноти є діти й молодь та їхнє належне виховання. Ми нині живемо в період серйозних викликів, що загрожують національній безпеці та майбутньому нашої держави внаслідок нехтування фундаментальними законами природи, суспільного життя й суспільної діяльності. Аналіз сучасної соціокультурної ситуації в Україні засвідчує, що однією з помітних і негативних рис українського суспільства є глибока духовно-моральна криза, моральний релятивізм, наслідками яких стає корупція, криза інституту сім'ї, алкоголізм, злочинність, наркоманія, СНІД, ігроманія, тютюнопаління, лихослів'я тощо [4; 26]. Ці вияви аморальності притаманні молоді України, про що свідчать численні випадки підліткової жорстокості та залучення підлітків до суїцидальних груп. Указане зумовлює необхідність надання першочергової уваги духовно-моральному вихованню, зокрема шляхом подальшого

впровадження й удосконалення викладання відповідних предметів та організації духовно-морального виховання дітей, підлітків і молоді.

Щоб сформувані в учнів відповідні духовно-моральні якості у напрямку їхньої соціалізації та здоров'язабезпечення, патріотичну та громадянську свідомість, ціннісні орієнтири, які ведуть людину шляхом пізнання істини, добра, краси, необхідно вивчати предмети духовно-морального спрямування.

Духовно-моральне виховання ґрунтується на положеннях Конституції України, Законів «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», Концепції позашкільної освіти та виховання, Національної доктрини розвитку освіти «України в ХХІ столітті», Державної національної програми «Освіта України ХХІ століття», наказу МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641» [2; 5].

Актуальність вивчення цих предметів обумовлена не тільки істотними змінами в ціннісних орієнтирах українського суспільства, що спостерігаються нині, а й загальним зростанням ролі моралі в житті людства в інформаційному суспільстві часів глобалізації.

Предмети, курси духовно-морального спрямування формують базис духовного розвитку вихованців і включені до внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладів загальної середньої освіти. Становлення особистості значною мірою залежить від духовно-морального виховання, визначаючи рівень могутності та безпеки незалежної України, духовно-моральний та інтелектуальний стан громадянського суспільства. Усе це сприятиме сталому моральному та інтелектуальному розвитку громадянського суспільства, що у свою чергу визначає рівень могутності та безпеки держави [13; 27].

Європейським Центром ім. Вергеланда спільно із Радою Європи розроблено посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті», мета якого – допомогти розробникам освітньої політики, освітнім закладам, а також іншим учасниками освітнього процесу втілити Рекомендації СМ/Rec(2008)12 Комітету Міністрів країн-членів Ради Європи з релігій і нерелігійних переконань у інтеркультурній освіті в житті в конкретних державних, регіональних та місцевих контекстах [26].

У 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься духовно-моральне виховання учнів у початковій школі в контексті реалізації реформи Нової української школи, практикуватиметься інтеграція курсів духовно-морального спрямування з іншими предметами, а також у процесі реалізації виховної роботи, годин групового спілкування тощо. Зазначеній інтеграції цілком сприяє використання програми «Нова українська школа» [23; 24].

Зараз можна користуватися навчальними програми «Основи християнської етики» і «Біблійна історія та християнська етика», рекомендованими вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» (протокол засідання вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» №7 від 16 червня 2021 р.) та вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол засідання вченої ради Національного університету «Острозька академія» №13 від 24 червня 2021 р.) для використання у закладах загальної середньої освіти.

Згідно з таблицею 13 Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти II ступеня (наказ МОН від 20.04.2018 №405) у 6 класах може вивчатись предмет «Етика» або курси духовно-морального спрямування. Тобто предмет «Основи християнської етики» може вивчатись за рахунок інваріантної складової. У початковій школі, а також у 7-11 класах курси духовно-морального спрямування можуть вивчатись за рахунок варіативної складової.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 р. №286, духовно-моральне виховання є однією з основних складових національно-патріотичного виховання; формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу. Розвиток духовності й моральності в суспільстві визначаються як одна з актуальних потреб у сфері національно-патріотичного виховання [27].

Введені з ініціативи Міністерства освіти і науки України до навчальних планів закладів загальної середньої освіти світські курси духовно-морального спрямування («Школа подружнього життя», «Етика», «Основи християнської етики» для учнів 1-11 класів, «Біблійна історія і християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» тощо) є важливим ресурсом навчання й виховання активних і добропорядних громадян незалежної України. Викладання курсів

«Основи християнської етики», «Основи релігійної етики» тощо може здійснюватися у 1-11 класах за рахунок годин варіативної складової за згодою батьків та за наявності підготовлених педагогічних кадрів і відповідної навчально-методичної бази. Сьогодні ми говоримо про формування за допомогою такого роду курсів, предметів у системі освіти області наскрізної програми громадянського, духовно-морального виховання учнівської молоді.

Для проведення факультативних занять із зазначених предметів необхідно 8 дітей з міської місцевості, 4 – із сільської. Оцінки учням на факультативних заняттях не ставляться. Заклад освіти обирає на свій розсуд будь-який варіант програми [1].

Зазначені предмети, курси є дисциплінами світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Вони не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії, не є вченням віри. Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає нав'язування вчителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших конфесій, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Викладання предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві. Учителю необхідно обговорювати з учнями повсякденні правдиві новини, учити критично мислити, надавати можливість ділитися своїм ставленням до подій, що відбуваються в Україні, та звертати увагу на особливу роль волонтерства.

Необхідно враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком. Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи. Доречно враховувати при викладанні міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. Зважаючи на актуальність педагогіки партнерства в сучасній шкільній реформі, доцільним є проведення в рамках духовно-морального виховання учнів годин спілкування за участю учнів, їхніх батьків, педагогів та із залученням психологів [1].

Окремі види діяльності можуть бути рекомендовані як творче домашнє завдання або позаурочна активність. Темами для таких годин могли би бути:

- у початковій школі: сімейні цінності, розвиток здібностей і талантів учнів;

- в основній школі: моральні цінності (любов, милосердя, доброта, співчуття, відповідальність тощо) та їхнє практичне застосування в щоденному житті людини;

- у старшій школі: вибір професії, християнський підхід до праці, співпраці, конкуренції, моральні цінності та створення сім'ї.

Цей перелік видів діяльності є орієнтовним. Учителі можуть обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в програмі, додавати нові або свої рекомендовані види роботи щодо потреб здобувачів освіти й особливостей організації освітнього процесу. Під час викладання курсу можна впроваджувати практичні роботи й дослідження, вправи інтерактивні й спостереження, передбачати роботу з різними джерелами інформації [3]. Необхідно впроваджувати основні методи щодо навчання в НУШ та базуватися на власному досвіді здобувача освіти й членів їхніх родин.

Доцільно впроваджувати інтегровані заняття з курсів духовно-морального спрямування, трудового навчання, предметів художньо-естетичного циклу, які б включали, наприклад, виготовлення подарунків, писанок, вітальних листівок напередодні великих релігійних свят (свята Миколая, Різдво Христового, Великодня). Учням старших класів можна запропонувати розробляти соціальні проекти, наприклад: «Я – волонтер», «Зробимо місто (село) екологічно чистим», «Великодній кошик для всіх» та ін. Реалізація таких проектів потребує більше часу, тому для цього найкраще вибрати період канікул, час свят, які відзначаються на державному рівні (Різдво Христове, Воскресіння Господнє тощо).

Реалізація запропонованих ідей сприятиме вихованню здобувачів освіти як високоморальних громадян і патріотів України задля забезпечення успішного розвитку й процвітання нашої держави.

Під час викладання курсів, предметів духовного спрямування дітей та молоді в освітніх закладах області рекомендується провести Тиждень духовності. Це тиждень щодо підвищення якості духовно-моральних цінностей учнів у закладах області. Упродовж тижня необхідно організувати й провести низку орієнтовних заходів, завдяки яким його

учасники покликані стати шкільною родиною й учитися взаємодопомозі та взаємній співпраці, проявляти милосердя й співчутливість до тих, хто цього потребує, вчитися виявляти поважне ставлення до батьків, учителів, людей старшого та похилого віку. Тиждень духовності варто провести із застосуванням сучасних інноваційних педагогічних, виховних, психологічних методик. Через створену атмосферу психологічного благополуччя, емоційного комфорту для кожного члена колективу стимулювати креативну діяльність, формувати почуття впевненості, підвищувати самооцінку, отримувати моральне задоволення від зроблених учнями, учителями корисних справ.

Мета Тижня духовності:

- удосконалювати вміння застосовувати духовний потенціал для формування християнського середовища під час освітнього процесу; знаходити свіжі ідеї, оригінальні вирішення повсякденних проблем;
- створити духовну атмосферу, емоційний комфорт для кожного учасника учнівського, вчительського, батьківського колективу;
- скореговувати почуття впевненості та вміння отримувати задоволення від виконання універсального морального закону.

У Концепції Нової української школи складовою є виховний процес, зорієнтований на загальнолюдські цінності. Переживаючи війну, природні катастрофи, політичні потрясіння чи інші події в Україні, необхідно орієнтувати на правильне сприйняття учнями цих ситуацій та застосування моральних переконань, які поступово формують систему цінностей наших учнів. Необхідно впроваджувати в ЗЗСО рекомендовані МОНУ тренінгові програми з розвитку сімейних цінностей [2], усвідомлювати цінності життя та здоров'я. Радимо використовувати досвід кращих учителів області, переможців обласного етапу Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Вихователь, вчитель року – 2024» у номінації «Предмети духовно-морального спрямування».

Вкрай важливо зберігати власну ідентичність, розвивати мережу шкільних музеїв, кабінетів українознавства, «Світлиць духовного сходження молоді», перетворювати їх на центри виховної роботи у школі та історико-краєзнавчі комплекси, використовувати як важливий засіб збереження української ідентичності [17].

У травні пропонується провести День Біблії, метою якого є морально-духовне зростання юного покоління [4]. Це день вшанування Книги книг. У рамках Дня Біблії варто відзначати учасників, призерів та переможців Всеукраїнських конкурсів «Знавці Біблії» та «Юні знавці

Біблії». Основними завданнями конкурсів є соціальне становлення учнів України як свідомих громадян суспільства та держави на засадах біблійних цінностей; упровадження досвіду вчителів закладів загальної середньої освіти, які ефективно використовують сучасні форми і методи виховної роботи, інноваційні технології; зміцнення психологічних та емоційних стосунків між учителем, учнями та батьками; виховання глибокої поваги до Біблії, любові до своєї держави.

Для налагодження кращої взаємодії з батьками педагог може скористатися програмою та методичними рекомендаціями «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства» [15].

Відповідно до українського законодавства викладання зазначених курсів у закладах загальної середньої освіти є можливим лише за умови письмової згоди батьків, наявності підготовленого вчителя, який має педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Міністерством освіти і науки України затверджено Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти [16].

Ці програми та навчально-методичне забезпечення до них розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [2] й офіційному вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [1].

У Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, розробленій на підставі Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, курси морального спрямування віднесені до освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна». Там для 5-7 класів, окрім інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», пропонуються курси на вибір учнів: «Етика», «Культура добросусідства» [15] та інші курси морального спрямування.

Для належного виховання високоморальних громадян української держави пропонується навчальна програма для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Вона спрямована на реалізацію ідей Концепції Нової української школи і визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898), а також має на меті

виконання Закону України «Про освіту» (2017) і Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [7; 8; 23].

Основним засобом в освітньому процесі навчального предмета «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» є навчальний посібник

Відповідно до модельної навчальної програми «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (автори Жуковський В.М., Сіданіч І.Л., Грищук Д.Г., Губеня І.І., Лахман Н.М.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України, створені навчальні посібники [17; 18]:

- «Духовні і моральні основи в житті людини. 5 клас» (авт. Жуковський В., Сіданіч І., Рогова О., Грищук Д., Губеня І., Лахман Н., Мудрик Л., Черепова І.) (схвалено для використання в освітньому процесі, лист ІМЗО МОН України №21/10-29 від 07.11.2022; зареєстровано в Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за №3.06.04.2022);

- «Духовні і моральні основи в житті суспільства. 6 клас» (авт. Сіданіч І., Рогова О., Сурело Є.) (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (протокол №3 від 10.05.2023)) [6].

Додаткові ресурси для реалізації змісту предмета (зошити, календарно-тематичне планування, поурочні методичні розробки, презентації до уроків, анімаційні ролики тощо) учитель/вчителька може знайти в Каталозі надання грифів за 2022 р. [7; 9].

Навчальні посібники допомагають здобувачам освіти знайти відповіді на запитання: як виник навколишній світ і як він улаштований, як виникла людина і чим вона керується у повсякденному житті, що означають поняття «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність», «моральне виховання», «духовно-моральне виховання». Найважливіший матеріал за темою уроку для зручності подається в рубриках «ТОПінформація» [12; 26].

Медіапідтримку забезпечують різноманітні завдання за QR-посиланнями [17].

У програмі «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» пропонується дворічний курс (5-6 класи), який має стати основою для духовних і моральних знань, розвитку учнівських умінь і навичок, а також передбачає широке поєднання формування світогляду і здатності та готовності застосовувати відповідний комплекс знань [6; 9].

«Духовність і мораль в житті людини і суспільства» може викладати педагог, який працює з предметами соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей. За умови проходження відповідного навчання предмет також може викладати класний керівник (учитель-предметник будь-якого фаху).

Відповідно до Типового навчального плану для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН України від 19.02.2021 №235, навчальне навантаження на тиждень для вивчення предмета «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» передбачає 0,5 годин. Тож це може бути 1 година на два тижні або викладання щотижня впродовж одного семестру (рекомендовано саме в першому семестрі, враховуючи адаптаційну спрямованість предмету). Однак рішенням педагогічної ради може бути визначено й більшу кількість годин.

Реалізація програми ґрунтується на ціннісних орієнтирах, прописаних у Державному стандарті базової середньої освіти: здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [7].

Рекомендується поряд з вербальними методами й формами роботи застосовувати практично-діяльнісні форми й методи, які допомагають реалізовувати активність учнів: ситуативні завдання, рольові ігри, проектну діяльність, презентації, уявні екскурсії.

До підручника «Духовні і моральні основи в житті людини: навчальний посібник для учнів 5 класів закладів загальної середньої освіти» складений методичний посібник «Духовність і мораль у житті людини і суспільства. Конспекти уроків. 5 клас», який допоможе вчителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» [9].

До навчального посібника «Духовні і моральні основи в житті людини» для учнів 5 класів закладів загальної середньої освіти» також розроблено зошит для 5 класу.

Методичний посібник для вчителя «Духовні і моральні основи в житті суспільства» для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Сіданіч І., Рогова О., Сурело Є.) покликаний надати методичну й

практичну допомогу вчителям курсів морального спрямування «Етика», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», духовного виховання «Основи християнської етики» тощо та допоможе вчителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті суспільства».

Посібник містить критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, розробки уроків, методичні рекомендації щодо роботи за підручником: очікувані результати, ключові компетентності, структуровані плани-конспекти уроків для здобувачів освіти 6 класу [6; 14].

У модельній навчальній програмі «Духовність і мораль в житті суспільства» відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Діяльність учителя з оцінювання учнів за обраною модельною програмою має здійснюватися шляхом поточного й підсумкового оцінювання.

Заповнення журналу здійснюється відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, зокрема до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 №496 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» [14; 28].

Під час викладання курсу «Духовність і мораль у житті суспільства» рекомендуємо застосовувати оцінювання, яке передбачає надання учням підтримки. Поглиблене вивчення предмета має заохочуватися та відзначатися високими оцінками. Не припускається зниження оцінки за незнання матеріалу, що відсутній у модельній навчальній програмі.

Навчальна програма «Духовні і моральні основи здоров'я, безпеки і добробуту» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори Сіданіч І.Л., Рогова О.Г., Грищук Д.Г., Сурело Є.А.) схвалена для використання в освітньому процесі (рішення експертної комісії з етики та предметів морального спрямування від 14 лютого 2024 року, протокол №1) [29]. Курс «Духовні і моральні основи здоров'я, безпеки і добробуту» є дисципліною ціннісно-світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування і вибудований як фундамент буттєвих цінностей сучасної людини. Він побудований як інтегрований курс,

формує й розвиває етичні цінності особистої поведінки людини і її ставлення до свого здоров'я, інших людей, до безпеки і добробуту сім'ї, громади, Батьківщини. Зміст курсу пропонується як система ефективних засад особистого і суспільного життя [29].

Мета курсу «Духовні і моральні основи здоров'я, безпеки і добробуту» – сформувані в учнів моральні чесноти й цінності, мотивувати до зміцнення духовного здоров'я; сформувані вільну особистість, яка визнає загальнолюдські й національні цінності, керується морально-етичними критеріями та почуттями громадянської відповідальності у власній безпечній поведінці; виховати громадянську свідомість, зорієнтовану на патріотичне почуття належності до власної країни та до її добробуту, спільних історичних, політичних і культурних цінностей.

Модельна програма курсу «Духовні і моральні основи здоров'я, безпеки і добробуту» спрямована на досягнення обов'язкових результатів, визначених Державним стандартом для освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна» за напрямом «Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки й добробуту» [29].

Методичні посібники і програми курсу дають змогу широко використовувати технології активного навчання учнів (тренінги, дискусії, ділові ігри, кейс-стаді та ін.), а також організувати інтерактивне навчання через дистанційні форми за допомогою онлайн-платформ та різних онлайн-інструментів. Детальніше з усіма матеріалами можна ознайомитися на сайті «Слово вчителю» [26].

Педагогам пропонуємо ознайомитися та використовувати наступні інформаційно-психологічні ресурси:

- посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості дітей у освітніх навчальних закладах» [23].

Список використаних джерел та літератури

1. Інформаційний сайт Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>.

2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України, тренінгові програми з розвитку сімейних цінностей. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayins-koyi->

[shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku;](https://vseosvita.ua/library/trening-simejni-cinnosti-zanatta-1-542925.html)

[https://vseosvita.ua/library/trening-simejni-cinnosti-zanatta-1-542925.html.](https://vseosvita.ua/library/trening-simejni-cinnosti-zanatta-1-542925.html)

3. Інформаційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

4. День Біблії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1umxEubiiVGjfdKxKLRD0dMfTsoj-ni-/view>.

5. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>.

6. Духовність і мораль в житті людини і суспільства. 6 клас. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/86383/>.

7. Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>; https://mon.gov.ua/app/Navchalni_prohramy.

8. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). URL: <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-syspilstva/>.

9. Зміст предмета «Духовність і мораль в житті людини». 5 клас. URL: <https://imzo.gov.ua/bibliote>.

10. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.5.inozemni.movy.20.08.2022.pdf>.

11. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Психологічна допомога педагогам. Інформаційна сторінка. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

12. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Нова українська школа. Інформаційна сторінка. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=7783.

13. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.

14. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. URL: <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-syspilstva/>.

15. Культура добросусідства. URL: <https://kdukraine.com/metodichna-pidtrimka/batkivski-zbori-po-novomu-aktualno-interaktivno-korisno/>.

16. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

17. Медіапідтримка посібника «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» за QR-посиланнями. URL: <https://dk-books.com/book/212529/>.

18. Методичний посібник «Духовність і мораль у житті людини і суспільства» для 5-6 класів. URL: <https://mandrivets.com/duhovnist-i-moral-v-zhitti-ljudini-i-suspil-stva-konspekti-urokiv-5-klas.html>; <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-sypilstva/>.

19. Модельні програми МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovdzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

20. Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=795922471.

21. Наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitn-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

22. Наказ МОН «Про надання грифа “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України” модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/07/14/nakaz-mon-vid-12-07-2021-795-pro-nadannia-hryfa-rekomendovano-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-model-nym-navchal-nym-prohramam-dlia-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

23. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

24. Підготовка вчителів до розвитку життестійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах / С.О. Богданов, А.М. Гірник, О.В. Залеська, І.В. Іванюк, В.В. Соловійова, В.А. Чернобровкіна, В.М. Чернобровкін. К.: Пульсари, 2017. 208 с.

25. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>.

26. Посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті», «Слово вчителю». URL: <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-evropy-z-prav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/dorogovkazi>; <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-sypilstva/>.

27. Стратегія національно-патріотичного виховання. Указ Президента України №286. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/>.

28. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6.

29. Навчально-методичний комплекс «Духовні і моральні основи здоров'я людини. 7 клас». URL: <https://www.surelo.com.ua/navchalno-metodichnij-kompleks-dukhovni-i-moralni-osnovi-zdorovya-lyudini-7-klas>.

Венгринюк О.В.,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології та теорії управління освітою
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2024/2025 Н.Р.

У 2024/2025 н.р. продовжується впровадження Державного стандарту базової середньої освіти (далі – ДСБО), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898, у якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема мистецької освітньої галузі, та нових модельних навчальних програм з навчальних предметів та інтегрованих курсів. Документи розміщені на офіційному

вебсайті Міністерства освіти і науки України та вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [2; 5]. Визначена Типова освітня програма (наказ МОН від 19.02.2021 №235), що реалізує стандарт освіти відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти та «Нової української школи» на період до 2029 року, є основою для навчання учнів 7-х класів (базове предметне навчання) усіх закладів загальної середньої освіти України [4].

Другий цикл (7-9 класи, базове предметне навчання) базової середньої освіти сприятиме формуванню учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно долати проблеми повсякденного життя, вибрати шлях подальшого навчання відповідно до своїх інтересів і здібностей. Навчання буде здебільшого предметним, а частину часу відведено на предмети за вибором.

Мистецьку освітню галузь реалізують 4 модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво»:

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гайдамака О.В., Лемешева Н.А.): <https://cl.gy/FFWBK>;

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л.Г.): <https://cl.gy/fhmve>;

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Івасюк О.М., Комаровська О.А., Власова В.Г., Гринишина Л.М., Кізілова Г.О., Лобова О.В., Назар Л.Й.): <https://cl.gy/nGAnE>;

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л.М.): <https://cl.gy/zaxWM>.

Модельні навчальні програми «Мистецтво» для 7-9 класів забезпечують наступність між модельною програмою для 5-6 класів та гнучкий перехід учнів від адаптаційного періоду до базового предметного навчання. Програми розроблені на основі Державного стандарту базової середньої освіти, яким визначено мету мистецької освітньої галузі – цілісний розвиток особистості учня у процесі опанування мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження;

розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні.

Програми реалізують визначені в Державному стандарті ціннісні орієнтири та ключові компетентності, а саме: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій; інноваційність; екологічна й інформаційно-комунікаційна компетентності; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; підприємливість і фінансова грамотність, а також пріоритетна для мистецької галузі культурна компетентність.

Учитель/вчителька, обравши модельну навчальну програму, складає на її основі *навчальну програму*, у якій зазначає послідовність й орієнтовний час вивчення тем у 7 класі.

Автори в модельних навчальних програмах пропонують послідовність вивчення тем, зміст і види навчальної діяльності, які є орієнтовними. Таким чином учитель/вчителька з модельної навчальної програми до кожної теми навчальної програми добирає з-поміж запропонованих або ж додає ті елементи змісту й способи діяльності, що є найоптимальнішими для кожного учня/вчениці та для учнівської спільноти певного освітнього закладу та класу.

У 7-х класах за умови наявності відповідних модельних навчальних програм мистецька освітня галузь може бути реалізована в навчальному плані закладу освіти через окремі предмети (музичне мистецтво, образотворче мистецтво) або інтегрований курс «Мистецтво».

Усі ці програми розраховано на рекомендовану кількість годин, а саме дві години. Тож для повноцінної реалізації освітньої галузі й досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених ДСБО, у навчальному плані закладу освіти рекомендовано виділяти відповідну кількість навчальних годин на тиждень.

За наявності в закладі освіти відповідного кадрового складу навчальні предмети (інтегрований курс) мистецької освітньої галузі мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва). Інтегрований курс «Мистецтво» за наявності в закладі освіти відповідного кадрового складу можуть реалізовувати два вчителі.

З урахуванням того, що програми інтегрованого курсу «Мистецтво» у 7 класі представляють органічне поєднання змісту різних

видів мистецтва з доміантністю музичного й образотворчого, цей курс у 7 класі може викладати як один, так і два вчителі (учитель музичного мистецтва, учитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати в команді, узгоджуючи планування своїх уроків.

За такої моделі викладання у 7 класі заклад освіти створює на основі модельної навчальної програми навчальну програму закладу освіти, де виокремлюється дві складові за доміантними видами мистецтва із зазначенням відповідної кількості годин: «Мистецтво: музичне мистецтво» (1 година на тиждень), «Мистецтво: образотворче мистецтво» (1 година на тиждень), і затверджує її рішенням педагогічної ради. Відповідно в класному журналі для кожної складової відводяться окремі сторінки, на яких після назви інтегрованого курсу через двокрапку прописується уточнення: «Мистецтво: музичне мистецтво», «Мистецтво: образотворче мистецтво».

Звертаємо увагу на те, що необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту й результатів навчання з різних видів мистецтва. Відповідно необхідною умовою є впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» протягом усього навчального року без виокремлення його складових (музичної, образотворчої) в окремі навчальні періоди (семестри).

Модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» повною мірою охоплюють результати навчання, які зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти.

Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр» охоплює результати навчання двох освітніх галузей: мовно-літературної та мистецької, яку реалізує частково. Відповідно міжгалузевий інтегрований курс може впроваджуватися в закладі освіти одночасно з інтегрованим курсом «Мистецтво», а не замість нього, для поглиблення й поширення внутрішньогалузевих і міжгалузевих зав'язків, більш детального ознайомлення учнів з одним із видів мистецтва – театральним. Тому в навчальному плані закладу освіти не рекомендовано замінювати інтегрований курс «Мистецтво» міжгалузевим інтегрованим курсом «Драматургія і театр».

Учні 5-6 класів навчаються за такими модельними навчальними програмами:

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Комаровська О.А., Лемешева Н.А.): <https://cl.gy/uWpht>;

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л.Г.): <https://cl.gy/NzRVN>;

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л.М., Просіна О.В.): <https://cl.gy/vdBeH>;

- модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Івасюк О.М., Комаровська О.А., Кізілова Г.О., Лемешева Н.А., Лобова О.В., Назар Л.Й., Чужина І.Ю., Шулько О.А.): <https://cl.gy/nnXkx>.

Також використовуються підручники інтегрованого курсу «Мистецтво», які створені різними авторськими колективами та мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Їхні електронні версії розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://lib.imzo.gov.ua/>). А також для оптимізації пошуку програмового і навчального контенту для 5-6-х класів на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» в розділі «Нова українська школа» розміщено «Навчально-методичну скарбницю» (https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMI n4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=1489654466), де з кожної освітньої галузі систематизовано модельні навчальні програми та новостворене навчально-методичне забезпечення [6].

Реалізація діяльнісного підходу в першому циклі (5-6 класи) на уроках мистецтва здійснюється через різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, співі в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується й розвивається здатність співпрацювати з іншими людьми. Діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їхнього змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються й розвиваються такі наскрізні вміння, як уміння

висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо. Саме тому під час конструювання кожного уроку педагогу необхідно залучати різні прийоми й форми роботи щодо сприймання та аналізу-інтерпретації творів мистецтва.

Інтегрований підхід в освітньому процесі має бути збалансованим і педагогічно доцільним. Досвід упровадження інтегрованого підходу в загальній мистецькій освіті засвідчив, що під час конструювання уроку мистецтва для розкриття, емоційного посилення певної світоглядної теми навколо домінантного виду мистецтва (зазвичай це музичне й образотворче мистецтво) залучаються твори інших видів мистецтва. Таким чином на уроці певна тема щонайперше розкривається завдяки мові одного (домінантного) виду мистецтва, а твори (або види діяльності) з інших видів доповнюють і збагачують загальне сприйняття.

Враховуючи різні умови та можливості навчання, на початку навчального року доцільно здійснювати діагностування рівня мистецького досвіду учнівства для планування подальшої освітньої діяльності. Для діагностики радимо використовувати широку палітру педагогічних інструментів:

- спостереження;
- аналіз учнівської діяльності на уроках,
- невербальний та вербальний зворотний зв'язок від учнів та учениць тощо.

Провідним методом має виступати педагогічне спостереження, завдяки якому в різних видах мистецької діяльності учнів учитель/вчителька може встановити рівень навченості дітей у галузі мистецтва. Не рекомендовано проводити з мистецтва спеціальні діагностувальні роботи або подібні види діяльності, що виконують контрольню-оцінювальну функцію. Весь процес освітнього діагностування для підлітків має відбуватися природньо і безстресово.

Учитель на початку року складає *календарно-тематичне планування*, яке є орієнтовним. У процесі роботи (з урахуванням умов війни) до нього можуть вноситися зміни. Якщо вчитель розуміє, що новий матеріал базується на попередньому, який незасвоєний, то, звісно, виокремлюється час на опрацювання – *надолуження освітніх втрат*. Відповідно час на вивчення нового матеріалу може бути відкоригований.

Якщо більшість учнів класу не виявляє розуміння певних базових знань або не виявляє вмінь, які мали бути опановані в попередній період навчання (наприклад, щодо мови чи жанрів мистецтва), слід

спроєктувати освітній процес таким чином, щоб зробити акценти на опрацюванні цього матеріалу або видах діяльності, які формують певні вміння чи знання. Якщо ж певні освітні втрати наявні лише у групі учнів, то доцільно запропонувати цим учням окремі види роботи для самостійного опрацювання матеріалу або запроваджувати групові форми роботи з елементами взаємонавчання.

Виявлення та подолання освітніх втрат умовно охоплюють 3 етапи планування роботи:

I) виявлення освітніх втрат;

II) визначення ефективних стратегій щодо їхнього подолання та їхня реалізація через різні активності учнів та учениць (адаптація навчальних програм і календарно-тематичного планування, доступність викладу навчального матеріалу, наявність різних типів завдань, вправ на діяльнісне опанування підлітками навчального матеріалу; наявність педагогічного інструментарію для стабілізації емоційного стану учнів, впровадження диференційованого навчання та формувального оцінювання тощо);

III) рефлексія результатів роботи, що проводилась.

Учитель, плануючи навчальну діяльність підлітків, має враховувати те, що кращому осмисленню учнями мети й результатів своєї діяльності, усвідомленню, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності, сприяє надання їм більшої самостійності й відповідальності. Відповідно відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («учитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу й можливостей використання у власному житті.

Звертаємо увагу на те, що уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» мають базуватися на засадах сучасної педагогіки партнерства: співпраці, співтворчості всіх учасників освітнього процесу, що передбачає використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій у контексті мистецької діяльності; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки та самопізнання.

Зауважуємо, що зміст, засоби й методи навчання мистецтва мають бути спрямовані на досягнення визначених ДСБСО обов'язкових

результатів навчання, яких учень/учениця має досягнути в процесі навчання та які підлягають оцінюванню. Наступність у досягненні обов'язкових результатів навчання відображено в розгортанні конкретних результатів навчання за циклами навчання і відповідно очікуваних результатах навчання, окреслених у модельних навчальних програмах.

Рівень досягнення результатів навчання в мистецькій освітній галузі встановлюється через:

- вияв обізнаності учня/учениці у сфері мистецтва;
- демонстрацію учнями/ученицями практичних умінь у галузі мистецтва;
- виявлення учнями/ученицями естетичного ставлення: емоційного, оцінного, критичного – до творів мистецтва, різних мистецьких явищ повсякдення, власної творчості та творчості інших.

Саме тому **оцінювання результатів навчання** в мистецькій освітній галузі визначено за наступними критеріями: пізнання й аналіз, інтерпретація творів мистецтва, практична мистецька діяльність, емоційне ставлення до мистецтва, показники яких узгоджено з результатами навчання, визначеними Державним стандартом базової середньої освіти.

Формування й удосконалення вмінь, необхідних для досягнення **очікуваних результатів навчання у 7 класі**, визначених в кожній модельній навчальній програмі, передбачає поступове підвищення рівня самостійності учнів/учениць в опануванні змісту, зокрема під час різних навчальних дій. На кожному етапі навчання вчитель/вчителька самотужки попередньо визначає доцільний рівень самостійності здобувачів/здобувачок освіти, зваживши на їхні індивідуальні особливості, обсяг і зміст навчального матеріалу. А під час уроків у разі потреби оперативно корегує цей рівень з огляду на реальну ситуацію: додатково усно радить, пропонує, ставить навідні запитання, наводить подібні приклади, підбадьорює, заохочує, тобто поціновує здобутки й здійснює *формувальне оцінювання*. Цей вид оцінювання дає змогу дійти висновку щодо особистісного розвитку учня/учениці, відстежити його/її навчальний поступ, процес здобуття навчального досвіду як основи компетентності. Тобто результати формувального оцінювання свідчать про опанування здобувачем/здобувачкою освіти певних умінь і навичок. Зауважимо, що формувальне оцінювання можуть здійснювати не лише вчитель/вчителька, а й інші учні/учениці. Не менш важливим видом

формувального оцінювання є самооцінювання здобувача/здобувачки освіти.

Результати формувального оцінювання відбивають реальний учнівський навчальний досвід і можуть бути зафіксовані через спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю, приклади учнівських робіт, портфоліо навчальних досягнень тощо.

Перенесення акценту з оцінювання на поцінювання результатів важливе, адже поцінювати треба процесуальні складники навчання на різних його етапах (вправність у формулюванні запитань, проблем, пошуку інформації, чіткому висловленні думок, добиранні аргументів для обґрунтування поглядів, ставлень тощо). Під час формувального оцінювання можна застосовувати різноманітні різнорівневі шкали: словесні та бальні (на розсуд вчителя/вчительки, зважаючи на пропозиції учнів/учениць).

Підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання результатів навчання передбачає зіставлення досягнутого учнем/ученицею з результатами, визначеними для певного класу згідно з ДСБО та модельною навчальною програмою. У підсумковому оцінюванні суб'єктом оцінювання є вчитель/вчителька.

Тематичне оцінювання – це фіксація проміжного контролю за всіма видами діяльності учня/учениці, виконаних упродовж певного періоду, визначеного модельною навчальною програмою (тема, розділ), чи його частини.

Семестрове оцінювання з мистецтва в 7 класі передбачає оцінювання за групами результатів і загальну оцінку результатів навчання. Здійснюють семестрове оцінювання, узявши до уваги різні види навчальної діяльності протягом семестру й динаміку особистих навчальних досягнень учня/учениці.

Для підвищення ефективності навчання й об'єктивності оцінювання навчальних результатів радимо:

1) чітко формулювати зрозумілі для учнів/учениць очікувані результати навчання (за групами результатів і за критеріями оцінювання їх);

2) наводити приклади завдань і видів діяльності з аналізом за критеріями оцінювання результатів виконання;

3) оперативно й доступно надавати учням/ученицям зворотний зв'язок щодо досягнення ними очікуваних результатів навчання;

4) вчасно коригувати процес навчання для досягнення його очікуваних результатів.

Інформуємо, що розроблено рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (наказ МОН від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання»).

У цьому документі окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898.

Звертаємо увагу, що визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 1 квітня 2022 року №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» [11].

Звертаємо увагу, що вивчення мистецтва в закладах загальної середньої освіти спрямовано на цілісний розвиток особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства, прилучення до скарбів художньої культури різних народів світу, що дає можливість відкрити українським учням широкий світ крізь призму творів різних видів мистецтва авторів з різних країн і континентів. Однак трагічні події, які тривають внаслідок російського вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 р., зумовили необхідність перегляду місця російського мистецтва в контексті вивчення предметів та інтегрованих курсів мистецької освітньої галузі. **Вважаємо за необхідне вилучити з використання в освітньому процесі твори російських, а також білоруських митців** (через позицію Білорусі щодо російського вторгнення в Україну). Вивільнений навчальний час доцільно використати на ознайомлення учнів та учениць з творами українських, у тому числі регіональних митців, що також сприятиме формуванню патріотичної національної свідомості учнівства, поваги до українського мистецтва і культури, звичаїв та традицій українського народу.

Наголошуємо, що в модельних та в навчальних програмах передбачено творчий вибір учителем художнього змісту й технологій навчання, поурочного розподілу навчального мистецького матеріалу. Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у

межах навчального року. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їхньої високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, ураховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України. Також зазначимо, що електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://lib.imzo.gov.ua/>). Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

Щодо організації дистанційного навчання, то звертаємо увагу, що в межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та за потреби ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням: <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>.

Список використаних джерел та літератури

1. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі // Методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 104 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.06.2024).

3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 03.06.2024).

4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.06.2024).

5. Методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі». URL: <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/> (дата звернення: 04.06.2024).

6. Навчально-методичне забезпечення базової середньої освіти Нової української школи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/navchal-no-metodychne-zabezpechennia-5-9-kl-nush/>.

7. Нова українська школа. Подолання освітніх втрат. URL: <https://nus.org.ua/articles/idealnogo-instrumentu-podolannya-osvitnih-vtrat-ne-isnuje-ale-mozhna-kompleksno-vykorystovuvaty-najkrashhyj-dosvid-tetyana-vakulenko/> (дата звернення: 04.06.2024).

8. Нова українська школа. Оцінювання. URL: <https://nus.org.ua/articles/otsinyuvannya-v-5-klasi-nush-yak-vono-mozhe-staty-instrumentom-navchannya-ta-pidvyshhennya-motyvatsiyi/> (дата звернення: 04.06.2024).

9. План заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. №903-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.06.2024).

10. Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf> (дата звернення: 03.06.2024).

11. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsynivannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 06.08.2024).

12. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 216 с.

13. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

14. Теорія і практика мистецької освіти : збірник наукових праць. Ч. II / ред.-упор. Л.В. Обух (відп. ред.), М.А. Моїсєєва. Житомир : О.О. Євенок, 2021. 186 с.

15. Фіцула М.М. Педагогіка : навчальний посібник. Вид. 2-ге, випр., доп. К. : Академвидав, 2007. 560 с.

Равлюк Л.Р.,

методист науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти
та предметів мистецької галузі

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2024/2025 Н.Р.

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останні роки як рушії суспільного добробуту та прогресу. У мистецькій освітній галузі навчання здійснюється на основі освітніх стандартів, типових освітніх програм, нового змісту навчально-дидактичних освітніх матеріалів, підручників, застосування комплексу новітніх технологій, форм і методів навчання мистецтву тощо. Освітня галузь «Мистецтво» розглядається як суттєвий компонент загальної освіти школяра. Його могутній пізнавальний і виховний потенціал пов'язаний з естетичною природою, завдяки якій досягаються потаємні найскладніші процеси духовного життя людини, її внутрішнього світу.

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їхнього художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих

умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас через образний зміст творів мистецтва відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

Нормативна складова викладання дисциплін освітньої галузі «Мистецтво»

Організація освітньої діяльності з дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься відповідно до Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, наказу Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року №235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 8-11 класів закладів загальної середньої освіти» [1].

Державні стандарти є фундаментальними документами в організації освітнього процесу для кожного рівня здобуття освіти, а їхнє виконання є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти.

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новими Державними стандартами у 2024/2025 навчальному році освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

- Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 №1273);

- Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінет Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392;

- Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, наказу Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року №235, модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти для учнів 8-9 класів, рекомендованих МОН України відповідно до наказу МОН України від 24.07.2023 №883;

- типових освітніх програм: «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 №405; «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 №408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 №464).

Згідно з Типовим навчальним планом у 8-х класах закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання для реалізації мистецької освітньої галузі встановлено **річний діапазон кількості годин** у межах мінімального показника, який становить 35 годин; максимального – 105 годин; рекомендованого – 70 годин [1].

Діапазон тижневого навчального навантаження цієї освітньої галузі у 8-9-х класах становить від 1 до 3 годин (рекомендовано – 2 години). За рішенням закладу освіти до навчального плану освітньої програми може включатися інтегрований курс «Мистецтво» або окремі предмети «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» (кількість годин на їхнє вивчення школа визначає самостійно). Резерв навчальних годин (різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю годин) становить 1 годину, який може бути розподілений між обов'язковими для вивчення та вибірковими освітніми компонентами.

Зазначимо, що з-поміж результатів навчання нового Державного стандарту є формування вміння демонструвати/презентувати результати власної творчості, пояснити свій задум, критично оцінити власні успіхи й досягнення тощо. Це слід системно й послідовно формувати в учнів/учениць, адже вміння критично оцінити свої можливості й якнайкраще представити їх іншим є актуальним і необхідним у сучасному світі.

Плануючи навчальну діяльність підлітків, учитель має враховувати те, що кращому осмисленню учнями мети й результатів своєї діяльності, усвідомленню, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності, сприяє надання їм більшої самостійності й відповідальності. Таким чином відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («учитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу й можливостей використання у власному житті. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» мають базуватися на засадах сучасної педагогіки партнерства, співпраці, співтворчості всіх учасників освітнього процесу, що передбачає використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій у контексті мистецької діяльності; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки та самопізнання [2].

Пріоритетними напрямками розвитку мистецької освіти в новому навчальному році повинні стати:

- *розвиток творчості (креативності) та емоційного інтелекту як якостей особистості, які стануть необхідними впродовж життя та можуть активно розвиватися в процесі різних видів мистецької діяльності: співу, малювання, гри на дитячих музичних інструментах, імпровізації, інсценізації, активного сприймання творів мистецтва для розуміння їхнього впливу на людину;*

- *розвиток мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду;*

- *формування виконавських умінь та навичок, які є характерними для кожного окремого виду художньої діяльності, як-от: опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва);*

- *формування вокальних та хорових навичок (з музичного мистецтва);*

- *набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику;*

- *формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо [3].*

Учителі мистецьких дисциплін початкової школи мають право, орієнтуючись на її вимоги й орієнтовний зміст, самостійно визначати тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми тощо. Найголовнішим є *творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього матеріалу*: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їхньої високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і відповідність їхньому віку. Вищезначене відображається в календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти.

Викладання мистецтва у 8-9 класах

У 2024-2025 навчальному році вивчення предметів мистецької галузі у 8-9 класах та старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Також зазначимо, що електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» <https://lib.imzo.gov.ua>

Рівень стандарту Навчальна програма «Мистецтво. 10-11 кл.» розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Її зміст спрямовано на цілісний художньо-естетичний розвиток особистості учня шляхом ознайомлення з мистецтвом культурних регіонів світу. Вивчення цього курсу за вибором базується на системі знань, які отримали школярі в початковій, основній школі.

Профільний рівень. Для реалізації ідей профільного навчання в 10-11 класах запропоновано дві складові: *пізнавальну* (2 години на тиждень для реалізації культурологічної змістової лінії державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти) та *художньо-практичну* (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування умінь з виду мистецької діяльності.

Звертаємо увагу, що вивчення мистецтва у закладах загальної середньої освіти спрямовано на цілісний розвиток особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства, прилучення до скарбів художньої культури різних народів світу, що дає можливість відкрити українським учням широкий світ крізь призму творів різних видів мистецтва авторів з різних країн і континентів [4].

Навчальна програма «**Мистецтво. 10-11 кл. (рівень стандарту)**» розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Її зміст спрямовано на цілісний художньо-естетичний розвиток особистості учня шляхом ознайомлення з мистецтвом культурних регіонів світу. Вивчення цього курсу за вибором базується на системі знань, які отримали школярі в початковій, основній школі.

Для реалізації ідей **профільного навчання в 10-11 класах** запропоновано дві складові: *пізнавальну* (2 години на тиждень для реалізації культурологічної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти) та *художньо-практичну* (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування вмінь з виду мистецької діяльності.

Програмне забезпечення для 8-11 класів

Звертаємо увагу, що вивчення мистецтва в закладах загальної середньої освіти спрямовано на цілісний розвиток особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства, прилучення до скарбів художньої культури різних народів світу, що дає можливість відкрити українським учням широкий світ крізь призму творів різних видів мистецтва авторів з різних країн і континентів [4].

Провідними видами діяльності на уроках мистецтва є пізнання мистецтва, яке відбувається через сприймання, інтерпретацію й оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та творче самовираження здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме ефективному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Важливо збалансувати різні види діяльності учнів під час навчання і не перевантажувати учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема, історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже наперед відомо, що така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому – на видах мистецтва, їхніх специфічних унікальних особливостях, які презентують саме той чи інший культурний регіон світу [3].

У процесі планування освітньої діяльності вчитель має використовувати різноманітний методичний інструментарій, діалогічні форми подачі матеріалу. Серед методів навчання мистецтву слід звертатися до словесних, наочних, діяльнісних, проблемних методів і прийомів стимулювання асоціативно-образного мислення, виявлення міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва тощо.

Учитель визначає обсяг годин на вивчення окремої теми програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року. Також педагог має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їхньої високої художньої якості, а також розробляти художньо-

практичні й ігрові завдання для учнів, урахуваючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку. Вивільнений навчальний час доцільно використати на ознайомлення учнів з творами українських, у тому числі регіональних митців, що також сприятиме формуванню патріотичної національної свідомості учнівства, поваги до українського мистецтва і культури, звичаїв та традицій українського народу.

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН [1].

Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

Звертаємо увагу, що під час навчання предметів мистецької освітньої галузі на основі застосування технології дистанційного навчання в межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та за потреби ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання.

Основні завдання та зміст роботи кабінету предметів художньо-естетичного циклу

Основними завданнями кабінету предметів художньо-естетичного циклу в закладах загальної середньої освіти є навчання та художньо-естетичне виховання учнів.

Організація роботи кабінету предметів художньо-естетичного циклу повинна забезпечувати реалізацію змісту художньо-естетичної освіти, а саме розвитку культурного та духовного рівня учнів.

Напрями використання кабінету предметів художньо-естетичного циклу в освітньому процесі визначаються педагогічними й дидактико-методичними завданнями.

Відповідно до основних завдань, зазначених у Положеннях про кабінет предметів художньо-естетичного циклу, кабінет використовується для:

- навчання учнів з предметів «Мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво», «Художня культура», «Естетика» та інших предметів, які передбачають художньо-естетичне виховання учнів;

- проведення тематичних занять, зустрічей з митцями, лекцій, семінарів, мистецьких тижнів, консультацій для учнів з питань художньо-естетичної освіти;

- здійснення зв'язку з художніми та музичними закладами освіти, науковими установами та іншими мистецькими організаціями з питань навчання художньо-естетичної освіти;

- підготовки та проведення виставок, конкурсів, фестивалів, концертів тощо.

Обладнання кабінету художньо-естетичного циклу

Кабінети предметів художньо-естетичного циклу мають бути оснащені:

- навчальними планами та програмами з питань художньо-естетичної освіти, програмним забезпеченням для персональних комп'ютерів, нормативно-правовими актами з художньо-естетичної освіти, методичною і довідковою літературою, директивними, інструктивними та іншими матеріалами, необхідними для проведення навчання з художньо-естетичної освіти;

- підручниками, навчальними та наочними посібниками і навчальним приладдям (плакати, стенди, схеми таблиці, репродукції картин, макети, моделі, відеофільми тощо);

- технічними засобами навчання (проєкційна, аудіо- та відеоапаратура, комп'ютерна техніка, електронні музичні інструменти тощо);

- навчальним інвентарем: музичний інструмент (фортепіано, баян, акордеон, дитячі музичні інструменти тощо), мольберти, натурні зразки, драп, демонстраційні прилади та пристрої, схеми тощо;

- станками та дзеркальною стіною для занять хореографією.

Для зберігання навчального обладнання та приладдя потрібно мати секційні шафи, які розміщують у приміщенні кабінету або вздовж однієї з бокових стінок.

Секційні шафи мають бути укомплектовані:

- картотекою аудіовізуальних засобів, відеотекою, педагогічними електронними засобами, мультимедійними засобами, картотекою навчальних комп'ютерних програм;

- бібліотечкою науково-популярної, довідково-інформаційної і методичної літератури, підручниками, збірниками задач, журналами, необхідними в навчально-виховній роботі з предмета;

- картотекою дидактичних матеріалів, інструкціями для виконання лабораторних і практичних робіт, дослідів, спостережень;

- картотекою завдань для здійснення індивідуального підходу до навчання, організації самостійної роботи учнів, проведення контрольних робіт, тематичних атестацій;

- фонохрестоматійним матеріалом для сприймання музики.

У кабінетах предметів художньо-естетичного циклу можна розміщувати постійні виставки учнів, учителів та художників [5].

У 2024/2025 н. р. відзначаються такі ювілейні дати митців Буковини:

- *14 серпня 2024 р.* – 90 років від дня народження диригента, композитора, педагога заслуженого працівника культури України **Богдана Васильовича Катамая;**

- *4 вересня 2024 р.* – 90 років від дня народження композитора, диригента, заслуженого працівника культури України **Михайла Васильовича Мафтуляка;**

- *17-26 вересня* – у 1989 р. в ці дні відбувся перший фестиваль української сучасної пісні та популярної музики «**Червона рута**»;

- *10 жовтня 2024 р.* – 100 років від дня народження колишнього співака Буковинського ансамблю пісні і танцю Чернівецької обласної філармонії ім. Д. Гнатюка **Георгія Євгеновича Січковського;**

- *24 жовтня 2024 р.* – 130 років від дня народження композитора, диригента, члена Спілки композиторів України, заслуженого артиста України, одного з керівників та головного диригента Буковинського ансамблю пісні та танцю Чернівецької обласної філармонії ім. Д. Гнатюка, директора Чернівецького обласного музичного училища **Богдана Володимировича Крижанівського;**

- *30 жовтня 2024 р.* – 75 років від дня народження педагога, доцента кафедри музики факультету педагогіки, психології та соціальної роботи ЧНУ ім. Ю. Федьковича, заслуженого діяча мистецтв України, колишнього засновника симфонічного оркестру та головного диригента колективу Чернівецької обласної філармонії **Віктора Семеновича Кострижа;**

- 14 листопада 2024 р. – 80 років від дня народження хорового диригента, педагога, доцента кафедри музики факультету педагогіки, психології та соціальної роботи ЧНУ ім. Ю. Федьковича, заслуженого вчителя України **Андрія Володимировича Плішки**;

- 29 грудня 2024 р. – 95 років від дня народження піаніста, педагога Чернівецького обласного училища мистецтв ім. С. Воробкевича, композитора, заслуженого діяча мистецтв України **Йосипа Мойсейовича Ельгісера**.

Фізкультвиплинки для уроків освітньої галузі «Мистецтво»

- 1) <https://youtu.be/p8RBdsywp7g>
- 2) <https://youtu.be/kH3OZ5ZRnUw>
- 3) <https://youtu.be/W2fHg0qGI14>
- 4) <https://youtu.be/A09aJ3gvLWs>
- 5) <https://youtu.be/3Os2JN-rvpI>

Список використаних джерел та літератури

1. Вимоги до типових освітніх програм «Мистецтво» для 5-9 класів. Наказ МОН від 19.02.2021 №235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

2. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво». URL: <https://artmon59-new.ed-era.com/> (дата звернення: 19.06.2024).

3. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році // Лист МОН №1/13749-23 від 12.09.2023 // Додаток «Мистецька освітня галузь 7-11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Mystetska.osvit.haluz.12.09.2023.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

4. Програма «Мистецтво» профільний рівень та рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 19.06.2024).

5. Електронна платформа «Весосвіта». Дорожня карта вчителя мистецької галузі: інструментарій оцінювання для 8-11 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://vseosvita.ua/library/dorozhnya-karta-vchytelia-mystetskoi-haluzi-instrumentarii-otsiniuvannia-dlia-5-ta-6-11-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-645857.html> (дата звернення: 19.06.2024).

Анатійчук М.О.,
завідувач ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2024/2025 Н.Р.

З урахуванням реалій сьогодення та дій правового режиму воєнного стану питання щодо надання освітніх послуг та забезпечення підтримки дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) під час організації інклюзивного навчання залишаються пріоритетними в 2024/2025 навчальному році, оскільки вони є найбільш вразливою категорією серед усіх здобувачів освіти. Освітній процес у закладах дошкільної та загальної середньої освіти, у яких навчаються діти з ООП, організовується відповідно до Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» «Про повну загальну середню освіту» та інших актів законодавства з урахуванням безпекової ситуації в кожній окремій територіальній громаді.

Організація інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти регламентується постановою КМУ від 10.04.2019 №530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» зі змінами (далі – Порядок) [1]. З метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану Кабінетом Міністрів України було внесено ряд змін до нормативно-правових актів, які регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей. Листами МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами» та від 06.09.2022 №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» надано роз'яснення про зазначені вище зміни, з урахуванням яких має здійснюватися організація освіти дітей з ООП [3; 4].

Однак нагадуємо, що керівник закладу дошкільної освіти на підставі заяви батьків (одного з батьків) або інших законних представників дитини з ООП та висновку інклюзивно-ресурсного центру

про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в обов'язковому порядку створює інклюзивну групу та організовує інклюзивне навчання відповідно до рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром. Тож у випадках, коли дитина з ООП потребує від II до V рівня підтримки, завжди створюється інклюзивна група й забезпечуються відповідні умови інклюзивного навчання. Рівні підтримки залежать від ступеня прояву індивідуальних труднощів/потреб дитини з ООП. Компоненти рівнів, критерії визначення та умови їхнього забезпечення встановлюються відповідно до додатку 2 Порядку. Також дітям дошкільного віку, у яких під час навчання в закладі виявлено незначні, поодинокі труднощі, може надаватися підтримка першого рівня. Перший рівень підтримки – це перший крок до інклюзивного навчання. Дітям, яким надається підтримка першого рівня, не організовується інклюзивне навчання та відповідно не створюється інклюзивна група. Радимо керівникам та педагогічним працівникам ЗДО використовувати розроблені МОН та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки в дітей раннього та дошкільного віку, у яких висвітлюється:

- алгоритм визначення категорій освітніх труднощів у дітей з ООП раннього й дошкільного віку та порядок забезпечення їхньої підтримки в закладі дошкільної освіти;

- маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього віку (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);

- опитувальник для визначення I рівня підтримки здобувача дошкільної освіти;

- діагностичний мінімум для визначення рівнів підтримки в дітей раннього віку (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);

- картки досягнень дошкільників та інші матеріали, які стануть у нагоді не лише педагогічним працівникам, але й батькам [5].

Звертаємо вашу увагу, що на період воєнного стану висновки інклюзивно-ресурсного центру, видані до 1 січня 2022 року, є дійсними до закінчення строку їхньої дії або до видачі нового висновку.

Щодо граничної чисельності дітей з ООП, які навчаються в інклюзивній групі, то в період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) ці норми не застосовуються.

Освітній процес для дітей з ООП в інклюзивних групах здійснюється відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) з можливістю адаптації чи модифікації змісту навчання за допомогою найбільш прийнятних для таких дітей методів і способів.

З метою створення оптимальних умов для навчання дітей з ООП в інклюзивних групах у закладі створюється команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка керується власним положенням про команду супроводу, розробленим на підставі Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН від 08.06.2018 №609. Наголошуємо, що фахівці інклюзивно-ресурсного центру є обов'язковими учасниками засідань команди психолого-педагогічного супроводу закладу освіти. Для досягнення успішного результату надзвичайно важливо формувати позитивні стосунки між членами команди супроводу.

Для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу для дітей з ООП відповідно до висновку ІРЦ та індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини команда супроводу складає Індивідуальну програму розвитку дитини (далі – ІПР) [1]. У разі відвідування дитиною з інвалідністю реабілітаційної установи ІПР узгоджується з її індивідуальною програмою реабілітації.

ІПР складається на навчальний рік (у разі потреби за рішенням команди психолого-педагогічного супроводу – на літній період), підписується всіма членами команди психолого-педагогічного супроводу, одним з батьків або іншим законним представником дитини, затверджується керівником закладу освіти, переглядається тричі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування та зберігається в закладі дошкільної освіти не менше, ніж три роки. Батьки або інші законні представники дитини можуть отримати копію ІПР за вимогою в закладі освіти [1]. Наголошуємо на тому, що ІПР обов'язково обліковується в автоматизованій системі роботи інклюзивно-ресурсних центрів на порталі «Україна. Інклюзія».

Для дітей, які відповідно до рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру цього потребують, розробляється індивідуальний навчальний план строком на три місяці з подальшим його продовженням упродовж

навчального року. У разі виникнення труднощів у досягненні поставлених завдань в ІПР батькам необхідно звернутися до інклюзивно-ресурсного центру з метою проведення повторної комплексної оцінки.

Нагадуємо, що особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу в інклюзивній групі забезпечує асистент вихователя, посада якого вводиться з розрахунку одна штатна одиниця на одну групу. Основною функцією асистента вихователя є співпраця з вихователем групи, надання допомоги під час здійснення освітнього процесу, адаптації навчальних матеріалів з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення їхнього індивідуального супроводу [1]. Також основні функції асистента вихователя, як учасника команди супроводу, зазначені в Примірному положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Серед них є спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів, потреб; участь в організації освітнього процесу дитини з ООП; участь у розробленні ІПР; адаптація освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей дитини з ООП; оцінка спільно з вихователем рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР; підготовка інформації для учасників засідання команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб; консультативна допомога батькам, педагогічним працівникам тощо.

Відповідно до рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру та за письмовою заявою одного з батьків дитини ЗДО забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з ООП. Допуск асистента дитини до ЗДО здійснюється відповідно до наказу МОН від 17.11.2021 №1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги) дітям з ООП здійснюється відповідно до ІПР з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються у вигляді занять згідно з ІПР в індивідуальній або груповій формі. Заняття проводяться фахівцями (із числа працівників закладу освіти та в разі потреби – додатково залученими фахівцями), оплата праці яких здійснюється відповідно до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету

місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою КМУ від 14 лютого 2017 р. №88. У додатках до вищезазначеної постанови вказані примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з ООП у закладах освіти та перелік фахівців, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні й корекційно-розвиткові заняття (послуги) з особами з ООП у закладах освіти [1].

Звертаємо увагу на те, що керівник закладу освіти або вихователь-методист здійснює контроль за наданням психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг та станом виконання завдань, визначених в індивідуальній програмі розвитку та індивідуальному навчальному плані (у разі наявності).

Залежно від віку дитини, ступеня складності порушень та з урахуванням її індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності передбачається від двох до восьми психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять на тиждень відповідно до рекомендованого рівня підтримки, зазначеного у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Години, передбачені для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги), не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження на дитину з ООП у закладі дошкільної освіти. Тривалість психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять визначається відповідно до віку дітей та виду діяльності за освітніми напрямками [1].

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги можуть надаватися в індивідуальній та груповій формі з наповнюваністю двоє-шестеро дітей з урахуванням однорідності порушень та індивідуальних особливостей. У період воєнного стану психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються дітям з ООП (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, педагогічними працівниками закладу освіти, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) та/або місце роботи внаслідок збройної агресії рф. Наголошуємо, що з фахівцями, які надають додаткові послуги, заклад освіти укладає цивільно-правові угоди.

Нагадуємо, що також за рахунок коштів субвенції здійснюється придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що

дають змогу надавати підтримку дітям з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних групах у закладах дошкільної освіти. На придбання вказаних засобів використовується від 10 до 35% загального обсягу субвенції відповідно до рівня підтримки, який надає заклад освіти. Придбання спеціальних засобів корекції для осіб з ООП здійснюється відповідно до постанови КМУ від 9.12.2020 №1289 «Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» та наказу МОН від 23.04.2018 №414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти» зі змінами від 01.06.2019 №873.

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування. Відповідно до Порядку засновник (засновники) закладу освіти має забезпечити в установленому законодавством порядку:

- приведення території закладу, будівель та приміщень у відповідність із вимогами державних будівельних норм щодо закладів дошкільної освіти та інклюзивності;

- створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі необхідні навчально-методичні і навчально-наочні посібники, навчально-дидактичне та ігрове обладнання;

- утримання відповідного штату працівників, зокрема асистента вихователя інклюзивної групи;

- облаштування ресурсної кімнати для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять [1].

Дотримання вимог архітектурної доступності дозволяє створити безбар'єрне й безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з ООП на навчання та гармонійний розвиток в освітньому середовищі.

Організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти регламентується постановою КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (далі – Порядок) зі змінами від 26.04.2022 №483 та від 30.08.2022 №979 [2]. Порядок визначає організаційні засади функціонування інклюзивних класів у закладах

загальної середньої освіти, алгоритм зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти. Також він містить рівні надання підтримки в освітньому процесі дітям з особливими освітніми потребами, критерії визначення та умови їхнього забезпечення, Індивідуальну програму розвитку, регламентує необхідність введення посади асистента вчителя, за потреби – асистента дитини, визначає особливості надання корекційно-розвиткових послуг.

З метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану Кабінетом Міністрів України було внесено ряд змін до нормативно-правових актів, які регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей. Листами МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами» та від 06.09.2022 №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» надано роз'яснення про зазначені вище зміни, з урахуванням яких має здійснюватися організація освіти дітей з ООП [3; 4].

Однак нагадуємо, що керівник закладу загальної середньої освіти на підставі заяви батьків або інших законних представників дитини з ООП та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в обов'язковому порядку створює інклюзивний клас та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, моделює індивідуальну освітню траєкторію для дитини відповідно до категорії її труднощів/потреб, які зазначені у висновку інклюзивно-ресурсного центру.

У період воєнного стану для організації інклюзивного навчання учнів з ООП є можливість подати до закладу освіти копії документів, що посвідчують особу батьків, та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.

Складові рівнів надання підтримки в освітньому процесі дітям з ООП, критерії визначення та умови їхнього забезпечення встановлюються відповідно до Порядку. Рівні підтримки залежать від ступеня прояву труднощів/потреб дитини. Звертаємо увагу, що у випадках, коли дитина з ООП потребує з II по V рівня підтримки і батьки виявляють бажання, завжди організовується інклюзивне навчання й забезпечуються відповідні умови.

Щодо граничної чисельності дітей з ООП, які навчаються в інклюзивному класі, то в період воєнного стану ці норми не застосовуються. Тож у класі може організовуватися інклюзивне навчання для більше, ніж трьох учнів з ООП, і заклад освіти не може відмовити в організації такого навчання, у тому числі посилаючись на переповненість класів. Також учні, які потребують першого рівня підтримки, розподіляються між класами без урахування кількості таких осіб. За умови наявності в населеному пункті одного закладу освіти учні розподіляються між класами такого закладу освіти також без урахування кількості таких осіб [4].

Звертаємо вашу увагу на те, що освітній процес учнів з ООП в інклюзивних класах здійснюється відповідно до Державних стандартів початкової та базової середньої освіти. Усі діти інклюзивних класів, у т.ч. діти з ООП, навчаються за Типовою освітньою програмою закладу освіти з можливістю її адаптації або модифікації відповідно до труднощів/потреб дітей з ООП. Також для дітей з ООП передбачено доповнення освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Освітні програми для спеціальних закладів освіти можуть слугувати лише ресурсом для педагогів закладу, які формують цілі й завдання в роботі з дітьми з ООП. Оцінювання результатів навчання учнів у закладах освіти здійснюється за системою та загальними критеріями оцінювання, затвердженими МОН, та з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) [2]. Слід пам'ятати, що система оцінювання навчальних досягнень дітей з ООП повинна бути стимулюючою і діяльність дитини оцінюється не лише з позиції набутих знань, а насамперед з позиції прогресивного розвитку. Також рекомендуємо розробити критерії оцінювання для дітей з ООП, які навчаються за модифікованими освітніми програмами відповідно до їхніх результатів навчання та схвалити рішенням педагогічної ради закладу освіти.

Після завершення навчання учні з ООП отримують документи про освіту державного зразка відповідно до зразків документів про загальну середню освіту, затверджених МОН [2].

Однією зі складових підтримки дітей з ООП в освітньому процесі є створення в закладі освіти команди психолого-педагогічного супроводу. Нагадуємо, що заклад освіти на підставі Примірного положення про команду супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН

від 08.06.2018 №609, розробляє власне положення про команду супроводу. Засідання команди супроводу можуть проходити в режимі онлайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі. До складу команди супроводу обов'язково залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру. Для залучення фахівців ІРЦ керівник закладу освіти звертається до інклюзивно-ресурсного центру, який проводив комплексну оцінку та надав висновок, у зручному форматі, у тому числі листом, із запрошенням долучитися до складу команди. Після надання кандидатури фахівця інклюзивно-ресурсного центру для включення його до складу команди супроводу керівник закладу освіти наказом затверджує персональний склад команди, включаючи до неї педагогічних працівників закладу, які безпосередньо працюють з дитиною з ООП, її батьків, інших фахівців [3].

Загальне керівництво командою супроводу покладається на директора або заступника директора з навчально-виховної роботи, які несуть відповідальність за виконання покладених на команду супроводу завдань та розподіл функцій між її учасниками. Робота команди супроводу здійснюється в межах основного робочого часу працівників. Функції учасників визначаються в розробленому закладом положенні про команду супроводу дитини з ООП.

Для учнів, у яких виникають поодинокі та незначного ступеня прояву труднощі/потреби під час навчання, за рішенням закладу освіти може надаватися підтримка першого рівня. Наголошуємо на важливості надання такої підтримки учням у закладі освіти. Рішення закладу освіти про надання підтримки першого рівня приймається на основі рішення команди супроводу, яка проводила оцінку та визначила потребу в наданні підтримки першого рівня, що відображається у протоколі її засідання за формою, визначеною додатком до Порядку, або висновку інклюзивно-ресурсного центру. Для цього команда супроводу проводить оцінку на основі відповідної письмової заяви одного з батьків (іншого законного представника) учня, що складається в довільній формі [2]. Припинення надання підтримки першого рівня здійснюється за рішенням команди супроводу та/або письмовою заявою одного з батьків учня. Звертаємо вашу увагу на те, що учні, яким надається підтримка першого рівня, не є такими, що перебувають на інклюзивному навчанні.

На допомогу керівникам і педагогічним працівникам МОН та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено Методичні рекомендації для закладів

загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів I рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, у яких подано методичний інструментарій, який допоможе встановити причину освітніх труднощів, що можуть виникати в учнів під час освітнього процесу, визначати бар'єри та стратегії подальшої підтримки задля їхнього подолання [2].

Для моделювання індивідуальної освітньої траєкторії для дитини з ООП команда супроводу закладу складає Індивідуальну програму розвитку дитини. У разі відвідування дитиною з інвалідністю реабілітаційної установи ППР узгоджується з її індивідуальною програмою реабілітації.

ППР складається на навчальний рік, підписується всіма членами команди супроводу, одним з батьків або іншим законним представником дитини, затверджується керівником закладу освіти, переглядається не рідше, ніж двічі на рік (у разі потреби частіше), з метою її коригування та зберігається в особовій справі учня не менше, ніж три роки, а також обов'язково обліковується в системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів. Батьки або інші законні представники дитини можуть отримати копію ППР за вимогою в закладу освіти. У разі відрахування, переведення учня до іншого закладу освіти копія ППР подається батьками (іншими законними представниками) учня до закладу освіти, де він продовжує здобуття освіти [2].

У разі виникнення труднощів у виконанні поставлених завдань ППР учасники команди супроводу можуть рекомендувати батькам звернутися до інклюзивно-ресурсного центру з метою проведення повторної комплексної оцінки. Нагадуємо, що повторна комплексна оцінка дитини з ООП фахівцями інклюзивно-ресурсного центру проводиться також у разі переходу дитини з ООП з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти; переходу між рівнями освіти; переведення зі спеціального закладу дошкільної освіти, спеціального закладу загальної середньої освіти, закладу загальної середньої освіти до інклюзивної (спеціальної) групи закладу дошкільної освіти або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти; визначення потреби у продовженні тривалості здобуття освіти.

Ще одним чинником, відповідно до якого моделюється індивідуальна освітня траєкторія, є індивідуальний навчальний план, який може складатися для учнів з ООП. Індивідуальний навчальний план повинен містити, зокрема, інформацію про назву закладу освіти,

прізвище та власне ім'я учня; клас, у якому він навчається; цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану; загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу); інформацію про адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму й темп їхнього засвоєння, очікувані результати навчання [2]. Форма індивідуального навчального плану визначається самостійно закладом освіти.

Індивідуальний навчальний план складається командою за участю педагогічних працівників, які викладають навчальні предмети (інтегровані курси), у взаємодії з учнями та/або їхніми батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується одним з батьків учня.

Нагадуємо, що особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу в інклюзивному класі забезпечує асистент вчителя, посада якого вводиться з розрахунку одна штатна одиниця на один клас. Посадові обов'язки асистента вчителя визначені листами МОН від 25.09.2012 №1/9-675 та від 29.09.2022 №1/11471-22. Відповідно до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП у закладі освіти також визначаються основні функції асистента вчителя як учасника команди супроводу [6].

Стосовно посадових обов'язків асистента вчителя інформуємо, що основною функцією такого працівника є співпраця з вчителем класу, що допомагає приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу. При організації інклюзивного навчання в закладі освіти необхідно враховувати, що асистент учителя не є персональним педагогом для одного чи декількох учнів, він надає допомогу вчителю в організації освітнього процесу в класі. Освітній процес в класі здійснюється вчителем.

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти в освітньому процесі індивідуальні соціальні та соціально-побутові потреби учнів забезпечуються асистентом учня. Асистентом учня може бути один з батьків (інший законний представник), особа, уповноважена ними, або соціальний працівник, що надає послугу супроводу під час інклюзивного навчання. Допуск асистента учня до закладу освіти здійснюється відповідно до наказу МОН від 17.11.2021 №1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його

функцій та вимог до нього». Звертаємо вашу увагу на обов'язкове проходження спеціальної підготовки (навчання) асистентів дитини на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП здійснюється відповідно до ППР з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття можуть надаватися в індивідуальній або груповій формі.

Звертаємо вашу увагу, що застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти стосується в тому числі і проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять. Для цього керівник закладу освіти має погодити проведення таких занять з батьками (іншими законними представниками) особи з ООП, видати наказ про їхнє проведення, вказавши форму їхнього проведення (у тому числі дистанційну), та затвердити їхній розклад [3].

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями із числа педагогічних працівників закладу освіти: педагогічними працівниками, учителями-дефектологами (учителем-логопедом, сурдопедагогом, тифлопедагогом, олігофренопедагогом), які введені до штату закладів освіти відповідно до типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, та/або додатково залученими фахівцями, з якими заклад освіти або відповідний орган управління у сфері освіти укладають цивільно-правові договори.

Умови оплати праці за проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять та перелік фахівців, які можуть їх проводити у закладах освіти, визначено Порядком та умовами надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. №88.

Оплата за проведені психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводиться на підставі акту виконаних робіт, який в обов'язковому порядку має бути підписаний, у тому числі батьками дитини, що підтверджує проведення таких занять у дистанційно-очній (змішаній) формі. Керівник закладу освіти має право перевіряти дотримання розкладу та може контролювати якість наданих психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Заняття в очній формі

можуть бути організовані за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу [3].

Залежно від рівня підтримки, зазначеного у висновку інклюзивно-ресурсного центру, передбачається від двох до восьми психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять на тиждень. Години, передбачені для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження на дитину з ООП у закладі освіти. Тривалість індивідуальних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять для учнів становить від 20 до 25 хв., а групових – від 35 до 40 хв. [2].

За потреби (зокрема, у разі пропуску дитиною з поважних причин великої кількості навчальних днів) проведення корекційно-розвиткових занять можна здійснювати в канікулярний період упродовж навчального року, попередньо погодивши це з батьками.

Нагадуємо, що також за рахунок коштів субвенції здійснюється придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу надавати підтримку дітям з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних класах у закладах загальної середньої освіти. Придбання спеціальних засобів корекції для осіб з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних класах у закладах загальної середньої освіти, здійснюється відповідно до постанови КМУ від 09.12.2020 №1289 «Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» та наказу МОН від 23.04.2018 №414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти» зі змінами від 01.06.2019 №873.

Звертаємо увагу також на те, що тривалість здобуття освіти учнями з ООП може бути продовжена на рівнях початкової та базової середньої освіти відповідно до постанови КМУ від 23.04.2003 №585 «Про встановлення тривалості здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти».

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного

пристосування. Відповідно до Порядку органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють для учнів умови:

- приведення території закладу, будівель та приміщень у відповідність із вимогами державних будівельних норм щодо закладів освіти та інклюзивності;

- створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі необхідні навчально-методичні і навчально-наочні посібники, навчально-дидактичне та інші засоби корекції;

- утримання відповідного штату працівників, зокрема асистента вчителя;

- облаштування ресурсної кімнати, медіатеки для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять;

- забезпечення доступу учнів до інтернету [2].

Дотримання вимог архітектурної доступності дозволяє створити безбар'єрне й безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з ООП на навчання та гармонійний розвиток в освітньому середовищі.

Зазначаємо, що основними принципами діяльності всіх учасників освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання є повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП, дотримання її інтересів, недопущення дискримінації та порушення прав, активна співпраця з батьками та залучення їх до освітнього процесу, конфіденційність і дотримання етичних принципів, міжвідомча співпраця та командний підхід.

Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти

Освіта в Україні сьогодні переживає не найкращі часи. За час пандемії COVID-19 та далі від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну діти зазнали значних втрат у навчанні. Спершу дистанційне навчання, а згодом тимчасова окупація, бойові дії, повітряні тривоги й перебування в укриттях, відсутність електроенергії та нестабільний психологічний стан – ось неповний перелік зовнішніх чинників, які впливали і продовжують залишати свій слід на якості освіти дітей і сформованості в них необхідних навичок. Тож зараз гостро стоїть питання створення та впровадження програм з надолуження освітніх втрат [6].

Відповідно до Рішення Комітету з питань освіти, науки та інновацій Верховної ради України «Про затвердження Рекомендацій слухань у Комітеті на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання», Рекомендацій, розроблених МОН та UNICEF, щодо організації програм з надолуження освітніх втрат, рекомендовано в закладах освіти розробити та затвердити Програму подолання освітніх втрат за 2023/2024 н.р., викликаних реаліями воєнного часу, розраховану на 2024/2025 н.р.

Першочергово вчителям доцільно провести діагностичні роботи для виявлення навчальних втрат учнів, потім на педагогічній раді обговорити план спільних дій, інформувати про наявні освітні втрати учнів та їхніх батьків [7].

Для діагностування доцільно використовувати всю палітру інструментів:

- педагогічне спостереження;
- невербальний та вербальний зворотний зв'язок від учнів;
- усне опитування;
- аналіз учнівських робіт (виконання завдань на різноманітних платформах, письмові роботи);
- самооцінювання і взаємооцінювання;
- оцінювання особистісного розвитку учнів батьками.

Ці інструменти можна використовувати як для виявлення втрат окремих учнів, так і для діагностування навчальних втрат усього класу. На початку кожного семестру доцільно проводити діагностичні роботи для всього класу (письмові чи на онлайн-платформах), щоб орієнтовно спланувати подальшу роботу з подолання освітніх втрат з усім класом.

Доцільно запланувати систематичну роботу над подоланням втрат у кожному з класів. Потрібно розуміти, що це тривалий процес, який вимагає додаткових зусиль від учителя і наявності певної мотивації в учнів.

Враховуючи стрес, у якому постійно перебувають українські учні, доцільно також систематично виділяти час на уроках для вправ на стабілізацію емоційного стану дітей.

Щоб не поглиблювати навчальні втрати, варто продумати певні навчальні активності й в укритті під час тривоги. Ця діяльність якраз може бути не за поточною темою, а спрямована на подолання навчальних втрат: дидактичні ігри, опитування, робота в парі і групі,

робота в робочих зошитах на друкованій основі чи робота з індивідуальними картками, які постійно є в укритті [7].

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 №530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.

3. Лист МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>.

4. Лист МОН від 06.09.2022 №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>.

5. Лист МОН від 08.06.2022 №4/1196-22 «Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>.

6. Наказ МОН від 08.06.2018 №609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>.

7. Рекомендації МОН та UNICEF щодо організації програм з надолуження освітніх втрат. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/07/31/Unicef.Immmediate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf>.

Чередюк О.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ У 2024/2025 Н.Р.

Основними напрямками роботи ІРЦ у 2024/2025 навчальному році залишаються:

1. Проведення комплексної оцінки розвитку особи з особливими освітніми потребами, у тому числі повторної. У зв'язку з дією воєнного стану проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, здійснюється також для осіб з особливими освітніми потребами, які вимушені змінити своє місце проживання (перебування) та зараховані в інклюзивні класи (групи) закладів освіти й не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг за місцем навчання, здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку.

Звертаємо увагу, що на період воєнного стану діють особливі умови щодо організації комплексної оцінки, зокрема:

- можуть надаватися копії документів, які посвідчують особу дитини, батьків (чи законних представників) дитини, свідоцтва про народження дитини; також можливе пред'явлення документів з використанням мобільного додатка «Дія» [1];

- для дітей, які переїхали на тимчасове місце проживання, комплексна оцінка проводиться в скорочений термін (протягом тижня з моменту подання звернення (заяви)); також скорочено термін підготовки відповідного висновку для всіх дітей, які оцінювалися (не лише для тимчасово переміщених) – 5 робочих днів.

В умовах сьогодення комплексна оцінка може проводитися не лише в ІРЦ, але й за місцем навчання особи з ООП в закладі освіти та/або за місцем її проживання (перебування). Для цього фахівці інклюзивно-ресурсних центрів за заявою заявників виїжджають на місце навчання особи з особливими освітніми потребами та/або місця

проживання (перебування). Для призначення дати батьки (опікуни) можуть подати документи онлайн в кабінеті користувачів в АС ІРЦ, після чого ІРЦ має в доступний для батьків спосіб (через телефонний зв'язок, месенджери чи електронною поштою) встановити зв'язок з батьками та отримати від них фото наявних додаткових документів, у тому числі медичних, продуктів діяльності дитини (малюнків, прописів тощо), характеристик від педагогів, які раніше працювали з дитиною, тощо.

Звертаємо увагу на особливості проведення комплексної оцінки для дітей, які перебувають закордоном. У виняткових випадках для дітей, які не проходили раніше комплексну психолого-педагогічну оцінку в ІРЦ, потребують її вперше та перебувають закордоном, така оцінка в ІРЦ може бути проведена онлайн з урахуванням результатів оцінки, проведеної за кордоном, з використанням визнаних міжнародних діагностичних методик, що дають можливість визначити стан дитини, рівень інтелекту тощо.

Нагадуємо фахівцям (консультантам) ІРЦ про обов'язковість дотримання принципу конфіденційності щодо отриманих матеріалів у ході проведення комплексної оцінки розвитку дитини та неприпустимість використання, поширення чи демонстрації отриманих фото та відео не за призначенням.

Термін дії висновку інклюзивно-ресурсного центру не обмежений у часі, крім випадків, коли рекомендовано та визначено дату повторного вивчення. Підставами для проведення повторної комплексної оцінки розвитку особи з урахуванням змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр є перехід дитини з особливими освітніми потребами з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти; перехід між рівнями освіти (з початкової до середньої, з середньої до старшої) у загальноосвітньому закладі (тобто перед продовженням навчання на наступному рівні освіти особи з ООП мають пройти повторну комплексну оцінку для отримання рекомендацій щодо організації їхнього навчання); переведення дитини із спеціального закладу дошкільної освіти, спеціального закладу загальної середньої освіти, закладу загальної середньої освіти до інклюзивної (спеціальної) групи закладу дошкільної освіти або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти; а також за рекомендацією команди психолого-педагогічного супроводу дитини в разі виявлених актуальних

освітніх потреб дитини в процесі навчання, наявності труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми або успіхів у навчанні.

Водночас згідно зі змінами до положення про ІРЦ, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 №979, у період воєнного стану для осіб, які тимчасово перебувають та здобувають загальну середню освіту за кордоном, під час переходу між рівнями освіти дія висновку, який використовувався на попередньому рівні освіти, подовжується на термін дії воєнного стану. Повторна комплексна оцінка для таких осіб має бути проведена не пізніше, ніж через 3 місяці, після припинення чи скасування воєнного стану, повернення здобувача освіти з закордону. У випадках, коли проведення комплексної оцінки було неможливим з певних причин і діти з ООП були зараховані до спеціальних закладів освіти на підставі медичних документів із обов'язковим проведенням вивчення розвитку дитини психолого-педагогічним консилиумом, комплексна оцінка має бути проведена фахівцями ІРЦ упродовж трьох місяців від початку навчання у спеціальному закладі освіти.

В окремих випадках повторна комплексна оцінка розвитку дитини між рівнями освіти може бути проведена в онлайн-режимі фахівцями ІРЦ, які проводили первинну оцінку розвитку, здійснювали супровід цієї дитини в освітньому процесі та сліdkували за динамікою її розвитку.

2. Здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами. Підтримка відповідно до визначеного рівня відбувається тоді, коли особа з особливими освітніми потребами здобуває освіту в інклюзивній групі (класі) закладів дошкільної та загальної середньої освіти, у тому числі й забезпечення участі педагогічних працівників ІРЦ в діяльності команд психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами. Водночас звертаємо увагу, що на період дії воєнного стану ІРЦ також мають здійснювати системний кваліфікований супровід осіб з ООП, які вимушено змінили місце проживання (перебування) та були зараховані в інклюзивні класи (групи) або здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання [3].

Окремо наголошуємо на обов'язковій участі фахівців ІРЦ у командах психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в закладах дошкільної та загальної середньої освіти та шкільних консилиумах у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах з метою якісної розробки ІПР дитини з особливими освітніми потребами [4].

3. Надання рекомендацій закладам освіти щодо підтримки в освітньому процесі, розроблення індивідуальної програми розвитку, у тому числі для дітей, які зазнали психологічної травми. Підкреслюємо, що всі діти інклюзивних класів та груп, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, навчаються за освітньою програмою закладу освіти, при цьому для дітей з особливими освітніми потребами передбачено доповнення освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Програми для спеціальних закладів освіти можуть бути лише ресурсом для адаптації та/або модифікації освітньої програми до потреб дітей з особливими освітніми потребами.

4. Надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП. Як і раніше, такі послуги надаються фахівцями ІРЦ дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти, та дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу. Водночас звертаємо увагу на ухвалені зміни до Положення про інклюзивно-ресурсні центри щодо розширення кола завдань на період дії воєнного стану, згідно з якими фахівці ІРЦ мають надавати додаткові корекційно-розвиткові послуги та психологічну підтримку всім дітям з ООП за місцем їхнього тимчасового перебування. Зокрема, корекційно-розвиткові послуги можуть надаватись як в очній (якщо це не становить загрозу життю), так і в дистанційній формі через проведення індивідуальних та групових занять. Такі заняття можуть проводитися як штатними працівниками закладу, до якого зараховано тимчасово переміщену особу з ООП, так і залученими фахівцями, у тому числі й фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, зокрема працівниками, які тимчасово проживають на цій території, на підставі цивільно-правових договорів. Проведення занять у дистанційному режимі здійснюється за погодженням з одним із батьків згідно з індивідуальною програмою розвитку та за наказом керівника закладу. Оплата за корекційно-розвиткові заняття, проведені дистанційно на умовах цивільно-правових договорів, здійснюється в разі наявності підписаного акту виконаних робіт. Факт надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг шляхом використання дистанційних технологій можуть підтвердити батьки дитини з особливими освітніми потребами [2].

5. Подолання освітніх втрат. Гуманітарна ситуація, яка склалася в державі, спровокувала виникнення проблеми освітніх втрат, які мають кумулятивний ефект, тобто тенденцію до накопичення й поглиблення.

Відсутність чи недостатнє надання корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП сприяє втраті чи погіршенню вже набутих навичок. Втрата стабільності, безпеки, звичного способу життя, повітряні тривоги, перебування в укриттях дестабілізують стан дітей з ООП, негативно відображаються на їхньому психологічному стані. Тобто йдеться не тільки про освітні, а і про розвиткові втрати, адже дитина з ООП має вкрай обмежені джерела підтримки.

Тож, враховуючи потребу дітей і батьків у психоемоційній підтримці, для забезпечення всебічних потреб дітей з ООП пропонуємо долучатися до програми з надолуження освітніх втрат та створювати на базі ІРЦ центри/хаби, надавати консультації, проводити просвітницькі заходи, ресурсні зустрічі для психосоціальної та психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу та збереження їхнього ментального здоров'я [5].

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2021 №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України №617 від 22.08.2018, №983 від 21.10.2020, №765 від 21.07.2021, №493 від 29.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2022 №483 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами КМУ від 10.04.2019 №530 і від 15.09.2021 №957» (Порядок організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти; Порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2022-%D0%BF#Text>.

3. Лист МОН №1/3710-22 від 28.03.2022 «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами в період воєнного стану». URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/Rekomendatsiyi_voyennyj_stan_red-1.pdf.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 №765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>.

5. Рішення Комітету ВР з питань освіти, науки та інновацій №122 від 07.06.2023 «Про затвердження Рекомендацій “Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання”». URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237512.html.

Захарова М.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ ТА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ У 2024/2025 Н.Р.

І. Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами в спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах

Особи з особливими освітніми потребами можуть навчатися в спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах, інклюзивних або спеціальних класах закладів загальної середньої освіти. Для учнів, які за станом здоров'я потребують охоронного режиму або не можуть відвідувати навчальний заклад, місцеві органи управління освітою організовують навчання за індивідуальною формою (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж).

Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах (далі – НРЦ) ґрунтується на загальнолюдських цінностях, визначених Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», здійснюється в рамках нормативно-правового забезпечення Нової української школи, Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня

2019 р. №221 (зі змінами), та інших актів, що регулюють забезпечення освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Зарахування учнів (вихованців) до спецшколи, НРЦ, переведення до іншого закладу освіти та відрахування здійснюється відповідно до Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їхнього відрахування, переведення до іншого закладу освіти, затвердженого наказом МОН від 1 серпня 2018 р. №831.

Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 6 розділу I Порядку зарахування до спеціального закладу освіти здійснюється відповідно до наказу його керівника, що видається на підставі заяви про зарахування одного з батьків дитини або її законних представників чи повнолітньої особи, поданої особисто. До заяви серед інших документів обов'язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, у якому зазначено, що дитина має особливі освітні потреби, та визначено категорію (тип) особливих освітніх потреб (труднощів). Пунктами 4-9 розділу II Порядку зарахування визначено конкретні вимоги щодо зарахування учнів з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти відповідних напрямів (профілів) діяльності. У разі встановлення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру наявності в особи особливих освітніх потреб відповідно до пункту 32 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. №545, висновок про комплексну оцінку розвитку особи є підставою для зарахування особи з особливими освітніми потребами до закладів спеціальної освіти (з урахуванням особливостей розвитку особи відповідно до профілю (напрямку) спеціальної школи або навчально-реабілітаційного центру).

Враховуючи зазначене, висновок інклюзивно-ресурсного центру є підставою для зарахування дитини з особливими освітніми потребами до спеціального закладу освіти певного профілю залежно від категорії особливих освітніх потреб/труднощів.

Відповідно до законодавства та своїх установчих документів спеціальні заклади можуть здійснювати освітній процес за інституційною формою здобуття освіти: очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна та мережева.

Порядок здобуття загальної середньої освіти за інституційною формою врегульований Положенням про інституційну форму здобуття

загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2019 року №536, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 року за №547/33518.

Організація навчання за дистанційною формою здобуття освіти здійснюється у спеціальних закладах відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом МОН від 25 квітня 2013 р. №466, з урахуванням особливих освітніх потреб, психофізичних особливостей та стану здоров'я учнів.

Для учнів, які за станом здоров'я не можуть навчатися в колективі, про що має бути зазначено у висновку лікарсько-консультаційної комісії закладу охорони здоров'я, за заявою батьків чи уповноважених осіб спеціальний заклад забезпечує навчання за індивідуальною формою: екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж.

Організація навчання за індивідуальною формою здобуття освіти (педагогічним патронажем) здійснюється відповідно до Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН від 12 січня 2016 р. №8 [6].

У разі здобуття освіти за індивідуальною чи дистанційною формою заклад забезпечує створення умов для отримання учнями психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) та участі в заходах спеціального закладу освіти.

Акцентуємо увагу, що відповідно до постанови КМУ від 30 серпня 2022 року №979 внесено **зміни щодо діяльності спеціальної школи та НРЦ на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).**

Спеціальні школи незалежно від напрямку (профілю) їхньої діяльності можуть зараховувати дітей з особливими освітніми потребами незалежно від категорії (типу) їхніх особливих освітніх потреб (труднощів) та дітей, які не мають особливих освітніх потреб, і додатково створювати для них класи, зокрема змішані та інклюзивні.

Гранична наповнюваність змішаних класів не може перевищувати восьми осіб. Для кожного учня, який здобуває освіту в змішаному класі, розробляється індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план, що враховують індивідуальні особливості розвитку та категорію (тип) його особливих освітніх потреб (труднощів).

Організація освітнього процесу в інклюзивних класах здійснюється згідно з Порядком організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету

Міністрів України від 15 вересня 2021 р. №957. Для досягнення учнями, які не мають особливих освітніх потреб, що навчаються в інклюзивних класах, результатів навчання, визначених Державними стандартами, директор закладу затверджує річний навчальний план без корекційно-розвиткового складника.

Учні змішаних та інклюзивних класів поселяються до пансіону спеціальної школи відповідно до Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. №1131 [5].

Протягом одного року з дня припинення або скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) зазначені класи (крім інклюзивних) припиняють свою діяльність з подальшим забезпеченням продовження здобуття освіти учнями з особливими освітніми потребами з урахуванням пунктів 5 і 6 цього Положення в цьому ж закладі освіти або переводяться до іншого закладу освіти.

Змішані та інклюзивні класи утворюються в межах наявної штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи шляхом внутрішнього перерозподілу педагогічного навантаження та в межах наявного фонду оплати праці.

На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична наповнюваність класів, визначена пунктами 10 і 11 цього Положення, може бути збільшена відповідно до рішення директора спеціальної школи з урахуванням санітарних норм розміщення в класі дітей.

На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) спеціальні школи можуть забезпечувати надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами – особам до 18 років, які не здобувають освіти в спеціальній школі, але можуть отримувати у ній психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові та реабілітаційні послуги (допомогу), – у межах штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи.

Для надання послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами до спеціальної школи можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи або пред'являтися електронні відображення

документів з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг («Дія»).

Облік змінного контингенту з особливими освітніми потребами ведеться директором спеціальної школи (або уповноваженою ним особою) через систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів або іншими доступними засобами [7].

Щодо змісту освітньої діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти

Зміст освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти визначається Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р, Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 №688), Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392, Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

Починаючи з 2022/2023 навчального року, уведений у дію новий Державний стандарт базової середньої освіти, який є логічним продовженням Державного стандарту початкової освіти, та продовжує реформу загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідними Державними стандартами результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти.

На основі нового Державного стандарту базової середньої освіти розроблено Типову освітню програму для 5-10(11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 07.12.2021 №1317 (зі змінами, наказ МОН від 29.08.2022 №769), яка може бути основою для створення освітньої програми закладу спеціальної освіти [5].

Зазначена Типова освітня програма вводиться в дію поетапно, зокрема, у 2024/2025 навчальному році буде застосована для організації

освітнього процесу 7-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Відповідно наказ Міністерства освіти і науки України від 12 червня 2018 року №627 «Про затвердження Типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами) втрачає чинність у 2024/2025 навчальному році в частині застосування для 8-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти.

У випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програми закладу освіти Типових програм, затверджених МОН, учні 8-10 класів спеціальних закладів освіти всіх видів продовжують навчатися за Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 №627 «Про затвердження Типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, накази МОН від 26.07.2018 №815, від 10.06.2019 №808).

З урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учні 1-4-х класів з порушеннями інтелектуального розвитку у 2024/2025 навчальному році навчаються за зазначеними нижче Типовими освітніми програмами для 1-2-х, 3-4-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблену під керівництвом Чеботарьової О.В.), затвердженими наказом МОНУ від 19.09.2022 №836 [4].

Учні 1, 2, 3, 4 класів (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку) навчаються за Типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 26.07.2018 №814 «Про затвердження Типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, наказ МОН від 16.08.2019 №917).

Спеціальні заклади загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами користуються Типовою освітньою програмою, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392, наказом МОН від 22.07.2020 №944, з метою впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Отже, учні 11-х та 12-х класів для дітей із сенсорними порушеннями – з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом), а також учні з

порушеннями опорно-рухового апарату – навчаються за зазначеною Типовою освітньою програмою.

Підходи щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), слуху (глухі, зі зниженим слухом), опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення в умовах особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання визначені у Методичних рекомендаціях щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 №813.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку початкової школи спеціальних закладів (класів) здійснюється за Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Зазначеними Критеріями відповідно до НУШ передбачені свідоцтва досягнень. Їх видають учням початкової школи двічі: після першої чверті (семестру) (щоб зафіксувати відправну точку) і наприкінці навчального року. У Критеріях подано зразок бланку свідоцтва досягнень та підходи щодо його заповнення.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку школи II ступеня здійснюється за Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку [2].

Освітній процес у спеціальних закладах освіти організовується відповідно до переліку навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання в закладах освіти. Лист МОН розміщений на вебсайті МОН та ІМЗО (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>). Перелік навчальної літератури постійно оновлюється з урахуванням видання нових підручників, навчальних посібників. Для кожної категорії дітей з порушеннями розвитку вони містять примітку, у якій зазначаються особливості використання програм та навчальної літератури, рекомендованих МОН для використання закладами загальної середньої освіти, з урахуванням характеристик навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Учні, які завершили здобуття певного рівня загальної середньої освіти, отримують відповідний документ про освіту в установленому законодавством порядку.

II. Особливості формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів спеціальних шкіл, НРЦ

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу, зокрема у класах для учнів зі складними порушеннями розвитку, за умови граничного наповнення класів – у класах для учнів з помірними порушеннями інтелектуального розвитку, із розладами аутистичного спектра, а також у початкових класах для сліпих, глухих учнів забезпечує асистент учителя та/або асистент вихователя групи подовженого дня, педагогічне навантаження яких на одну ставку становить 25 годин на тиждень.

За необхідності соціальні потреби учнів (вихованців) під час освітнього процесу може задовольняти асистент учня (вихованця) – соціальний робітник, один із батьків (інший законний представник) або уповноважена ними особа (п. 34 Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр) [7].

У спеціальних школах та НРЦ реалізується індивідуальна освітня траєкторія, що передбачає розроблення індивідуальної програми розвитку для учнів (вихованців) та індивідуального навчального плану (за потреби).

У разі відвідування учнем реабілітаційної установи індивідуальна програма розвитку узгоджується з індивідуальним комплексним планом реабілітації (абілітації) в такій установі.

Індивідуальна програма розвитку затверджується директором спеціальної школи, НРЦ, схвалюється педагогічною радою та підписується одним з батьків (законним представником) чи учнем особисто (у разі досягнення ним повноліття).

У разі, коли учень не може досягти результатів навчання, визначених освітньою програмою закладу, за заявою одного з батьків (інших законних представників) учня фахівцями закладу розробляється індивідуальний навчальний план, що визначає відмінну послідовність, форму й темп засвоєння освітніх компонентів освітньої програми та може містити адаптацію чи модифікацію змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів). Індивідуальний навчальний план розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з одним з батьків (іншим законним представником), схвалюється педагогічною радою закладу, затверджується директором та підписується одним з батьків (іншим законним представником) учня. Індивідуальний навчальний план повинен забезпечувати засвоєння учнем відповідної освітньої програми

зі збереженням корекційно-розвиткового складника та передбачати його участь у заходах закладу [7].

У спеціальній школі, НРЦ надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) з урахуванням індивідуальних можливостей учнів (вихованців) з метою розвитку та формування компетентностей для самостійного життя.

Здійснюється психолого-педагогічний супровід кожного учня (вихованця). З цією метою педагогічні та медичні працівники ведуть спостереження за учнями (вихованцями). Результати таких спостережень обговорюються на засіданнях психолого-педагогічного консилиуму з метою уточнення змісту, форм і методів навчання, застосування індивідуального підходу до учня (вихованця).

Психолого-педагогічний консилиум є консультативно-дорадчим органом спеціальної школи, утворюється директором спеціальної школи та діє на підставі установчих документів спеціальної школи [7].

Основні функції учасників, питання організація роботи психолого-педагогічного консилиуму, зразки документів можна знайти в методичних рекомендаціях «Організація діяльності психолого-педагогічного консилиуму спеціальної школи та навчально-реабілітаційного центру», схвалених науково-методичною радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (протокол №4 (696) від 23.12.2019) [1].

Відповідно до п. 8 постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21 липня 2021 р. №765 педагогічні працівники інклюзивно-ресурсного центру залучаються до засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти (у разі потреби). У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) засідання консилиуму можуть проходити в режимі онлайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі.

Обов'язковою умовою є використання системи автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів відповідно до Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів, затвердженого наказом МОН від 2 листопада 2020 р. №1353.

Директор спеціальної школи, НРЦ організовує роботу з персональними даними учнів (вихованців) спеціальної школи та визначає працівника, відповідального за внесення інформації до системи

автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів, відповідно до наказу МОН від 2 листопада 2020 р. №1353.

III. Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання в спеціальних школах, НРЦ

Освіта в Україні сьогодні переживає не найкращі часи. За час пандемії COVID-19 та далі від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну діти зазнали значних втрат у навчанні. Спершу дистанційне навчання, а згодом тимчасова окупація, бойові дії, повітряні тривоги й перебування в укриттях, відсутність електроенергії та нестабільний психологічний стан – ось неповний перелік зовнішніх чинників, які впливали і продовжують залишати свій слід на якості освіти дітей і сформованості в них необхідних навичок. Тож зараз гостро стоїть питання створення та впровадження програм з надолуження освітніх втрат. [8]

Відповідно до Рішення Комітету з питань освіти, науки та інновацій Верховної ради України «Про затвердження Рекомендацій слухань у Комітеті на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання», Рекомендацій, розроблених МОН та UNICEF щодо організації програм з надолуження освітніх втрат, рекомендовано в закладах освіти розробити та затвердити Програму подолання освітніх втрат за 2023/2024 н.р., викликаних реаліями військового часу, розраховану на 2024/2025 н.р.

Першочергово вчителям доцільно провести діагностичні роботи для виявлення навчальних втрат учнів, потім на педагогічній раді обговорити план спільних дій, інформувати про наявні освітні втрати учнів та їхніх батьків.

Для діагностування доцільно використовувати всю палітру інструментів:

- педагогічне спостереження;
- невербальний та вербальний зворотний зв'язок від учнів;
- усне опитування;
- аналіз учнівських робіт (виконання завдань на різноманітних платформах, письмові роботи);
- самооцінювання і взаємооцінювання;
- оцінювання особистісного розвитку учнів батьками [8].

Ці інструменти можна використовувати як для виявлення втрат окремих учнів, так і для діагностування навчальних втрат усього класу.

На початку кожного семестру доцільно проводити діагностичні роботи для всього класу (письмові чи на онлайн-платформах), щоб орієнтовно спланувати подальшу роботу з подолання освітніх втрат з усім класом.

Доцільно запланувати систематичну роботу над подоланням втрат у кожному з класів. Потрібно розуміти, що це тривалий процес, який вимагає додаткових зусиль від учителя і наявності певної мотивації в учнів.

Освітні втрати учнів легше долати у співпраці, наприклад:

- учитель фізкультури може поєднувати естафети на своїх уроках із завданнями, які підготує вчитель математики;

- психолог може надати консультації окремим учням, які потребують стабілізації емоційного стану;

- хтось із родичів учнів може проводити консультації для групи учнів, які цього потребують, отримуючи чіткі інструкції від учителя.

Враховуючи стрес, у якому постійно перебувають українські учні, доцільно також систематично виділяти час на уроках для вправ на стабілізацію емоційного стану дітей.

Щоб не поглиблювати навчальні втрати, варто продумати певні навчальні активності й в укритті під час тривоги. Ця діяльність якраз може бути не за поточною темою, а спрямована на подолання навчальних втрат: дидактичні ігри, опитування, робота в парі і групі, робота в робочих зошитах на друкованій основі чи робота з індивідуальними картками, які постійно є в укритті [8].

Орієнтовна Програма подолання освітніх втрат

1) Педагогам до 08.09.2024 здійснити якісну діагностику рівня успішності учнів з кожного предмету для розуміння глибини й складності проблеми, виявити теми, які учні недовчили та на які варто звернути найбільшу увагу. Спираючись на отримані результати, обрати шляхи та методики подолання освітніх втрат.

2) Учителям-предметникам створити карту опорних знань власного предмета. До неї включити найголовніші теми (правила, формули тощо) для кожного класу з певного навчального предмета.

3) Проаналізувати календарно-тематичне планування з метою виокремлення уроків для повторення, коригування, уроків консультаційного характеру; продумати різнорівневі завдання, підшукати додаткові інтернет-ресурси, що дають можливість повторити вивчені теми в цікавій та ігровій формах.

4) Відповідно до скоригованих календарно-тематичних планів, карт опорних знань предмета та проаналізованих діагностичних робіт скласти план повторення, закріплення раніше вивчених тем (на уроках та самопідготовці, індивідуальних консультаціях учнів за запитом).

5) Відповідно до плану повторення, закріплення раніше вивчених тем повторити навчальний матеріал на відведених для цього уроках та індивідуальних консультаціях.

6) У грудні 2024 року провести діагностичні роботи з метою перевірки подолання освітніх втрат.

7) Активізувати пізнавальну діяльність та навчальну мотивацію.

Список використаних джерел та літератури

1. Методичні рекомендації «Організація діяльності психолого-педагогічного консилиуму спеціальної школи та навчально-реабілітаційного центру». URL: <https://drive.google.com/drive/folders/15kY32xmwu-etBqnJiSXwsxJXaEEE8OMi?usp=sharing>.

2. Навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко та ін. К., ІСП НАПН України, 2020 (схвалено до використання в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами 1-4 класів науково-методичною комісією з спеціальної педагогіки Науково-методичної ради МОН). URL: <https://ispukr.org.ua/?p=6163>.

3. Навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко, Н.А. Ярмола та ін.; за ред.: О.В. Чеботарьової. К., ІСП НАПН України, 2019 (схвалено до використання у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами 5-10 класів науково-методичною комісією з спеціальної педагогіки Науково-методичної ради МОН). URL: <https://ispukr.org.ua/?p=5102>.

4. Наказ МОН України від 19.09.2022 №836 «Про затвердження Типових освітніх програм для 1-2 та 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-1-2-ta-3-4-klasiv-specialnih-zzso-dlya-osib-iz-porushennyami-intelektualnogo-rozvitku>.

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.12.2021 №1317 (зі змінами, наказ МОН від 29.08.2022 №769). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi->

[dlya-5-10-11-klasiv-specialnih-zakladiv-serednoyi-osviti-dlya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami.](#)

6. Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затверджене наказом МОН від 12 січня 2016 р. №8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#Text>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №221 «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр» зі змінами від 04.08.2021 №843, від 03.11.2021 №1132, від 30.08.2022 №979. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>.

8. Рекомендації МОН та UNICEF щодо організації програм з надолуження освітніх втрат. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/07/31/Unicef.Immidiate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf>.

Гринчук Л.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЛОГОПЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У 2024/2025 Н.Р.

Розвиток сучасної України й інтеграція її в європейський простір значною мірою впливає на формування освітньої політики. Особливо це питання стосується забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на навчання [1].

Корекційна логопедична робота є важливою ланкою комплексного психолого-педагогічного впливу на дитину, адже стимулює розвиток усіх когнітивних процесів, передусім мовленнєвої функції, розширює комунікативно-пізнавальну діяльність дітей через основні форми організації їхнього життя: гру, навчальну діяльність, рухову активність, спілкування з однолітками та педагогами. Сучасні вимоги до теорії і практики логопедії актуалізують проблему пошуку найбільш ефективних методів і прийомів корекційно-розвиткової та попереджувальної роботи з

дітьми, які мають функціональні мовленнєві труднощі [3, с. 6].

Діяльність учителя-логопеда регламентується нормативно-правовими документами, як і для інших педагогічних працівників закладів освіти, а також Положенням про логопедичні пункти системи освіти, затвердженим наказом МОНУ від 13.05.1993 №135, та Порядком комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу, затвердженим наказом МОНУ і МОЗУ від 27.03.2006 №240/165 [4].

На логопедичні пункти та в спеціальні групи ЗДО насамперед зараховуються здобувачі освіти, функціональні мовленнєві труднощі яких перешкоджають успішному навчанню [4].

Для покращення якісної організації освітнього процесу Міністерством освіти і науки України готується проєкт Порядку надання логопедичних послуг у системі освіти. Проєктом передбачено:

- оновлення положення про логопедичні пункти в системі освіти, у тому числі визначення порядку їхнього створення, функціонування та надання ними логопедичних послуг;

- визначення особливостей надання логопедичних послуг учителями-логопедами закладів дошкільної та загальної середньої освіти, їхніх обов'язків та повноважень;

- визначення особливостей надання логопедичних послуг в інклюзивно-ресурсних центрах, обов'язків та повноважень учителів-логопедів цих установ;

- унормування організації надання логопедичних послуг, у тому числі форм організації такої роботи, документів, які мають вести вчителі-логопеди, особливостей розбудови матеріально-технічної бази.

Актуальним для вчителів-логопедів закладів загальної середньої та дошкільної освіти у 2024/2025 н.р. також є:

- оцінювання мовленнєвого розвитку дитини з метою визначення структури і ступеня складності мовленнєвих труднощів;

- виявлення індивідуальних особливостей мовленнєвого розвитку дитини і причин виникнення порушень у розвитку;

- вибір оптимальних для розвитку дитини з мовленнєвими порушеннями корекційних програм, методів і прийомів у відповідності до особливих освітніх потреб;

- організація і проведення індивідуальних і групових занять з корекції порушень усного і писемного мовлення, а також з розвитку комунікативних навичок дітей;

- індивідуальне і групове консультування батьків з визначених проблем;
- формування психолого-педагогічної компетентності батьків, діти яких навчаються в інклюзивних класах/групах;
- консультування педагогів та інших учасників освітнього процесу з питань мовленнєвого розвитку;
- забезпечення логопедичного супроводу дитини з мовленнєвими порушеннями в закладі з інклюзивним навчанням;
- розробка індивідуально-орієнтованих корекційно-розвиткових програм;
- допомога в упровадженні адаптованої/модифікованої освітньої програми для осіб з особливими освітніми потребами.

Наголошуємо, що весь процес корекційного навчання має чітку комунікативну спрямованість.

У зміст професійної діяльності вчителя-логопеда входить діагностична, корекційно-розвиткова, організаційно-методична, консультативно-просвітницька і профілактична робота. Кожний напрям діяльності вчителя-логопеда включається в єдиний процес комплексного логопедичного супроводу, маючи свою специфіку та конкретне змістове наповнення.

Звертаємо увагу, що вчитель-логопед входить до складу мультидисциплінарної команди фахівців, які реалізують психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі, безпосередньо надає корекційно-розвиткові послуги, які направлені на подолання труднощів під час навчання, що пов'язані з проблемами мовленнєвого розвитку й комунікативних труднощів.

Учитель-логопед як фахівець команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти:

- надає корекційно-розвиткові послуги дитині з особливими освітніми потребами згідно з індивідуальною програмою розвитку;
- здійснює моніторинг досягнень у мовленнєвій сфері розвитку дитини згідно з індивідуальною програмою розвитку;
- надає рекомендації педагогічним працівникам щодо особливостей організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвиткових цілей в процесі навчання, технологій для досягнення кінцевих цілей навчання, визначених в індивідуальній програмі розвитку, та щодо застосування адаптацій/модифікацій;

- консультує батьків дитини з особливими освітніми потребами [5].

Згідно з постановою КМУ від 15.09.2021 №957 психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги вчителі-логопеди надають шляхом проведення корекційно-розвиткових занять відповідно до Висновку про комплексну оцінку розвитку дитини. Такі заняття можуть реалізуватися на двох рівнях: індивідуальному – учитель-логопед застосовує індивідуалізовані методи, прийоми і форми роботи; груповому – від 2 до 8 дітей. Група комплектується з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Тривалість корекційно-розвиткових занять для вихованців ЗДО визначається відповідно до віку дітей та виду діяльності за освітніми напрямками. Для учнів ЗЗСО становить: індивідуальне – 20-25 хв.; групове – 35-40 хв.

Години, визначені в індивідуальній програмі розвитку для проведення корекційно-розвиткових занять, не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дітей з особливими освітніми потребами [6; 7].

Наголошуємо, що дітям, у яких під час навчання в ЗДО та ЗЗСО виявлено труднощі, за рішенням закладу може надаватися **підтримка першого рівня**. Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів I рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів і рівнів підтримки в дітей раннього та дошкільного віку, у яких прописано:

- алгоритм визначення категорій освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього й дошкільного віку та порядок забезпечення їхньої підтримки в закладі дошкільної освіти;

- маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього віку (2-3 років), дошкільного (3-6 років) та шкільного віку;

- опитувальники для визначення I рівня підтримки здобувачів освіти дошкільного та шкільного віку;

- діагностичний мінімум для визначення рівнів підтримки в дітей раннього (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);

- картки досягнень дошкільників [2].

Для дітей, яким визначено I рівень підтримки, учителі-логопеди надають консультативну допомогу, а також дитина може отримати

логопедичні послуги в логопедичному пункті системи освіти.

Успішність подолання функціональних мовленнєвих труднощів у дітей з особливими освітніми потребами залежить від цілеспрямованого пошуку вчителями-логопедами шляхів удосконалення організації корекційної роботи, урахування індивідуально-типологічних особливостей дитини з порушеннями мовленнєвої діяльності, свідомого проектування змісту корекційного навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів і прийомів.

Подолання освітніх втрат

Освіта в умовах воєнного стану в Україні змусила кардинально переглянути та пристосувати до існуючих реалій форми, методи й засоби навчання. Наразі пріоритетними стають гнучкість, адаптивність, зворотний зв'язок, швидке реагування на зміни в соціальному середовищі. Сьогодні в українській освіті однією з найгостріших проблем є подолання освітніх втрат учнів. Ця тема є такою актуальною в сучасних реаліях України, що нею опікується не лише педагогічна громада, а й майже все українське суспільство.

Перед освітянами постала необхідність оперативно розв'язувати проблеми, досі не властиві нашій школі, як-от: організація освітнього процесу в умовах загрози життю і здоров'ю дітей; врахування діапазону відмінностей форм і способів навчання з метою забезпечення якості освіти школярів, які навчаються очно, дистанційно, у змішаному або індивідуальному форматі; індивідуальний характер прогалин у результатах навчання, викликаний особливостями їхнього прояву в різних умовах перебування учнів тощо.

Ключовими викликами освітнього процесу в умовах війни є:

- нестабільні умови навчання;
- обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності;
- зниження мотивації
- нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць та вчителів.

Як відомо, система навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами є невід'ємною складовою частиною єдиної системи освіти, яка в нашій державі унормована законодавчо. Отже, питання освітніх втрат здобувачів освіти стосується кожного українського учня/учениці.

Першочергово вчителю-логопеду необхідно провести діагностичні роботи для виявлення навчальних втрат учнів, потім на педагогічній раді обговорити план спільних дій, інформувати про наявні освітні втрати учнів і їхніх батьків [8].

Для діагностування доцільно використовувати всю палітру інструментів:

- педагогічне спостереження;
- невербальний та вербальний зворотний зв'язок від учнів;
- усне опитування;
- аналіз учнівських робіт (виконання завдань на різноманітних платформах, письмові роботи);
- самооцінювання і взаємооцінювання;
- оцінювання особистісного розвитку учнів батьками.

Подолання освітніх втрат це тривалий процес, який вимагає додаткових зусиль від педагога і наявності певної мотивації в учнів. З метою забезпечення розвитку емоційно-вольової сфери рекомендується:

- мотивувати дитину за допомогою створення позитивної атмосфери з опорою на її досвід та інтереси (улюблені мультики, ігри та ін.);
- пропонувати спочатку завдання, які дитина здатна виконати з легкістю й отримати схвальну оцінку за їхнє виконання;
- продемонструвати на власному прикладі виконання завдання;
- не змушувати дитину виконувати завдання всупереч її бажанню; необхідно переключити її увагу на інший вид діяльності і непомітно долучити знову, можливо, дещо змінюючи умови виконання.

Звертаємо увагу, що у процесі організації освітнього процесу важливо висувати правильні вимоги стосовно виконання дитиною завдань. Задля цього потрібно:

- уважно проаналізувати інструкцію до завдання на предмет наявності складних для сприймання слів;
- перевірити доступність змісту завдання з огляду на особливості мовлення дитини;
- визначити прийнятний для дитини обсяг завдання, обрати правильний темп його виконання.

Щоб не поглиблювати навчальні втрати, варто продумати певні навчальні активності й в укритті під час повітряної тривоги. Ця діяльність якраз може бути не за поточною темою, а спрямована на подолання навчальних втрат: дидактичні ігри, опитування, робота в парі і

групі, робота в робочих зошитах на друкованій основі чи робота з індивідуальними картками, які постійно є в укритті.

Список використаних джерел та літератури

1. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
2. Лист МОН №4/1196-22 від 08.06.2022 «Про методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>.
3. Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Х.: Вид. група «Основа», 2012, 239 с. (Серія «Професійний довідник»).
4. Наказ МОН №135 від 13.05.1993 «Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-93#Text>.
5. Наказ МОН №609 від 08.06.2018 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної та дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>.
6. Постанова КМУ №957 від 15.09.2021 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.
7. Постанова КМУ №765 від 21.07.2021 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2021-%D0%BF#Text>.
8. Рішення Комітету ВР з питань освіти, науки та інновацій №122 від 07.06.2023 «Про затвердження Рекомендацій “Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання”». URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237512.html.

Голєва А.О.,
завідувач,
Качмар Ю.Ю.,
Василіка К.О.,
методисти науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У 2024/25 Н.Р.

У сучасному інформаційному суспільстві медіаграмотність стала однією з ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та професійної діяльності. З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій і зростання обсягу доступної інформації, виникає необхідність формування у школярів здатності критично сприймати, аналізувати й використовувати медіаконтент.

Упровадження елементів медіаграмотності в освітній процес не лише формує в учнів навички аналізу й оцінки інформації, але й сприяє розвитку їхнього критичного мислення, творчих здібностей і здатності до самоосвіти. Уміння працювати з різними видами медіа дозволяє школярам стати більш свідомими й активними громадянами, які здатні захищати себе від маніпуляцій та дезінформації, що особливо актуально в умовах війни.

Державний стандарт базової середньої освіти містить значний медіаосвітній потенціал.

Для його реалізації створено дві навчальні програми: «Основи медіаграмотності» для 5-6 та 7-8 класу закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» (<https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>; дата звернення: 06.06.2024).

Помічним для вчителів буде посібник «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти. 5-6 класи» (<https://medialiteracy.org.ua/mediaosvita-v-derzhavnomu-standarti-bazovoyi-serednoyi-osvity-5-6-klasy/>; дата звернення: 06.06.2024), що пропонує аналіз методичного потенціалу модельних навчальних програм і

підручників для 5-6 класів. Авторський колектив детальніше зупиняється на особливостях інтеграції медіаосвіти в мовно-літературній, громадянській, історичній та природничій освітній галузях, та загалом посібник буде корисним для педагогів усіх освітніх галузей.

На методичних ресурсах *Академії української преси* (<https://aup.com.ua/>; дата звернення: 06.06.2024) є багато матеріалів на тему медіаграмотності в умовах війни. Так, наприклад, учительство може знайти навчальний посібник «Медіаграмотність під час війни: теорія,

методика, інтерактив» (https://www.aup.com.ua/uploads/Mediagramotnost_pid_chas_viyny_web.pdf; дата звернення: 06.06.2024), який містить методичні поради, рекомендації, зразки лекцій та детальний опис вправ для засвоєння різних аспектів медіаграмотності, підготовлені чільними медіаекспертами, професійними викладачами та практикуючими журналістами.

Учителям історії та громадянської освіти, які прагнуть освоїти додаткові можливості для практичної роботи з формування медіаграмотності в здобувачів освіти за умов воєнного конфлікту та інформаційно-ідеологічного протистояння, рекомендуємо навчально-методичний посібник «Медіаосвіта в огні» (<https://medialiteracy.org.ua/mediaosvita-v-ogni-metodychni-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv-kursu-gromadyanska-osvita-istoriya/>; дата звернення: 06.06.2024). Запропоновані в посібнику матеріали спрямовані на системне й усвідомлене засвоєння методик критичного мислення й декодування дезінформації та пропаганди.

Також на сайті АУП регулярно поповнюється новими матеріалами вкладка «Наші видання»: <https://www.aup.com.ua/book-review/> (дата звернення: 06.06.2024).

Зокрема, у 2023 році Академія української преси презентувала видання «Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу». Ключова ідея посібника – інформаційна гігієна невід’ємна складова медіаосвіти, яка має свої критерії; насамперед потрібно навчати дітей і тих, хто їх навчає. Посібник «Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу» (<https://medialiteracy.org.ua/informatsijna-gigiyena-ta-mediaosvita-shho-novogo-v-umova-voyennogo-chasu-navchalno-metodychnyj-posibnyk/>; дата звернення: 06.06.2024) покликаний закріпити у свідомості освітян мотивацію: ворог є як на полі бою, так і в інфопросторі. Розуміння

механізмів і принципів медіаконтенту, формування світогляду та цінностей – це надважливий захист і відповідь агресору. Інформаційна війна напряду супроводжує військовий конфлікт і безпосередньо впливає на його результат.

Окрім цього, у 2023 році АУП розробила нову освітню платформу AUP+ (<https://plus.aup.com.ua/>; дата звернення: 06.06.2024), яка поступово поповнюється новими онлайн-курсами з медіаграмотності для різних аудиторій.

А створений Академією української преси Портал медіаосвіти та медіаграмотності (<https://medialiteracy.org.ua/>; дата звернення: 06.06.2024) – це цінна онлайн-бібліотека матеріалів, присвячених інфомедійній грамотності, яка стане в пригоді кожному педагогу. Портал функціонує як інтерактивна платформа для спілкування медіапедагогів, де розміщено відеоархіви, новини медіаосвіти, календар подій, плани уроків, презентації тощо.

В Україні триває реалізація проєкту **«Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті»**, який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Академією української преси.

Мета проєкту – зміцнити навички критичного сприйняття інформації для боротьби з дезінформацією та пропагандою, а також сформувати попит на якісну інформацію серед освітян та учнів шляхом інтеграції навичок інфомедійної грамотності в освітній процес.

З 2018 року до проєкту долучилось понад 4800 освітян та більш ніж 2100 закладів освіти з усіх областей України. Щороку навесні та восени проводиться черговий набір учасників [1].

За час дії проєкту було розроблено чимало онлайн-курсів, універсальних уроків, покликаних допомогти критично аналізувати інформацію і бути стійкими до інформаційних впливів, навчальних і просвітницьких матеріалів і курсів з підвищення кваліфікації:

- онлайн-курс з медіаграмотності «Very Verified» (<https://study.ed-era.com/uk/courses/course/2118>; дата звернення: 06.06.2024). Курс надає практичні навички медійної та інформаційної грамотності. Курс розроблений спільно з платформою онлайн-освіти EdEra та базується на

новітніх розробках онлайн-навчання: мобільне навчання, мікронавчання та змішане;

- універсальний урок для учнів 8-11 класів «Медіаграмотність під час війни: як вистояти в інформаційному потоці» (<https://drive.google.com/drive/folders/1dLj67HTGvcgIVdVEQntifL1RWLmkLbVS?usp=sharing>; дата звернення: 06.06.2024);

- універсальний урок для учнів 8-11 класів «Кібербезпека: навички, які захищають не тільки під час війни» (https://drive.google.com/drive/folders/1dJrKMfdp-FAAdYtSd_AwnsE_I3fqSbww7; дата звернення: 06.06.2024);

- універсальний урок для учнів 8-11 класів «Як українцям зберегти єдність: протидія стереотипам та мові ворожнечі» (<https://drive.google.com/drive/folders/1TsMNZFpNGMI4WH1ZCGhvo4cQqiDq9CO6>; дата звернення: 06.06.2024);

- набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично» (https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/12d-s_universal_handouts-1.pdf; дата звернення: 06.06.2024). Матеріали допоможуть розвивати в учнів навички критичного сприйняття інформації, зокрема вміння відрізнити факти від суджень, ідентифікувати різні види маніпуляцій (у заголовках, фото, відео, соціологічних даних) та прояви пропаганди й мови ворожнечі, ефективно шукати інформацію, безпечно комунікувати в соціальних мережах. Картки розроблені на основі прикладів, порівнянь та роз'яснень;

- просвітницьке відео «Корисні звички інформаційної гігієни на кожен день» (<https://www.youtube.com/watch?v=nIBXC59tkwg>; дата звернення: 06.06.2024);

- набір вправ із медіаграмотності для батьківських зборів (https://drive.google.com/drive/folders/1ljencs5TMYKitBpoaoK_9-eAqHjTj6Ns; дата звернення: 06.06.2024);

- онлайн-курси «Медіаграмотний спротив: будуємо аргументовані діалоги» та «Медіаграмотний спротив: спілкуємось на рівних». Курси покликані розвинути навички соціальної толерантності, побудови аргументованих діалогів, протидії мікроагресії та толерантного ставлення до гендерних особливостей співрозмовників. Онлайн-курси зараховуються як курси підвищення кваліфікації (сертифікати ІМЗО на 0,5 кредита ЄКТС за кожен).

Пройти навчання на курсі «Медіаграмотний спротив: будуємо аргументовані діалоги» можна за покликанням:

<https://eduhub.in.ua/courses/onlayn-kurs-mediagramotniy-sprotiv-buduyemo-argumentovani-dialogi> (дата звернення: 06.06.2024); на курсі «Медіаграмотний спротив: спілкуємось на рівних» – за покликанням: <https://eduhub.in.ua/courses/onlayn-kurs-mediagramotniy-sprotiv-spilkuemos-na-rivnih> (дата звернення: 06.06.2024).

Методичні матеріали з інфомедійної грамотності від проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті» розміщено також на платформі Всеукраїнської школи онлайн: <https://lms.e-school.net.ua/irex> (дата звернення: 06.06.2024).

Підвищення кіберграмотності й інформаційної грамотності громадян є одним із напрямків державної політики в Україні. Так на вседержавному рівні впроваджено проведення всеукраїнських уроків із кібербезпеки та медіаграмотності, а у 2021 році Міністерство культури та інформаційної політики України заснувало національний проект з медіаграмотності «Фільтр», щоб об'єднати зусилля держави, громадського сектору, міжнародних організацій та медіаспільноти задля покращення рівня медіаграмотності українців. Платформа проекту <https://filter.mkip.gov.ua/> (дата звернення: 06.06.2024) наповнена корисними матеріалами й ресурсами з медіаосвіти, пропонує мапу перевірених джерел інформації, висвітлює новини щодо можливостей навчання й підвищення рівня медіакомпетентності тощо.

У червні 2024 р. національний проект з медіаграмотності «Фільтр» у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України презентували ***Стратегію Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року.*** Розроблений документ має на меті сприяти посиленню координації та об'єднанню зусиль стейкхолдерів задля забезпечення стійкості суспільства до інформаційних загроз шляхом підвищення рівня медіаграмотності населення України. Ознайомитися зі стратегією можна за посиланням: <https://cutt.ly/ZexgnGmm> (дата звернення: 06.06.2024).

Однією з наймасштабніших державних ініціатив у сфері інформаційної й цифрової безпеки є платформа «Дія.Освіта». Проект, який спершу був зосереджений саме на темі кіберграмотності, зараз став глобальнішим і поєднує можливості навчання впродовж життя і профорієнтації для громадян. Та освітні матеріали з онлайн-безпеки, медіаграмотності, цифрових навичок тощо досі займають ключове місце в медіатеці платформи. Рекомендуємо їх для ознайомлення та

використання в роботі й у повсякденному житті: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 06.06.2024).

Не менш важливим залишається проведення Днів й Тижнів медіаграмотності та безпечного інтернету в закладах освіти. Всесвітній тиждень медіаграмотності та інформаційної грамотності проходить щорічно у другій половині жовтня, а День безпечного інтернету – у другий вівторок лютого. До цих дат можна приурочити проведення тематичних просвітніх і освітніх заходів: воркшопів, медіаграмотних уроків, марафонів безпечного інтернету, вікторин, квестів тощо. Учасниками можуть бути не тільки учні, а і їхні батьки та самі педагоги. Під час розробки таких заходів радимо використовувати перелічені вище ресурси й матеріали [2].

Для того, щоб ефективно підвищувати медіаграмотність своїх учнів, ***педагог передусім сам мусить розвивати свою медіакомпетентність***, яка в сучасному світі є не просто необхідною професійною навичкою, а цілком суспільно важливою. Дотримання інформаційної гігієни, критичне сприйняття інформації, постійне поповнення медіаосвітніх знань легко можуть стати щоденними звичками.

1. Обговорення новин. Обговорюйте новини зі своїми близькими, друзями, колегами та навіть учнями. У ході розмови завжди легше помітити неточності в подачі новини різними медіа, виявити фейкову інформацію й загалом більш критично її проаналізувати. Також таке обговорення буде сприяти покращенню обізнаності й уважності ваших співрозмовників.

2. Медіа, яким можна довіряти. Дізнавайтеся інформацію з перевірених джерел. Велика кількість медіаресурсів і засилля некомпетентних блогерів й анонімних телеграм- і вайбер-каналів легко може заплутати й ввести в оману неправдивими чи маніпулятивними новинами. Щороку Інститут масової інформації оновлює Список прозорих та відповідальних медіа, відомий також як Білий список найякісніших українських онлайн-медіа. Саме ці медіа варто використовувати, щоб щоденно дізнаватися новини. У першому півріччі 2024 року до цього списку ввійшли такі редакції: Суспільне, Радіо Свобода, «Українська правда», «Бабель», Громадське, «Тексти», ZN.ua, «Еспресо», «Слово і діло», «Український тиждень», Громадське радіо [3].

3. Соцмережі – для навчання. Перетворіть щоденне користування соцмережами в простір медіаграмотних знань. Підпишіться на сторінки Академії української преси, Інституту масової інформації, проєкту «Фільтр», IREX, Інтерньюз-Україна, Детектор медіа, ініціатив з верифікації інформації StopFake, «По той бік новин», VoxCheck, «БезБрехні», «НотаЄнота». Це допоможе вам завжди вчасно відслідковувати новини зі сфери медіаосвіти, отримувати корисні поради, дізнаватися про розвінчування фейкових новин – і все це, поки ви гортаєте стрічку своєї улюбленої соцмережі.

Успішне впровадження елементів медіаграмотності в освітній процес та поширення медіаосвітніх знань вимагає активної участі всіх учасників освітнього процесу: адміністрації закладів освіти, педагогів, учнів та їхніх батьків. Лише за умови спільних зусиль можна досягти високих результатів у формуванні медіаграмотного суспільства, здатного критично оцінювати інформацію та приймати обґрунтовані рішення.

Список використаних джерел та літератури

1. Вчителів запрошують долучатися до проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті». Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/224537/2024-03-22-vchyteliv-zaproshuyut-doluchatysya-do-proiektu-vyvchay-ta-rozriznyay-infomediyna-gramotnist-v-osviti/> (дата звернення: 06.06.2024).

2. Голева А.О., Ташук Ю.Ю. Методичні рекомендації щодо впровадження елементів медіаграмотності в освітній процес у 2023/2024 н.р. // Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голева А.О., Ташук Ю.Ю. Чернівці : Технодрук, 2023. С. 323-328.

3. Інститут масової інформації. Білий список: 11 медіа, що стали найякіснішими. URL: <https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964> (дата звернення: 06.06.2024).

4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/концепція-медіаосвіти.pdf> (дата звернення: 06.06.2024).

5. Лист МОН №1/13749-23 від 12.09.23 року «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у

2023/2024 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci> (дата звернення: 06.06.2024).

6. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко / за наук. ред. В.В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

7. Портал медіаосвіти та медіаграмотності. URL: <https://medialiteracy.org.ua/> (дата звернення: 06.06.2024).

Дячук Л.М.,
методист науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ БІБЛІОТЕКАРЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ: НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Концепція Нової української школи визначає принципи та ключові компоненти оновлення змісту базової середньої освіти. Одним із таких компонентів є сучасне освітнє середовище закладу загальної середньої освіти (далі – закладу освіти). Важливе місце в освітньому середовищі належить бібліотеці, яка покликана виконувати функції інформаційного, ресурсного, культурного, освітнього, соціокультурного центру. Серед головних завдань бібліотеки – надання якісних бібліотечних інформаційних послуг учасникам освітнього процесу та створення умов для всебічного розвитку особистості з глибоко усвідомленою громадянською й соціальною позицією, системними науковими знаннями.

У сучасній бібліотеці закладу освіти кожен користувач повинен мати можливість працювати з інформаційними ресурсами внутрішньої мережі та інтернету, електронними колекціями, енциклопедіями, словниками, довідниками, електронними версіями підручників, цифровими копіями зображень, книжок і журналів; переглядати

компакт-диски, відеофільми; прослуховувати аудіокасети, друкувати будь-яку інформацію, необхідну для навчання та інших потреб; самостійно удосконалювати знання іноземних мов за допомогою інтерактивних технологій та створювати власні ресурси.

У пункті 1.3.5. Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 №17 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 12.03.2019 за №250/33221) зазначено, що *«у закладі освіти створено простір інформаційної взаємодії та соціально-культурної комунікації учасників освітнього процесу (бібліотека, інформаційно-ресурсний центр тощо)»*.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприятиме трансформації бібліотеки закладу освіти в інтегровану частину шкільного освітнього середовища, залученню учнів до нових форм навчання, у тому числі інформаційно-пошукової діяльності, онлайн-освіти та стимулюватиме у них прагнення до оволодіння інформаційною грамотністю.

Створення сучасного інформаційно-освітнього простору бібліотеки закладу освіти передбачає технічне та комунікаційне забезпечення бібліотеки; автоматизацію бібліотечних процесів; наповнення інформаційного простору бібліотеки (інформаційно-ресурсна база бібліотеки); створення віртуального інформаційного простору бібліотеки: вебсайт, вебсторінка, блог бібліотеки; розширення спектра бібліотечних послуг на основі інформаційно-комунікаційних технологій; створення сучасного фізичного простору; комфортні умови для користувачів, бібліотечний інтер'єр, зонування бібліотечного простору [1, с. 33].

Пропонуємо створити модель бібліотеки, що поєднує чотири простори: навчання, натхнення, зустрічей та подій, адаптовану експертами для застосування в публічних бібліотеках України. Загальну концепцію кожного простору мали б доповнювати дизайнерські рішення, ідеї щодо змістового наповнення з використанням прикладів бібліотечних послуг та сервісів [2, с. 103].

В умовах нових викликів робота бібліотекаря закладу освіти набуває таких трансінформаційних змін, які здатні забезпечити подолання освітніх втрат шляхом автоматизації бібліотечних процесів шкільної бібліотеки, забезпечення віртуально-інформаційного простору

шкільної бібліотеки та розширення спектру бібліотечних послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Комплексна автоматизація технологічних бібліотечних процесів є одним з важливих напрямів розвитку бібліотеки на етапі формування сучасного інформаційного суспільства, вона сприяє ефективнішій роботі бібліотеки завдяки новим можливостям та усуває рутинні операції.

Автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (далі – АБІС) – це системи планування ресурсів для бібліотеки, які використовуються з метою відстеження бібліотечних фондів від їхнього замовлення та придбання до видачі відвідувачам бібліотек. Кожен читач (відвідувач) та примірник мають унікальний ідентифікатор у базі даних, яка дозволяє АБІС відстежувати діяльність. Першочерговим є заміна традиційних бібліотечних технологій на автоматизовані, починаючи з комплектування й закінчуючи різноманітним обслуговуванням користувачів.

Головним елементом традиційної АБІС стає електронний каталог (далі – ЕК) з усіма його функціями. Усі властивості традиційної бібліотеки при роботі в АБІС зберігаються, не змінюючись. Насамперед зберігаються фонди в тому вигляді, до якого всі «звикли», тобто налагоджена система зберігання. В ЕК присутні посилання на повні тексти, малюнки, аудіо- і відеоматеріали, а також посилання на інтернет-ресурси.

Автоматизація бібліотечних процесів покликана забезпечити одноразове введення даних, а також багатоцільове їхнє використання для пошуку документів як традиційного (паперового) документообігу фонду бібліотеки, так і електронних інформаційних ресурсів, обслуговує бібліотечні фонди на всіх етапах: від придбання – до замовлення.

Рекомендуємо бібліотекарям ЗЗСО забезпечити оперативний доступ до інформаційних ресурсів АБІС, який передбачає надання читачам таких можливостей:

- доступ до електронного каталогу (локальний і віддалений);
- доступ через інтернет до розподілених джерел інформації на вебсерверах інших освітянських установ;
- доступ до розподіленої системи електронних навчальних і методичних посібників, навчальних баз;
- локальне використання електронних словників, підручників, мультимедійних продуктів, повнотекстових баз даних тощо;
- доступ до електронних каталогів інших бібліотек;

- перегляд фахових електронних журналів;
- перегляд списків рекомендованої літератури;
- доступ до електронної інформації, що міститься в базах даних бібліотеки;
- віддалене замовлення літератури;
- користування електронною поштою.

Одним із напрямів подолання освітніх втрат у роботі бібліотекаря закладу є забезпечення інформаційного простору бібліотеки.

Основою діяльності будь-якої бібліотеки є документні ресурси на відповідних носіях інформації, які утворюють бібліотечний фонд. Основним принципом у формуванні бібліотечного фонду є його якісне поповнення документами підвищеного попиту, різними за видами, тематикою, мовами, з використанням усіх можливих джерел. Наповнюваність фонду залежить від типу закладу освіти, до структури якого входить бібліотека, мети і завдань бібліотеки, контингенту користувачів та їхніх запитів.

Бібліотека закладу освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу. Історично склалося так, що в бібліотеках, у яких обслуговують дітей і юнацтво, існує певний розподіл фонду за питомою вагою типів документів (без урахування фонду підручників): суспільна література – 20%, пізнавальна література – 30%, художня література – 50%. Для забезпечення користувачів найновішою інформацією фонд бібліотеки закладу освіти доцільно оновлювати кожні 10 років. У його складі має бути 10% книжок, виданих за останні 2 роки, та 30-40% книжок, виданих за останні 5 років. Таким чином фонд бібліотеки щорічно оновлюють на 5-10% загального фонду.

Зауважимо, що в Концепції Нової української школи визначено те, що НУШ матиме у своїй структурі сучасну бібліотеку, яка стане ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек [7, с. 24]. В умовах військового стану, передбачаючи недоотримання інформації для учнів та учителів, варто уникати освітніх втрат у бібліотечному інформаційному просторі. Запорукою уникнення такого явища стануть унікальні можливості інтернет-мережі. Саме інтернет надає унікальні можливості для освіти, оскільки має не лише величезний невичерпний масив освітньої інформації, а й виступає як засіб, інструмент для її пошуку, опрацювання, представлення.

Інтернет є джерелом активної інтелектуальної та комунікативної діяльності людини, яка має необмежені можливості для набуття знань, умінь, навичок. Бібліотекам сьогодні доступний широкий вибір електронних освітніх ресурсів: навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі й розміщені на носіях будь-якого типу або в комп'ютерних мережах, що відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації освітнього процесу. До них належать також навчальні фільми, звукозаписи, відеодемонстрації, а також сучасні освітні ресурси нового покоління, що мають добре побудовану нелінійну систему навігації у вигляді гіпертекстів, складаються з візуального або звукового фрагмента, а навчальні матеріали подано різними способами: за допомогою графіки, фото, відео, анімації та звуку. Метою створення електронних освітніх ресурсів є змістове наповнення освітнього простору, забезпечення рівного доступу здобувачів освіти до якісних навчальних і методичних матеріалів незалежно від місця їхнього проживання та форми навчання [5, с. 305].

Пропонуємо здійснювати пошук освітніх інтернет-ресурсів за допомогою тематичних каталогів або пошукових систем. Посилання на такі ресурси містяться на сайтах і порталах:

- Міністерства освіти і науки України: <http://www.mon.gov.ua>, «Освітньому порталі»: <http://www.osvita.org.ua> (дата звернення: 15.05.2024);

- «Освіта.UA»: <http://osvita.ua> (дата звернення: 15.05.2024);

- Вікі-Освіта: <http://www.eduwiki.uran.net> (дата звернення: 15.05.2024);

- «Освітні ресурси Інтернету»: <http://sites.google.com/site/osvitnires/> (дата звернення: 15.05.2024).

Онлайнове освітнє середовище дає можливість користуватися найпопулярнішими послугами інтернету та опановувати різні технології, спонукає до пошуку нових методів розв'язання поставлених завдань, самостійного оволодіння знаннями з наданого безмежного простору, розвиває інноваційність та креативність мислення, уміння відшукувати корисну інформацію.

Окрім електронно-освітніх ресурсів, інформаційно-комунікаційне середовище бібліотеки закладу освіти передбачає оригінальну систему засобів і форм дидактичної організації навчальної й методичної

діяльності, побудовану на активному використанні телекомунікаційних технологій, сучасних методичних та дидактичних матеріалів. Зокрема:

- мультимедійні засоби візуалізації навчання,
- професійно орієнтовані бази даних,
- алгоритми та штучні моделі використання методик і технологій освітньої діяльності,
- документального оформлення управлінських рішень.

До комунікаційних засобів належать також різні технологічні системи, навчальні відеофільми, мультимедійний ілюстративний матеріал до навчальних курсів, що демонструється за допомогою мультимедійного проєктора, підключеного до комп'ютера під час уроків та позакласних заходів.

Наступним етапом подолання освітніх втрат у роботі бібліотекаря є віртуальний інформаційний простір бібліотеки закладу освіти, який зазвичай представлений вебсайтом шкільної бібліотеки та блогом шкільної бібліотеки, бібліотекаря.

Сучасна бібліотека закладу освіти займає визначальне місце у світовому інформаційному просторі, тому варто створити на сайті закладу освіти власний вебсайт або вебсторінку, наповнені актуальною інформацією для користувачів про фонди, літературу, каталоги, картотеки, режим роботи, правила користування бібліотекою, тематичні заходи, книжкові виставки, послуги. Сайт – це своєрідний стиль та специфіка роботи бібліотеки закладу освіти в глобальній мережі.

Пам'ятаємо про те, що завданнями роботи сайту виступають:

- поширення інформації про бібліотеку та її послуги;
- надання доступу віртуальним користувачам до її ресурсів;
- допомога учням в орієнтуванні інтернетом (запропонувавши їм посилання на безпечні, цікаві та корисні ресурси);
- популяризування книжки та читання.

Важливо зрозуміти, що сайт створюється й функціонує саме для читачів, а не для бібліотекарів. Його контент має відповідати основним функціям бібліотеки закладу освіти: виховній, інформаційній, культурно-просвітницькій, організаційній – та сприяти формуванню інформаційної культури учнів [7, с. 1-2].

Рекомендуємо зважити на те, що сайт шкільної бібліотеки має бути зручним у навігації. Саме читачі, рухаючись за гіперпосиланнями, швидко та мобільно могли б віднаходити потрібну інформацію. Здатність відсіювати зайве, несуттєве, некорисне та неважливе є

майстерно продуманою працею всього педагогічного колективу закладу освіти.

Варто в розробці сайту особливу увагу надати його дизайну, який має бути виконаний у єдиному стилі й колірній гамі, мати оригінальні естетичні критерії та рішення. Не варто використовувати у великих обсягах графічні та мультимедійні додатки, що значно уповільнює отримання інформації. Колір шрифту і колір фону мають гармоніювати і сприяти комфортному читанню. Рекомендовано не застосовувати більш як два шрифти на одній сторінці, які не повинні бути дуже великими або дуже малими. Родзинкою дизайну може стати використання малюнків учнів школи для оформлення сайту. При запозиченні матеріалів, світлин, ілюстрацій слід зазначати джерело інформації. Змістове наповнення бібліотечних вебсайтів має охоплювати різні види інформації: бібліографічну, фактографічну, повнотекстову [6, с .202].

Головна умова оформлення основної частини сайту – попередня детальна підготовка основних рубрик та гіперпосилань з урахуванням інформаційних потреб основних категорій користувачів. Усі інформаційні ресурси мають бути впорядкованими й легкодоступними. На бібліотечному вебсайті доцільно створювати окремі розділи, що міститимуть посилання на найкорисніші та запитувані цікаві сторінки в інтернеті, які відповідатимуть профілю бібліотеки й тематиці запитів користувачів. Для створення власного сайту шкільної бібліотеки можна скористатися послугою «Сайти Google». Це доволі потужна служба, яка здатна забезпечити ваші потреби і водночас є простою і зрозумілою.

Пропонуємо використати в роботі бібліотекаря *«Орієнтовну структуру вебсайту бібліотеки ЗЗСО»*:

- новини, календар для відображення інформації про заходи бібліотеки (якщо таку сторінку створено, її потрібно постійно оновлювати);
- контактна інформація (адреса, телефон, e-mail, ПІБ бібліотекаря);
- бази даних (якщо такі є в бібліотеці);
- правила користування бібліотекою;
- режим роботи;
- напрями роботи бібліотеки, послуги бібліотеки;
- посилання на ресурси для вчителів;
- посилання на освітні ресурси для школярів;
- посилання на довідкові ресурси;
- посилання на ресурси для батьків (читання, безпека в інтернеті);

- про читання – анотовані онлайн-ресурси;
- інформаційна грамотність (поради, ресурси);
- допомога в підготовці до уроків (посилання, поради, ресурси);
- матеріали вчителів;
- кращі творчі роботи школярів.

Хорошим додатком у роботі вебсайту бібліотеки стане блог шкільної бібліотеки, бібліотекаря.

Бібліотеки України освоїли спілкування з читачами через бібліотечні блоги. Українські бібліотеки використовують персональні та корпоративні блоги як канали неформальної комунікації та способи мотивації розвитку професійної сфери, що реалізуються в різних формах (від спілкування з колегами до курсів підвищення професійної кваліфікації); як засоби залучення більш широкої аудиторії користувачів мережі у вигляді поінформування про бібліотечні події, навчання або навіть інформаційного обслуговування; як інструменти бібліотечного маркетингу, що сприяють розповсюдженню бібліотечних новин, стимулюють просування бібліотечних продуктів, послуг та сервісів, анонсують маркетингові заходи, проекти та програми; слугують засобами реклами та PR-технологій для книгозбірень; як «креативне» доповнення основних вебсайтів бібліотек, що існує паралельно, а подекуди і як альтернативу створення останніх завдяки доступності [4, с. 6-7].

Блог бібліотеки може вести як бібліотекар, так і читачі. Головне для бібліотечного блогу – бути цікавим для відповідної аудиторії. Створення блогу шкільної бібліотеки сприятиме залученню нових читачів, налагодженню зв'язку з віддаленими користувачами бібліотеки, поширенню інформації про ресурси шкільної бібліотеки, анонсуванню бібліотечних подій, обговоренню книжкових новинок, подій, послуг, обміну досвідом з колегами тощо.

Один зі способів користування та поширення інформації – власний інтернет-ресурс, який повинен мати посилання на різні сайти, які допоможуть учителеві у підготовці до уроків, а також стануть джерелом додаткової інформації, де користувач матиме можливість користуватися електронними навчальними посібниками, додатковими програмованими матеріалами [3, с. 4].

Звертаємо увагу на те, що основою будь-якого блогу мають бути періодичність, стислість й індивідуальність. Це означає, що нова

інформація на блозі має з'являтися досить часто (не рідше ніж двічі-тричі на тиждень).

Цікавий та унікальний зміст блогу – одна з найважливіших складових успіху. Для того, щоб привернути увагу вчителів та учнів, можна розмістити блог новин, у якому віддати перевагу спеціальним шкільним програмам, спискам книжок або інтернет-ресурсів.

За допомогою блогу набагато легше просувати в інтернеті бібліотечні послуги, ресурси й програми. В успішному створенні такого ресурсу важливу роль відіграють натхнення, мотивація й захопленість.

Допоможе в роботі зі створення блогу ознайомлення з блогами бібліотекарів-новаторів або фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з бібліотеками, які висвітлюють на своїх сторінках цікаві ідеї, ініціюють дискусії, закликають до дій, діляться досвідом [7, с. 3-4].

Тому наступним етапом щодо подолання освітніх втрат у роботі бібліотекаря ЗЗСО може стати розширення спектра бібліотечних послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Надання бібліотечних послуг бібліотекою ЗЗСО має за мету безпосереднє задоволення вимог учасників освітнього процесу. Розширюючи перелік послуг, бібліотека дедалі більше запроваджує нові засоби надання доступу до інформації, застосовуючи для цього сучасну електронну техніку та засоби комунікації.

Предметом бібліотечної послуги можуть бути документи та їхні копії, бібліографічна інформація (уточнений бібліографічний опис, списки, покажчики літератури); тематичні добірки і дайджести (фрагменти текстів різноманітних документів, виявлені й скомпоновані відповідно до змісту й логіки читацького запиту); консультації, що полегшують читачам самостійний пошук інформації, роботу з традиційними й електронними документами тощо.

Із розвитком інтернету дедалі популярнішими стають такі послуги, як використання ресурсів електронних бібліотек та повнотекстових баз даних, пошук інформації в електронних каталогах інших бібліотек, віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування, електронне розсилання інформаційних повідомлень про нові надходження літератури, виставки та заходи, що проводяться в шкільній бібліотеці тощо.

Таким чином кожен із учасників освітнього процесу матиме також змогу скористатися різними інформаційними засобами для створення самостійних творчих продуктів у процесі навчальної або професійної

діяльності, організувати корпоративну або власну вебсторінку з будь-якої теми, поспілкуватися з друзями з різних куточків світу, взяти участь у багатьох конференціях, форумах, диспутах. Усі ці сервісні послуги оптимізують співпрацю між користувачем і бібліотекою. Формування перспективної асортиментної політики бібліотеки потребує вивчення попиту учасників освітнього процесу на інформаційні продукти і послуги.

Рекомендуємо вивчати попит відвідувачів бібліотеки, використовуючи таблицю 1.

Таблиця 1

**Орієнтовний перелік послуг, які може надавати бібліотека
назва ЗЗСО _____
на основі використання ІКТ**

№ з/п	Асортиментні групи	Види послуг	Побажання
1	Послуги, що надаються на основі документального обслуговування	<p>Користування електронним каталогом.</p> <p>Надання доступу до інтернет-ресурсів (баз даних, електронних бібліотек, електронних журналів тощо).</p> <p>Надання в тимчасове користування (на абонементі чи в читальній залі) електронних документів на цифрових носіях.</p> <p>Надання в постійне користування (скачування) документів із повнотекстових баз даних.</p> <p>Надання в постійне користування копій сканованих документів.</p> <p>Надання в тимчасове користування електронних читанок (електронних рідерів).</p>	

2	Послуги, що надаються на основі бібліографічного обслуговування	Підготовка бібліографічних посібників (покажчики, списки літератури): - тематичні й проблемно-тематичні; - нові надходження; - краєзнавчі тематичні добірки. Підготовка віртуальних виставок (тематичних, нових надходжень). Створення мультимедійних презентацій, буктрейлерів тощо. Віртуальні довідки (щодо уточнення бібліографічного опису, тематичні).	
3	Інформаційний супровід масових заходів (читацьких конференцій, семінарів, виховних годин, презентацій, творчих зустрічей, літературних і музичних вечорів тощо)	Створення мультимедійної наочності: відеороликів, комп'ютерних презентацій, електронних фотоколажів для проведення масових заходів.	
4	Організація змістовного дозвілля учнів	Проведення вебквестів, ігор. Організація онлайн-зустрічей.	

Список використаних джерел та літератури

1. Хемчян І.І. Інформаційно-освітній простір бібліотеки закладу загальної середньої освіти / І.І. Хемчян, О.Л. Гончаренко // Роль інновацій як чинника розвитку освітнього простору : матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф., м. Дніпро, 26 берез. 2021 р. / Міжнар. гуманіт. дослідн. центр, Research Europe. Дніпро, 2021. С. 33-37.

2. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практич. посіб. / Укр. бібл. асоц. [авт.-уклад.: Оксана Бояринова, Оксана Бруй, Лариса Лугова, Ярослава Сошинська, Ірина Шевченко]. Київ : УБА, 2020. 103 с.

3. Блудова І. Г. Нова Українська школа – нова бібліотека // Методичний вісник. 2019. С. 4.

4. Сучасна бібліотека: веб-сервіси сучасної бібліотеки: метод. Матеріали / Департамент культури і туризму Харків. облдержадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка [укладач В.С. Ручка]. Харків : ХОУНБ, 2014. 38 с. URL: <http://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000142.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).

5. Баліка Л.М. Шкільна бібліотека та інформаційно-комунікаційні технології / Л.М. Баліка // Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне : [б. в.], 2016. Вип. 4. С. 305-311.

6. Використання інструментів веб-технологій як основа розширення бібліотечних онлайн-послуг у формуванні сучасного іміджу бібліотеки: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. Ужгород : Вид-во Олександрів

Гаркуші, 2019. 202 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24035> (дата звернення: 23.05.2024).

7. Сидоренко О.М. Сучасний бібліотечний простір у НУШ – крок до успіху. На допомогу шкільним бібліотекарям / О.М. Сидоренко // Шкільн. бібліотекар. 2020. № 1 (січ.). С. 24-32.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ПРЕДМЕТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2024/2025 Н.Р.

Інформаційно-методичний збірник

Підписано до друку 07.08.2024. Папір офсетний. Формат 60x84/16.

Ум. друк. арк. 20,46. Зам. № 25. Тираж 450 прим.

Виготівник: ПБКФ «Технодрук»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85

